

UNIVERZITA KARLOVA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav pro archeologii

Disertační práce

Svazek I

Mgr. Michaela Langová

**Otázky struktury osídlení severovýchodní části středních Čech ve
starší době bronzové na příkladu opevněné lokality Brandýs nad
Labem-Vrábí**

Settlement structure of the Early Bronze Age in the northeast part of central
Bohemia – the case study of fortified settlement in Brandýs nad Labem-Vrábí

Praha 2019

Školitel: Mgr. Michal Ernée, Ph.D., DrSc.

V první řadě bych velmi ráda poděkovala svému školiteli Mgr. Michalu Ernée, Ph.D., DrSc. za vedení této práce, cenné připomínky a zejména za velmi podnětné diskuze a za ochotu s jakou naslouchal mým nápadům. Mé velké díky za poskytnutí materiálu a dokumentace k materiálové části této práce patří autorkám archeologických výzkumů: Mgr. Alžbětě Danielisové, Ph.D., Mgr. Monice Pecinovské, Mgr. et Mgr. Katarině Kapustce, Ph.D. a Mgr. Drahomíře Malykové, Ph.D.

Dále bych velmi ráda poděkovala Mgr. Pavlu Burgertovi, Ph.D. za určení štípané industrie, Mgr. Peteru Demjánovi, Ph.D. za konzultaci možností kalibrace a modelování radiokarbonových dat a Mgr. Luďkovi Kosovi za konzultaci geologie středního Polabí. Za dílčí konzultace dále velmi děkuji Mgr. Markétě Augustýnové, Mgr. Lukáši Balounovi, prof. PhDr. Jozefu Bátorovi, Drsc., PhDr. Zuzaně Bláhové, Ph.D., PhDr. Miroslavu Dobešovi, Ph.D., Mgr. Danielovi Hláskovi, Ph.D., Lennartu Lindemu, M.A., Mgr. Ester Melis, PhDr. Petru Zavřelovi, Ph.D. a mnohým dalším. Za velmi podnětné debaty i podporu bych velmi ráda poděkovala Mgr. Martinu Bačovi, Ph.D. a Mgr. Dominice Oravkinové, Ph.D. Za překlad abstraktu jsem zavázána Mgr. Janě Kellnerové a za dlouhodobé zapůjčení fotoaparátu k dokumentaci nálezů Bc. Zuzaně Jiráňkové.

Za bezmeznou podporu, optimismus a zejména za mnohé kritické připomínky si mé velké poděkování zaslouží Mgr. Luděk Kos, neboť bez něj by tato práce vznikala mnohem obtížněji. Velmi jsem mu zavázána také za jazykovou korekturu textu. Za neuvěřitelnou podporu, trpělivost a nadšení jsem vděčná svým báječným rodičům a celé své rodině. Děkuji i všem kamarádům, a zejména svým skautkám, za jejich pochopení, toleranci, podporu i nabízenou pomoc.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem dizertační práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 08. 3. 2019

.....

Abstrakt:

Mezi lety 2007 a 2016 byl na lokalitě Brandýs nad Labem-Vrábí v poloze „U Vodojemu“ Archeologickým ústavem AVČR v Praze, v. v. i. proveden záchranný archeologický výzkum, při kterém bylo odkryto mj. rozsáhlé sídliště starší doby bronzové. Na základě keramiky je možné ho chronologicky zařadit do mladšího období únětické kultury, typologicky lze pak nalezenou keramiku spojit s poklasickou fází únětické kultury. Nález podkovovitého příkopu přiléhajícího k terénní hraně Hrušovského potoka ukazuje na skutečnost, že sídliště bylo přibližně na počátku 2. tisíciletí př. Kr. po určitou dobu opevněno. Na základě charakteru výplně příkopu, nálezů keramiky s analogiemi v počátcích kultury mohylové i radiokarbonových dat je však zřejmé, že sídliště fungovalo dále i po zániku tohoto opevnění, a to minimálně po dobu dalších 100 let.

V kontextu dalších velmi četných soudobých nálezů z katastru Brandýsa nad Labem je patrné, že poloha „U Vodojemu“ byla součástí rozsáhlé sídelní aglomerace. Podrobné vymapování nálezů starší doby bronzové z oblasti severovýchodní části středních Čech ukázalo na další koncentrace osídlení v okolí Vltavy a Labe, mezi kterými však svojí rozlohou a intenzitou nálezů brandýská aglomerace vyniká. Zřejmý je také jednoznačný rozdíl v podobě osídlení mezi starším a mladším obdobím únětické kultury na sledovaném území. Zatímco prostor kolem Vltavy a Labe byl intenzivně osídlen již ve starším období únětické kultury, osídlení Mladoboleslava se plně rozvinulo až v období mladším. Výrazná koncentrace depotů a jantaru v prostoru Mladoboleslava ukazuje na existenci dálkové směřující do středních Čech a společně s předpokládanou komunikací probíhající podél Labe tak lze sídelní aglomeraci v Brandýse nad Labem interpretovat jako významný bod na křižovatce dvou dálkových tras.

Klíčová slova:

Brandýs nad Labem – severovýchodní část středních Čech – starší doba bronzová – opevněné sídliště – sídelní aglomerace – dálková komunikace

Abstract:

Between 2007 and 2016, there was a rescue archeological research done by the Institute of Archaeology of the CAS in the locality of Brandýs nad Labem-Vrábí at the site „U Vodojemu“, where, above other, a large settlement from the Early Bronze Age was uncovered. Based on the ceramics, it is possible to classify it chronologically as the early period of the Únětice culture, typologically then, it is possible to associate the ceramics found with the post-classical phase of the Únětice culture. The discovery of the U-shaped ditch adjacent to the ground edge of the Hrušovský stream indicates that the settlement was fortified for a certain time, approximately at the beginning of the 2nd millennium BC. Based on the nature of the ditch filling, of the ceramic findings with analogies in the beginning of the tumulus culture, as well as of the carbon dating, it is obvious that the settlement served further on after the downfall of this fortification, too, and thus for another 100 years at least.

In the context of another very numerous, contemporaneous findings in the cadaster of Brandýs nad Labem, it is visible that the site „U Vodojemu“ used to be a part of a large settlement agglomeration. A detailed mapping of the Early Bronze Age findings from the district of the north-east part of Central Bohemia has shown further settlement concentrations at the Vltava and Elbe riverside, among which the Brandýs' agglomeration stands out for both its area and findings' intensity, though. The definite difference in the settlement form between the early and late period of the Únětice culture in the region observed is obvious, too. While the Vltava and Elbe (Labe) riverside had been populated intensively already in the early period of the Únětice culture, the population of Mladá Boleslav region was not fully developed until the late period. A distinctive concentration of depots and amber in the area of Mladá Boleslav region indicates the existence of a long distance route heading to the central Bohemia, and thus, together with the assumed route alongside the Elbe (Labe), it is possible to interpret the settlement agglomeration in Brandýs nad Labem as a significant point at the crossing of two long distance routes.

Key words:

Brandýs nad Labem – Northeastern part of Central Bohemia – Early Bronze Age – Enclosed settlement – Settlement agglomeration – Long distance route

Předmluva

Záchranný výzkum v Brandýse nad Labem-Vrábí provedený Archeologickým ústavem AV ČR v Praze, v. v. i. odkryl velké množství objektů starší doby bronzové. Do roku 2012, kdy byla tato práce zadávána, byly odkryty plochy z let 2007, 2008 a 2010, jejichž zpracování bylo definováno jako jeden z cílů předkládané práce. Stavba dalších bytových domů na lokalitě v letech 2014 a 2016 odkryla další archeologické situace ze starší doby bronzové. Vzhledem k tomu, že se jedná o bezprostředně navazující plochy, rozšířila jsem svoji práci i o tyto nálezy, u sezóny 2016 jsem však byla výrazně limitována stále ještě probíhajícím základním laboratorním zpracováním nálezů, které mi umožnilo z této sezóny kompletně zpracovat pouze nálezy keramické.

Zpracování výzkumů provedených v posledních letech přineslo mnohá pozitiva, mezi která patří zejména možnost konzultace s vedoucími výzkumu, dobrá dohledatelnost nálezů a dokumentace i existence četné digitální fotografické dokumentace. Přineslo však i některá negativa, jako byla absence základního laboratorního zpracování některých sezón, nejasnosti v ještě neuspořádané dokumentaci apod. Značné nepříjemnosti při zpracování nálezů i dokumentace působil fakt, že jednotlivé sezóny byly kopány jako na sobě zcela nezávislé výzkumy. Za vše hovoří již jen skutečnost, že pět sezón mělo celkem čtyři vedoucí výzkumu. Způsob výzkumu, číslování objektů, provedení dokumentace v terénu i podoba finální digitalizované dokumentace se od sebe tedy v rámci jednotlivých sezón značně odlišují a v mnohých případech jsou vzájemně neporovnatelné.

OBSAH:

1. Úvod	11
2. Přírodní podmínky sledované oblasti	17
2.1 Bezprostřední okolí Brandýsa nad Labem	18
2.1.1 Geologické podmínky	18
2.1.2 Pedologické podmínky	19
2.1.3 Labe mezi Brandýsem nad Labem a Starou Boleslaví.....	20
2.2 Přírodní podmínky širší sledované oblasti	22
2.2.1 Geologické podmínky	22
2.2.2 Pedologické podmínky	23
2.2.3 Klimatické podmínky	24
2.2.4 Předpokládaná původní vegetace	25
3. Brandýs nad Labem-Vrábí „U Vodojemu“	28
3.1 Osídlení lokality v pravěku.....	28
3.2 Průběh výzkumu a popis objektů	32
3.2.1 Sídlištní objekty	33
3.2.1.1 Sezóna 2007	33
3.2.1.2 Sezóna 2008	57
3.2.1.3 Sezóna 2010	66
3.2.1.4 Sezóna 2014	80
3.2.1.5 Sezóna 2016	86
3.2.1.6 Výzkum z roku 1952	88
3.2.2 Hroby	89
3.2.2.1 Sezóna 2007	89
3.2.2.2 Sezóna 2010	90
3.2.2.3 Sezóna 2014	91
3.2.3 Příkop	92
3.2.3.1 Sezóna 2007	92
3.2.3.2 Sezóna 2008	98
3.3 Metoda zpracování nálezů a analýzy objektů.....	103
3.4 Rozbor movitých nálezů	105
3.4.1 Keramika	105
3.4.1.1 Koflíky	106

3.4.1.2	Jednoduché mísy.....	108
3.4.1.3	Cedníky.....	109
3.4.1.4	Profilované mísy.....	111
3.4.1.5	Zásobnice.....	114
3.4.1.6	Džbány.....	115
3.4.1.7	Hrnce.....	117
3.4.1.8	Amfory.....	119
3.4.1.9	Miniaturní nádobky a pohárky.....	122
3.4.1.10	Vhloubená výzdoba.....	124
3.4.1.11	Bílá inkrustace.....	126
3.4.1.12	Plastické pupky a lišty.....	128
3.4.1.13	Ztluštělé okraje.....	131
3.4.1.14	Nožky.....	131
3.4.1.15	Keramické těsto a úprava povrchu.....	132
3.4.1.16	Tvary věteřovské kultury.....	134
3.4.1.17	Tvary mohylové kultury.....	136
3.4.1.18	Vyhodnocení keramiky.....	137
3.4.2	Další keramické artefakty.....	141
3.4.2.1	Keramická kolečka.....	141
3.4.2.2	Keramická závaží a přesleny.....	142
3.4.2.3	Další keramické artefakty.....	143
3.4.3	Kostěná a parohová industrie.....	144
3.4.4	Kamenné artefakty.....	149
3.4.4.1	Štípaná industrie.....	149
3.4.4.2	Broušená industrie.....	153
3.4.4.3	Pískovcové brusy/brousky.....	156
3.4.4.4	Valouny s patrnými pracovními plochami.....	157
3.4.4.5	Drtidla.....	158
3.4.5	Bronzové artefakty.....	158
3.4.6	Artefakty poznamenané žářem.....	159
3.4.7	Zvířecí kosti a malakofauna.....	161
3.4.7.1	Zvířecí kosti.....	161
3.4.7.2	Malakofauna.....	165

3.4.8	Rostlinné makrozbytky	168
3.5	Analýza objektů a jejich vyhodnocení.....	170
3.5.1	Příkop	170
3.5.1.1	Tvar příkopu	170
3.5.1.2	Charakter výplně příkopu	173
3.5.1.3	Fenomén příkopových ohrazení ve starší době bronzové v Čechách... 174	
3.5.2	Sídlištní objekty	180
3.5.2.1	Zásobní jámy.....	180
3.5.2.2	Sídlištní jámy	183
3.5.2.3	Hliníky	184
3.5.2.4	Kulové jámy a konstrukce	184
3.5.2.5	Konstrukce v sídlištních objektech.....	185
3.5.2.6	Prostorové uspořádání objektů na lokalitě.....	187
3.5.3	Sídlištní objekty s lidskými kosterními pozůstatky	188
3.5.3.1	Nálezy osamocených lidských kostí	189
3.5.3.2	Patologie	191
3.5.3.3	Druhotná úprava jam	193
3.5.3.4	Interpretace	194
3.5.4	Staroúnětické pohřebiště a osamocené hroby na sídlišti.....	195
3.5.5	Rozloha sídliště	196
3.6	Absolutní datování lokality.....	197
3.6.1	Staroúnětické pohřebiště	197
3.6.2	Mohyla (objekt 07/690).....	198
3.6.3	Příkop	198
3.6.4	Sídlištní objekty 07/798 a 10/277_303	199
3.6.5	Modelování radiokarbonových dat	199
3.6.5.1	Mohyla (objekt 07/690)	199
3.6.5.2	Příkop.....	201
3.7	Diskuze: vývoj lokality na základě absolutní a relativní chronologie	202
4.	Struktura osídlení severovýchodní části středních Čech ve starší době bronzové.....	204
4.1	Úvod.....	204
4.2	Metoda sběru dat a jejich kategorizace.....	208
4.2.1	Datová základna	208

4.2.2	Členění katalogových záznamů	209
4.2.3	Lokalizace nálezů	211
4.2.4	Chronologické určení	211
4.2.5	Určení minimálního počtu hrobů	212
4.3	Osídlení oblasti ve starší době bronzové a jeho vývoj.....	213
4.3.1	Pohřebiště.....	213
4.3.2	Sídliště.....	218
4.3.3	Nálezy z výšinných poloh	219
4.3.4	Depoty	220
4.3.5	Jantar	223
4.3.6	Zlato	225
4.3.7	Pravěké dálkové komunikace ve světle pozdějších pramenů	227
4.4	Diskuze	229
4.4.1	Podoba sídelního areálu v Brandýse nad Labem-Vrábí ve starší době bronzové.....	229
4.4.2	Struktura osídlení sledované oblasti v rámci starší doby bronzové	231
4.4.3	Úloha opevněné lokality v Brandýse nad Labem-Vrábí a její vztah k okolnímu osídlení	237
5.	Závěr	240
6.	Použité prameny a literatura	249
6.1	Použité prameny	249
6.2	Literatura	266
7.	Seznam příloh obsažených ve svazku II	294

1. ÚVOD

První souhrnné vyhodnocení sídlišť únětické kultury v Čechách podala I. Pleinerová v rámci své diplomové práce¹ (*Hnízdová 1952*). Své závěry částečně publikovala o rok později (*Hnízdová 1953e*). Tehdejší stav výzkumu únětických sídlišť shledala jako „velmi neutěšený“, neboť „otázkou únětických sídlišť se v podstatě nikdo nezabýval“ (*Hnízdová 1952, 2*). Pramennou základnu charakterizovala autorka slovy: „Pro Čechy jsou rozptýleny v časopisech a některých publikacích jen stručné nálezné zprávy nebo všeobecné zmínky a také v cizí literatuře není situace o mnoho lepší. ... Je nutno zdůraznit, že nálezy pochází většinou z menších záchranných výzkumů“ (*Hnízdová 1953e, 380*). Na zcela tristní stav publikace únětických sídlišť znovu upozornila koncem 50. let (*Pleinerová 1959e, 97*).

Na práci I. Pleinerové navázal v 80. letech I. Hásek (*1984*), podle kterého „tři desetiletí, která mezitím uplynula, nepřinesla sice podstatnější příklon k sídlištnímu výzkumu, avšak přesto přispěla řadou nových poznatků, někdy základního významu (*Blšany, Březno, Plotiště n. L, Vraný, Janówek; věteřovský horizont v Čechách: Vinoř, Vrcovice*). ... Mezi hustou sítí únětických lokalit ... nejsou sídliště nijak vzácná. Tak např. pro Čechy uvádí I. Hnízdová k roku 1953 celkem 163 lokalit se stopami únětických sídlišť. ... Pramenná základna pro studium únětického sídlištního prostředí se tedy zdá být, alespoň na většině teritoria kultury, dostatečná. Jde však z podstatné části o náhodně odkryté jámy, sídlištní vrstvy, či jen jednotlivé nálezy sídlištního inventáře (*hrubá keramika, válcovitá závaží*), důležité sice pro celkový obraz nálezného katastru kultury, avšak zcela nepostačující k poznání jejích sídlištních poměrů. Jen nepatrná část narušených únětických sídlišť byla alespoň zčásti zkoumána; přes vzácné případy systematictějších výzkumů zůstává skutečností, že poznání únětických sídlišť je dosud v počátcích“ (*Hásek 1984, 2-4*). Kromě výše uvedených lokalit se dočkaly publikace ještě menší nálezné celky ze **Mcel** (*Lička 1971*), **Kozlů** (*Zápotocký 1960*), **Prahy-Čimic** (*Havel 1980; 1981*), **Prahy-Zahradního města** (*Fridrichová 1971*), **Prahy-Hostivaře** (*Fridrichová 1981*), **Prahy-Čakovic** (*Kovářík 1983*) nebo **Starého Vestce** (*Sedláčková – Slabina 1984*). Řadu drobnějších sídlištních nálezů ze SZ Čech publikovala a částečně vyhodnotila v 60. letech 20. století I. Pleinerová v rámci svého podrobného studia únětické kultury v severozápadních Čechách (*1966; 1967*). Její práce dodnes představuje jednu z nejobsáhlejších studií k tomuto tématu.

¹ Kvůli vzniku možného nedorozumění je nutné upozornit, že diplomová práce Ivany Pleinerové byla obhájena pod jejím rodným jménem Květuše Hnízdová. Pod tímto jménem je také práce uvedena v seznamu literatury.

Stav poznání únětických sídlišť k roku 2008 v rámci publikace únětického sídliště ve **Vysočanech** velmi výstižně formuloval P. Čech (2008, 65): „V bádání o únětické kultuře v Čechách je zřejmá absence publikací sídlištních nálezů, jako by se starší doba bronzová vytratila z nálezového fondu“. Nálezy z **Prahy-Čakovic** (Kovářík 1983) a **Hrdlovky** (Beneš 1999) pokládá za výjimku. P. Čech (2008) sice nereflektuje soubor sídlištních nálezů starší doby bronzové z **Prahy-Smíchova** (Jurina – Smejtek – Stolz 2003) a **Kněževsi** (Smejtek 2001), v zásadě je však přesto možné s jeho tvrzením souhlasit. Mezi publikacemi zabývajícími se vždy výhradně jednou lokalitou tvoří výjimku snad pouze krátký článek I. Pleinerové (1992), jehož stručný výtah byl vydán česky v roce 2002 (Pleinerová 2002). Toto téma později stručně shrnula Z. Bláhová-Sklenářová (2012).

Od roku 2008 se situace příliš nezměnila, byly sice publikovány soubory z **Kutné Hory-Denemarku** (Zápotocký – Zápotocká 2008, 296-300), **Hostivice-Palouků** (Pleinerová 2009), **Starých Jesenčan** (Burget – Kašpárek – Novák 2010), **Kralup nad Vltavou-Mikovic** (Sklenář 2011b), **Mokrovous** (Horník – Novák 2013) a **Prahy-Bubenče** (Kostka – Smejtek 2016), ty se ale nezabývají sídlištní problematikou komplexněji, ale pouze rámcově představují menší soubory. Sídlištní materiál české únětické kultury byl také předmětem několika studentských prací, jako např. z **Vliněvsi** (Langová 2009), **Brandýsa nad Labem** (Langová 2012), **Mikulovic** (Svobodová-Koldrová 2012; Málek 2013; Volfová 2015) nebo **Plačic-Koutníkova pole** (Vodák 2016). Nově byly publikovány také některé sídlištní nálezy z **Vliněvsi** (Limburský a kol. 2018). Práce o Vliněvsi a Brandýsu nad Labem se však zabývají pouze sídlištními objekty s lidskými kosterními pozůstatky a práce o Mikulovicích se zase soustředí pouze na omezené plochy jednotlivých stavebních parcel. Žádná z nich tedy neřeší sídlištní problematiku podrobněji a komplexnější zhodnocení sídlištního materiálu pro Českou kotlinu stále chybí². Nezbyvá proto než vyjít z poznatků získaných v okolních oblastech, především na Moravě (např. Stuchlík 1972; 2000; Bílová 2010; Navrátil 2017; Neumann 2018), v Německu (např. Koschik 1975; Hoppe 1993; Krumland 1998; Schefzik 2010; Szczesiak 2013; Donat 2018), ev. v Rakousku (např. Trebsche 2008; Schneider 2017; Neumann 2018) a na Slovensku (např. Bátora et al. 2012; Bátora 2013; Skorna – Kalmbach – Bátora 2018; Neumann 2018), které nebyly v tomto směru tolik badatelsky opomíjeny.

Stavem poznání únětických sídlišť je výrazně ovlivněna i možnost jejich bližšího časového zařazení, neboť chronologie únětické kultury v Čechách je založena na vyhodnocení

² Komplexního zpracování se v roce 2015 dočkalo jihočeské opevněné sídliště ve **Vrcovicích**, které však bylo chronologicky zařazeno na samý počátek střední doby bronzové (Hlásek a kol. 2015).

zejména keramických nálezů z hrobů (především pohřebiště v Polepech; *Moucha 1954; 1963; Bartelheim 1998*) a objevují se pochybnosti, zdali a do jaké míry je keramika vyskytující se v hrobech srovnatelná s keramikou sídlištní (např. *Pleinerová 1959e; 1960b, 523-524; 1967, 17; Koschik 1975, 65; Zápotocký 1982, 389; Krumland 1998, 95-96, 129; Beneš 1999, 51*). J. Beneš (*1999, 51*) otvírá také otázku, zdali je za současného stavu poznání únětických sídlišť podrobnější chronologie vůbec možná a jestli by ji typologie povětšinou nezdobené keramiky vůbec umožňovala (podobně také *Zápotocký 1982, 389*). I. Pleinerová (*1967, 5*) navíc předpokládá nejednotný projev únětické kultury na širším území a pro některé oblasti dokládá částečné pokračování hmotné náplně typické pro její II. stupeň i v „*mladém období*“.

Přes veškeré pochybnosti však zatím nezbyvá než i pro sídlištní materiál uvádět chronologické zařazení vycházející ze současných periodizací únětické kultury, případně upozornit na podobnosti materiálu s hmotnou náplní kultury věteřovské a mohylové, které mohou pomoci únětický sídlištní materiál lépe chronologicky fixovat. V této práci se držím v současné době všeobecně přijímaného chápání Reineckeého relativního členění doby bronzové (např. *Ernée – Müller – Rassmann 2009, 403, Abb. 38* a *Ernée 2015, 296, Abb. 186*), a ne chronologického zařazení podle posledních prací V. Mouchy (*2005, 7, Abb. 1*; podrobněji k této problematice *Smejtek – Baloun 2018, 614*). V případě absolutního datování věteřovské kultury vycházím z publikací J. Pešky (*2012; 2013*) a jeho ústního sdělení. Přehled jednotlivých periodizačních systémů, na něž v práci odkazuji, jejich vzájemný vztah a předpokládané absolutní datování uvádím ve srovnávací tabulce (*Tabulka 1*).

Tabulka 1: Přehled periodizačních systémů únětické kultury v Čechách a jejich porovnání s datováním věteřovské kultury na Moravě. Synchronizace relativních chronologických stupňů s absolutními daty podle *Ernée – Müller – Rassmann 2009* a *Ernée 2015*, *datování věteřovské kultury podle J. Pešky (2012; 2013) a jeho ústního sdělení.

		Reineckeho stupně	Moucha 1963	Pleinerová 1967	Zich 1996	Bartelheim 1998	Věteřovská kultura*
1600	mladší období únětické kultury	A2/B1 (A3)					
1700		A2b	6		5		
1800				3		3	
1900		A2a	5		4		
2000	starší období únětické kultury		4		3		
2100		A1	3	2	2	2	
			2	1b	1	1	
2200		A0	1	1a			

Rozsáhlé sídliště starší doby bronzové odkryté mezi lety 2007 a 2016 v Brandýse nad Labem-Vrábí v poloze „U Vodojemu“ (*Obr. 1-3*) představuje možnost nahlédnout do problematiky sídlišť únětické kultury v Čechách komplexněji, přestože v mnoha ohledech jsou možnosti vyhodnocení limitovány záchranným charakterem terénního výzkumu i omezenými finančními možnostmi a to jak při výzkumu samotném, tak při jeho následném zpracování. Z tohoto důvodu nebylo možné zajistit např. kompletní vyhodnocení získaných přírodovědných dat.

Velmi významný aspekt sledovaného sídliště představuje nález podkovovitého příkopu, díky kterému je zřejmé, že lokalita (resp. její část) byla, přinejmenším po nějaký úsek starší doby bronzové opevněna (*Langová 2012*, 124). To svědčí o určité centrální úloze zdejšího sídliště.

Otevírá se celá řada otázek souvisejících s opevněním samotným, jeho podobou, účelem a chronologickým zařazením, a dále i se zázemím lokality, strukturou okolního osídlení a jeho podobou v rámci celého studovaného regionu (SV části středních Čech). Právě struktura a vývoj okolního osídlení může napovědět mnohé o úloze opevněného sídliště v Brandýse nad Labem a potvrdit nebo vyvrátit hypotézu o centrálním významu lokality.

Rozsah zkoumaného území byl stanoven s ohledem na záměr podrobněji se věnovat osídlení na pravém břehu Labe a v povodí řeky Jizery a potvrdit nebo vyvrátit předpoklady pravděpodobné absence osídlení v několika kilometrovém pásu podél pravého břehu Labe (*Langová 2012*, 39-40, obr. 5), která by mohla podtrhnout význam opevněné lokality na protilehlém břehu v Brandýse nad Labem. Do sledované oblasti byla zahrnuta i oblast levého břehu Labe, a to až po tok řeky Vltavy, resp. hranici dnešní Prahy. Studium této oblasti nabídne jak možnost porovnání charakteru osídlení obou břehů, tak zejména ukáže na podobu osídlení v bezprostředním okolí sledované lokality. Vzhledem k absenci přirozených hranic ve sledované oblasti bylo nutné je stanovit arbitrárně³. Zahrnut byl celý okres Mladá Boleslav, severní část okresu Praha-východ a vltavské pravobřeží v okrese Mělník. Tuto oblast je z mnoha důvodů možné počítat mezi badatelsky nejlépe podchycené regiony Čech a je tedy možné pokládat si otázky, které by v jiných regionech nebylo možné řešit, nebo pouze s obtížemi.

Mezi hlavní otázky práce patří:

1. Charakter osídlení na lokalitě Brandýs nad Labem-Vrábí, jeho podoba a vnitřní chronologie, včetně doby trvání opevnění a jeho vztahu k dalším sídlištním objektům na lokalitě.
2. Podoba osídlení starší doby bronzové v bezprostředním okolí lokality, jeho rozsah a výpovědní hodnota.
3. Podoba osídlení ve sledovaném regionu SV části středních Čech a jeho vývoj.
4. Osídlení Mladoboleslavska a jeho význam v rámci únětické kultury.
5. Úloha opevněné lokality Brandýs nad Labem-Vrábí a její vztah k okolnímu osídlení.

Základním předpokladem k zodpovězení těchto otázek je detailní zpracování movitých i nemovitých nálezů únětické kultury z Brandýsa nad Labem-Vrábí a podrobné vymapování nálezů starší doby bronzové ze studovaného území. Vzhledem ke stavu poznání sídlišť

³ Domnívám se, že řeky Vltavu a Labe na našem území, i vzhledem k přítomnosti brodů, nelze považovat za relevantní přirozené hranice. Naopak se zdá, že řeky v pravěku spíše spojovaly, než rozdělovaly (viz dále).

z tohoto období v Čechách byl důraz kladen na prezentaci hmotné náplně sledovaného sídliště. Akcentováno bylo zejména představení keramiky, neboť zastoupení tvarů nádob nebylo dosud pro sídlištní prostředí únětické kultury v Čechách podrobněji definováno.

V této práci částečně navazuji na svoji práci diplomovou, kterou jsem obhájila pod názvem „*Sídlištní areál starší doby bronzové v Brandýse nad Labem – objekty s lidskými kosterními pozůstatky*“ v roce 2012 na Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou na FF UK v Praze (Langová 2012). V rámci ní jsem zpracovala staroúnětické pohřebiště a sídlištní objekty obsahující lidské kosterní pozůstatky odkryté během výzkumné sezóny 2007.

2. PŘÍRODNÍ PODMÍNKY SLEDOVANÉ OBLASTI

S přírodními podmínkami úzce souvisí podoba osídlení a lze tedy předpokládat, že charakter osídlení starší doby bronzové ve sledované oblasti bude místními přírodními podmínkami determinován, a to zejména podmínkami geologickými, pedologickými a klimatologickými. Úkolem této kapitoly je tedy popsat základní přírodní determinanty sledovaného prostoru a akcentovat ty z nich, které bývají obvykle pokládány za relevantní pro studium pravěkého osídlení.

Z geomorfologického hlediska náleží studované území, tak jak bylo vymezeno (viz výše), do provincie Česká vysočina, soustavy (subprovincie) Česká tabule, podsoustavy (oblasti) Středočeská a Jizerská tabule. Rozloha studovaného území je prakticky totožná s vymezením celku Jizerské tabule a západní části Středolabské tabule (*Demek [ed.] a kol. 1987*). Brandýsem nad Labem pak probíhá předěl dvou podcelků, a sice Českobrodské tabule a Mělnické kotliny⁴. Českobrodská tabule je přímo v Brandýse předělena na dva okrsky, Kojetickou pahorkatinu a Čakovickou tabuli, jejíž součástí je i poloha Vrábí. Mělnická kotlina se města dotýká jediným okrskem a to Staroboleslavskou kotlinou.

Sledované území se nachází v prostoru Polabské nížiny, z fyzicko-geografického hlediska se u prakticky celého studovaného badatelského celku jedná o ploché pahorkatiny, na kterých jsou kombinovány mnohdy poměrně rozsáhlé denudační plošiny se zářezy vodních toků, především potoků (*Demek [ed.] a kol. 1987*). Poměrně výrazné jsou zejména zářezy potoků na ploše Jizerské tabule (zásadními toky jsou Košátecký potok, Strenický potok a Vlkava se svým povodím), oproti bázi údolí je zde povrch nezdědká převýšen i o 40-60 výškových metrů. Plocha Jizerské tabule je zároveň lehce nakloněna a směrem k severu pozvolna stoupá její nadmořská výška.

⁴ CENIA, Geoportál INSPIRE, <https://geoportál.gov.cz/web/guest/map>, vrstva Geomorfologická mapa ČR, staženo ke dni 7. 2. 2019.

2.1 BEZPROSTŘEDNÍ OKOLÍ BRANDÝSA NAD LABEM

2.1.1 GEOLOGICKÉ PODMÍNKY

Na levém břehu řeky, tedy v Brandýse nad Labem, se z úrovně Labe terén poměrně prudce a nepravidelně zvedá na terénní útvar, na němž se převážně rozkládá dnešní město. Povrch tohoto terénního bloku je vymezen ze severovýchodu údolím Labe, ze severu pak Vinořským potokem a ze západu (částečně) Hrušovským potokem, který se do Vinořského potoka vlévá a formuje rokli na západní straně polohy Vrábí. Povrch tohoto útvaru je na ostatních stranách integrálně zapojen do terasy jihozápadního břehu a je mírně ukloněn směrem k Labi. Prostor dnešního Komenského náměstí je převýšen oproti toku Labe přibližně o 20 m a směrem k jihozápadu (tedy k poloze Vrábí a obci Svěmyslice) pak terén stále mírně stoupá.

Popsaný terénní útvar má poměrně zajímavé geologické složení, jeho větší část (zhruba jihovýchodní část Brandýsa) je tvořena prvohorním masivem (poslední severovýchodní výspou středočeského Barrandienu) a vystupují zde horniny středního až svrchního ordoviku, konkrétně křemenné pískovce a jílovité břidlice (*Obr. 4/543, resp. 546*). Jejich směřování koresponduje s obecnou orientací Barrandienu ve směru severovýchod – jihozápad. V západní části města jsou tyto velmi staré horniny překryty ještě svrchně křídovými horninami, tj. v tomto místě pískovci (*Obr. 4/315*). Další paleozoické horniny sledují tok Vinořského potoka, konkrétně zde v podobě černých břidlic spodního ordoviku. Pouze o něco dále proti proudu na pravém břehu Vinořského potoka proti vesnici Popovice se znovu vyskytují křemenné pískovce středního ordoviku, podobně jako na některých místech ve východní části města. Na křídový vývoj prostoru jihozápadně od centra města navázal zde až vývoj kvartérní, konkrétně pleistocenní, který zde zanechal výrazné polohy spraší (*Obr. 4/16*). Tak je tomu i v poloze Vrábí, kde je takto pokryta výrazná část plochy. Pouze zářez Hrušovského potoka znamenal erozi tohoto pokryvu a jsou zde odhaleny výchozy níže položených křídových útvarů (*Obr. 4/315*).

Poněkud odlišná je geologická situace na pravém břehu Labe v místě dnešní Staré Boleslavi. Ponecháme-li stranou složitější situaci kolem toku Jizery, sahají od dnešního toku Labe při brandýském jezu až do vzdálenosti cca 5-7 km jižně od Hlavence výhradně vrstvy fluviálního původu (*Obr. 4/6*), pouze místy doplněné o polohy eolických sedimentů - vátých písků. Poslední relikv fluviální činnosti Labe z období pleistocénu, tzv. hlavenecká terasa, je přítomen až mezi Hlavencem a Skorkovem (*Tyráček 2010, 134*). Její vrchol se nachází ve

výšce až 225–222 m n. m. (dnes se hladina Labe se nachází téměř o 60 m níže). Dnešní město Stará Boleslav se nachází na jazykovitém útvaru, na kterém bylo rozloženo raně středověké hradiště. Tento útvar je reliktem svrchně pleistocenní terasy a je tvořen převážně písky a štěrky.

Hladina Labe pod jezem v Brandýse nad Labem/Staré Boleslavi se blíží úrovni 166 m n. m. a břeh Labe (v úseku pod jezem) se pohybuje přibližně v úrovni 169-170 m n. m. (tj. hodnota úrovně dnešní nivy). Povrch terasy v prostoru kostela sv. Klimenta je již na úrovni přesahující 172 m n. m., přičemž směrem do města pak terén dále postupně zvolna stoupá. Tyto výškové poměry činí vrchol terasy odolný i proti stoleté povodni⁵. Geologickou stavbu údolní nivy a přilehlé terasy dokumentují dva profily, z kterých vyplývá, že se báze křídového podloží v prostoru Brandýs nad Labem/Stará Boleslav nachází v hloubce přibližně 12-16 m. Na obou profilech byl zachycen vyšší i nižší nivní stupeň tvořený různými fluvialními písky a štěrky. Na povrchu pak mohou být přítomny i polohy vátých písků a intenzivní antropogenní navážky (*Růžičková – Zeman 1999*, 68-69, obr. 1 a 2).

2.1.2 PEDOLOGICKÉ PODMÍNKY

Oba břehy Labe se v závislosti na nespojitých geologických poměrech do značné míry liší (*Obr. 5*). Levý břeh (Brandýs nad Labem) vykazuje vlastnosti shodné s dalším pokračováním masivu směrem na severozápad (tedy především směrem od Brandýsa po proudu Labe). V pásu 2-5 km od labské nivy se střídají ostrůvky kvalitních černozemí a o něco méně úrodných modálních kambizemí (*Obr. 5/CE a KA*). Pedologická situace je komplikována skutečností, že střídání půdních jednotek je dynamičtější než stav zobrazený v půdní mapě (např. na *Obr. 5*) a komplexnější než obraz patrný z obvykle užívané půdní mapy malého měřítka⁶ (*Tomášek 2007* a zde publikovaná mapa v měřítku 1:1 000 000). Tato skutečnost by měla být brána v úvahu před jakýmkoliv přímočarým spojením půdních poměrů a pravěkého osídlení. Černozemě jsou v prostoru nicméně o něco běžnější na jihozápadním okraji Brandýsa (*Obr. 5/CE*), který se již dotýká prakticky nepřerušovaného pásu černozemí, kopírujícího nivu Labe z jižní strany již od Kutné Hory, Kolína a jižně od Brandýsa nad Labem, směrem na Kralupy nad Labem (pruh dále pokračuje Poohřím až

⁵ <http://www.dibavod.cz/70/prohlizecka-zaplavovych-uzemi.html> (lok. Brandýs nad Labem/Stará Boleslav, Q100, ke dni 3. 2. 2019).

⁶ Jednotlivé parcely v oblasti tak obsahují zpravidla určitý poměr obou jmenovaných složek, tento stav nejlépe dokumentuje katalog bonitovaných půdně ekologických jednotek (dále BPEJ; <https://bpej.vumop.cz>), dostupný přes konkrétní stránku parcely ČÚZK, <https://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberKatastrMapa.aspx>). Poměr těchto dvou typů (a podtypů) silně kolísá i u sousedních parcel a stav v půdní mapě 1:250000, jakož i v mapě 1:1000000 (*Tomášek 2007*) je tedy spíše souhrnem převažujících elementů jednotlivých mikroregionů.

k úpatí Krušných hor). Lokalita Vrábí vykazuje bezpečně černozemní pokryv (na spraši), pouze hlouběji ve strži Hrušovského potoka jsou četnější fluvizemě (*Obr. 5/CE a FL*), stejně jako v povodí Vinořského potoka a v údolí nivy Labe.

Pravý břeh řeky Labe je pak zcela odlišný od levého. Bylo již uvedeno, že do vzdálenosti až několika kilometrů od Labe jsou v tomto směru zachovány fluvialní sedimenty, na kterých jsou od labské nivy prakticky až k Hlavenci utvořeny arenické regozemě (*Obr. 5/RG*). Jedná se o produkčně velmi slabý typ, který se pak severně od Hlavence střídá s podobně produkčně nevýraznými pararendzinami (*Obr. 5/PR*).

2.1.3 LABE MEZI BRANDÝSEM NAD LABEM A STAROU BOLESLAVÍ

Prostor dnešního sídelního celku Brandýs nad Labem/Stará Boleslav je od sebe oddělen řekou Labe, která prochází mezi Brandýsem nad Labem a Starou Boleslaví přibližně ve směru jihovýchod – severozápad. V místě mezi Brandýsem nad Labem a Starou Boleslaví je od raného středověku uváděn brod (*Květ 2003*, 126; *Bolina – Kliment – Cílek 2018*, 466). S ohledem na záměr sledovat podobu osídlení ve starší době bronzové na obou stranách řeky Labe je zapotřebí uvést geologické podmínky koryta řeky v těchto místech a zvážit, zda je možné uvažovat o existenci tohoto brodu již ve starší době bronzové.

Řeka je dnes v těchto místech rozdělena na dva koridory, vedlejší rameno se nachází u jihozápadního svahu (dnes veslařský kanál). To vytéká z původně renesančního Podzámeckého mlýna. Původní podoba řeky před její regulací ve 20. stol. je nejlépe vidět na Katastrální mapě evidenční Čech⁷, která zachycuje její stav k roku 1871. Na mapě z roku 1914 je již zaznačeno regulační opatření spočívající především ve výstavbě nového jezu a především zcela nové plavební komory skrze dnešní část Hluchov (na mapě Stablního katastru⁸ označeno jako pol. „W Slavine“ či „Pod Sw. Rochem“). Pod brandýským jezem s vodní elektrárnou, který byl dokončen v roce 1931, udržuje hladina řeky úroveň přibližně 165,8 m n. m, nominální vzduť hladina nad jezem pak činí 168,9 m n. m.⁹ Břeh pod jezem, stejně tak jako povrch dnešního ostrova a plocha severně od kaple sv. Rocha ve Staré Boleslavi se nachází přibližně v úrovni 169-170 m n. m.

Řeka Labe v (českém) středním Polabí prochází jižní částí české křídové pánve, neboli útvaru formovaném ve svrchní křídě sedimentačními procesy díky zvýšení hladiny

⁷ <https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/pohledy/archiv.html>, staženo ke dni 3. 2. 2019.

⁸ https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/coc/coc_data/7234-1/7234-1-001_index.html, staženo ke dni 3. 2. 2019.

⁹ http://www.pla.cz/planet/public/vodnidila/zsl_brandysnl.pdf, staženo ke dni 2. 2. 2019.

tehdejšího oceánu (transgresi). Zpevněné sedimenty české křídové pánve byly v pozdějším období v rozsáhlých plochách doplněny fluviálními (event. menšinově eolickými) pochody. Byly tedy v hojné míře překrývány sedimenty především štěrkovitého až písčitého charakteru, následně pak v nejmladším období ještě kvartérními sedimenty. Na celém rozsáhlém území docházelo na vhodných místech (v povodí potoků a řek) po celou dobu taktéž k současné erozní činnosti, která na různých místech odhalila prakticky všechny uvedené útvary, v některých částech však odkryla i úseky zřetelně starší, než byl zmíněný svrchně křídový vývoj (v případě Brandýsa nad Labem jde o polohy paleozoické a severně od města i proterozoické; *Obr. 4*). Výsledkem tohoto geologického vývoje je tedy široké údolí dnešního Polabí, jehož podložím jsou právě vrstvy křídové pánve. Ty mimo prostor přímého působení vodního toku vystupují prakticky až na povrch. V místech minulého (a to i časově vzdáleného) působení Labe jsou překryty pozdějším vývojem, zejména štěrkopískovými uloženinami fluviálního původu, které byly popsány jako terasy. Jak již bylo výše demonstrováno na příkladu tzv. hlavenecké terasy, mohou být tyto terény od dnešního toku vzdáleny i v řádu kilometrů např. (*Čech et al. 2009*).

Vzdálenost vrcholu staroboleslavské terasy a jižního břehu (ramene) Labe při ulicích Na Prádle/Na Celné, tedy vzdálenost mezi dvěma body mimo ohrožení povodní, činí přibližně 650 m. S ohledem na nastíněnou genezi obou břehů Labe je zřejmé, že tento rozměr lze pokládat za maximální po celé období holocénu. Zároveň je nutné zdůraznit, že se jedná o nejužší místo nivy v rámci několika kilometrů po i proti proudu řeky. Tento údaj by mohl činit z místa vhodný bod k přechodu řeky ve formě brodu (jakkoliv sám o sobě není postačující podmínkou). Zcela pevné podloží, jako např. v případě Poděbrad (srov. *Kos – Langová 2018, 955*), zde ale přítomno není (*Růžičková – Zeman 1999, obr. 1 a 2*). Vhodnost místa k přechodu řeky závisí také na konkrétním tvaru toku, přičemž ideální stopou pro jeho překonání bývá inflexní bod meandrujícího toku, tedy bod, kde dokončený meandr mění svůj směr (*Just a kol. 2005, 11, obr. 1.4*). S ohledem na skutečnost, že současná niva je dílem velmi mladého vývoje (může jít o důsledek až tzv. malé doby ledové, *Růžičková – Zeman 1994*, či jeden z následků antropogenního odlesnění ve vrcholném středověku *Dreslerová et al. 2004, 170*), nelze tento aspekt pro starší dobu bronzovou přesvědčivě zjistit. Relativně omezená šíře údolní nivy i v dnešní době je ale relevantním argumentem, který by ve spojení s konkrétními movitými i nemovitými nálezy z obou břehů mohl existenci dávného přechodu řeky naznačovat.

2.2 PŘÍRODNÍ PODMÍNKY ŠIRŠÍ SLEDOVANÉ OBLASTI

Zatímco bezprostřední okolí Brandýsa nad Labem bylo popsáno podrobněji, u ostatních částí sledované oblasti jsou uvedeny pouze nejdůležitější aspekty přírodních podmínek, které mohly mít bezprostřední vliv na podobu osídlení.

2.2.1 GEOLOGICKÉ PODMÍNKY

Mezi Prahou a Brandýsem nad Labem prochází (v jisté vzdálenosti od smíšené zóny jižně od Labe) kompaktní pás kvartérních eolických sedimentů – spraší (*Obr. 4/6*). V okolí Brandýsa nad Labem a především jižně od města je tento pás místy přerušován výchozy vrstev křídového stáří (*Obr. 4/315*) a na některých místech se vyskytují i vrstvy podstatně starší - paleozoické i proterozoické (*Obr. 4/543, 546, 548*). Hranice výskytu prvohorních (resp. starohorních) vrstev při povrchu se táhne po severním okraji Prahy přibližně od Prahy-Bohnic k Praze-Černému mostu, Újezdu nad Lesy a prostoru severně od Úval. Severně od této hranice jsou již tyto prvohorní vrstvy překryty mladšími útvary a vystupují již pouze příležitostně. Je zde nutné zmínit širší prostor kolem Neratovic s proterozoickými vrstvami a samotný Brandýs nad Labem s ukloněnými vrstvami paleozoickými. Drobné výchozy těchto starých hornin ale nalezneme po celé Čakovické tabuli (významněji např. v Přezleticích).

Situace severně od Labe je poněkud přehlednější. Na Labi a v jeho bezprostředním okolí jsou přítomny obvyklé fluviální vrstvy (*Obr. 4/6*), ze které se stoupajícím terénem vystupuje v přibližné linii Liblice – Hlavenec – Milovice znovu masiv křídového stáří, který je v pásu alespoň 20 km směrem k severovýchodu bez dalších pokryvných útvarů. Severně od Benátek na Jizerou jsou na tento útvar velmi četně uloženy spraše. Tento popis v zásadě plně vystihuje situaci na pravém (západním) břehu Jizery. Levý břeh Jizery je také převážně křídového stáří, ale tyto vrstvy byly překryty eolickými vrstvami až o něco severněji (přibližně od Pískové Lhoty). Tento břeh Jizery je také dotvořen několika zlomy, které mírně mění charakter křídového podloží, tedy převážně vápnito-jílovitých pískovců ve vápnité jílovce a slínovce. Z geologického hlediska je také zajímavý prostor Mladé Boleslavi a okolí. Okolní terasy vykazují přítomnost kvartérních eolických sedimentů (spraší), prostor od Řepova až po Mladou Boleslav je tvořen především kvartérními sedimenty deluviálního původu a poměrně pestrého složení, které jsou místy překryty velmi úrodným typem půd

(viz dále). Oblast kolem Kosmonos je pak zajímavá výskytem ojedinělých dokladů třetihorní sopečné činnosti, která zde zanechala na několika polohách vulkanitové horniny¹⁰.

2.2.2 PEDOLOGICKÉ PODMÍNKY

Z pedologického hlediska je méně komplikovanou situace na jih od Labe (*Obr. 5*). V odstupu několika kilometrů kopíruje levý břeh Labe pás velmi úrodných černozemí, který je od něj oddělen smíšenými polohami černozemí v kombinaci s (především modálními) kambizeměmi (*Obr. 5/CE a KA*). Lze nicméně konstatovat, že střídání poloh kambizemí¹¹ a jiných (podstatně kvalitnějších) půdních typů je ve zmíněném pásu lemujícím levý břeh Labe velmi dynamické (často i v rámci jednotlivých parcel). Sám výskyt kambizemí v tomto prostoru se tedy v preferenci poloh k osídlení nutně nemusel projevit.

Niva Labe a nivy větších potoků se vyznačují přítomností fluvizemí (dříve nazývaných jako nivní půdy, *Tomášek 2007, 56-57*). Současný pohled na fluvizemě jim připisuje relativně průměrné produkční schopnosti¹², je nicméně potřeba vzít v úvahu, že chování vodního toku v pravěku mohlo být zcela jiné, než dnes, a především, že recentní niva je dílem až poměrně nedávného období (*Růžičková – Zeman 1994; Dreslerová et al. 2004, 170*). Drtivá většina současných fluvizemí tak ve starší době bronzové zkrátka ještě neexistovala. Využití fluvizemí k přímé rostlinné výrobě je v archeologických pracích (např. *Mařík 2009, 25*) spíše popíráno ve prospěch jiného využití, např. pastvy.

Pravý (severní) břeh Labe je oproti jižnímu výrazně odlišný. Niva Labe je zde na severní straně masivně doprovázena širokým pásem regozemí (*Obr. 5/RG*), které je možné charakterizovat jako lehké a mimořádně vysychavé půdy. Jejich dnešní produkční schopnost je hodnocena jako velmi podprůměrná¹³ a to do té míry, že jsou i dnes jako zemědělská půda využívány minimálně a jsou spíše zalesněny. Směrem proti proudu Labe pokračuje pás

¹⁰ ČGS, Geologická mapa - lokalizační aplikace, <http://www.geology.cz/app/ciselniky/lokalizace/index.php>, staženo ke dni 17. 2. 2019.

¹¹ Kambizemě ze skupiny kambisoly (ještě donedávna častěji označované jako tzv. hnědé půdy) jsou v České republice široce rozšířenou jednotkou, která je vyvinuta jak ve vyšších polohách, tak často právě i na podloží říčních teras (*Tomášek 2007, 53*), jejich úrodnost se ovšem může u jednotlivých podtypů v závislosti na regionu lišit - polohy místních (především modálních) kambizemí jsou z hlediska úrodnosti v současné době hodnoceny vcelku podprůměrně. Např. výrazná poloha modálních kambizemí v prostoru SV od Popovic (cca 1 km západně od lokality Brandýs nad Labem, pol. Vrábí) obsahuje BPEJ 2.26.01, 2.30.04 (aj.), které jsou v Katalogu BPEJ charakterizovány v nejlepší případě jako „málo produkční“ (Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy v. v. i., projekt: eKatalog BPEJ, <https://bpej.vumop.cz/22601>, stav ke dni 10. 2. 2019).

¹² To platí především pro modální fluvizemě, fluvizemě glejové, resp. oglejené, které tvoří důležitou část nivy a jsou z produkčního hlediska spíše podprůměrné (Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy v. v. i., projekt: eKatalog BPEJ, <https://bpej.vumop.cz/25800> resp. <https://bpej.vumop.cz/25600>, stav ke dni 10. 2. 2019).

¹³ Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy v. v. i., projekt: eKatalog BPEJ, <https://bpej.vumop.cz/22110>, stav ke dni 10. 2. 2019.

regozemí až ke Kolínu. Je zapotřebí upozornit na větev směřující k Milovicím a dále pak po terénním hřebeni obloukem k západu přes Vlkavu k Prodašicím a dále. Tento hřbet tvořený právě tímto typem půd dnes odděluje okresy Nymburk a Mladá Boleslav a je doplněn o polohy luvizemí, tj. ilimerizovaných půd, dříve řazených k podzolům (Tomášek 2007, 47), jejichž produkční potenciál je rovněž relativně slabý¹⁴. Pás regozemí s občasnými fluvizeměmi doplňují polohy pararendzin (Obr. 5/PR). Jedná se rovněž o produkčně chudší půdy, které jsou i dnes využívány spíše k sadařství než pěstování polních plodin (Tomášek 2007, 52-53). Poslední tři typy zmíněných půd tvoří tedy nepravidelný pás, který se táhne podél severního okraje labské nivy v šířce přibližně 15 km a na východním břehu Jizery pak ještě severněji. Tato oblast je i z pohledu dnešního zemědělství, které již dokáže některé nedostatky konkrétního půdního typu kompenzovat, spíše méně produkční. Velké plochy této oblasti nejsou k rostlinné výrobě využívány ani dnes a jsou trvale zalesněny (zejména již zmíněné polohy regozemí). Lze se tedy domnívat, že tento stav by postihoval pravěké zemědělství ve výrazně větší míře než dnes.

Až v prostoru severně od Benátek nad Jizerou se převážně na pravém břehu Jizery častěji objevují vlastní hnědozemě (Obr. 5/HN), které je možné charakterizovat jako půdní typ s velkou produkční schopností¹⁵. Ty jsou místy kombinovány s rovněž kvalitními černozeměmi či černicemi (např. prostor Chotětova, Řepína či Bezna; Obr. 5/CE a CC). Z pedologického hlediska (obdobně jako z geologického) je velmi zajímavý prostor Mladé Boleslavi a jejího jižního okolí (především v okolí Dobrovice), kde sice nepravidelně, avšak vcelku četně vystupují černozemě kombinované s černicemi a o něco horšími pelozeměmi (Obr. 5/PE). Je nutné konstatovat, že mladoboleslavská půdní enkláva je svými podmínkami mimořádně příznivá a vyznačuje se špičkovou produkční kvalitou¹⁶. Tyto černozemě navazují na pás černozemí táhnoucí se Nymburskem, od kterého jsou odděleny výše popsaným pásem neúrodných dnes zalesněných regozemí.

2.2.3 KLIMATICKÉ PODMÍNKY

V rámci studovaného území je v současné době průměrná roční teplota v zásadě shodná, na území okresu Mělník, přilehlé části okresu Praha-východ a v nejj jižnější části okresu Mladá

¹⁴ Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy v. v. i., projekt: eKatalog BPEJ, <https://bpej.vumop.cz/21700>, stav ke dni 10. 2. 2019.

¹⁵ Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy v. v. i., projekt: eKatalog BPEJ, <https://bpej.vumop.cz/31000>, stav ke dni 10. 2. 2019.

¹⁶ Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy v. v. i., projekt: eKatalog BPEJ, <https://bpej.vumop.cz/30300>, stav ke dni 10. 2. 2019.

Boleslav je uváděno rozmezí průměrné roční teploty 9-10 °C, pro zbytek sledovaného území je uváděna teplota o 1 °C nižší (Tolasz a kol. 2007, 24-25; obdobně také Němec [ed.] 2000, 52). Srážkový úhrn se zde pohybuje mezi 450 a 600 mm, ve vegetačním období zde průměrně naprší 350-400 mm a v zimním období 200-300 mm (Tolasz a kol. 2007, 233), obecně je možné konstatovat, že srážky ve sledovaném území (zejména v případě Mladoboleslavska) rostou spolu s nadmořskou výškou. Pro Mělník je udávána hodnota 527 mm, pro Brandýs nad Labem 542 mm a pro Mšeno 642 mm. Podél toku řeky Jizery se srážkový úhrn pohybuje v rozmezí 550 a 580 mm (Němec [ed.] 2000, 52). Sněhová pokrývka se zde vyskytuje 40-50 dní v roce (Tolasz a kol. 2007, 233).

Podoba podnebí podléhá v rámci kvartéru aktuálním klimatickým výkyvům (Ložek 1973, 41), a teplotní a srážkové podmínky se ve starší době bronzové mohly od těch současných odlišovat. Celá studovaná oblast se však v každém případě nachází v teplé klimatické oblasti (Němec [ed.] 2000, 52), která náleží mezi klimaticky nejpříznivější oblasti Čech. V jednotlivých částech sledovaného území se klimatické poměry navzájem příliš neliší.

2.2.4 PŘEDPOKLÁDANÁ PŮVODNÍ VEGETACE

Předpokládaná podoba původní vegetace se v zájmovém území od sebe v jednotlivých částech regionu poměrně odlišuje. Ve sledovaném úseku Labského levobřeží dominují dubohabřiny a lipové doubravy, pro které jsou typické listnaté, zřídka též smíšené lesy s jedlí nebo smrkem (Neuhäuslová a kol. 2001, 84). V této oblasti je nejvíce zastoupena černýšová dubohabřina (*Melampyro nemorosi-Carpinetum*), pro kterou je charakteristický dub zimní a habr s častou příměsí lípy a nenáročnějších listnatých stromů jako javor klen, javor mlč, jasan nebo třešeň, dnes je oblast z větší části odlesněna a hospodářsky je využívána pro pěstování obilí a řepy cukrovky, dále řepky olejky a pícnin, ev. zeleniny (Neuhäuslová a kol. 2001, 85-88). Černýšová dubohabřina je zde místy doplněná o lipovou doubravu (*Tilio-Betuletum*), typickou pro teplé sušší oblasti se středně bohatými terasovými písky a štěrkopísky, často s odvápněnými sprašovými hlínami. Převažují zde duby s výrazným zastoupením lípy a sporadicky se zde vyskytují nenáročné listnaté stromy (např. bříza bělokorá nebo jeřáb ptačí). Odlesněné plochy jsou dnes využívány jako obilná pole, jahodové plantáže a ovocné sady (Neuhäuslová a kol. 2001, 90-91). V ojedinělých případech se zde vyskytují subacidofilní středoevropské teplomilné doubravy s převahou dubu zimního a letního (Neuhäuslová a kol. 2001, 176), zde zastoupené doubravou mochnovou (*Potentillo albae-Quercetum*) a břekovou (*Sorba torminalis-Quercetum*).

Kolem dolních toků potoků (zejm. Černavky a Vinořského) a v jejich nivách, tedy v území periodicky nebo epiperiodicky zaplavovaném, se vyskytovala vegetace typická pro lužní lesy (*Neuhäuslová a kol. 2001, 61-62*), zde zastoupená střemchovou jaseninou (*Pruno-Fraxinetum*). Odlesněné části dnes slouží převážně jako louky, které musí být často odvodňovány, z plodin se zde pěstuje převážně obilí, cukrovka a kukuřice (*Neuhäuslová a kol. 2001, 62-64*). Lužní les se vyskytoval i podél toku Labe, zde však zastoupený jilmovou doubravou (*Querceto-ulmetum*), ve které dominují duby, případně jasany. Zemědělská půda zde bývá velmi výnosná, pěstuje se zde zelenina, kukuřice, obiloviny, řepka, cukrovka, případně jetel nebo vojtěška (*Neuhäuslová a kol. 2001, 73-76*). V dnešní době je většina krajiny Labského levobřeží odlesněna a zemědělsky využívána nebo zastavěna.

Pokud budeme sledovat Labské pravobřeží, je zde situace výrazně pestřejší. V okolí Mladé Boleslavi a přibližně v prostoru mezi Boleslaví a Mělníkem je rovněž předpokládán výskyt dubohabřin a lipových doubrav, zastoupených především černýšovými dubohabřinami (*Melampyro nemorosi-Carpinetum*; *Neuhäuslová a kol. 2001, 85-88*), místy doplněnými o lipové doubravy (*Tilio-Betuletum*), avšak v přibližně 20 km širokém pásu podél pravého břehu Labe je situace velice variabilní. Ve větší míře než na levobřeží je zde kolem potoků předpokládán lužní les v podobě střemchové jaseniny (*Pruno-Fraxinetum*), místy doplněný o doubravu mochnovou (*Potentillo albae-Quercetum*). Z větší části je však tento pás tvořen acidofilními doubravami - bikovou a/nebo jedlovou (*Luzulo albidae-Quercetum petraeae, Albieti-Quercetum*), bezkolencovou (*Molinio arundinaceae-Quercetum*) a výrazněji kostřavovou borovou (*Festuco ovinae-Quercetum roboris*). Tyto doubravy jsou druhově chudé a vyskytují se na substrátech chudých na živiny (*Neuhäuslová a kol. 2001, 188*), využívány jsou k pěstování např. brambor a obilí (*Neuhäuslová a kol. 2001, 191, 197, 204*). Výjimku tvoří bazifilní teplomilné doubravy (*Brachypodio pinnati-Quercetum*) táhnoucí se v pásu podél Labe nedaleko Mělníka, které jsou naopak vázány na půdy bohaté na živiny, často obohacené o uhličitán vápenatý (*Neuhäuslová a kol. 2001, 149*). Rozlehlé acidofilní doubravy zastoupené brusinkovou borovou doubravou (*Vaccinio vitis-ideaeae-Quercetum*) jsou rekonstruovány v SZ části okresu Mladá Boleslav v širším okolí Bělé pod Bezdězem. Porosty jsou zde chudé a nevyskytují se tu náročnější druhy, typické jsou silně kyselé vysychavé půdy. I zde jsou nejčastějšími plodinami brambory, žito a oves (*Neuhäuslová a kol. 2001, 199-201*). Výjimku v této oblasti tvoří bezprostřední okolí říčky Bělé, ve kterém jsou rekonstruovány bazifilní teplomilné doubravy (*Brachypodio pinnati-Quercetum*; *Neuhäuslová a kol. 2001, 164-168*).

Podoba potenciální přirozená vegetace na lokalitě Brandýs nad Labem-Vrábí odpovídá výše popisovanému labskému levobřeží a byla podrobně zpracována v rámci analýzy makrozbytků z lokality zpracovanou P. Kočárem a R. Kočárovou (2011).

3. BRANDÝS NAD LABEM-VRÁBÍ „U VODOJEMU“

Lokalita se nachází v Polabské nížině přibližně 12 km SV od Prahy v JV části k. ú. Brandýs nad Labem v místní části Vrábí v poloze nazvané „U Vodojemu“, dříve zvané „Za Dvorem“. Je situovaná na nevýrazné vyvýšenině po pravé straně silnice II/610 ve směru do Dřevčic (*Obr. 1/A, 2*). V její bezprostřední blízkosti se nachází drobná vodoteč nazývaná Hrušovský potok (*Obr. 3*), která se po necelých 800 m stává pravobřežním přítokem Vinořského potoka. Ten po dalších 1,7 km ústí do Labe. Nejvyšší bod lokality dosahuje nadm. výšky 220 m a nad hladinu Labe je převýšen zhruba o 50 m. Až do zahájení výzkumu a výstavby bytových domů zde bývalo pole a plocha byla intenzivně orána (volná plocha je v těchto místech patrná již na prvním¹⁷ i druhém¹⁸ vojenském mapování, plocha polí je zřejmá na mapách stabilního katastru¹⁹).

3.1 OSÍDLENÍ LOKALITY V PRAVĚKU

První nálezy z lokality a jejího blízkého okolí jsou známy již z 19. století (*Sklenář 1992; 2011a*) a jejich množství se výrazně rozrostlo v první polovině 20. století, a to převážně zásluhou místních cihelen, zejména cihelny pana Límana a cihelny Hrušovské. V poslední době se v souvislosti s intenzivní stavební činností množství nálezů opět výrazně narostlo, zejména v nedaleké průmyslové zóně.

Nález aurignackého nože z Hrušovské cihelny dokládá osídlení místa již v paleolitu (*Petrbok 1932*), stejně tak soubor sedmi štípaných nástrojů „*dunajské kultury*“ (*Horáková-Jansová 1932o*).

Z období prvních zemědělců je doloženo osídlení z Průmyslové ulice, kde byly zachyceny půdorysy několika sloupových staveb a zásobní jámy (*Němcová 2008a*), při výstavbě hypermarketu Tesco zde bylo odkryto celkem 21 půdorysů dlouhých domů kultury s lineární keramikou a množství doprovodných sídlištních objektů. Byla zde zachycena i část neolitického příkopového ohrazení a několik sídlištních objektů kultury s vypíchanou keramikou (*Turek 2009*). Dlouhý dům s několika sídlištními objekty kultury s vypíchanou keramikou byl zachycen výzkumem předcházejícím výstavbě Kauflandu v Zápské ulici

¹⁷ http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=ce&map_list=c091, stav ke dni 16. 1. 2019.

¹⁸ http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=2vm&map_region=ce&map_list=O_7_III, stav ke dni 16. 1. 2019.

¹⁹ https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/coc/coc_data/8780-1/8780-1-001_index.html, stav ke dni 16. 1. 2019.

(*Hušták 2016*, 130). Půdorys dlouhého neolitického domu a další sídlištní objekty byly dokumentovány při stavbě parkoviště pro Lidl (*Baloun 2017c; 2018*).

Mnohem více dokladů osídlení pochází z okolí Vrábí z období eneolitu. Sídliště jordanovské kultury je doloženo z Hrušovské cihelny (*Böhm 1931d*). Několik objektů kultury nálevkovitých pohárů, náležící převážně jejímu šířenskému stupni, bylo dokumentováno přímo na lokalitě „U Vodojemu“ v rámci výzkumných sezón 2007, 2008, 2010 a 2016 (*Danielisová 2011; 2012; Pecinová 2013; Malyková 2017*). Sedm objektů kultury nálevkovitých pohárů bylo dokumentováno také ze dvou od sebe nepříliš vzdálených poloh na parc. č. 1672/1 a 1672/50 (*Mikešová 2010*, 15; *2011*). Bádenská kultura je doložena malým zdobeným pohárkem zdobeným rytými trojúhelníčky pod okrajem, který byl nalezen v Límanově cihelně (*Horáková-Jansová 1935e*). Mezi ulicemi Pražská a Květnová byly v roce 2011 odkryty objekty řivnáčské kultury (*Turek – Turková 2012a*, 667; *2012b*), další řivnáčské objekty, včetně polozemnice, byly dokumentovány i v roce 2015 v nedaleké Sasankové ulici (*Baloun 2016*) i při stavbě nedaleké haly Siemensu (*Němcová 2010a*).

Kultura se šňůrovou keramikou je doložena z Hrušovské cihelny, odkud pochází nezdobený džbánek (*Horáková-Jansová 1932o*), dále pohár s vyklenutým tělem a páskovým uchem na hrdle a malý džbánek (*Hájek 1942ch*). Tři hroby kultury se šňůrovou keramikou byly odkryty v Průmyslové ulici při stavbě haly Siemensu (*Němcová 2010a*). V bezprostřední blízkosti bývalé Límanovy cihelny, mezi ulicemi Pražská a Květnová, byly v roce 2011 odkryty tři hroby kultury zvoncovitých pohárů (*Turek – Turková 2012a; 2012b; 2013*) a další hrob byl odkryt při stavbě nedaleké haly Siemensu (*Němcová 2010a*). Z Límanovy cihelny samotné pochází z hrobu dva nezdobené zvoncovité poháry s uchem (*Hájek 1968*, 4). Dvě další nádoby – hrnek a zvoncovitý pohár – nebyly v rámci Vrábí blíže lokalizovány (*Böhm 1950a; Sine autor 1941e*).

Nárůst množství nálezů je patrný s počátkem starší doby bronzové, a to již od protoúnětické fáze. „Předúnětický“ hrneček pochází z Hrušovské cihelny (*Horáková-Jansová 1935f*). Menší nádobka byla nalezena v zahradě hostince pana Maška (*Borkovský 1940*). Ve většině případů se jedná o celé nádoby, u kterých můžeme předpokládat původ z hrobů. „Časné únětický“ hrob byl narušen při stavbě plynovodu v Bažantnici (*Knor 1965c*). Protoúnětické, staroúnětické i mladoúnětické nálezy pochází také z pohřebiště narušeného i v cihelně pana Ganze (*Böhm 1950b; Sine autor 1941f; 1941g*). Větší skupinky hrobů/pohřebiště byla ve Vrábí a okolí dokumentována tři. Pohřebiště náležící staroúnětické kultuře bylo odkryto

přímo na lokalitě (*Danielisová 2011; Langová 2012*), menší bohatě vybavené pohřebiště nacházející se severně od Vrábí bylo zničeno koncem 19. století (*Píč 1891a*) a menší pohřebiště náležící klasické fázi únětické kultury bylo odkryto v Průmyslové ulici při stavbě Lidlu (*Němcová 2007*) a několik dalších hrobů bylo odkryto při jeho rozšíření v roce 2016 (*Baloun 2017a*). Tři hroby byly zachyceny při stavbě Tesca (*Turek 2009*) a další únětické pohřebiště bylo vykopáno nedaleko křižovatky ulice Průmyslové s Pražskou (ústní informace A. Němcové, I. Krutiny a M. Kuny). Podle ústního sdělení M. Kuny zde bylo odkryto přibližně 10 hrobů, nejspíše klasické fáze. Není vyloučeno, že přímo souvisí s nálezem dvou hrobů odkrytých D. Dreslerovou a J. Špačkem (*Turková-Dreslerová – Špaček 1987*). Osamocený hrob byl nalezen při stavbě obchodního centra (*Krutina 2011*). Z blíže nelokalizovaného hrobu pochází také bronzová jehlice (*Böhm 1950b*).

Na několika místech byly dokumentovány také sídlištní objekty, kromě rozsáhlého sídlištního areálu „U Vodojemu“ (*Danielisová 2011; 2012; Pecinová 2013; Kapustka 2016*), pochází nálezy sídlištní keramiky z Límanovy cihelny (*Böhm 1929a; Jansová 1929; Horáková-Jansová 1935e*). Sídlištní jáma byla odkryta také nedaleko ve Vojanově ulici (*Němcová 2008b*) a několik zásobních jam bylo narušeno při stavbě kanalizační přípojky k čerpací stanici nacházející se v bezprostředním sousedství lokality „U Vodojemu“ (*Baloun 2015a*). Sídlištní objekty byly zachyceny také při výstavbě průmyslové zóny podél ulice Průmyslová - při stavbě výrobní haly Siemens (*Němcová 2010a*), stavbě Tesca (*Turek 2009*) i rozšíření haly Lidlu (*Baloun 2017a*). Při stavbě Kauflandu byl v sídlištním objektu nalezen také smotek zlatého drátu (*Hušták 2016*). Jednotlivé nálezy starší doby bronzové jsou podrobně představeny v katalogu lokalit (Svazek II) a vyobrazeny na mapě (*Mapa 1*).

Nálezy mohylové kultury byly kromě výzkumů „U Vodojemu“ (*Danielisová 2011; 2012; Malyková 2017*) objeveny i při výkopu pro vodovod v ulici U Vodárny (*Malý 1975*), zaznamenány byly také na nedaleké ploše nacházející se mezi ulicemi Pražská, Květnová (*Turek – Turková 2012a, 667*) a Průmyslová (*Němcová 2010a*). Džbánek mohylové kultury zdobený trojúhelníky vyplněnými vpichy a amforka s válcovitým hrdlem byly nalezeny při kopání studny pana Hataše. Podle L. Hájka (*1942b*) by nádoby mohly pocházet z hrobu.

Výrazný nárůst nálezů můžeme opět zaznamenat v období mladší doby bronzové. Kromě intenzivního osídlení v poloze „U Vodojemu“ (*Danielisová 2011; 2012; Pecinová 2013; Kapustka 2016; Malyková 2017*), ke kterému je možné počítat i nálezy učiněné přímo při stavbě vodojemu (*Malý 1972a; 1974*), byly knovízské sídlištní jámy dokumentovány také

ve Vojanově a Zahradní ulici (*Němcová 2008b; 2008c*). Z pohřebních nálezů je znám bližší nespecifikovaný počet žárových hrobů pocházejících z Chlebečkovy (Hrušovské) cihelny, z nichž je známa jedna nádoba, jehlancovité závaží a bronzový náramek (*Böhm 1950c*). Dva koflíky datované L. Hájkem do knovízské kultury jsou doloženy z Límanovy cihelny. Jeden koflík bez bližší lokalizace uvádí J. Böhm (*1950d*). Hrob zařazený J. Böhmem (*1950e*) do lužické kultury byl odkryt v cihelně pánů Hellera a Ganze. Ojedinelé nálezy střepů lužické kultury by měly pocházet také z ulice U Vodárny (*Malý 1972b*).

Velké množství objektů náležících do pozdní doby bronzové bylo odkryto na lokalitě „U Vodojemu“ (*Danielisová 2011; 2012; Pecinová 2013; Baloun 2015b; Kapustka 2016*). Objekty tohoto období byly zaznamenány také při výzkumu v prostoru mezi ulicemi Pražská, Květnová (*Turek – Turková 2012a, 667; 2012b; Turek – Turková – Hadacz 2013*) a Průmyslová (*Němcová 2010a*) a při výkopových pracích pro horkovodní potrubí ve Smetanově ulici (*Vaněk 1974*).

Na lokalitě „U Vodojemu“ byly zastoupeny i nálezy z doby železné, podařilo se zde identifikovat několik objektů bylanské kultury, tedy ze stupně HaC (*Danielisová 2011; 2012; Pecinová 2013; Malyková 2017*). Dva stejně datované objekty (HaC) byly zachyceny i při výstavbě inženýrských sítí a komunikace pro rodinné domy na p. p. č. 1672/1 a 1672/50 a dalších 15 objektů z těchto parcel náleželo období HaD/LA (*Mikešová 2010, 15; 2011*). Nálezy tohoto období byly zaznamenány také v prostoru mezi ulicemi Pražská, Květnová (*Turek – Turková – Hadacz 2013*) a Průmyslová (*Němcová 2010a*). Do stupně D byla zařazena halštatská chata a další sídlištní objekty odkryté v ulici Na Okraji (*Němcová 2009a; 2009b*). Keramika doby laténské byla nalezena v Hrušovské cihelně, pochází odsud tenkostěnná nádoba s ovaleným okrajem točená na kruhu (*Horáková-Jansová 1935f*) nebo vázovitá na kruhu vytáčená nádoba s ostře odsazeným hrdlem a kuželovitým spodkem (*Hájek 1942j*). Podle L. Horákové-Jansové (*1932p*) by se mělo jednat o větší laténské sídliště. Sídliště z tohoto období uvádí L. Horáková-Jansová (*1932q*) také z cihelny pana Kejmara. Část laténské nádoby byla nalezena mimo to v cihelně pana Chlebečka (*Böhm 1949e*). Laténské sídliště s deseti zahluženými domy a několika sty sídlištních objektů datované do stupně LC2 bylo odkryto při výstavbě Kauflandu v Zápské ulici (*Hušták 2016, 131*).

Z Chlebečkovy (Hrušovské) cihelny jsou doloženy objekty z doby římské (*Böhm 1929a*) a několik střepů (*Böhm 1949f*).

3.2 PRŮBĚH VÝZKUMU A POPIS OBJEKTŮ

Záchranný archeologický výzkum na lokalitě vyvolala stavba bytových domů v roce 2007. Od té doby byly průběžně, podle toho jak byly rozprodávány již postavené bytové jednotky, přistavovány domy nové. Každé další výstavbě předcházely vždy archeologický výzkum - zatím poslední výzkum zde proběhl v roce 2016. Z důvodu záchrannému charakteru akce byly zkoumány pouze bezprostředně stavbou ohrožené plochy a nebyla tedy prozkoumána souvislá plocha (*Obr. 1/B*). Všechny výzkumy, které jsou předmětem této práce, byly provedeny po záštitou Archeologického ústavu v Praze, v. v. i.

Ve východní části na výzkumy Archeologického ústavu plošně navazoval záchranný archeologický výzkum předcházející stavbě školky, který provedl Ústav archeologické památkové péče středních Čech p. o. pod vedením L. Balouna v roce 2014 (*Baloun 2015b*). Podle ústní informace L. Balouna a osobní návštěvy lokality v počátcích výzkumu pokračovalo intenzivní únětické osídlení i tímto směrem a opět zde byla odkryta celá řada sídlištních situací ze starší doby bronzové. Zkoumána byla také část kulturní vrstvy z doby bronzové, která byla zachycena již výzkumem A. Danielisové v roce 2007. Na ploše byl odkryt jeden hrob únětické kultury, v kterém byl skelet obložen drtidly a velkými kusy keramiky²⁰. Lidské kosti byly také dokumentovány v jedné z dalších sídlištních jam. V době přípravy materiálové části této práce však ještě nálezy z tohoto výzkumu neprošly základním laboratorním zpracováním a nebylo tedy možné ho za vynaložení přiměřeného úsilí do práce zahrnout. Do budoucna však s jeho zpracováním počítám.

Vzhledem k tomu, že výzkum Archeologického ústavu na lokalitě probíhal v několika na sobě nezávislých etapách, číslování jednotlivých objektů na sebe mezi etapami ve většině případů nijak nenavazovalo. Aby nedocházelo k duplicitě čísel objektů, přidala jsem před každé číslo objektu zkratku roku výzkumu, např. objekt zkoumaný v roce 2007 původně označovaný jako 690 zde figuruje pod označením 07/690. Tímto způsobem se pro účely této práce změnilo také označení objektů zpracovaných v rámci mé diplomové práce (*Langová 2012*), která se věnovala pouze vybraným objektům ze sezóny 2007.

²⁰ Četnou keramiku nacházející se v hrobě je možné klasifikovat jako sídlištní. Vzhledem ke skutečnosti, že nebyly spolehlivě zachyceny hrany objektu a že pro takovýto způsob obložení skeletu v hrobě se mi nepodařilo najít analogie, soudím, že by se mohlo jednat o nerozpoznaný pohřeb v sídlištním objektu. Naopak skelet v sídlištním objektu přikrytý kusy keramiky byl nalezen v **Praze-Kobyliších** (*Turek – Kuchařík 2006*), a dva skelety v sídlištním objektu překryté velkými kusy keramiky byly dokumentovány v **Brandýse nad Labem** v Průmyslové ulici při stavbě haly pro Lidl (*Baloun 2017a*).

Na tomto místě je nutné zdůraznit, že dokumentace jednotlivých objektů je v mnoha případech, bohužel, poznamenána záchranným charakterem výzkumů a zřejmým časovým i finančním tlakem i dalšími komplikacemi. K mnoha objektům nebyla např. pořízena fotografická dokumentace, u profilu některých objektů byly zakresleny pouze tzv. „slepé řezy“ bez vyznačených vrstev, jindy zase byla nakreslena pouze horní část profilu (na profilu tedy nebyl zaznamenán tvar dna objektu) nebo nebyly popsány krajní body osy profilu atd. Většinu z těchto formálních nedostatků dokumentace již nebylo možné zpětně opravit ani doplnit a nezbylo než se spokojit s podobou prezentovanou v nálezových zprávách. Nepochybným rizikem je, že v nálezové zprávě může popisovaný stav již odrážet autorskou interpretaci terénního záznamu ze strany příslušného autora nálezové zprávy. V této podobě, jak byly prezentovány v příslušných nálezových zprávách, také objekty uvádím v této práci (*Tab. LX-CLXV*), pro možnost alespoň částečné korekce a komplexnější představu o podobě objektu přímo u plánů objektů uvádím i jejich fotografie, pokud byly pořízeny.

Následující popis nemovitých nálezů je uspořádán do kapitol podle jednotlivých areálů na sídlištní objekty (*Kap. 3.2.1*), hroby (*Kap. 3.2.2*) a příkop (*Kap. 3.3.3*), které jsou dále členěny podle jednotlivých výzkumných sezón. U každého z objektů je uveden jeho stručný popis vyhotovený na základě dostupné dokumentace (u většiny objektů kresebné i fotografické). Z rozměrů objektů jsou uvedeny maximální zaznamenané hodnoty: průměru hrdla (\emptyset hrdla), průměru dna (\emptyset dna) a hloubky od úrovně skrývky (H). U každého z objektů také uvádím odhad, kolik z objektu bylo prozkoumáno, a výčet movitých nálezů, včetně odkazů na jejich vyobrazení, pokud bylo pořízeno. Každý záznam obsahuje také odkazy na literaturu. Celkový plán lokality zobrazující všechny objekty datované do starší doby bronzové je zobrazen v *Tab. LIV*.

3.2.1 SÍDLIŠTNÍ OBJEKTY

3.2.1.1 Sezóna 2007

První etapa archeologického výzkumu na lokalitě probíhala od 25. srpna do 15. prosince roku 2007 pod vedením A. Danielisové. Při skrývce byla odstraněna pouze ornice, neboť v některých místech byla v podorničí zaznamenána kulturní vrstva, jejíž dochovaná mocnost se v různých částech lokality pohybovala mezi 0-100 cm. Mocnost kulturní vrstvy narůstala směrem od Z na V. Plocha výzkumu byla rozdělena celkem do 15 sektorů (sektory A12, A23, B1, B23, C, D, E1, E2, F, K1, K2, K4, K5, GARÁŽ, KANÁL; *Obr. 1/B-C*), které odpovídaly místům plánované výstavby, plochy mimo tyto sektory nebyly zkoumány. Z finančních a časových důvodů byly objekty kopány zpravidla jen z poloviny a zejména

sektory D a F bylo kvůli velkému časovému a finančnímu tlaku možné prozkoumat pouze selektivně (Danielisová 2008; 2011).

Na základě keramiky bylo do období starší doby bronzové zařazeno z této etapy 44 sídlištních objektů a příkop. Z této výzkumné sezóny byly (pouze u objektů starší doby bronzové) určeny lidské ostatky (Stránská 2011), zvířecí kosti (Šůvová 2011 a Kyselý 2011) i makrozbytky (Kočár – Kočárová 2011).

Objekt č. 07/49 (Tab. LX)

Spodní část kůlové jámy s téměř svislými stěnami a vodorovným dnem.

Rozměry: Ø hrdla: 50 cm, Ø dna: 48 cm, H: 23 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 1 ks keramiky.

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/74 (Tab. LXI-LXII)

Sídlištní jáma kosodélného až kruhovitého tvaru se svislými stěnami a čoučkovitě zahlobeným dnem. Do již částečně zaplněné jámy, přibližně 35 cm nad jejím dnem, byl uložen jedinec v silně skrčené poloze na pravém boku hlavou k JV. Po východní i západní straně skeletu se nacházely masivní kameny, které mohly původně tvořit kamenný zával či kamennou konstrukci. Velkým kamenem byla zatížena i lebka zemřelého. Jiné kameny na kostře dokumentovány nebyly, vzhledem k malé hloubce od současného povrchu mohly být ale odstraněny např. orbou. Objekt neobsahoval žádnou keramiku a do starší doby bronzové byl zařazen na základě způsobu uložení a orientace skeletu.

Rozměry: Ø hrdla: 133-153 cm, Ø dna: 40 cm, H: 45 cm, H uložení skeletu: 10 cm, prozkoumáno: 100 %.

Orientace skeletu: JV-SZ.

Antropologické určení: dítě, infans III (8-9 let).

Inventář: 1 ks zvířecí kosti.

Literatura: Danielisová 2011; Stránská 2011; Langová 2012, 50; Langová – Danielisová 2013a; 2015.

Objekt č. 07/76_204 (Tab. LXIII-LXIV)

Do dna okrouhlého objektu s pozvolna se zužujícími stěnami a vodorovným dnem byla uprostřed zahloubena obdélná hrobová jáma, ve které byli na sobě uloženi tři jedinci. Nahoře byl uložen skelet (kostra 1) ve skrčené poloze na pravém boku hlavou k J, jeho končetiny byly složeny na břiše. Hlava spočívala na pravém spánku, zatímco trup ležel na zádech. Pod tímto skeletem se nacházely pozůstatky dalších dvou jedinců (kostry 2 a 3), které již nebyly dochovány v anatomické poloze, obě lebky se nacházely v samé jižní části hrobu. Podél východní strany hrobu byla uložena stehenní kost, která tvořila „hranici“ hrobu²¹. Velmi ostrou hranici o velikosti 50 x 120 cm dodržovaly i ostatní kosti. Tato skutečnost nepřímou naznačuje původní existenci organické schránky. Na její existenci poukazuje i na fotografické dokumentaci patrný tmavší obdélník shodného rozměru. Podél kostí na obou delších stranách bylo nalezeno několik kamenů – pět jich bylo umístěno před břichem horního skeletu a jeden za jeho zády. Dva z kamenů byly přepálené. Před břichem horního skeletu byl nalezen menší koflík, jeho příslušnost k tomuto skeletu však není zřejmá. Celý kruhový objekt byl vyplněn homogenní hnědošedou výplní s ččkami šedožluté spráše, u dna se nacházela tmavá hnědošedá vrstva. Druhotný zásah do výplně objektu 07/76 nebyl na profilech objektu dokumentován a není patrný ani na pořizovaných fotografiích. Výplň objektu 07/76 obsahovala velké množství eneolitických střepů. Z kostry 1 bylo získáno radiokarbonové datum 3738 ± 23 BP, resp. 2204-2039 BC (pravd. 95,4 %).

Popsanou situaci je možné interpretovat dvěma způsoby: 1/ jedná se o hrob zahloubený do dna sídlištní jámy, která byla zaplněna (podobně jako objekt 07/203) až po uložení hrobu nebo 2/ náhodné zahloubení hrobu do středu starší již vyplněné jámy nezanechalo i přes několikanásobné otevření na profilu žádné stopy.

Rozměry jámy: Ø hrdla: 280 cm, Ø dna: 220 cm, H: 50 cm, prozkoumáno: 100 %.

Rozměry hrobové jámy: rozměry u horního okraje: 114x200 cm, H: cca 10 cm ode dna jámy (60 cm od úrovně skrývky), prozkoumáno: 100 %.

Orientace skeletů: J-S.

Antropologické určení:

²¹ Na shodném místě se nacházela stehenní kost v obdobném několikanásobném hrobě také na pohřebišti v Březně u Loun (Pleinerová 1981, 354).

Kostra 1: dospívající jedinec, juvenis (17±2 roky)

Kostra 2: muž, adultus II – maturus I (30-45 let)

Kostra 3: muž, maturus II (40-50 let)

Inventář: Objekt 07/76: 268 ks keramiky; 152 ks zvířecích kostí; 2 ks štípané industrie; 1 ks broušené industrie.

07/76/1-38 fragmenty keramiky (*Langová 2012*, Tab. VII-XI)

ŠI 07/76/1-2 úštěp a srpová čepelka (*Langová 2012*, Tab. LVI)

BI 07/76/1 fragment broušeného nástroje (*Langová 2012*, Tab. LVI)

Objekt 07/204: 5 ks keramiky; 15 ks zvířecích kostí.

07/204/1-2 menší koflík a fragment keramiky (*Langová 2012*, Tab. XI)

Absolutní datování: 3738±23 BP, resp. 2204-2039 BC (pravd. 95,4 %; MAMS 30777).

Literatura: Danielisová 2011; Stránská 2011; Langová 2012, 50-52; Langová – Danielisová 2013a; 2015.

Objekt č. 07/81 (*Tab. LX*)

Spodní část kúlové jámy se šikmými stěnami a oble zahroceným dnem.

Rozměry: Ø hrdla: 37 cm, Ø dna: 5 cm, H: 19 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 5 ks keramiky.

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/83 (*Tab. LXV*)

Hruškovitá zásobní jáma, ve spodní polovině jámy (pod zúžením) zaplněna několika tenčími vrstvami střídající se tmavě hnědě výplně a žluté sprašovitě vrstvy s hlínou. Ve vrchní části výplně (nad zúžením jámy) nebyly již žádné vrstvy identifikovány, podle dokumentace byla zaplněna tmavě hnědou jílovitou hlínou. Na dně objektu nalezen skelet tura (*Bos Taurus*; *Sůvová 2011*).

Rozměry: Ø hrdla: 200 cm, Ø dna: 250 cm, H: 140 cm, prozkoumáno: 75 %.

Inventář: 282 ks keramiky; 284 ks zvířecích kostí (vč. skeletu *Bos Taurus*); 3 ks kostěné industrie; 3 ks štípaní industrie.

07/83/1-3 fragmenty keramiky (Tab. I/1-3)

07/83/4 větší mísa (Tab. I/4)

K 07/83/1-3 kostěná industrie (Tab. XXXIV/1-3)

ŠI 07/83/1 preparační úštěp (Tab. XL/1)

ŠI 07/83/2 úštěp (Tab. XL/2)

ŠI 07/83/3 odpad z výroby (Tab. XL/3)

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/84 (Tab. LX)

Kúlová jamka s nestejně sešikmenými stěnami a oble zahroceným dnem. Nestejně sešikmení stěn nevylučuje původní šikmé zapuštění kúlu.

Rozměry: Ø hrdla: 29 cm, Ø dna: 5 cm, H: 30 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 4 ks keramiky.

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/94 (Tab. LXVI)

Válcovitá jáma okrouhlého tvaru se svislými stěnami a vodorovným dnem. Podle dokumentace byla celá jáma jednotně vyplněna tmavě hnědou jílovitou hlínou obsahující kameny.

Rozměry: Ø hrdla: 75 cm, Ø dna: 71 cm, H: 97 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 30 ks keramiky; 1 ks kostěné industrie; 1 ks broušené industrie; 8 ks zvířecích kostí.

K 07/94/1 kostěný artefakt (Tab. XXXIV/4)

BI 07/94/1 kamenné kolečko (Tab. XLII/4)

Literatura: Danielisová 2011.

Poznámka: Na fotografiích objekt označen jako „96“, avšak na jedné z fotografií je na dřevěném kolíku zaraženém u jámy čitelné číslo „94“ (viz *Tab. 07/94*). V kresebné dokumentaci je shodný objekt označen číslem 94, jednalo se tedy zřejmě pouze o chybu v rámci fotografování objektu.

Objekt č. 07/98 (*Tab. LXVII*)

Hruškovitá zásobní ke dnu se rozšiřující jáma s úzkým hrdlem. Na profilu dokumentovány četné vrstvy. Rozmanitý průběh jejich hranic však v mnoha případech vylučuje jejich přirozený vznik. Na fotografii profilu nejsou tyto vrstvy patrné, naopak působí spíše homogenním dojmem.

Rozměry: Ø hrdla: 114 cm, Ø dna: 206 cm, H: 110 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 91 ks keramiky; 1 ks kostěné industrie; 1 ks broušené industrie; 27 ks zvířecích kostí.

07/98/1-4 fragmenty keramiky (*Tab. I/5-8*)

K 07/98/1 nepravidelný obroušený hrot (*Sůvová 2011*)

BI 07/98/1 zlomek broušeného nástroje (*Tab. XLII/5*)

Literatura: *Danielisová 2011*.

Objekt č. 07/115 (*Tab. LXVIII*)

Spodní část zásobní jámy, původně zřejmě hruškovitého tvaru. Původní rozšíření stěn směrem ke dnu dochováno již jen v části objektu – patrné již pouze v JZ části objektu. Toto rozšíření lze však původně předpokládat i v ostatních částech objektu, dokumentovaný průběh stěn jámy tedy neodpovídá s největší pravděpodobností původnímu tvaru objektu. Zda k destrukci stěn došlo v době zásypu objektu nebo až poté není zřejmé.

Rozměry: Ø hrdla: 185-200 cm, Ø dna: 184-212 cm, H: 78 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 110 ks keramiky; 1 ks štípané industrie; 1 ks broušené industrie; 28 ks zvířecích kostí.

07/115/1-3 fragmenty keramiky (*Tab. I/9-11*)

ŠI 07/115/1 drasadlo na úštěpu (*Tab. XL/9*)

BI 07/115/1 malý zlomek broušeného nástroje (Tab. XLII/6)

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/123 (Tab. LX)

Okrouhlá jáma s čočkovitým dnem, z které byla zachycena pouze jeho spodní část. Interpretace objektu závisí na jeho původním měřítku (viz poznámka). Pokud platí níže uvedené rozměry, mohlo by se jednat o spodní část kulevé jámy. V bezprostřední blízkosti objektu se nacházela kulevá jáma 07/122, která byla s objektem 07/123 dokumentována na jednom profilu. Objekt 07/122 však neobsahoval materiál, který by bylo možné datovat.

Rozměry: Ø hrdla: 45 cm, Ø dna: 10 cm, H: 10 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 10 ks keramiky; 8 ks zvířecích kostí.

07/123/1 fragment pohárku (Tab. I/12)

Literatura: Danielisová 2011.

Poznámka: Nejasnosti ohledně měřítka, v nálezové zprávě a v celkovém plánu uvedeno v měřítku 1:10, v dokumentaci z terénu u tohoto objektu poznámka „1:20“. Zde rozměry uvedeny podle měřítka uvedeného v nálezové zprávě, vzhledem k nejasnostem je však možné, že byly dvojnásobné. Fotografická dokumentace objektu nebyla pořízena a měřítko tedy nelze ověřit.

Objekt č. 07/133 (Tab. LX)

Spodní část jámy nepravidelného tvaru. Vzhledem k dochování pouze nejspodnější části objektu není možné vyloučit, že se původně jednalo o objekt s původně okrouhlým půdorysem dna, z nějž se však přibližně jedna čtvrtina nedochovala. Výplň objektu byla zaznamenána jako jednotná, bez dalších vrstev (kromě tenké promísené vrstvičky přímo u dna). Není tedy příliš pravděpodobné, že by se jednalo o nerozpoznanou superpozici dvou objektů. K objektu nebyla pořízena fotografická dokumentace, není tedy možné výše uvedené spekulace ověřit ani vyvrátit.

Rozměry: Ø hrdla: 69-84 cm, Ø dna: 50 cm, H: 10 cm, prozkoumáno: 75 %.

Inventář: 5 ks keramiky.

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/142 (Tab. LX)

Kúlová jáma s pozvolně se zužujícími stěnami a oblým dnem. Profil kúlové jámy dokumentován dohromady se sousední kúlovou jámou 07/141, z které nepochází datovatelný materiál a není tak možné určit případné chronologické souvislosti.

Rozměry: Ø hrdla: 34 cm, Ø dna: 10 cm, H: 16 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 1 ks keramiky.

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/146 (Tab. LXIX)

Zásobní jáma hruškovitého tvaru s úzkým hrdlem a ke dnu se rozšiřujícími stěnami. Výplň objektu dokumentována jako homogenní, pouze v místě zúžení hrdla s tenkou světlejší vrstvou. Na této úrovni objektu bylo dokumentováno také několik větších kamenů. V SV části jámy byla ve dně patrná menší oválná zahloubenina (Ø 30x60 cm), zřejmě mělká, její hloubka však dokumentována nebyla. Dokumentace nenabízí ani její bližší popis (viz Tab. 07/146), na fotografii se zdá, jakoby její okraje byly propálené do červena a do středu zbarvení výplně přecházelo přes hnědou až do černé. Celá situace však není na fotografii příliš dobře zřetelná.

Rozměry: Ø hrdla: 136 cm, Ø dna: 140 cm, H: 70-80 cm (bez zahloubeniny), prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 24 ks keramiky; 8 ks zvířecích kostí; 1 ks malakofauny.

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/196 (Tab. LXX)

Jáma s kolmými stěnami a vodorovným dnem, na kterém byl nalezen skelet na levém boku ve skrčené poloze hlavou k JZ. Lebka ležela na levém spánku a směřovala obličejem mírně dolů, je tak možné, že byla hlava původně něčím vypoďložena. Obě paže byly ohnuté v loktech a směřovaly dlaněmi k obličejí. U samého okraje objektu, za zády skeletu, byl nalezen větší kus mazanice.

Rozměry: Ø hrdla: 162 cm, Ø dna: 144 cm, H: 25 cm, prozkoumáno: 100 %.

Orientace skeletu: JZ-SV.

Antropologické určení: žena, juvenis (18-20 let).

Inventář: 20 ks keramiky, 6 ks zvířecích kostí, 1 ks štípané industrie.

ŠI 07/96/1 čepelka bez sekundární úpravy (*Langová 2012*, Tab. LVI)

Literatura: Danielisová 2011; Stránská 2011; Langová 2012, 53-54; Langová – Danielisová 2013a; 2015.

Objekt č. 07/197 (Tab. LXXI)

Zásobní jáma částečně hruškovitého tvaru s úzkým hrdlem a v Z, J a V části s ke dnu se rozšiřujícími stěnami. V S části vedla stěna kolmo dolů k vodorovnému dnu. Výplň objektu byla ve spodní části velmi členitá, na profilu s patrnými „kopečky“ (patrné zejm. na profilech A, B a D) a šikmo jdoucími vrstvami. Takovýto průběh vrstev je možné ztotožnit se záměrným naházením materiálu dovnitř objektu (nemuselo se nutně jednat o záměr zaplnit objekt). Horní polovina jámy byla pak vyplněna homogenní vrstvou hnědé jílovité hlíny.

Rozměry: Ø hrdla: 220 cm, Ø dna: 222-252 cm, H: 121 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 49 ks keramiky; zrnotěrka; 21 ks zvířecích kostí.

KA 07/197/1 část zrnotěrky (Tab. LI/2)

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/200 (Tab. LXXII)

Nepravidelný objekt čtvercového půdorysu se zaoblenými rohy, z kterého se dochovalo pouze přibližně spodních 6 cm. V západní části byl do tohoto objektu zřejmě v superpozici zahloubený hrotitý objekt nepravidelného tvaru vyplněný třemi mocnějšími vrstvami. Vzájemný vztah obou subjektů naznačuje profil CD, podle kterého by měl být hrotitý objekt mladší. Rozhodující část profilu je však mocná výše zmíněných 6 cm. Navíc vzájemný vztah vrstev není patrný ani na fotografické dokumentaci.

Rozměry: Ø hrdla: přibližně 180x180 cm, Ø dna: - cm, H: 6 a 72 cm, prozkoumáno: cca 50 %.

Inventář: 16 ks keramiky; 6 ks zvířecích kostí.

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/203 (Tab. LXXIII-LXXIV)

Kruhová až mírně oválná jáma s lehce ke dnu se zužujícími stěnami a vodorovným dnem. V její jižní části byla do dna vyhloubena oválná jáma s kolmými stěnami a vodorovným dnem. Na dně této jámy se nacházel skelet uložený ve skrčené poloze na pravém boku hlavou k S. Horní končetiny byly uloženy před trupem na úrovni obličeje a měly vzájemně propletené prsty. Kostra byla zasypána cca 25 cm mocnou homogenní vrstvou hnědé jílovité zeminy promísené se spraší. Nad touto vrstvou se nacházelo množství tenkých splachových vrstviček, které zasahovaly jak do výplně hrobové jámy, tak do výplně zbytku objektu. V SV části byla hrobová jáma propojená s jámou vakovitého tvaru, která byla rovněž zahloubena do dna kruhové jámy.

Rozměry jámy: Ø hrdla: 176-220 cm, Ø dna: 196 cm, H: 40 cm, prozkoumáno: 100 %.

Rozměry hrobové jámy: rozměry u horního okraje: 92x130 cm, rozměry dna: 80x110 cm, H: 50 cm ode dna jámy (90 cm od úrovně skrývky), prozkoumáno: 100 %.

Orientace skeletu: S-J.

Antropologické určení: žena, maturus I-II (40-55 let).

Inventář: 3 ks keramiky, 6 ks zvířecích kostí.

Literatura: Danielisová 2011; Stránská 2011; Langová 2012, 54; Langová – Danielisová 2013a; 2015.

Objekt č. 07/219 (Tab. LX)

Spodní část kůlové jámy se zužujícími se stěnami a oblým dnem. Profil kůlové jámy dokumentován dohromady se sousední kůlovou jámou 07/220, z které nepochází datovatelný materiál a není tak možné určit případné chronologické souvislosti.

Rozměry: Ø hrdla: 28 cm, Ø dna: 4 cm, H: 15 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 1 ks keramiky.

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/221 (Tab. LXXV)

Zásobní jáma původně zřejmě hruškovitého tvaru s destruovanými stěnami. V západní části objektu u dna nalezeno několik větších kusů mazanice a velký kámen. Ve spodní části výplně jsou na profilu patné četné vrstvy tvořící menší „kopečky“, které svědčí pro záměrné zaplnění této části. Horní část objektu byla zaplněna dvěma mocnými vrstvami, snad pozůstatky po přirozeném zaplňování objektu. Toto uspořádání vrstev je patrné i na pořízené fotografické dokumentaci.

Rozměry: Ø hrdla: 154 cm, Ø dna: 158 cm, H: 98 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 41 ks keramiky; 20 ks zvířecích kostí; mazanice.

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/232 (Tab. LX)

Menší oválný objekt se svislými stěnami a čočkovitým dnem. Objekt zaplněn homogenní tmavě hnědou jílovitou výplní.

Rozměry: Ø hrdla: 128 cm, Ø dna: cca 20 cm, H: 44 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 13 ks keramiky.

Literatura: Danielisová 2011.

Poznámka: Nejasnosti ohledně měřítka, v nálezové zprávě a v celkovém plánu uvedeno v měřítku 1:20, v dokumentaci z terénu 1:10. Zde rozměry uvedeny podle měřítka uvedeného v nálezové zprávě, vzhledem k nejasnostem je však možné, že byly poloviční. Fotografická dokumentace objektu nebyla pořízena a měřítko tedy nelze ověřit.

Objekt č. 07/256 (Tab. LXXVI)

Zásobní jáma s úzkým hrdlem a ke dnu se rozšiřujícími stěnami a vodorovným dnem. Oproti ostatním zásobním jamám hruškovitého tvaru na této lokalitě přiléhaly v tomto případě rozšiřující se stěny ke dnu neobvykle ostře. Objekt byl zaplněn homogenní hnědou jílovitou výplní, v které nebyly rozpoznány žádné další vrstvy.

Rozměry: Ø hrdla: 110 cm, Ø dna: 164 cm, H: 56 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 43 ks keramiky; 7 ks zvířecích kostí; 1 ks malakofauny.

Literatura: Danielisová 2011.

Poznámka: Na fotografii u dna profilu patrné hrotité zahloubeniny v linii - stopy po zubech lžice bagru (?). Pokud by byla polovina objektu opravdu vyhloubena bagrem, byl by patrně ovlivněn počet nálezů z objektu.

Objekt č. 07/319 (Tab. LXXVII)

Objekt 07/319 se nacházel v superpozici s objekty 07/651 a 07/652 a na základě dokumentace profilů se zdá, že byl ze všech tří nejstarší. Objekt 07/651 byl datován shodně do starší doby bronzové, zatímco objekt 07/652 obsahoval keramiku z pozdní doby bronzové a intruzi ze starší doby bronzové. Podle profilů B a C (dochované části jámy 07/319) se jednalo původně o zásobní jámu hruškovitého tvaru s poměrně homogenní výplní.

Rozměry: Ø hrdla: cca 110 cm, Ø dna: nelze určit, H: 114 cm, prozkoumáno: většina z dochované části (cca 60-70 % původního objektu).

Antropologické určení: Mezi zvířecími kostmi objeven fragment lidského metacarpu (Šivová 2011).

Inventář: 101 ks keramiky; 1 ks kostěné industrie; 1 ks broušené industrie; 69 ks zvířecích kostí.

07/319/1-2 fragmenty keramiky (Tab. II/1-2)

K 07/319/1 lopatka s ohlazenými hranami (Tab. XXXIV/6)

BI 07/319/1 část hrubě opracované sekerky (Tab. XLIII/1)

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/443 (Tab. LXVIII)

Válcovitá jáma s jen velmi pozvolna ke dnu se rozšiřujícími stěnami ostře naléhajícími na lehce čokovitě zahloubené dno. Ve výplni objektu bylo rozpoznáno celkem 20 vrstev, spodní vrstvy byly v objektu navršeny konvexně a poukazují na jejich záměrné nasypání. Konkávně uložené vrstvy v horní polovině objektu naopak poukazují na možnost, že byla polozasypaná jáma nějaký čas ponechána otevřená.

Rozměry: Ø hrdla: 190 cm, Ø dna: 166 cm, H: 202 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 71 ks keramiky.

07/443/1 fragment keramiky (Tab. II/3)

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/452 (Tab. LXXVIII)

Menší jáma s jednoduchými kolmými stěnami a vodorovným dnem. Zásyp objektu byl tvořen homogenní výplní, pouze po okrajích výplně se vyskytovala žlutohnědá spraš – zřejmě pozůstatek po destrukci stěny objektu.

Rozměry: Ø hrdla: 118 cm, Ø dna: 98 cm, H: 36 cm, prozkoumáno: 60 %.

Inventář: 37 ks keramiky; 1 ks kostěné industrie; 7 ks zvířecích kostí.

07/452/1-2 části nádob (Tab. III/1-2)

K 07/452/1 obroušený hrot (Tab. XXXIV/5)

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/470 (Tab. LXXIX)

Jáma s jednoduchými ke dnu kolmými stěnami a téměř vodorovně jdoucí dnem. Objekt byl zaplněn v několika téměř vodorovných vrstvách, nad spodní sypkou hlinitou vrstvou, přibližně 8-10 cm nade dnem jámy, se nacházela černá propálená asi 10 cm mocná vrstva s uhlíky. Nad ní byla uložena mocná kompaktní vrstva do červena propálené spraše četně obsahující mazanici a přepálenou keramiku. Nad touto vrstvou (v úrovni provedené skrývky) byla opět uložena tenká sypká hlinitá vrstva.

Rozměry: Ø hrdla: 150 cm, Ø dna: 148 cm, H: 48 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 66 ks keramiky; 16 ks zvířecích kostí.

07/470/1-2 fragmenty keramiky (Tab. II/4-5)

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/527 (Tab. LXXX)

Spodní část hruškovité zásobnice s ke dnu se rozšiřujícími stěnami a mírně čočkovitě zahloubeným dnem. Na profilu objektu jsou v rámci výplně objektu patrné dvě relativně

mocné vrstvy, v západní části se sprašovou čočkou – pravděpodobným pozůstatkem po destrukci stěny.

Rozměry: Ø hrdla: 140 cm, Ø dna: 149 cm, H: 58 cm, prozkoumáno: 60 %.

Inventář: 43 ks keramiky; 2 ks zvířecích kostí.

07/527/1 menší keramická zásobnička (Tab. III/3)

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/557 (Tab. LXXXI)

Jáma s jednoduchými ke dnu kolmými stěnami a téměř vodorovně jdoucím dnem. Objekt byl vyplněn homogenní hnědočernou výplní s ojedinělým výskytem kamenů.

Rozměry: Ø hrdla: 174 cm, Ø dna: 132 cm, H: 62 cm, prozkoumáno: 60 %.

Inventář: 36 ks keramiky; 7 ks zvířecích kostí.

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/560 (Tab. LXXXII)

Jako objekt 07/560 byl označen přibližně oválný objekt lehce ve středu projmutý, který svým půdorysem připomínal číslo „8“. Vše nasvědčuje tomu, že se jedná o v terénu nerozpoznanou superpozici dvou sídlištních zásobnicovitých objektů. Řez objektem byl veden příčně, zobrazuje tedy pouze jeden z objektů, a to v jeho okrajové části. Vzájemný stratigrafický vztah obou objektů tak není možné určit. Mezi keramikou získanou z výplně byly identifikovány pouze střepy náležící starší době bronzové a je tak možné, že z tohoto období pochází oba objekty. Na profilu byla zakreslena pouze jediná vrstva hnědočerné výplně. Na fotografii profilu je však patrné, že výplň byla mnohem rozmanitější. Ve spodní polovině objektu se střídají tenké světlejší a tmavší vrstvičky, na pohled jednotnou výplní byla zaplněna až hodní polovina jámy.

Rozměry: Ø hrdla: více než 136 cm, Ø dna: 150 cm, H: 98 cm, prozkoumáno: 60 % z celkové superpozice (jeden z objektů prozkoumán zřejmě celý).

Inventář: 65 ks keramiky; 17 ks zvířecích kostí.

07/560/1 fragmenty koflíku (Tab. IV/1)

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/562 (Tab. LXXVIII)

S tímto objektem souvisí řada nejasností. Pod tímto číslem byla zakreslena kúlová jáma menších rozměrů (viz níže uvedené rozměry). V přehledu objektů v nálezové zprávě je v tohoto čísla u popisu objektu uvedeno „jáma“ a jsou k němu přiřazeny celkem tři sáčky keramiky, které podle popisků mají obsahovat keramiku z vrstev 0-20, 20-40 a 40-60. Maximální hloubka zakreslené kúlové jámy je však 25 cm. S těmito rozměry je objekt zanesen i v celkovém plánu. Je zřejmé, že zde došlo k chybě, není však již možné určit, zdali byl chybně označen objekt samotný nebo keramický materiál.

Rozměry objektu na dokumentaci: Ø hrdla: 18 cm, Ø dna: 12 cm, H: 25 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 37 ks keramiky; 18 ks zvířecích kostí.

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/564 (Tab. LXXXIII)

Jáma s jednoduchými ke dnu lehce se rozšiřujícími stěnami a téměř vodorovně jdoucím dnem. Objekt byl vyplněn homogenní hnědočernou výplní. Na profilu po stranách objektu dokumentovány sprašové vrstvy, podle fotografie se však zdá, že se jedná spíše o přebrané stěny objektu.

Rozměry: Ø hrdla: 136 cm, Ø dna: 140 cm, H: 55 cm, prozkoumáno: 60-70 %.

Inventář: 73 ks keramiky; 5 ks zvířecích kostí.

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/603 (Tab. LXXXIV)

Jáma ke dnu se rozšiřujícími stěnami, dno objektu však nebylo dokumentováno. Na přibližně 20 cm mocné tmavé vrstvě byl nalezen skelet jelena (*Cervus Elaphus*; *Sívová 2011*) částečně v anatomické poloze. Objekt obsahoval i množství dalších zvířecích kostí. Profil objektu byl dokumentován pouze v úrovni nad skeletem jelena, výplň byla zakreslena jako homogenní, bez dalších vrstev a popsána jako tmavě černá hlinitá.

Rozměry: Ø hrdla: 128 cm, Ø dna: minimálně 150 cm, H: cca 120 cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 139 ks keramiky; 249 ks zvířecích kostí (vč. skeletu *Cervus Elaphus*).

07/603/1-2 fragmenty keramiky (Tab. IV/2-3)

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/609 (Tab. LXXXV)

Spodní část jámy s vodorovným dnem. Objekt byl v superpozici s objektem 07/612, který byl, na základě dokumentovaného profilu, jednoznačně starší.

Rozměry: Ø hrdla: 210 cm, Ø dna: 186 cm, H: 26 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 36 ks keramiky.

07/609/1-2 fragmenty keramiky (Tab. IV/4-5)

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/646 (Tab. LXXXVI)

Hruškovitá zásobnice s ke dnu se rozšiřujícími stěnami a čočkovitě zahloubeným dnem. Objekt byl vyplněn homogenní hnědočernou výplní.

Rozměry: Ø hrdla: 100 cm, Ø dna: 140 cm, H: 68 cm, prozkoumáno: 60 %.

Inventář: 43 ks keramiky; 8 ks zvířecích kostí.

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/651 (Tab. LXXVII)

Objekt 07/651 se nacházel v superpozici s objekty 07/319 a 07/652 a na základě dokumentace profilů se zdá, že byl mladší než objekt 07/319 (datován do starší doby bronzové), ale mladší než 07/652 (datován do závěru doby bronzové). Podle profilu A se jednalo o jámu s lehce se ke dnu rozšiřujícími stěnami, které poměrně ostře naléhaly na vodorovné dno. V Z části objektu se u dna nacházelo několik větších kamenů. Ve V části objektu byla zaznamenána mělká kruhovitá zahloubenina (Ø 50 cm), jejíž profil nebyl blíže dokumentován. Výplň objektu byla homogenní, pouze přibližně 5 cm nade dnem byla dokumentována tenká dlouhá srašovitá vrstvička, která se táhne téměř přes celý profil AB.

Rozměry: Ø hrdla: cca 160 cm, Ø dna: nelze určit, H: 88 cm, prozkoumáno: většina z dochované části objektu.

Inventář: 103 ks keramiky; 31 ks zvířecích kostí.

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/676 (Tab. LXXXVII)

Jáma s téměř kolmými stěnami a nepravidelným šikmým dnem. V západní části jámy se stěna u dna lehce hruškovitě rozšiřovala. Profil objektu nebyl fotograficky dokumentován, nelze tedy průběh dna ověřit. Ve spodní části jámy byly na profilu zaznamenány přirozeně vzniklé (?) vrstvy, horní část objektu byla zaplněna tmavě hnědou hlinitou výplní s kousky mazanice a s uhlíky.

Rozměry: Ø hrdla: 88 cm, Ø dna: 88 cm, H: 114 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 38 ks keramiky; 9 ks zvířecích kostí.

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/677 (Tab. LXXXVIII)

Zásobní jáma s ke dnu se rozšiřujícími stěnami poměrně ostře nasedajícími na vodorovné dno. Spodní část objektu vyplněna středně hnědou zeminou, místy promísenou se spraší. V horní části objektu byly dokumentovány dvě hnědavé vrstvy, však již bez příměsi spraše. Profil nebyl fotograficky dokumentován a nelze ho tedy ověřit.

Rozměry: Ø hrdla: 140 cm, Ø dna: 208 cm, H: 58 cm od úrovně podloží, 148 cm od úrovně skřívky (tedy včetně kulturní vrstvy), prozkoumáno: 50 %.

Antropologické určení: Mezi zvířecími kostmi objeven fragment lidské klíční kosti (Šůvová 2011).

Inventář: 12 ks keramiky; 7 ks zvířecích kostí.

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/688 (Tab. LXXXVIII-XC)

V kulturní vrstvě nalezena velká únětická zásobnice, podle kresebné dokumentace byla zapuštěna do kulturní vrstvy. Průměr hrdla jámy velmi přesně odpovídá velikosti nádoby,

další rozměry však nebyly dokumentovány. Můžeme předpokládat, že jáma byla zřejmě vyhloubena právě pro tuto nádobu.

Rozměry: Ø hrdla: 41 cm, Ø dna: nelze určit, H: nelze určit cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 1 keramická nádoba.

07/688/1 velká únětická zásobnice (Tab. V/1)

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/690 (Tab. XCII-XCV)

Mohyla s kamenným věncem o průměru přibližně 4,2 m uloženým na úrovni tehdejšího povrchu. Přibližně ve středu tohoto věnce se nacházela hrobová jáma, nad jejíž JZ částí bylo uloženo několik dalších kamenů. Pozornost budí samotný tvar jámy – zatímco na příčném profilu je zřejmý typický tvar hruškovité ke dnu se rozšiřující zásobní jámy, tak na podélném profilu byly stěny jámy téměř svislé. Podle dokumentace je zřejmé, že se jednalo o původně sídlištní jámu, které byla ve směru S-J druhotně rozšířena, aby vyhovovala požadavkům na jámu hrobovou.

V objektu byly etážovitě nad sebou uloženy dva skelety. V JZ části jámy, až u samé stěny jámy byl uložen dětský skelet ve skrčené poloze na pravém boku orientovaný hlavou k JZ (kostra 1). Na temeni lebky byla nalezena menší jednoduchá bronzová záušnička. Ve spodní části objektu byl ve stejné orientaci uložen starší muž (kostra 2), který ležel trupem a pánví na zádech a jeho dolní končetiny byly stočeny na pravou stranu. Muži chyběly obě horní končetiny, a to včetně lopatkových pletenců. Za hlavou skeletu se nacházela větší hluboká mísa s jedním horizontálním uchem a leštěným pásem podél hrdla.

V areálu kamenného věnce se nacházelo několik drobných i větších kůlových jamek, které mohly s konstrukcí mohyly souviset. Pod kamenný věnec zasahovalo i několik dalších objektů. Celá mohyla byla podrobně publikována, včetně archeobotanických, archeozoologických a antropologických analýz (Danielisová – Langová 2013 et al.). Z objektu bylo získáno celkem pět radiokarbonových dat.

Rozměry: Ø hrdla: 110x160 cm, Ø dna: 180x180 cm, H: 110 cm, prozkoumáno: 100 %.

Orientace skeletů: JZ-SV.

Antropologické určení:

Kostra 1: dítě, infans III (11-13 let)

Kostra 2: muž, adultus II-maturus I (35-50 let)

Inventář: 75 ks keramiky; 1 bronzová záušnička; 1 ks kostěné industrie; kamenný valoun; 37 ks zvířecích kostí (z toho 4 kosti tlapka středně velkého psa; R. Kyselý v *Danielisová – Langová et al. 2013*, obr. 11).

07/690/1 větší hluboká mísa (*Obr. 7/14; Danielisová – Langová et al. 2013*, obr. 7)

07/690/2-10 fragmenty keramiky (*Danielisová – Langová et al. 2013*, obr. 8)

B 07/690/1 bronzová záušnička (*Danielisová – Langová et al. 2013*, obr. 7)

K 07/690/1 kostěné šídlo (Tab. XXXV/7; *Danielisová – Langová et al. 2013*, obr. 7)

KA 07/690/1 kamenný valoun se silně otlučenými hranami (Tab. IL/1)

Absolutní datace:

07/690/2: 3649±24 BP, resp. 2132-1944 BC (pravd. 95,4 %; MAMS 30779)

07/690: 3640±35 BP, resp. 2135-1912 BC (pravd. 95,4 %; Poz-48314)

07/690/1_1: 3615±26 BP, resp. 2035-1896 BC (pravd. 95,4 %; MAMS 30778)

07/690/1_2: 3716±83, resp. 2432-1891 BC (pravd. 95,4 %; CRL_260)

07/690/1_3: 3540±112, resp. 2201-1614 BC (pravd. 95,4 %; CRL_194)

Literatura: *Danielisová 2011; Stránská 2011; Langová 2012*, 58-61; *Světlik 2012; Danielisová – Langová et al. 2013; Langová – Danielisová 2013a; 2015.*

Objekt č. 07/702 (Tab. XCVI)

Hruškovitá zásobnice s ke dnu se rozšiřujícími se stěnami a mírně čočkovitě vyklenutým dnem. Podle dokumentovaného profilu byla výplň objektu složena pouze ze dvou vrstev. Spodní část objektu byla vyplněna hnědošedou výplní obsahující mazanici a podle fotografie profilu zřejmě i zrnka nebo tenké vrstvičky spraše. Vrchní část objektu byla zaplněna tmavou

hnědočernou výplní. Po stranách profilu byly dokumentovány vrstvy spraše promísené hnědou příměsí, které jsou zřejmě pozůstatkem po destrukcích původních stěn objektu.

Rozměry: Ø hrdla: 124 cm, Ø dna: 166 cm, H: 102 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 59 ks keramiky; 8 ks zvířecích kostí.

07/702/1 fragment větší keramické nádoby (Tab. V/2)

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/706 (Tab. XCVII)

Hruškovitá zásobnice s ke dnu se rozšiřujícími stěnami přecházejícími relativně ostře ve vodorovné dno. Spodní část objektu byla zaplněna hnědošedou výplní, v horní část objektu byla podle dokumentace vyplněna hnědočernou výplní, podle fotografie profilu je zřejmé, že minimálně spodní část této vrstvy obsahovala tenké vrstvičky spraše.

Rozměry: Ø hrdla: 162 cm, Ø dna: 214 cm, H: 127 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 30 ks keramiky; 22 ks zvířecích kostí; 1 ks kostěné industrie.

K 07/706/1 brusle s vodorovným otvorem (*Sůvová 2011*)

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/716 (Tab. XCVIII)

Menší jáma s jednoduchými svislými stěnami a mírně čokkovitě zahloubeným dnem. Na dně objektu se nacházela šedohnědá vrstva s kousky mazanice a vrstvou mazanice. Tato vrstva byla překryta středně hnědou vrstvou promísenou se spraší. Horní část objektu byla vyplněna žlutou sprašovitou vrstvou.

Rozměry: Ø hrdla: 100 cm, Ø dna: 88 cm, H: 34 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 6 ks keramiky.

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/730 (Tab. IXC)

Hruškovitá zásobní jáma s ke dnu se rozšiřujícími se stěnami, které oble navazovaly na vodorovné dno. Na profilu objektu byla dokumentována relativně jednotná tmavá hlína

s drobnými čočkami spraše. „Kopeček“ spraše byl dokumentován u dna objektu v jeho V části. Přibližně 40 cm nade dnem uprostřed objektu byla nalezena velká koncentrace velkých kusů keramiky, z kterých se podařilo slepit několik kusů nádob.

Rozměry: Ø hrdla: 211 cm, Ø dna: 236 cm, H: 96 cm, prozkoumáno: 50 %.

Antropologické určení: Mezi zvířecími kostmi objevena část lidské lebky (Sůvová 2011).

Inventář: 159 ks keramiky; 1 ks kostěné industrie; 24 ks zvířecích kostí.

07/730/1-4 části keramických nádob (Tab. VI/1-4)

07/730/5 téměř celá větší amfora (Tab. V/5)

07/730/1 dláto s pracovním břitem (Sůvová 2011)

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/756 (Tab. LXXXIII-XCI)

Hruškovitá zásobnice s ke dnu se rozšiřujícími stěnami a šikmým dnem. Spodní část objektu byla vyplněna tmavou hnědočernou výplní, v které byly po straně profilu patrné tenké vyklíňující vrstvičky spraše. Ty ukazují na možný pozvolný přirozený způsob zaplňování objektu. Na možné postupné zaplňování objektu by mohly ukazovat i konkávně uspořádané vrstvy v horní části objektu. Objekt se nacházel v superpozici se sídlištní jámou 07/778, jejich vzájemný stratigrafický vztah však na základě dokumentace není zřejmý. Oba objekty je možné na základě nalezené keramiky zařadit do starší doby bronzové s otazníkem.

Rozměry: Ø hrdla: cca 200 cm, Ø dna: cca 236 cm, H: cca 100 cm, prozkoumáno: 60 %.

Inventář: 68 ks keramiky; 18 ks zvířecích kostí.

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/773 (Tab. C)

Sídlištní jáma s ke dnu se lehce rozšiřujícími stěnami poměrně ostře nasazenými na téměř vodorovné dno. Spodní část objektu vyplněna hnědošedou výplní proloženou četnými tenkými vrstvičkami spraše. Horní část objektu byla vyplněna mocnějšími konkávně uloženými vrstvami bez sprašových vrstviček. Objekt se nacházel v superpozici s objektem

07/841. Na základě profilu dokumentovaného u objektu 07/841 je patrný jasný stratigrafický vztah, který ukazuje, že objekt 07/841 byl jednoznačně starší než objekt 07/773. Přibližně 0,5 m nade dnem se nacházel skelet psa (*Canis Familiaris*; *Sůvová 2011*), některé z jeho kostí byly zaevidovány i pod objektem 07/841, stejně tak některé fotografie skeletu psa.

Rozměry: Ø hrdla: 172 cm, Ø dna: 270 cm, H: 156 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 49 ks keramiky; 33 ks zvířecích kostí (včetně skeletu *Canis familiaris*).

Literatura: *Danielisová 2011*.

Objekt č. 07/774 (Tab. CI)

Spodní část objektu s jednoduchými ke dnu se rozšiřujícími stěnami, které poměrně ostře naléhají na lehce čokkovitě prohloubené dno. Dno objektu pokryto do výšky přibližně 20 cm tmavou hnědočernou vrstvou s velkou příměsí uhlíků. Zbytek objektu byl vyplněn hnědočernou výplní s velkým množstvím mazanice. Nad úrovní skrývky v profilu sondy byla na povrchu vrstvy zřejmá velká koncentrace mazanice.

Rozměry: Ø hrdla: 118 cm, Ø dna: 136 cm, H: 48 cm od úrovně skrývky, hloubka objektu dochována minimálně do hloubky 78 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 5 ks keramiky; 2 ks zvířecích kostí.

Literatura: *Danielisová 2011*.

Objekt č. 07/775

Zřejmě kúlová jáma s nezřetelnými hranami, která obsahovala kameny, kosti, mazanici a keramiku. Avšak kresebná dokumentace není příliš přesvědčivá a fotografická dokumentace nebyla pořízena.

Rozměry: Ø hrdla: cca 59 cm, Ø dna: cca 59 cm, H: 54 cm, prozkoumáno: ? %.

Inventář: 14 ks keramiky; 6 ks zvířecích kostí.

Literatura: *Danielisová 2011*.

Objekt č. 07/778 (Tab. LXXXVIII-XCI)

Hruškovitá zásobnice s ke dnu se rozšiřujícími stěnami a šikmo jdoucím rovným dnem. Spodní část objektu byla vyplněna tmavou hnědočernou výplní, v které byly na profilu po

stranách patrné tenké vyklínající vrstvičky spraše. Ty ukazují na možný pozvolný přirozený způsob zaplňování objektu. Na možné postupné zaplňování objektu by mohly ukazovat i konkávně uspořádané vrstvy v horní části objektu. Objekt se nacházel v superpozici se sídlištní jámou 07/756, jejich vzájemný stratigrafický vztah však na základě dokumentace není zřejmý. Oba objekty je možné na základě nalezené keramiky zařadit do starší doby bronzové s otazníkem. V horní části objektu se nacházela velká zrnotěrka.

Rozměry: Ø hrdla: cca 180 cm, Ø dna: cca 240 cm, H: cca 100 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 26 ks keramiky; 7 ks zvířecích kostí; 1 ks štípané industrie.

ŠI 07/778/1 úštěp (Tab. XL/5)

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/798 (Tab. CII-CIII)

Hruškovitá zásobnice s ke dnu se rozšiřujícími stěnami a čočkovitě zahloubeným dnem. Přibližně 40 cm nade dnem jámy byl nalezen skelet uložený na zádech. Kostí bérce pravé dolní končetiny byly zřejmě násilně vykloubeny směrem ke kosti stehenní a pravá horní končetina byla useknuta v rameni a nebyla v objektu nalezena. Levá horní končetina spočívala volně podél těla. Skelet byl orientovaný hlavou k JZ s lebkou zvrácenou čelem k levému rameni. U dna objektu, tedy v úrovni pod skeletem, se nacházela velká koncentrace keramiky a kusů nádob, z které se podařilo rekonstruovat celkem 13 celých nádob nebo jejich částí. Z kostry bylo pořízeno jedno radiokarbonové datum.

Rozměry: Ø hrdla: 100 cm, Ø dna: 210 cm, H: 120 cm, prozkoumáno: 100 %.

Orientace skeletu: JZ-SV.

Antropologické určení: žena, adultus (20-30 let).

Inventář: 365 ks keramiky; 20 ks zvířecích kostí.

07/798/1 zásobnice s vejčitým tělem (Obr. 10/1)

07/798/2 amfora s vejčitým tělem (Obr. 12/8)

07/798/3 džbán s nízko posazeným tělem (Obr. 11/1)

07/798/4 mistička na čtyřech nožkách (Obr. 13/8)

07/798/5 soudkovitý pohárek (*Obr. 13/12*)

07/798/6 okraj větší zásobnice (*Obr. 10/8*)

07/798/7 amfora s druhotně zahmlazeným okrajem (*Obr. 12/7*)

07/798/8 fragment velkého únětického koflíku (*Obr. 7/2*)

07/798/9 hrdlo velké zásobnice (*Obr. 10/4*)

07/798/10-15 fragmenty keramiky (*Langová 2012, tab. XIX-XX*)

Absolutní datace:

07/798: 3505±25 BP, resp. 1897-1749 BC (pravd. 95,4 %; MAMS 30780).

Literatura: Danielisová 2011; Stránská 2011; Langová 2012, 61-63; Langová – Danielisová 2013a; 2015.

Objekt č. 07/823 (*Tab. CIV*)

Hruškovitá zásobnice s ke dnu se rozšiřujícími stěnami, které pozvolně přechází v čoučkovitě zahloubené dno. Objekt vyplněn hnědou hlinitou zeminou s peckami spraše s vyklínujícími sprašovými vrstvičkami. Objekt se nacházel v superpozici s objektem 07/824. V kresebné dokumentaci však nebyl jejich vzájemný vztah zachycen a ani na základě fotografií ho není možné určit. Oba objekty byly datovány do starší doby bronzové.

Rozměry: Ø hrdla: 140 cm, Ø dna: 166 cm, H: 91 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 3 ks keramiky; 7 ks zvířecích kostí.

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/824 (*Tab. CIV*)

Z jámy 07/824 se dochovala pouze nejspodnější část – vodorovné dno. Objekt se nacházel v superpozici s objektem 07/823. V kresebné dokumentaci však nebyl jejich vzájemný vztah zachycen a ani na základě fotografií ho není možné určit. Oba objekty byly datovány do starší doby bronzové.

Rozměry: Ø hrdla: 145 cm, Ø dna: cca 140 cm, H: 9 cm, prozkoumáno: 40 %.

Inventář: 6 ks keramiky; 3 ks zvířecích kostí.

Literatura: Danielisová 2011.

Objekt č. 07/841 (Tab. CV-CVI)

Hruškovitá zásobnice s ke dnu se rozšiřujícími stěnami a rovným dnem. Objekt se nacházel v superpozici s objektem 07/773. Na základě dokumentovaného profilu je patrný jasný stratigrafický vztah, který ukazuje, že objekt 07/841 byl jednoznačně starší než objekt 07/773. Nalezený skelet psa byl zřejmě součástí výplně objektu 07/773, přestože některé fotografie byly zařazeny pod objekt 07/841.

Rozměry: Ø hrdla: není možné určit, Ø dna: 260 cm, H: 180 cm, prozkoumáno: 100 %.

Antropologické určení: Mezi zvířecími kostmi nalezeny 4 blíže neurčené drobné fragmenty lidských kostí (*Sůvová 2011*).

Inventář: 24 ks keramiky; 88 ks zvířecích kostí (včetně některých kostí psa náležících zřejmě objektu 773).

Literatura: Danielisová 2011.

3.2.1.2 Sezóna 2008

Výzkum pokračoval v následujícím roce především v jarních a letních měsících (duben-červenec, říjen) opět pod vedením A. Danielisové. Prozkoumány byly dva sektory – KOMUNIKACE a POLDR (*Obr. 1/B*). Kvůli časovému a finančnímu tlaku nemohly být všechny objekty prokopány v úplnosti a byly zkoumány pouze jejich poloviny. V jižní a východní části plochy byly zachyceny části kulturní vrstvy (*Danielisová 2009; 2012*).

Na základě keramiky bylo do starší doby bronzové kromě příkopu datováno 22 objektů, zejména zásobních jam. Některé z nich se nacházely v superpozici s příkopem. Z výzkumné sezóny 2008 nebyl zatím osteologický ani archeobotanický materiál analyzován, počty zvířecích kostí v jednotlivých objektech tedy nebylo možné zde uvést.

Objekt č. 08/1 (Tab. CVII)

Ke dnu se rozšiřující zásobní jáma s lehce čokovitě zahloubeným dnem. Především u západní stěny profilu jsou patrné četné sprašové proplástky. U dna jámy se nacházela vrstva černohnědé prachovité hlíny s patrnou koncentrací keramiky a především mazanice. Na

základě popisu sáčků byla prozkoumána pouze S polovina objektu. Orientace objektu na dokumentovaném plánu naznačuje prozkoumání poloviny jižní. Je možné tedy předpokládat, že v průběhu digitalizace došlo k otočení objektu.

Rozměry: Ø hrdla: 110 cm, Ø dna: 135 cm, H: 75 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 176 ks keramiky; mazanice; zvířecí kosti.

08/1/1-2 fragmenty keramiky (Tab. VIII/1-2)

Literatura: Danielisová 2012.

Objekt č. 08/5 (Tab. CVIII)

Zřejmě spodní část hruškovité zásobnice s ke dnu se rozšiřujícími stěnami oble přecházejícími v rovné dno. Doprostřed dna objektu zahlouben asi 10 cm menší kruhovitý objekt. Toto zahloubení bylo podle průběhu vrstev zaplněno dříve, než se začal zaplňovat objekt samotný. Není možné vyloučit, že se jedná o náhodnou superpozici dvou objektů. Výplň spodní části objektu byla proložena četnými sprašovými vrstvičkami.

Rozměry: Ø hrdla: 143 cm, Ø dna: 131 cm, H: 45 cm, H do dna zahloubeného objektu: 9 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 25 ks keramiky; zvířecí kosti.

Literatura: Danielisová 2012.

Objekt č. 08/6 (Tab. CIX)

Jáma s lehce ke dnu rozšířenými stěnami, zřejmě spodní část hruškovité zásobnice. Objekt vyplněn tmavou homogenní výplní promísenou sprašovými peckami. Po stranách objektu dokumentovány sprašové vrstvy, patrně pozůstatek po destrukci stěn.

Rozměry: Ø hrdla: 140 cm, Ø dna: 166 cm, H: 38 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 89 ks keramiky; 15 ks malakofauny; zvířecí kosti.

08/6/1 část menší zásobnice (Tab. VIII/3)

Literatura: Danielisová 2012.

Objekt č. 08/7_8

V případě objektu 08/7_8 se jednalo o velký hliník, který obsahoval velké množství promíchaného materiálu z kultury únětické, knovízské a štítarské. Hliník s největší pravděpodobností tedy nenáležel starší době bronzové, z jeho výplně byl však dokumentován větší kus únětické mísy.

Inventář: dokumentován 1 ks keramiky.

08/7/1 část široce rozevřené mísy (Tab. VIII/4)

Literatura: Danielisová 2012.

Objekt č. 08/16 (Tab. CX)

Zásobní jáma se stěnami rozšiřujícími se k vodorovnému dnu. Objekt byl vyplněn poměrně homogenní výplní, bez nápadných sprašových vrstviček.

Rozměry: Ø hrdla: 122 cm, Ø dna: 144 cm, H: 52 cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 175 ks keramiky; zvířecí kosti.

08/16/1-3 fragmenty keramiky (Tab. IX/1-3)

Literatura: Danielisová 2012.

Objekt č. 08/18 (Tab. CXI)

Zásobní jáma s ke dnu pozvolna se rozšiřujícími stěnami oble přecházejícími do vodorovného dna. Objekt byl zhruba do poloviny zaplněn šedohnědou výplní s nahodilými zrnky spraše. Horní hrana vrstvy byla konkávně prosedlá. Nad tímto předělem byla patrná mocnější sprašová vrstva. Horní polovina objektu byla zaplněna hnědošedou výplní obsahující uhlíky.

Rozměry: Ø hrdla: 102 cm, Ø dna: 128 cm, H: 84 cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 416 ks keramiky; 6 ks kostěné industrie; 3 ks štípané industrie; 2 ks broušené industrie; 3 ks malakofauny; zvířecí kosti.

08/18/1-15 fragmenty keramiky (Tab. IX/4-11; Tab. X/1-7)

K 08/18/1 fragment kostěného hradítka (Tab. XXXVI/3)

K 08/18/2 špička parohu (Tab. XXXVI/4)

K 08/18/3 hrotová část artefaktu (Tab. XXXVI/7)

K 08/18/4 kostěný hrot (*Tab. XXXVI/6*)

K 08/18/5 kostěná jehla (*Tab. XXXVI/8*)

K 08/18/6 kostěný artefakt s ulomenou špičkou (*Tab. XXXVI/5*)

ŠI 08/18/1 úštěp (*Tab. XL/6*)

ŠI 08/18/2 technický úštěp (*Tab. XL/7*)

ŠI 08/18/3 úštěp (*Tab. XL/8*)

BI 08/18/1 fragmenty broušené industrie s traseologickými stopami (*Tab. XLIV/1*)

BI 08/18/2 část hrubě opracované sekerky ? (*Tab. XLIV/2*)

Literatura: Danielisová 2012.

Objekt č. 08/22 (*Tab. CXII*)

Zachycena zřejmě pouze spodní kruhová část objektu. Původní charakter objektu již není možné určit. U dna objektu byla nalezena koncentrace keramiky s několika kusy mazanice.

Rozměry: Ø hrdla: 98 cm, H: 12 cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 41 ks keramiky; mazanice.

08/22/1 fragment koflíku (*Tab. X/8*)

Literatura: Danielisová 2012.

Objekt č. 08/23 (*Tab. CXIII*)

Zásobní jáma s ke dnu se rozšiřujícími stěnami naléhajícími velmi ostře na vodorovné dno. Objekt byl vyplněn homogenní výplní šedohnědé zeminy promísené ččkami spraše.

Rozměry: Ø hrdla: 111 cm, Ø dna: 200 cm, H: 103 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 266 ks keramiky; zvířecí kosti.

08/23/1-2 fragmenty zásobnic (*Tab. XI*)

K 08/23/1 špička parohu s vyhlazenou ploškou (*Tab. XXXVI/9*)

ŠI 08/23/1 úštěp (*Tab. XL/4*)

Literatura: Danielisová 2012.

Objekt č. 08/41 (Tab. CXIV)

Zásobní jáma s pozvolně ke dnu se rozšiřujícími stěnami, které přechází relativně ostře do rovného lehce šikmo jdoucího dna. Výplň objektu tvořily čtyři mocnější lehce konkávně prosedlé vrstvy, v kterých se střídá přítomnost sprašových čoček a čistá tmavě hnědá zemina.

Rozměry: Ø hrdla: 105 cm, Ø dna: 128 cm, H: 78 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 59 ks keramiky; zrnotěrka; 1 ks malakofauny; zvířecí kosti.

08/41/1-4 fragmenty keramiky (Tab. XII/1-4)

KA 08/41/1 část zrnotěrky (Tab. L/1)

Literatura: Danielisová 2012.

Objekt č. 08/42 (Tab. CXV)

Zásobní jáma s hruškovitě ke dnu se rozšiřujícími stěnami ostře přecházejícími v rovné dno. Do dna jámy, lehce blíže severní stěně, byla zahloubena téměř oválná jáma s vodorovným dnem. Podle dokumentovaných vrstev nebyla jáma ve dně zaplněna dříve, ale shodně se zbytkem objektu. Podél dna byla dokumentována tenká rovnoměrně rozprostřená sprašovitá vrstvička, kterou překrývala přibližně 40 cm mocná homogenní vrstva šedohnědé výplně. V hodní části objektu byla výplň opět silně promísena spraší. Profil objektu nebyl fotograficky dokumentován a průběh vrstev tedy není možné ověřit.

Rozměry: Ø hrdla: 189 cm, Ø dna: 189 cm, H: 103 cm, prozkoumáno: 50 %.

Rozměry do dna zahloubené jámy: Ø hrdla: 95 cm, Ø dna: 78 cm, H: 16 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 213 ks keramiky; 2 ks malakofauny.

08/42/1-3 fragmenty keramiky a část zásobnice (Tab. XII/5-7)

Literatura: Danielisová 2012.

Objekt č. 08/51 (Tab. CXVI)

Zásobní jáma s ke dnu pozvolna se rozšiřujícími stěnami relativně ostře přecházejícími ve vodorovné dno. Objekt zaplněn relativně homogenní hnědošedou výplní, nade dnem lehce promísenou se spraší.

Rozměry: Ø hrdla: 114 cm, Ø dna: 128 cm, H: 68 cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 95 ks keramiky; 5 ks malakofauny; zvířecí kosti.

08/51/1-2 malá zásobnice a fragment keramiky (Tab. XIII/1-2)

Literatura: Danielisová 2012.

Objekt č. 08/66_62 (Tab. CLXXXIII)

Objekt 08/62 se nacházel v superpozici se segmentem 2 objektu 08/66 – příkopu, a to v jeho severní části. Jáma s hruškovitě zahloubenými stěnami 08/62 byla na základě dokumentace jednoznačně starší. Objekt byl zaplněn tmavou výplní s četnými vrstvičkami spraše. Keramika byla datována pouze obecně do doby bronzové, vzhledem k tomu, že objekt byl jednoznačně starší než příkop, je možné uvažovat o původu ze starší doby bronzové i v u tohoto objektu. Je však také možné, že se keramika do tohoto objektu dostala pouze jako intruze nebo nedůsledným rozdělováním keramiky podle objektu v rámci výzkumu.

Rozměry: Ø hrdla: cca 157 cm, Ø dna: 180 cm, H: 97 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 2 ks keramiky.

Literatura: Danielisová 2012.

Objekt č. 08/71 (Tab. CXVII)

Zachycena část zásobní jámy s ke dnu se rozšiřujícími stěnami a vodorovným dnem, která se nacházela v superpozici s objektem 08/66. Některé fragmenty keramiky byly dokonce v rámci výzkumu zaevidovány po čísly obou objektů, tedy jako „66/71“.

Rozměry: Ø hrdla a dna: není možné určit, H: 80 cm, prozkoumáno: cca 30 %.

Inventář: objekt 08/66: 4 ks keramiky; superpozice objektů 08/66_71: 35 ks keramiky; zvířecí kosti.

Literatura: Danielisová 2012.

Poznámka: Měřítka uvedené k objektu v náleзовé zprávě je velmi pravděpodobně chybné.

Objekt č. 08/79 (Tab. CXVIII)

Menší mísovitá jáma se stěnami zužujícími se k rovnému dnu. Jáma byla vyplněna relativně homogenní tmavou hnědošedou výplní s ojedinělým výskytem spraše.

Rozměry: Ø hrdla: 116 cm, Ø dna: 42 cm, H: 30 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 5 ks keramiky.

Literatura: Danielisová 2012.

Objekt č. 08/81 (Tab. CXIX)

Okrouhlá jáma se svažujícími se stěnami k vodorovnému dnu. Na SZ okraji objekt v superpozici s kúlovou jámou o Ø 27 cm. Další kúlová jáma o Ø 16 cm zahlobena doprostřed objektu. Celý objekt byl zaplněn tmavou hnědošedou výplní s ojedinělým výskytem spraše.

Rozměry: Ø hrdla: 120 cm, Ø dna: 102 cm, H: 21 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 23 ks keramiky; 18 ks malakofauny; zvířecí kosti.

08/81/1 fragmenty menší zásobnice (Tab. XIII/3)

Literatura: Danielisová 2012.

Objekt č. 08/82 (Tab. CXX-CXXI)

Hruškovitá zásobní jáma se stěnami rozšiřujícími se k vodorovnému dnu. Výplň spodní části objektu byla protkána vrstvami spraše, včetně mocnější vrstvy u dna objektu. Horní část objektu byla vyplněna hnědošedou prachovou výplní s mazanicí. V místě hrdla jámy se nacházela asi 10-15 cm mocná kompaktní vrstva mazanice. Objekt se nacházel v superpozici s další jámou, na základě na profilu zaznamenané stratigrafie je objekt 08/82 mladší.

Rozměry: Ø hrdla: 178 cm, Ø dna: 148 cm, H: 85 cm, prozkoumáno: cca 60 %.

Inventář: 70 ks keramiky; 7 ks malakofauny; zvířecí kosti.

08/82/1 fragment zásobnice (Tab. XIV/1)

08/82/2 fragment keramické figurky (*Tab. XXXIII/2*)

Literatura: Danielisová 2012.

Objekt č. 08/100 (*Tab. CXXII*)

Jáma s lehce ke dnu se rozšiřujícími stěnami pozvolně přecházejícími ve vodorovné dno. Vzhledem ke sklonu stěn je možné, že se jedná o spodní část hruškovité zásobní jámy. Spodní část jámy byla vyplněna hnědošedým zásypem obsahující relativně velké množství keramiky. Objekt se nacházel v superpozici s objektem 08/99, který byl podle dokumentovaného profilu starší.

Rozměry: Ø hrdla: 109 cm, Ø dna: 84 cm, H: 47 cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 202 ks keramiky; zrnotěrka; 1 ks malakofauny; zvířecí kosti.

08/100/1 hlubší mísa s leštěným povrchem (*Tab. XV/1*)

08/100/2 větší mísa s leštěným povrchem (*Tab. XVI/1*)

08/100/3-4 fragmenty keramiky (*Tab. XV/2, 4*)

08/100/5 keramické kolečko s otvorem (*Tab. XV/3*)

KA 08/100/1 část zrnotěrky (*Tab. L/3*)

Literatura: Danielisová 2012.

Objekt č. 08/115 (*Tab. CXXIII*)

Zásobní jáma s ke dnu hruškovitě se rozšiřujícími stěnami přecházejícími ve vodorovné dno. Objekt byl zachycen v rohu skryté plochy a bylo z něj možné tedy prozkoumat jen čtvrtinu. Objekt se nacházel v superpozici s velkým objektem 08/93, pravděpodobně hliníkem. Jejich vzájemný vztah není na základě pořízené kresebné ani fotografické dokumentace patrný.

Rozměry: Ø hrdla a dna není možné určit, H: 108 cm, prozkoumáno: 25 %.

Inventář: 153 ks keramiky; 1 ks malakofauny; zvířecí kosti.

08/155/93/1-2 fragmenty zdobené keramiky (*Tab. XVI/2-3*)

Literatura: Danielisová 2012.

Objekt č. 08/121 (Tab. CXXIV)

Hruškovitá zásobnice s k vodorovnému dnu se rozšiřujícími stěnami. Objekt ve spodní části zaplněn šedohnědou výplní s četnými sprašovými vrstvičkami. V horní části objektu patrná mísovitě zahlubená šedohnědá prachová hlína bez sprašových vrstviček. Východní část objektu narušena výkopem pro kanalizaci.

Rozměry: Ø hrdla: 147 cm, přibližný Ø dna: 240 cm, H: 100 cm, prozkoumáno: 30 %.

Inventář: 207 ks keramiky; 8 ks malakofauny; zvířecí kosti.

Literatura: Danielisová 2012.

Objekt č. 08/128 (Tab. CXXV-CXXVI)

Objekt 08/128 byl v rámci výzkumu popsán jako hliník. Objekt nebyl odkryt v úplnosti, ale pokračoval i mimo skrytou plochu. Byl nepravidelného tvaru a v superpozici s ním se nacházelo několik dalších objektů, z nichž keramiku datovatelnou do starší doby bronzové obsahovaly objekty 08/129 a 08/130.

Rozměry: minimální rozměry 478x391 cm, prozkoumáno: cca 50 %.

Inventář: 406 ks keramiky; 4 ks malakofauny; zvířecí kosti.

08/128/1-2 fragmenty keramiky (Tab. XVII/1-2)

Literatura: Danielisová 2012.

Poznámka: V dokumentaci nebyly profily označeny písmeny (na rozdíl od půdorysu objektu) a není je možné tedy s jistotou přiřadit. U spodního profilu několik znaků ukazuje na skutečnost, že se jedná o profil ICFE (v dokumentaci v rámci zpracování této práce označeno šedými písmeny; Tab. CXXV-CXXVI). Horní profil se přiřadit nepodařilo.

Objekt č. 08/128_129 (Tab. CXXV-CXXVI)

Objekt 08/129 se nacházel v superpozici s hliníkem 08/128 (viz výše). Jeho přesná poloha nebyla v kresebné dokumentaci zaznačena, je na ní však možné usuzovat na základě dokumentace fotografické (číslo objektu do dokumentace zaznačeno šedě v rámci zpracování této práce a vyznačeno; Tab. Tab. CXXV-CXXVI). Přesto však není zcela zřejmé, jakých rozměrů objekt přesně byl. Na základě fotografií se však zdá, že se jednalo o zásobní

jámu s ke dnu se rozšiřujícími stěnami. Do jejího dna byl zřejmě zahlouben další objekt o průměru přibližně 40 cm.

Rozměry: Ø hrdla: cca 113 cm, Ø dna: cca 191 cm, H: nelze zjistit, prozkoumáno: cca 50 %.

Inventář: 144 ks keramiky; 2 ks malakofauny; zvířecí kosti.

Literatura: Danielisová 2012.

Objekt č. 08/128_130 (Tab. CXXV-CXXVI)

Objekt 08/130 se nacházel v superpozici s hliníkem 08/128 (viz výše). Podle zaznamenaného profilu (patrně profil IC) se zřejmě jednalo o hruškovitou zásobnici s ke dnu se rozšiřujícími stěnami.

Rozměry: Ø hrdla: cca 129 cm, Ø dna: není možné určit, H: 78 cm, prozkoumáno: cca 40 %.

Inventář: 15 ks keramiky; zvířecí kosti.

Literatura: Danielisová 2012.

3.2.1.3 Sezóna 2010

Archeologický výzkum v roce 2010 byl vyvolán další výstavbou bytových domů (domy I1-3 a I4-6; *Obr. 1/B*). Jeho terénní část proběhla v období 9. června – 7. července 2010 pod vedením M. Pecinovské. Obě plochy pro budoucí domy byly vzhledem k absenci kulturní vrstvy skryty bagrem s rovnou lžící až na podloží. Z finančních a časových důvodů byly objekty kopány zpravidla jen z poloviny. Všechny objekty byly kresebně a fotograficky dokumentovány a následně geodeticky zaměřeny (*Pecinovská 2011; 2013*).

Na základě keramiky bylo do starší doby bronzové datováno 31 objektů, zejména sídlištních zásobních jam (a dva hroby; viz níže). Antropologický materiál z výzkumné sezóny 2010 byl vyhodnocen P. Stránskou (*2016*). Osteologický ani archeobotanický materiál nebyl zatím analyzován.

Objekt č. 10/158 (Tab. CXXVII)

Kúlová jamka s kónicky se zužujícími stěnami. Objekt zaplněn homogenní šedočernou výplní.

Rozměry: Ø hrdla: 30 cm, Ø dna: 16 cm, H: 18 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 2 ks keramiky.

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/180 (Tab. CXXVIII)

Hruškovitá zásobnice s ke dnu se rozšiřujícími stěnami přecházejícími poměrně ostře ve vodorovné dno. Na dně objektu byl nalezen skelet dospívajícího jedince (kostra 1), který ležel trupem částečně na zádech s dolními končetinami skrčenými na pravou stranu. Hlavou byl orientován k JV. V J polovině zhruba 1 m od úrovně terénu zjištěna špatně dochovaná kostřička dítěte (kostra 2).

Rozměry: Ø hrdla: 258x220 cm, Ø dna: 357 cm, H: 130 cm, prozkoumáno: 100 %.

Orientace:

Kostra 1: JV-SZ.

Kostra 2: orientace není známa.

Antropologické určení:

Kostra 1: dospívající jedinec, juvenis (15-17 let)

Kostra 2: dítě, infans II (3-4 roky)

Inventář: 59 ks keramiky; 1 ks broušené industrie; 2 ks hrubozrnného kamene; zrnotěrka; 22 ks malakofauny; mazanice; zvířecí kosti; kameny.

10/180/1 fragment mísy (Tab. XVII/3)

BI 10/180/1 kamenné kolečko (Tab. XLIV/4)

KA 10/180/1 hrubozrnný kámen s vodorovnými plochami (Tab. XLVI/1)

KA 10/180/2 hrubozrnný kámen s otiskem mušle (Tab. XLVI/2)

KA 10/180/3 téměř celá zrnotěrka (Tab. LI/1)

Struskovitě přepálená zemina (Tab. LII/1)

Literatura: Pecinovská 2013; Stránská 2016.

Poznámka: V sáčku č. 1639 se zvířecími kostmi byla nalezena pravá část lidské horní čelisti. Stáří jedince bylo E. Zazvonilovou určeno jako Infans II (jedinec byl zcela jistě mladší 5-6 let, v čelisti nebyla ještě prořezána první stolička, mineralizovaná byla pouze korunka prvního řezáku). Na základě určeného stáří a úrovně nálezů (20-40 cm) se zřejmě jedná o část skeletu 2.

Objekt č. 10/185 (Tab. CXXIX)

Jáma s téměř kolmými stěnami přecházejícími poměrně ostře do vodorovného dna. Objekt byl zaplněn homogenní hnědočernou výplní obsahující menší zrnka spraše a ojediněle také kameny.

Rozměry: Ø hrdla: 140 cm, Ø dna: 108 cm, H: 52 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 79 ks keramiky; 1 ks štípané industrie; 6 ks malakofauny; mazanice; zvířecí kosti; kámen.

10/185/1 část nádoby s vysokým hrdlem (Tab. XVIII/1)

ŠI 10/185/1 fragment čepele (Tab. XLI/6)

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/200 (Tab. CXXX)

Hruškovitá zásobní jáma s ke dnu se rozšiřujícími stěnami. Objekt byl zaplněn homogenní hnědošedou výplní. Po obvodu jámy byly v superpozici dokumentovány dva menší objekty (10/199 a 10/202) interpretované jako kůlové jámy. Kůlová jáma 10/202 byla zachycena na profilu a je podle dokumentovaného profilu jednoznačně mladší. Vztah objektu s kůlovou jámou 10/199 nebyl dokumentován.

Rozměry: Ø hrdla: 166 cm, Ø dna: 175 cm, H: 76 cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 185 ks keramiky; 1 ks kostěné industrie; 2 ks štípané industrie; znotěrka; 10 ks malakofauny; mazanice; zvířecí kosti.

10/200/1 fragment koflíku (Tab. XVII/4)

K 10/200/1 kostěný hrot se třemi zářezy (*Tab. XXXVII/1*)

ŠI 10/200/1 odpad z výroby (*Tab. XLI/4*)

ŠI 10/200/2 preparační úštěp (*Tab. XLI/5*)

KA 10/200/1 část zrnotěrky (*Tab. L/2*)

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/209 (*Tab. CXXVII*)

Spodní část zřejmě sloupové jámy, z které bylo zachyceno pouze vodorovné dno.

Rozměry: Ø hrdla: 92 cm, Ø dna: 90 cm, H: 4 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 8 ks keramiky; zvířecí kosti; kámen.

10/209/1 fragment menší mísy (*Tab. XVII/5*)

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/216 (*Tab. CXXVII*)

Spodní část zřejmě sloupové jámy nepravidelně kruhového půdorysu. Jámy byla zaplněna tmavě šedou výplní bez dalších rozlišených vrstev.

Rozměry: Ø hrdla: 100 cm, Ø dna: 95 cm, H: 30 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 26 ks keramiky; 1 ks štípané industrie; 4 ks malakofauny; zvířecí kosti; kámen.

ŠI 10/216/1 úštěp s pilovitou retuší (*Tab. XLI/7*)

Malakofauna (*Tab. LIII*)

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/229 (*Tab. CXXXI*)

Zásobní jáma se lehce se ke dnu rozšiřujícími stěnami a vodorovným dnem. V západní části jámy byla do jejího dna vhloubena menší jáma o Ø přibližně 59 cm a hloubce 16 cm. Podle dokumentovaného profilu se tato zahloubenina začala zaplňovat společně se zbytkem objektu (vrstva 9). Ve výplni objektu se střídaly vrstvy s menším i větším množstvím

přimísené spraše. Podle dokumentace se zdá, že vrstva 1 byla do výplně objektu zahloubena druhotně. O druhotném zásahu do výplně objektu však v dokumentaci není žádná zmínka.

Rozměry: Ø hrdla: 210 cm, Ø dna: 203 cm, H: 104 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 203 ks keramiky; hliněné závaží; 3 ks kostěné industrie; 1 ks broušené industrie; 3 ks hrubozrnného kamene; kamenný valoun; 56 ks malakofauny; mazanice; zvířecí kosti.

10/229/1-3, 5-9 fragmenty keramiky (*Tab. XIX/1-2, 4-5; Tab. XX/1-3*)

10/229/4 fragment hliněného závaží (*Tab. XIX/3*)

K 10/229/1 kratší kostěný hrot (*Tab. XXXVII/3*)

K 10/229/2 opracovaný paroh (*Tab. XXXVII/4*)

K 10/229/3 kostěné hladítko (*Tab. XXXVII/2*)

BI 10/229/1 kamenná koule (*Tab. XLV/4*)

KA 10/229/1 hrubozrnný kámen s velkým zářezem – brousek? (*Tab. XLVII/1*)

KA 10/229/2 hrubozrnný kámen s lehce vyhlazenou plochou (*Tab. XLVII/2*)

KA 10/229/3 hrubozrnný dočervena propálený kámen s dvěma vyhlazenými plochami (*Tab. XLVII/3*)

KA 10/229/4 kamenný valoun s otlučenou plochou (*Tab. IL/2*)

Struskovitě přepálená zemina (*Tab. LII/4*)

Malakofauna (*Tab. LIII*)

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/235 (*Tab. CXXXII*)

Spodní část zásobní jámy kruhového půdorysu se stěnami rozšiřujícími se k čočkovitě zahloubenému dnu. V západní části objektu byla do dna objektu zahloubena jáma o Ø 65 cm. Hloubka ani její profil nebyly v rámci výzkumu zaznamenány. V jižní části objektu se jáma 10/235 nacházela v superpozici s kúlovou jámou 10/236, která byla mladší. Spodní část jámy byla zaplněna hnědou výplní s četnými vrstvičkami spraše a místy s propálenými

skvrnami. Vrchní část objektu byla zaplněna hnědočernou výplní obsahující mazanici a čocky spráše.

Rozměry: Ø hrdla: 142 cm, Ø dna: 65 cm, H: 72 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 5 ks keramiky; 1 ks kostěné industrie; 2 ks štípané industrie; 5 ks malakofauny; mazanice; zvířecí kosti.

K 10/235/1 kostěný hrot (*Tab. XXXVIII/1*)

ŠI 10/235/1 technický úštěp (*Tab. XLI/8*)

ŠI 10/235/2 fragment čepele (*Tab. XLI/9*)

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/247 (*Tab. CXXXIII*)

Zásobní jáma s ke dnu se lehce rozšiřujícími stěnami oble přecházejícími ve vodorovné dno. Objekt byl zaplněn tmavou hnědošedou výplní, pouze kolem stěn a u dna promísené se spráší.

Rozměry: Ø hrdla: 140 cm, Ø dna: 149 cm, H: 52 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 176 ks keramiky; 2 ks štípané industrie; 1 ks malakofauny; mazanice; zvířecí kosti.

10/247/1 fragment keramiky (*Tab. XVII/6*)

ŠI 10/247/1 srpový vklad (*Tab. XLII/1*)

ŠI 10/247/2 škrabadlo na úštěpu (*Tab. XLII/2*)

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/254 (*Tab. CXXXIV*)

Jáma s téměř svislými stěnami přecházejícími téměř kolmo k vodorovnému dnu. Objekt byl zaplněn tmavou šedočernou výplní promísenou s podloží. V horní části objektu se nacházela šedočerná výplň s ojedinělým výskytem spráše.

Rozměry: Ø hrdla: 136 cm, Ø dna: 138 cm, H: 35 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 59 ks keramiky; 2 ks malakofauny; 1 ks hrubozrnného kamene; hliněné závaží; zvířecí kosti; kámen.

10/254/1-3 fragmenty keramiky (*Tab. XVII/7-9*)

KA 10/254/1 hrubozrnný kámen s vícečetnými zářezy – brousek? (*Tab. XLVI/3*)

Literatura: Pecinovská 2013.

Poznámka: Hliněné závaží uváděné v nálezové zprávě nebylo nalezeno.

Objekt č. 10/256 (*Tab. CXXXV*)

Zásobní jáma s hruškovitě ke dnu se rozšiřujícími stěnami přecházejícími v rovné dno. Spodní část objektu konkávně zaplněna tmavou hnědočernou výplní obsahující větší množství spraše. V horní části objektu byla zaznamenána černá výplň bez dalších příměsí spraše.

Rozměry: Ø hrdla: 184 cm, Ø dna: 185 cm, H: 128 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 33 ks keramiky; 1 ks štípané industrie; mazanice; zvířecí kosti; kameny.

ŠI 10/256/1 vrták (*Tab. XLII/3*)

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/257 (*Tab. CXXXV*)

Jáma lehce nepravidelného kruhovitého půdorysu s mírně kónicky se zužujícími stěnami a rovným dnem. V jižní části objektu byla podle dokumentace do dna zahloubena další jáma oválného půdorysu o rozměrech 61x112 cm. Její hloubka nebyla dokumentována. Na okraji této jámy byly zaznamenány dva menší kruhové objekty o Ø 18 a 27 cm. Spodní část objektu byla zaplněna tmavou hnědočernou výplní obsahující menší množství spraše. Horní část objektu byla vyplněna tmavou šedočernou výplní s ojedinělým výskytem kamenů. Na pořizené fotografii je v J části objektu patrný „schod“, který by mohl ukazovat na v terénu nerozpoznanou superpozici dvou objektů.

Rozměry: Ø hrdla: 204 cm, Ø dna: 130 cm, H: 74 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 434 ks keramiky; 11 ks malakofauny; mazanice; zvířecí kosti.

10/257/1-3 fragmenty keramiky (*Tab. XX/5-6*)

10/257/4 část velké drsněné mísy (*Tab. XXI/1*)

Malakofauna (*Tab. LIII*)

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/260 (*Tab. CXXVII*)

Spodní část zřejmě sloupové jámy nepravidelně kruhového půdorysu. Z jámy se dochovalo pouze čočkovitě zahloubené dno. Jáma byla zaplněna tmavou šedočernou výplní promísenou se spraší. V západní části se objekt nacházel v superpozici s kúlovou jamkou o Ø 31 cm. Jejich vzájemný vztah však nebyl na profilu dokumentován.

Rozměry: Ø hrdla: 98 cm, Ø dna: 60 cm, H: 18 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 10 ks keramiky.

10/260/1 fragment pohárku (*Tab. XVIII/2*)

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/277_303 (*Tab. CXXXVI*)

Zásobní jáma 10/303 s kónicky se ke dnu rozšiřujícími stěnami přecházejícími velmi ostře ve vodorovné dno. Přibližně uprostřed byla spraš na dně objektu propálená dočervena a nade dnem se nacházela hnědočerná uhlíkatá vrstva. V JZ části byla do dna zahloubena válcovitá jáma 10/277 s téměř kolmými stěnami a rovným dnem, do které byl uložen celý jelen, včetně paroží. Z kostí jelena bylo získáno radiokarbonové datum. Mimo skelet jelena se v objektu nacházely další části zvířat – přední končetina mladšího jelena, část velmi mladého jelena, skelety dvou štěňat, kosti dospělého psa a mladého zajíce. Objekt byl před nedávnem velmi podrobně publikován, včetně výčtu analogických nálezů (*Kyselý – Pecinovská 2018*).

Rozměry objektu 10/277: Ø hrdla: 90x98 cm, Ø dna: 111 cm, H ode dna objektu 10/303: 90 cm, prozkoumáno: 100 %.

Rozměry objektu 10/303: Ø hrdla: 120 cm, Ø dna: 210 cm, H: 140 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 49 ks keramiky; mazanice; zvířecí kosti; kameny.

Objekt 10/303: 1 ks malakofauny.

10/303/1-2 fragmenty keramiky (*Tab. XXI/6-7*)

Absolutní datum:

10/277,303: 3446±37, resp. 1881-1665 BC (pravd. 95,4 %)

Literatura: Pecinovská 2013; Kyselý – Pecinovská 2018.

Poznámka: V nálezové zprávě objekt číslo 10/303 uveden jako „kúlová jamka“. Kúlové jamce odpovídají i uváděné rozměry, avšak poznámka, že v jejím dně se v superpozici nacházel objekt 10/277, svědčí o tom, že typ objektu i jeho rozměry jsou vedeny chybně.

Objekt č. 10/278 (*Tab. CXXXVII*)

Zásobní jáma s ke dnu se rozšiřujícími stěnami přecházejícími velmi ostře v téměř rovné dno. V JZ části objektu byly do dna zahloubeny dvě menší jámy (obě o Ø přibližně 50 cm) ve vzájemné superpozici, jejich hloubka ani profilace nebyly dokumentovány. Jámy se nacházely částečně pod stěnou zásobnice a nemůže se tedy jednat o náhodnou superpozici, ale musely být zahloubeny přímo do dna prázdné zásobní jámy. V západní části objektu 10/278 se v superpozici nacházel objekt 10/280. Jejich vzájemný vztah z dokumentace není zřejmý, objekt 10/280 byl však na základě nálezů shodně datován do starší doby bronzové.

Rozměry: Ø hrdla: 230 cm, Ø dna: 293 cm, H: 78 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 440 ks keramiky; 2 ks hrubozrnného kamene; 24 ks malakofauny; hliněné závaží; mazanice; zvířecí kosti; kámen; uhlíky.

10/278/1-2 fragmenty keramiky (*Tab. XXI/2-3*)

KA 10/278/1 hrubozrnný dočervena propálený kámen s vícečetnými zářezy – brousek? (*Tab. XLVIII/1*)

KA 10/278/2 hrubozrnný kámen s opracovanými hranami a dvěma důlky (*Tab. XLVIII/2*)

Literatura: Pecinovská 2013.

Poznámka: Hliněné závaží uváděné v nálezové zprávě nebylo nalezeno.

Objekt č. 10/280 (*Tab. CXXXVII*)

Spodní část jámy s rovným dnem. Jáma byla zaplněna tmavou šedočernou výplní. Objekt se nacházel ve vzájemné superpozici s objektem 10/278. Vzájemný vztah obou objektů není z dokumentace zřejmý. Oba objekty však byly datovány do starší doby bronzové. V jižní stěně jámy 10/280 se v superpozici nacházela kúlová jamka 10/281.

Rozměry: Ø hrdla: 147 cm, Ø dna: není možné určit, H: 22 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 53 ks keramiky; mazanice; zvířecí kosti; kameny.

10/280/1-2 fragmenty keramiky (*Tab. XXI/4-5*)

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/307 (*Tab. CXXXVIII*)

Zásobní jáma s ke dnu se kónicky rozšiřujícími stěnami přecházejícími velmi ostře v rovné dno. Objekt byl celý zaplněn tmavou černohnědou výplní s nečetnými skvrnkami spraše. Jáma zabíhala svojí S částí pod hranici skryté plochy.

Rozměry: Ø hrdla: 170 cm, Ø dna: 305 cm, H: 90 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 269 ks keramiky; 4 ks malakofauny; mazanice; zvířecí kosti.

10/307/1-3 fragmenty keramiky (*Tab. XXII/1-3*)

Malakofauna (*Tab. LIII*)

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/308 (*Tab. CXXXIX*)

Zásobní jáma s ke dnu se kónicky rozšiřujícími stěnami přecházejícími relativně ostře v lehce čočkovitě zahloubené dno. Objekt byl zaplněn hnědošedou zeminou s nahodilým výskytem mazanice. Přibližně 25 cm nade dnem objektu se nacházel asi 10 cm mocný pruh složený z černých propálených skvrn, uhlíkaté výplně a spraše.

Rozměry: Ø hrdla: 144 cm, Ø dna: 230 cm, H: 80 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 132 ks keramiky; 4 ks malakofauny; mazanice; zvířecí kosti.

10/308/1-5 fragmenty keramiky (*Tab. XXII/4-8*)

10/308/6 fragment keramické figurky? (Tab. XXXIII/2)

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/311 (Tab. CXL)

Zásobní jáma s ke dnu se kónicky rozšiřujícími stěnami přecházejícími relativně ostře v lehce čoučkovitě zahloubené dno. V objektu byla dokumentována pouze jediná černohnědá výplň obsahující skvrnky spraše a ojediněle také uhlíky. Jáma zabíhala svojí V částí pod hranici skryté plochy.

Rozměry: Ø hrdla: 115 cm, Ø dna: 197 cm, H: 90 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 39 ks keramiky; 2 ks malakofauny; mazanice; zvířecí kosti; uhlíky.

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/318 (Tab. CXLI)

Zásobní jáma s ke dnu se lehce hruškovitě rozšiřujícími stěnami přecházejícími relativně ostře v rovné dno. Objekt byl zaplněn homogenní výplní bez dalších rozlišených vrstev. Výplň byla v dokumentaci popsána jako tmavá hnědočerná zemina obsahující kousky mazanice o velikosti 1 – 3 cm.

Rozměry: Ø hrdla: 156 cm, Ø dna: 210 cm, H: 80 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 47 ks keramiky; 1 ks broušené industrie; 2 ks malakofauny; mazanice; zvířecí kosti.

10/318/1 keramické kolečko (Tab. XXIII/2)

BI 10/318/1 hrubě opracovaná sekerka (Tab. XLIV/3)

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/319 (Tab. CXLII)

Zásobní jáma s ke dnu se lehce hruškovitě rozšiřujícími stěnami přecházejícími v lehce čoučkovitě zahloubené dno. Objekt byl zaplněn homogenně tmavou hnědočernou výplní obsahující malé kousky mazanice.

Rozměry: Ø hrdla: 110 cm, Ø dna: 135 cm, H: 40 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 41 ks keramiky; 2 ks malakofauny; mazanice.

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/323 (Tab. CXLIII)

Zásobní jáma původně zřejmě hruškovitého tvaru se stěnami oble přecházejícími v rovné dno. Profil objektu byl dokumentován jako jáma s téměř svisle jdoucími stěnami, v J části lehce hruškovitě zahlobenými. V horní části jámy je ve výplni objektu patrné sprašové vrstvy v horní části dochované jámy, které jsou zřejmě pozůstatkem po destruovaném zúženém hrdle jámy s ke dnu se rozšiřujícími stěnami. Kromě těchto sprašových vrstev byla objekt zaplněn tmavou šedočernou výplní ojediněle obsahující drobné skvrnky spraše.

Rozměry: Ø hrdla: 184 cm, Ø dna: 186 cm, H: 70 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 173 ks keramiky; 2 ks kostěné/parohové industrie; 1 ks broušené industrie; kamenné drtidlo; mazanice; zvířecí kosti.

10/323/1-4 fragmenty keramiky (Tab. XXIII/4-6)

K 10/323/1 kratší kostěný hrot (Tab. XXXVIII/2)

K 10/323/2 parohový sekeromlat (Tab. XXXIX/1)

BI 10/323/1 fragment hrubě opracovaného kolečka? (Tab. XLIV/5)

Literatura: Pecinovská 2013.

Poznámka: V nálezkové zprávě uvedené „kamenné drtidlo“ nebylo nalezeno.

Objekt č. 10/324 (Tab. CXLIV)

Zásobní jáma s kónicky se ke dnu rozšiřujícími stěnami přecházejícími velmi ostře v rovné dno. Objekt byl homogenně zaplněn tmavou hnědočernou výplní obsahující drobné skvrnky spraše. Podél zúžení hrdla jámy patrné sprašové vrstvy, zřejmě pozůstatek po destruovaných stěnách objektu. V J části hrdla jámy se objekt nacházel v superpozici s kůlovou jámou 10/325. Jejich vzájemný vztah nebyl v terénu rozpoznán.

Rozměry: Ø hrdla: 158 cm, Ø dna: 205 cm, H: 124 cm, prozkoumáno: 50 %.

Antropologické určení: nedospělý jedinec, infans III-juvenis.

Inventář: 64 ks keramiky; 1 ks kostěné industrie; 2 ks broušené industrie; 1 ks malakofauny; mazanice; zvířecí kosti; kameny.

K 10/324/1 část tenkého hrotu (*Tab. XXXVIII/3*)

BI 10/324/1 kamenná sekerka s četnými traseologickými stopami (*Tab. XLV/1*)

BI 10/324/2 kamenná koule (*Tab. XLV/2*)

Literatura: Pecinovská 2013; Stránská 2016.

Objekt č. 10/332 (*Tab. CXLV*)

Jáma se svislými stěnami a lehce čočkovitě zahloubeným dnem. Objekt byl zaplněn tmavou šedočernou výplní obsahující drobné skvrnky spraše.

Rozměry: Ø hrdla: 140 cm, Ø dna: 162 cm, H: 36 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 8 ks keramiky; mazanice; zvířecí kosti.

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/356 (*Tab. CXLVIII*)

Zásobní jáma s ke dnu se lehce hruškovitě rozšiřujícími stěnami přecházejícími v lehce čočkovitě zahloubené dno. Objekt zaplněn tmavou hnědošedou výplní obsahující kousky mazanice. V oblasti zúženého hrdla jámy byla výplň promísena větším množstvím spraše, která zřejmě ukazuje na destrukci původních stěn nebo zúžení hrdla. Objekt zabíhal svojí JZ částí pod hranici skryté plochy.

Rozměry: Ø hrdla: 190 cm, Ø dna: 203 cm, H: 48 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 19 ks keramiky; 2 ks malakofauny; zvířecí kosti; kameny.

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/357 (*Tab. CIL*)

Zásobní jáma s kónicky se ke dnu rozšiřujícími stěnami přecházejícími velmi ostře ve vodorovné dno. Objekt byl u dna zaplněn tmavě šedou výplní, na kterou naléhala (zřejmě záměrně nakupená) konvexní vrstva hnědé zeminy se spraší. Nad touto vrstvou byla výplň proložena četnými sprašovými proplásky.

Rozměry: Ø hrdla: 142 cm, Ø dna: 243 cm, H: 143 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 396 ks keramiky; 2 ks malakofauny; mazanice; zvířecí kosti; kameny.

10/357/1-7 fragmenty keramiky (*Tab. XXIII/8-13*)

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/362 (*Tab. CL*)

Spodní část zásobní jámy s ke dnu se lehce kónicky rozšiřujícími stěnami přecházejícími relativně ostře do lehce čokkovitě zahloubeného dna. Objekt byl zaplněn tmavou šedočernou výplní obsahující menší skvrnky spraše.

Rozměry: Ø hrdla: 132 cm, Ø dna: 141 cm, H: 32 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 58 ks keramiky; zvířecí kosti.

Struskovitě přepálená zemina (*Tab. LII/2*)

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/363 (*Tab. CL*)

Spodní část jámy s lehce kónicky rozšířenými i svisle jdoucími stěnami. Objekt byl zaplněn tmavou žlutošedou výplní promísenou se spraší.

Rozměry: Ø hrdla: 108 cm, Ø dna: 114 cm, H: 34 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 7 ks keramiky.

Literatura: Pecinovská 2013.

Objekt č. 10/366 (*Tab. CLI*)

Zásobní jáma s kónicky se ke dnu rozšiřujícími stěnami přecházejícími v téměř rovné dno. Objekt byl homogenně zaplněn tmavou hnědočernou výplní s menšími skvrnkami spraše.

Rozměry: Ø hrdla: 130 cm, Ø dna: 161 cm, H: 52 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 187 ks keramiky; mazanice; zvířecí kosti.

10/366/2 část větší zásobnice (*Tab. XXIV/I*)

10/366/1, 3-5 fragmenty keramiky (*Tab. XXIV/2-5*)

Literatura: Pecinovská 2013.

3.2.1.4 Sezóna 2014

Na předešlou sezónu navázal v roce 2014 výzkum předcházející stavbě bytových domů G1, G a H na p. p. č. 1730/11 (*Obr. 1/B*). Terénní část výzkumu probíhala v období 21. října – 24. listopadu, tentokrát pod vedením K. Kapustky-Čulákové. Plocha byla nejprve skryta bagrem s plochou lžící. Objekty byly zkoumány po mechanických vrstvách o mocnosti 20 cm, nejdříve jejich polovina a po kresebné i fotografické dokumentaci byl objekt stejným způsobem dokopán. Pokud to situace umožňovala, byla druhá polovina objektu rozebírána po přirozených vrstvách. Na závěr byla dokumentována i druhá polovina objektu, mohly však být dokumentovány již jen „slepý řez“. Každý z objektů byl geodeticky zaměřen minimálně na dva body (*Čuláková 2015; Kapustka 2016*).

Na základě keramiky bylo do starší doby bronzové datováno 19 objektů. Antropologický materiál z výzkumné sezóny 2014 byl vyhodnocen P. Stránskou (*2015*), pro nalezené kovové předměty byla v rámci restaurování vyhotovena restaurátorská zpráva R. Černochovou (*2017*). Osteologický ani archeobotanický materiál nebyl zatím analyzován.

Objekt č. 14/516 (*Tab. CLII*)

Hruškovitá zásobnice se stěnami rozšiřujícími se k rovnému dnu. Výplň objektu byla dokumentována jako homogenní tmavě hnědošedá, na fotografické dokumentaci přibližně 40 cm nade dnem patrná velká světlejší (sprašová?) čočka. Zásobnice se nacházela v superpozici s objekty 14/515 a 14/586 z nichž je na základě zaznamenané stratigrafie nejstarší.

Rozměry: Ø hrdla: 142 cm, Ø dna: 196 cm, H: 82 cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 29 ks keramiky; 4 ks malakofauny; mazanice; zvířecí kosti.

14/516/1+2 fragmenty keramiky s inkrustovanou výzdobou (*Tab. XXIV/6*)

Literatura: Kapustka 2016.

Objekt č. 14/519 (*Tab. CLIII*)

Jáma se svislými stěnami přecházejícími kolmo k vodorovnému dnu. Objekt byl zaplněn homogenní hnědošedou výplní s čočkami spraše a mazanicí.

Rozměry: Ø hrdla: 198 cm, Ø dna: 184 cm, H: 82 cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 83 ks keramiky; keramické závaží; 1 ks kostěné industrie; zvířecí kosti.

14/519/1 hliněné válcovité závaží (*Tab. XXV/1*)

K 14/519/1 šídlo s ohlazeným hrotem (*Tab. XXXVIII/5*)

Literatura: Kapustka 2016.

Objekt č. 14/534 (*Tab. CLIV*)

Jáma se svislými stěnami přecházejícími pozvolně k čoučkovitě zahloubenému dnu. Objekt byl zaplněn šedohnědou výplní s kameny a mazanicí. Do již částečně zaplněného objektu byla uložena lidská lebka s patrným zhojeným zraněním. Na téže úrovni byly nalezeny ještě dva velké kameny. Objekt se nacházel v superpozici s objektem 14/582, který byl na základě stratigrafického vztahu jednoznačně starší. Objekt 14/582 byl shodně datován do starší doby bronzové.

Rozměry: Ø hrdla: 146 cm, Ø dna: 140 cm, H: 54 cm, prozkoumáno: 100 %.

Antropologické určení lebky: spíše žena, adultus I (20-25 let).

Inventář: 50 ks keramiky; 3 ks malakofauny; zvířecí kosti.

14/534/1 koflík s velmi nízko posazeným přelomem hrdla a podhrdlí (*Tab. XXV/2*)

14/534/2 fragment keramiky (*Tab. XXV/3*)

Literatura: Kapustka 2016; Stránská 2015.

Objekt č. 14/535 (*Tab. CLV*)

Obdélná jáma s pozvolna k nepravidelně rovnému dnu se svažujícími stěnami. Objekt zaplněn šedohnědou výplní s četnými sprašovými čoučkami. Ve východní části objektu patrná mělká kruhová zahloubenina.

Rozměry: Ø hrdla: 176x117 cm, Ø dna: 160x74 cm, H: 16 cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 24 ks keramiky.

Literatura: Kapustka 2016.

Objekt č. 14/536 (*Tab. CLV*)

Kruhová jáma s rovným dnem, ze které se dochovala pouze spodní část. Přibližně uprostřed objektu byla zaznamenána mělká oválná zahloubenina (zahloubena cca 9 cm do dna jámy)

o rozměrech 38x54 cm. U JZ okraje jámy dokumentována menší kruhovitá jáma (kúlová jáma?) o průměru 20 cm, jejíž profil nebyl zaznamenán. Výplň objektu byla popsána jako homogenní tmavá černohnědá zemina obsahující drobné kousky mazanice.

Rozměry: Ø hrdla: 160 cm, Ø dna: 130 cm, H: 33 cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 71 ks keramiky; mazanice; zvířecí kosti.

14/536/1-2 fragmenty keramiky (*Tab. XXV/4-5*)

Literatura: Kapustka 2016.

Objekt č. 14/537 (*Tab. CLVI*)

Hruškovitá zásobnice s ke dnu se rozšiřujícími stěnami přecházejícími v lehce čokkovitě zahloubené dno. Objekt se nacházel na hranici skryté plochy a mohla být tedy prozkoumána jen jeho polovina. Objekt zaplněn tmavou černohnědou prachovitou zeminou s drobnými kousky sraše.

Rozměry: Ø hrdla: 128 cm, Ø dna: 160 cm, H: 49 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 37 ks keramiky; 3 ks malakofauny; mazanice; zvířecí kosti.

Literatura: Kapustka 2016.

Objekt č. 14/549 (*Tab. CLVII*)

Menší čokkovitě zahloubená kruhová jáma. S největší pravděpodobností se jedná pouze spodní část původně větší jámy. Objekt byl zaplněn hnědošedou výplní obsahující čocky sraše.

Rozměry: Ø hrdla: 49x61 cm, Ø dna: 10 cm, H: 8 cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 19 ks keramiky; mazanice; zvířecí kosti.

14/549/1-2 fragmenty keramiky (*Tab. XXVI/1-2*)

Literatura: Kapustka 2016.

Objekt č. 14/550 (*Tab. CLVIII*)

Oválná mělká jáma s ke dnu se svažujícími stěnami. Objekt byl v rámci výzkumu interpretován jako kúlová jáma.

Rozměry: Ø hrdla: 56x38 cm, Ø dna: 35x18 cm, H: 16 cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 78 ks keramiky; mazanice; zvířecí kosti.

14/550/1-3 fragmenty keramiky (*Tab. XXIV/7-9*)

Literatura: Kapustka 2016.

Objekt č. 14/551 (*Tab. CLIX*)

Jáma s na západním profilu patrným hruškovitým zahloubením, zřejmě spodní část zásobní jámy s rovným dnem. Výplň objektu byla v dokumentaci jako „černá prachovitá hlína“. Ani fotografická dokumentace neukazuje na přítomnost sprašových vrstviček nebo čoček.

Rozměry: Ø hrdla: 152x172 cm, Ø dna: 174 cm, H: 53 cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 137 ks keramiky; 7 ks malakofauny; mazanice; zvířecí kosti.

Literatura: Kapustka 2016.

Objekt č. 14/553 (*Tab. CLX*)

Hruškovitá zásobnice s ke dnu se rozšiřujícími stěnami oble přecházejícími v rovné dno. Objekt se nacházel na hranici skryté plochy a nemohl být tedy prozkoumán v úplnosti. Charakter výplně objektu nebyl v dokumentaci popsán, na pořízených fotografiích se jeví jako velmi tmavá homogenní výplň. Objekt se nacházel v superpozici s objektem 14/554 náležícím na základě nalezené keramiky do starší doby bronzové. Z dokumentace (*Tab. 14/553_554*) vzájemný vztah obou objektů není patrný.

Rozměry: Ø hrdla: 260 cm, Ø dna: cca 260 cm, H: 124 cm, prozkoumáno: 70 %.

Inventář: 161 ks keramiky; 8 ks malakofauny; mazanice; zvířecí kosti.

14/553/1 fragment zásobnice (*Tab. XXVI/4*)

14/553/2 část větší zásobnice s drsněným povrchem (*Tab. XXVI/3*)

Literatura: Kapustka 2016.

Objekt č. 14/554 (*Tab. CLX*)

Hruškovitá zásobnice s ke dnu se rozšiřujícími stěnami přecházejícími relativně ostře v rovné dno. Objekt se nacházel na hranici zkoumané plochy, a proto z něj mohla být odkryta pouze jeho Z polovina. Objekt byl zaplněn velmi tmavou výplní s ojedinělými kousky mazanice a kamínků, u dna objektu byly patrné nečetné sprašové vrstvičky. Objekt se

nacházel v superpozici s objektem 14/553 náležícím na základě nalezené keramiky do starší doby bronzové. Z dokumentace (*Tab. CLX*) vzájemný vztah obou objektů není patrný.

Rozměry: Ø hrdla: 164 cm, Ø dna: 158 cm, H: 92 cm, prozkoumáno: 50 %.

Inventář: 61 ks keramiky; 3 ks malakofauny; zvířecí kosti.

Literatura: *Kapustka 2016*.

Objekt č. 14/557 (*Tab. CLXI*)

Okrouhlá jáma s kónicky se zužujícími stěnami. Přibližně do jejího dna byla zahloubena menší mělká okrouhlá jáma. Výplň objektu byla v rámci výzkumu zaznamenána jako homogenní šedohnědá s četnými ččkami spráše a ojedinělým výskytem mazanice. Fotografická dokumentace profilu však ukazuje tmavší výplň v prostoru nad zahloubenou jámou, která by mohla naznačovat možnou superpozici dvou objektů nerozpoznanou v rámci výzkumu.

Rozměry: Ø hrdla: 174 cm, Ø dna jámy zahloubené do dna: 90 cm, H: 45 cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 23 ks keramiky; bronzová tyčinka; mazanice; zvířecí kosti.

B 14/557/1 bronzová tyčinka – špička jehlice? (*Tab. LI/4*)

Literatura: *Kapustka 2016; Černochová 2017*.

Poznámka: Příslušnost bronzového artefaktu k tomuto objektu je více než nejasná. V restaurátorské zprávě (*Černochová 2017*) i na popisku sáčku je uvedené číslo objektu 14/572, tedy únětického hrobu. U bronzové záušnice, jasně v terénu kresebně i fotograficky dokumentované na spánku skeletu v hrobě 14/572, je v restaurátorské zprávě i na sáčku uvedené číslo objektu 14/557. Jako nejjednodušší vysvětlení se nabízí, že v nějaké fázi ještě před restaurováním předmětů došlo k záměně sáčků.

Objekt č. 14/559 (*Tab. CLXII*)

Zásobní jáma zřejmě původně s hruškovitě rozšířenými stěnami, které v průběhu času destruovaly. V Z části objektu byly dokumentovány dvě mělké zahloubeniny do dna objektu v superpozici (Ø cca 58 cm), které však na fotografiích nejsou patrné. Výplň objektu byla zaznamenána jako homogenní šedohnědá s ččkami spráše a ojedinělými kousky mazanice.

Rozměry: Ø hrdla: 187 cm, Ø dna: 162 cm, H: 68 cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 94 ks keramiky; 2 ks malakofauny; mazanice; zvířecí kosti.

Literatura: Kapustka 2016.

Objekt č. 14/560 (Tab. CLXIII)

Hruškovitá zásobnice s ke dnu se rozšiřujícími stěnami přecházejícími poměrně ostře ve vodorovné dno. Výplň objektu dokumentována jako homogenní tmavě hnědá obsahující četné kousky mazanice a ojedinělé uhlíky.

Rozměry: Ø hrdla: 163 cm, Ø dna: 178 cm, H: 72 cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 196 ks keramiky; 5 ks malakofauny; mazanice; zvířecí kosti.

14/560/6 fragmenty keramiky a kusy nádob (Tab. XXVII a XXVIII/1)

Literatura: Kapustka 2016.

Objekt č. 14/563 (Tab. CLXIV)

Spodní část zásobní jámy s vodorovným dnem. Objekt byl vyplněn tmavou hnědošedou výplní s menšími kousky mazanice, u dna objektu promísená se spraší. Na profilu objektu bylo zaznamenáno několik větších kamenů.

Rozměry: Ø hrdla: 118 cm, Ø dna: 124 cm, H: 27 cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 12 ks keramiky; 1 ks malakofauny; zvířecí kosti.

Literatura: Kapustka 2016.

Objekt č. 14/573 (Tab. CLXIV)

Spodní část zásobní jámy s téměř rovným dnem. Objekt byl zaplněn tmavou hnědošedou výplní s drobnými kousky mazanice. Ve spodní části objektu a podél stěn byla výplň silně promísená spraší.

Rozměry: Ø hrdla: 137 cm, Ø dna: 124 cm, H: 46 cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 44 ks keramiky; 6 ks malakofauny; zvířecí kosti.

14/573/1 část vyšší jednoduché mísy (Tab. IX/1)

14/573/2 část menší amforky (Tab. XVIII/2)

Literatura: Kapustka 2016.

Objekt č. 14/580 (Tab. CLVII)

Kúľová jáma se stěnami mírně kónicky se svažujícími k lehce čočkovitě zahloubenému dnu. Objekt zaplněn tmavou černohnědou výplní.

Rozměry: Ø hrdla: 47 cm, Ø dna: 17 cm, H: 28 cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 14 ks keramiky; mazanice; zvířecí kosti.

Literatura: Kapustka 2016.

Objekt č. 14/582 (Tab. CLIV)

Spodní část zásobní jámy s rovným dnem. Objekt 14/582 zaplněn šedohnědou výplní s příměsí spraše, kamínků a drobných kousků mazanice. Jáma se nacházela v superpozici s objektem 14/534, který byl na základě stratigrafického vztahu jednoznačně mladší. Objekt 14/534 byl shodně datován do starší doby bronzové.

Rozměry: Ø hrdla: 150 cm, Ø dna: 117 cm, H: 29 cm, prozkoumáno: 100 %.

Inventář: 54 ks keramiky; zvířecí kosti.

Literatura: Kapustka 2016.

3.2.1.5 Sezóna 2016

Záchranný archeologický výzkum v sezóně 2016 předcházela výstavbě dalšího bytového domu (*Obr. 1/B*) a proběhl pod vedením D. Malykové. Dokumentace není z této výzkumné sezóny zatím k dispozici, proto nemohly být jednotlivé objekty popsány ani uvedeny na celkovém plánu lokality. „*Je bohužel nutné konstatovat, že při nízkém financování a při složitých situacích, které se na ploše vyskytovaly, a také vzhledem k metodice zvolené s ohledem na postup stavebních prací, nebylo možné adekvátně prozkoumat celou plochu, ale pouze její vybrané části, podle závažnosti situace a podle možností vymezených stavbou*“ (*Malyková 2017, 7*). Většina z objektů byla kopána na poloviny (*Malyková 2017*).

V období psaní této práce bylo možné zpracovat pouze keramiku a některé nekeramické nálezy. Uváděný seznam nekeramických nálezů tak zcela jistě není kompletní. Analyzován zatím nebyl ani osteologický a archeobotanický materiál. Na základě keramiky bylo možné do starší doby bronzové přiřadit osm objektů, včetně jednoho kontextu označeného jako „čtverec 5“.

Objekt č. 16/592

Inventář: 132 ks keramiky.

16/592/1-3 fragmenty keramiky (*Tab. XXIX/2-4*)

Objekt č. 16/593

Inventář: 16 ks keramiky; 1 ks kostěné industrie.

K 16/593/1 plochý kostěný „knoflík“ s otvorem uprostřed (*Tab. XXXVIII/4*)

Objekt č. 16/596

Inventář: 164 ks keramiky; 2 ks hrubozrnných kamenů.

16/596/1 část hliněného válcovitého závaží (*Tab. XXIX/5*)

16/596/2-8 fragmenty keramiky (*Tab. XXIX/6-7; Tab. XXX/1-5*)

KA 16/596/1-2 hrubozrnné kameny s vodorovnými plochami (*Tab. XLVIII/3-4*)

Objekt č. 16/597

Inventář: 73 ks keramiky; 2 ks broušené industrie.

16/597/1 fragment keramiky (*Tab. XXXI/3*)

BI 16/597/1 kamenná sekerka (*Tab. XLV/3*)

BI 16/597/2 hrubší obroušený kámen

Ze sáčků z objektů 16/596 a 16/597 pochází fragmenty mísy s tuhovaným povrchem, amfory s tělem zdobeným svislými rýhami a černé leštěné amfory (?) s cizokrajnou výzdobou na podhrdlí. Vzhledem k absenci dokumentace vzájemný vztah obou objektů nelze určit.

16/596+597/1 mísa s tuhovaným povrchem (*Tab. XXX/6*)

16/596+197/2 černě leštěná amfora (?) s cizokrajnou výzdobou (*Tab. XXXI/1*)

16/596+597/3 amfora s tělem zdobeným rýhováním (*Tab. XXXI/2*)

Objekt č. 16/636

Inventář: 1 ks keramiky.

Objekt č. 16/662

Inventář: 33 ks keramiky.

16/662/1 fragment keramiky (*Tab. XXXII/1*)

Objekt č. 16/675

Inventář: 166 ks keramiky.

16/675/1-2 fragmenty keramiky (*Tab. XXXII/4-5*)

16/675/3 spodní část zřejmě větší amfory (*Tab. XXXII/3*)

Objekt č. 16/čtverec 5

Únětickou keramiku obsahoval také sáček popsáný jako „čtverec 5“.

Inventář: 7 ks keramiky.

16/čtverec 5/1 fragment menší zásobnice (*Tab. XXXII/2*)

3.2.1.6 Výzkum z roku 1952

Dr. Z. Bláhová-Sklenářová mě upozornila na únětickou mísu nacházející se ve sbírkách Ústavu pro archeologii FF UK v Praze. Tato mísa byla nalezena pravděpodobně v roce 1952 v Brandýse n. Labem-Vrábí na parc. č. 1693/3, které dnes již neexistuje, existuje však parc. č. 1693, které se nachází v bezprostředním sousedství sledované plochy (S od ploch odkrytých v letech 2014 a 2016). O nálezů sice existuje stručná zmínka (*Čermák 1952c*), avšak mísa nikdy nikde vyobrazena nebyla a proto – vzhledem k jednoznačným prostorovým souvislostem – její vyobrazení připojuji v této práci. Kromě mísy zde byly nalezeny ještě atypické fragmenty prstované zásobnice.

1952/1 široce rozevřená mísa (*Tab. XXXIII/1*)

Literatura: Čermák 1952c.

3.2.2 HROBY

Popisy sídlištních objektů s lidskými kosterními pozůstatky, včetně hrobů zahloubených do dna sídlištní jámy a mohyly, byly zařazeny mezi sídlištní objekty.

3.2.2.1 *Sezóna 2007*

V rámci sezóny 2007 bylo na lokalitě odkryto pohřebiště o 13 hrobech, ve kterých byly nalezeny pozůstatky celkem 33 jedinců, náležící do staršího období únětické kultury. Toto pohřebiště jsem detailně zpracovala v rámci své diplomové práce, která obsahuje i podrobný popis jednotlivých hrobů (*Langová 2012*). Antropologický materiál ze sezóny 2007 byl určen P. Stránskou (*2011*).

Hrob č. 07/129 (*Tab. LXII*)

Hrobová jáma byla vejčitého půdorysu s mírně se svažujícími stěnami a rovným dnem. Na jejím dně byl uložen skelet ve skrčené poloze na pravém boku hlavou k JJV. Horní končetiny byly pokrčeny před trupem zemřelého, jeho levé paže byla přitažena až k bradě. Dolní končetiny byly silně přitaženy k tělu. Výplň hrobové jámy byla homogenní, její charakter ani barva však nebyly v dokumentaci zaznamenány. V hrobě nebyly nalezeny žádné milodary a hrob byl do starší doby bronzové zařazen pouze na základě způsobu uložení a orientace skeletu.

Rozměry: rozměr hrobové jámy u hrdla: 124 cm, H: 22 cm, prozkoumáno: 100 %.

Orientace skeletu: JV-JZ.

Antropologické určení: žena, maturus I-II (45-60 let).

Inventář: 4 ks keramiky; 3 ks zvířecích kostí.

Literatura: Danielisová 2011; Stránská 2011; Langová 2012, 52, tab. LXXIX-LXXX.

Objekt č. 07/660 (*Tab. LXXXVIII, XC*)

V kulturní vrstvě v sektoru D byla v kvadrantu č. 9 nalezena lidská lebka uložená na pravém spánku orientovaná temenem k JV. Postkraniální skelet ani stopy po hrobové jámě nebyly nalezeny. Lebka byla zařazena mezi nálezy starší doby bronzové výhradně na základě způsobu jejího uložení, její příslušnost k tomuto období je však více než nejasná.

Rozměry: -

Orientace: JV-SZ

Antropologické určení: spíše muž, maurus I-II (nad 45 let).

Inventář: -

Literatura: Danielisová 2011; Stránská 2011; Langová 2012, 57, tab. LXXXVIII.

Objekt č. 07/675

V kulturní vrstvě v sektoru D byla v kvadrantu č. 28 nalezena dolní polovina skeletu uložená ve skrčené poloze na levém boku, původně zřejmě orientovaná k SZ. Chodidla zemřelého se nacházela přibližně 2 m od vnější hrany kamenného věnce mohyly (obj. 07/690). Horní polovina skeletu ani stopy po hrobové jámě nebyly nalezeny. Před kolena a u chodidel skeletu byly nalezeny střepy náležíci údajně knovízské kultuře. Ty ale s uložením skeletu mohly souviset, stejně tak jako mohly být pouhou náhodnou součástí kulturní vrstvy. Datace skeletu je značně nejistá.

Rozměry: -

Orientace: SZ-JV.

Antropologické určení: muž, maurus I-II (40-55 let).

Inventář: 5 ks zvířecích kostí.

Literatura: Danielisová 2011; Stránská 2011; Langová 2012, 57-58, tab. LXXXIX.

3.2.2.2 Sezóna 2010

Antropologický materiál ze sezóny 2010 byl určen P. Stránskou (2016).

Hrob č. 10/341 (Tab. CILVI)

Mělká obdélná jáma se zaoblenými stěnami, v které byl uložen dobře dochovaný skelet ve skrčené poloze na pravém boku orientovaný hlavou k JV. Trup zemřelého byl přetočen na břicho a jeho hlava byla lehce zvrácená dozadu. Pravá paže zemřelého se nacházela pod tělem, byla jen lehce pokrčena a její dlaň se nacházela pod pánví. Levá paže se nacházela před tělem, jen mírně pokrčená s dlaní pod pravým kolenem. Kromě několika fragmentů keramiky nebyly v objektu nalezeny žádné další artefakty.

Rozměry: Ø hrdla: 274x144 cm, Ø dna: 270x cm, H: 30 cm, prozkoumáno: 100 %.

Orientace: JV-SZ.

Antropologické určení: muž, juvenis (18-20 let)

Inventář: 14 ks keramiky.

10/341/1 fragment keramiky (*Tab. XXIII/1*)

Literatura: Pecinovská 2013; Stránská 2016.

Hrob č. 10/351 (*Tab. CXLVII*)

Mělká obdélná jáma se zaoblenými stěnami, v které byl uložen velmi dobře dochovaný skelet na zádech orientovaný hlavou k J, s dolními končetinami pokrčenými na pravou stranu. Na pravou stranu byla stočena i lebka zemřelého. Paže zemřelého byly složeny na hrudi, dlaň pravé horní končetiny se nacházela až pod bradou, levá v oblasti solaru.

Rozměry: Ø hrdla: 80x140 cm, Ø dna: není možné určit, H: cca 20 cm, prozkoumáno: 100 %.

Orientace: J-S.

Antropologické určení: žena, matusus I-II (45-60 let)

Inventář: 1 ks keramiky.

Literatura: Pecinovská 2013; Stránská 2016.

3.2.2.3 Sezóna 2014

Antropologický materiál ze sezóny 2014 byl určen P. Stránskou (2015).

Hrob č. 14/572 (*Tab. CLXV*)

Mělká hrobová jáma vejčitého tvaru s kónicky se svažujícími stěna a vodorovným dnem. V objektu byl uložen skelet ve skrčené poloze na pravém boku hlavou k J. Na levém spánku zemřelého byla nalezena menší jednoduchá záušnička. Další milodary nebyly v hrobě nalezeny.

Rozměry: Ø hrdla: 123x104 cm, Ø dna: 81x110 cm, H: 11 cm, prozkoumáno: 100 %.

Orientace: JV-SZ.

Antropologické určení: nedospělý jedinec, infans III-juvenis (13-15 let).

Inventář: 5 ks keramiky; 1 bronzová záušnička; mazanice; zvířecí kosti.

B 14/572/1 malá bronzová záušnička z jednoduchého drátu (*Tab. LI/3*)

Literatura: Kapustka 2016; Stránská 2015; Černochová 2017.

Poznámka: V restaurátorské zprávě (Černochová 2017) i na popisku sáčku bronzové záušničky je uvedené číslo objektu 14/557. Vzhledem k tomu, že záušnice byla v terénu kresebně i fotograficky dokumentovaná v hrobě 14/572 na spánku skeletu, je velmi pravděpodobné, že v období mezi vyjmutím záušnice z hrobu a restaurováním došlo k záměně sáčků s bronzovou tyčinkou z objektu 14/557.

3.2.3 PŘÍKOP

V sezónách 2007 a 2008 byl zachycen průběh podkovovitého příkopu s velmi pozvolna zaoblenými rohy. Příkop přiléhal k terénní hraně nad Hrušovským potokem. Kvůli nedostatku finančních prostředků a času byl příkop dokumentován pouze formou řezů. Celkem bylo z jeho (zkoumaných částí) výplně získáno 6150 ks keramiky o celkové váze 120,335 kg.

Popis jednotlivých řezů (segmentů) zachycuje profil příkopu a jeho výplň. Rozměry jednotlivých řezů jsou popsány pomocí délky řezu (D), která odráží faktickou šířku příkopu, šířky řezu (Š) a hloubky příkopu měřené od úrovně skrývky (H). Popis jednotlivých vrstev je uveden přímo u plánů profilů.

3.2.3.1 *Sezóna 2007*

V roce 2007 byl průběh příkopu zachycen celkem v pěti sektorech, v rámci kterých bylo položeno dohromady deset řezů. Každá odkrytá část příkopu byla během výzkumu označena jako samostatný objekt a bylo jí přiděleno samostatné číslo objektu. Pokud byla tato část zkoumána více řezy, byly tyto řezy očíslovány (107/1-2, 406/1-2, 571, 776/1-2 a 620/1-3). Jednotlivým řezům ponechávám jejich původní označení, pouze jej doplňuji o rok výzkumu (označení „řez 07/107/1“ tedy znamená, že se jedná o část příkopu vykopanou v sezóně 2007 a původně označenou jako „objekt 107, řez 1“). Části příkopu z této sezóny jsem detailně zpracovala již ve své diplomové práci (Langová 2012, zejm. 63-73, 84-94, 120-125, obr. 14-24 a tab. XXI-LXI, XCVI-CXI), která obsahuje i vyobrazené nálezy (Langová 2012, tab. XXI-LXI). Vzhledem k velkému významu existence příkopu pro tuto práci zde uvádím popis jednotlivých řezů znovu. Z této výzkumné sezóny byly určeny lidské ostatky

(*Stránská 2011*), zvířecí kosti (*Sůvová 2011 a Kyseľý 2011*) i makrozbytky (*Kočár – Kočárová 2011*).

Řez 07/107/1 (*Tab. CLXVI-CLXVIII*)

V úseku příkopu označeném jako „objekt 107“ byl řez 1 položen v jeho západní části, přibližně 40 cm od hranice sektoru K1 a představuje tedy první dokumentovaný řez příkopem z jeho JZ strany. Severní stěna příkopu se pozvolna svažovala ke dnu, jeho jižní stěna byla v superpozici narušena objektem 110. Dno příkopu bylo narušeno četnými anomáliemi. Příkop byl vyplněn tmavou zeminou s četnými ke středu vyklíňujícími vrstvičkami spraše. Nálezy z tohoto řezu byly rozděleny na čtyři na sebe navazující sektory E-H.

Rozměry: D v úrovni skrývky: 648 cm, D u dna: 540 cm, Š: 80 cm, H: 106 cm.

Orientace řezu: SSZ-JJZ.

Inventář: 634 ks keramiky; 95 ks zvířecích kostí; 2 kostěné artefakty.

Literatura: *Danielisová 2011; Langová 2012, 64-65.*

Řez 07/107/2 (*Tab. CLXVI-CLXVII,CLXIX*)

Ve vzdálenosti 4 m východně od řezu 1 byl položen řez 2. V severní části stěna příkopu směrem k rovnému dnu vytvářela tři menší „schody“, v jižní části byla stěna poněkud kolmější, tvoření jedním „schodem“. Dokumentovány byly oba profily řezu, a přestože byly od sebe vzdáleny pouze 85 cm, obě kresby se od sebe značně odlišují. Západní profil (profil EF) znázorňuje větší množství konkávních, ev. ke středu vyklíňujících, vrstev. Oproti tomu výplň příkopu na východním profilu (profil GH) znázorňuje jednotnou výplň proloženou množstvím menších vyklíňujících vrstviček spraše. Oba profily se shodují pouze ve výrazném přelomu vrstev přibližně uprostřed profilu. Vysvětlením tohoto rozdílu může být fakt, že každý profil byl nakreslen jiným člověkem a máme zde tedy k dispozici dvě verze téže reality. Na profilu GH byla přibližně 90 cm nade dnem zaznačena tenká červená propálená vrstvička a černá vrstvička uhlíků. Z této úrovně pochází relativně velké množství vzájemně slepitelné keramiky (viz *Obr. 6*) a přepálených makrozbytků, které byly radiokarbonově datovány (datum 07/107). Z řezu pochází několik lidských kostí, na kresbě východního profilu byla zachycena část lidské lebky, poloha ostatních kostí není známa.

Rozměry: D v úrovni skrývky: 760 cm, D u dna: 470 cm, Š: 85 cm, H: 190 cm.

Orientace řezu: SSZ-JJV.

Antropologické určení: pozůstatky minimálně dvou jedinců.

Dospělý – lebka a zlomky diafýz dlouhých kostí

Dítě, infans III – drobné kosti nohy, žebra

Inventář: 1290 ks keramiky; 117 ks zvířecích kostí; 2 kamenné artefakty; 2 keramická závaží; 1 kostěný artefakt.

Absolutní datování:

07/107: 3710±35 BP, resp. 2204-1981 BC (pravd. 95,4 %).

Literatura: Danielisová 2011; Langová 2012, 65-66.

V rámci „objektu“ 07/107 bylo při analýze zvířecích kostí odhaleno dalších pět fragmentů lidských kostí (Sívová 2011). Zpráva bohužel neuvádí, ve kterém z řezů se nacházely.

Řez 07/406/1 (Tab. CLXX-CLXXII)

„Objekt“ 07/406 byl narušen recentním liniovým výkopem a profil nemohl být tedy dokumentován celý – v severní části ho poničil výkop, v jižní části naopak nebyl dokopán. Z tohoto důvodu nebylo možné v této části příkopu určit průběh jeho stěn. Dno příkopu bylo téměř rovné, na profilu GH lehce čočkovitě zahloubené. Vrstvy byly na profilu dokumentovány v relativně pravidelných intervalech od sebe, většina z nich měla konkávní tvar a táhla se od jedné strany příkopu ke druhé. Mezi nimi nebyly zaznamenány žádné menší sprašové vrstvičky. Profily nebyly fotograficky dokumentovány a průběh vrstev nelze nijak ověřit. U dna objektu byla nalezena část lidské lebky, z které pochází radiokarbonové datum (07/406_1). Další radiokarbonové datum pochází z makrozbytků získaných z vrstvy 80-100 cm (07/406_2).

Rozměry: D v úrovni skrývky: 510 cm, D u dna: 480 cm, Š: 120 cm, H: 140 cm.

Orientace řezu: SSZ-JJZ.

Antropologické určení: pozůstatky minimálně jednoho jedince.

Dospělý – fragmenty lebky a levá kost pažní

Inventář: 223 ks keramiky; 1 kamenný artefakt.

Absolutní datace:

07/406_1: 3590±35, resp. 2110-1777 BC (pravd. 95,4 %)

07/406_2: 3565±30, resp. 2021-1777 BC (pravd. 95,4 %)

Literatura: Danielisová 2011; Langová 2012, 66-67.

Řez 07/406/2 (Tab. CLXX-CLXXI)

„Objekt“ 07/406 byl narušen recentním liniovým výkopem a profil v jeho jižní části nemohl být tedy dokumentován. Severní stěna příkopu se lehce svažovala k rovnému dnu. Vrstvy zde byly rozloženy stejným způsobem jako u řezu 1 (a byly i stejným způsobem dokumentovány). Ani k tomuto řezu nebyla pořízena žádná fotografická dokumentace a proto průběh vrstev nelze nijak revidovat.

Rozměry: D v úrovni skrývky: 612 cm, D u dna: 470 cm, Š: 110 cm, H: 152 cm.

Orientace řezu: SSV-JJZ.

Inventář: 1018 ks keramiky; 3 kamenné artefakty.

Literatura: Danielisová 2011; Langová 2012, 67-68.

V rámci „objektu“ 07/406 byly při analýze zvířecích kostí odhaleny další čtyři fragmenty lidských kostí (*Sůvová 2011*). Zpráva bohužel neuvádí, v kterém z řezů se nacházely. Stejně tak zvířecí kosti (194 ks) a kostěné artefakty (3 ks) byly přiřazeny k tomuto „objektu“ pouze obecně.

Řez 07/571 (Tab. CLXXIII)

Řez byl v této části příkopu položen lehce šikmo a zaznamenaná délka řezu je tedy o něco větší než reálný rozměr příkopu v této části. Stěny příkopu se zužovaly směrem ke dnu, na západní straně pozvolněji a na straně východní o něco strměji. Na obou dokumentovaných profilech byly zachyceny dvě přibližně stejně mocné vodorovně uložené vrstvy, do kterých se ze západní stěny vklíňovala světle hnědá sprašovitá vrstva. Řez nebyl fotograficky dokumentován a nelze tak průběh jednotlivých vrstev ověřit.

Rozměry: D v úrovni skrývky: 630 cm, D u dna: 470 cm, Š: 105 cm, H: 104 cm.

Orientace řezu: JZ-SV.

Inventář: 257 ks keramiky; 57 ks zvířecích kostí; 1 kostěný artefakt.

Literatura: Danielisová 2011; Langová 2012, 68-69.

Řez 07/620/1 (Tab. CLXXIV-CLXXV, CLXXVII)

Jako řez 1 byl označen prostřední z řezů v „objektu“ 07/620. Východní stěna příkopu směřovala v horní části kolmo dolů, poté byla stěna tvořena „schodem“ s pozvolným přechodem v lehce čočkovitě zahlobené dno. Západní stěna příkopu byla kolmá a na menší schod v dolní části navazovalo již rovné dno. Přibližně 30 cm nade dnem je hnědá výplň často proložena tenkými vrstvičkami spraše, přibližně 45 cm nade dnem je zřetelná ostrá tenká černá uhlíkatá vrstva (v dokumentaci popsána jako „černohnědá propálená hlinitá“). Nad touto černou vrstvou je výplň zbarvena do šeda a sprašové vrstvičky se zde již nevyskytují. Ty jsou patrné zase až úplně při hranici skrývky.

Rozměry: D v úrovni skrývky: 490 cm, D u dna: 320 cm, Š: 185 cm, H: 124 cm.

Orientace řezu: Z-V.

Inventář: 528 ks keramiky; 3 kamenné artefakty; 2 kostěné artefakty.

Literatura: Danielisová 2011; Langová 2012, 69-70.

Řez 07/620/2 (Tab. CLXXIV-CLXXVI)

V severní části „objektu“ byl položen řez 2. SV stěna příkopu se pozvolně svažovala k rovnému dnu, oproti tomu JZ stěna směřovala kolmo dolů a byla lehce hruškovitě zahlobena do podloží. Spodní část příkopu byla zaplněna hnědou výplní s četnými drobnými vrstvičkami spraše, zatímco horní část příkopu se jevila mnohem homogenněji a velmi tenké sprašové vrstvičky se vyskytly pouze ojediněle.

Rozměry: D v úrovni skrývky: 424 cm, D u dna: 360 cm, Š: 116 cm, H: 75 cm.

Orientace řezu: JZ-SV.

Inventář: 127 ks keramiky; 1 kamenný artefakt.

Literatura: Danielisová 2011; Langová 2012, 70-71.

Řez 07/620/3 (Tab. CLXXIV-CLXXV, CLXXVII)

Jižně od řezu 1, v jeho těsné blízkosti, byl položen řez 3, z nějž byl zdokumentován pouze jižní profil. Východní stěna příkopu se pozvolna svažovala k lehce čokkovitě zahloubenému dnu, zatímco západní stěna byla kombinována z téměř kolmé části a „schodu“. Podobně jako na řezu 1 je i zde patrný jasný předěl procházející všemi vrstvami přibližně v úrovni 45 cm nade dnem. Pod tímto rozhraním byla výplň objektu doplněna o časté sprašové vrstvičky.

Rozměry: D v úrovni skrývky: 450 cm, D u dna: 320 cm, Š: 90 cm, H: 144 cm.

Orientace řezu: Z-V.

Inventář: 120 ks keramiky.

Literatura: Danielisová 2011; Langová 2012, 71-72.

Zvířecí kosti byly dokumentovány pouze pod číslem „objektu“ 07/620 a nebyly přiřazeny k jednotlivým řezům. Ve všech třech řezech bylo nalezeno 198 ks zvířecích kostí.

Řez 07/776/1 (Tab. CLXXVIII-CLXXX)

Řez 1 byl přibližně uprostřed narušen asi 60 cm širokým liniovým výkopem dosahujícím až ke dnu příkopu. Východní stěna příkopu se pozvolna svažovala k rovnému dnu, oproti tomu u západní stěny se nacházel necelých 40 cm vysoký a 2 m dlouhý „schod“, který se táhl téměř do poloviny příkopu. Spodní část příkopu zaplněna hnědou výplní s ojedinělými vrstvičkami a peckami spraše. Nad touto vrstvou, přibližně v úrovni 35 cm nade dnem, se nacházela tenká a ostře ohraničená nesouvislá šedá popelovitá silně propálená vrstva s mazanicí. Zbytek objektu byl vyplněn homogenním hnědým zásypem.

Rozměry: D v úrovni skrývky: 630 cm, D u dna: 350 cm, Š: 70 cm, H: 65 cm.

Orientace řezu: Z-V.

Inventář: 134 ks keramiky; 1 kamenný artefakt.

Literatura: Danielisová 2011; Langová 2012, 72.

Řez 07/776/2 (Tab. CLXXVIII-CLXXIX, CLXXXI)

Přibližně 2,5 m jižně od řezu 1 byl položen řez 2, který byl také narušen recentním výkopem. Západní stěna příkopu se pozvolna svažovala k rovnému dnu. Východní stěna příkopu byla tvořena mocným téměř 1 m dlouhým „schodem“. Z tohoto řezu byly dokumentovány oba

profily, které se od sebe rozložením vrstev poměrně odlišují, u obou však byla přibližně 30 cm nade dnem zaznamenána silně propálená vrstva a v severním profilu tohoto řezu v této úrovni ještě tenká vrstva uhlíkatá.

Rozměry: D v úrovni skrývky: 500 cm, D u dna: 340 cm, Š: 310 cm, H: 76 cm.

Orientace řezu: Z-V.

Inventář: 794 ks keramiky; 1 kostěný artefakt.

Literatura: Danielisová 2011; Langová 2012, 72-73.

Zvířecí kosti a kostěné artefakty byly dokumentovány pouze pod číslem „objektu“ 07/776 a nebyly přiřazeny k jednotlivým řezům. V obou řezech bylo dohromady nalezeno 182 ks zvířecích kostí a 4 kostěné artefakty. Při zpracování zvířecích kostí zde byly rozpoznány také dva fragmenty lidských kostí (pánve a kosti stehenní; *Sůvová 2011*).

3.2.3.2 Sezóna 2008

V roce 2008 byla zachycena severní část příkopu, která byla celkově označena jako objekt 66 (v této práci jako 08/66), který byl rozdělen do 16 segmentů. Z nich bylo prozkoumáno devět (segmenty 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14 a 16; Tab. CLXXXII). Z této části příkopu se dochovaly pouze části bezprostředně nade dnem, vrchní části příkopu byly zřejmě v průběhu času oderodovány. Z výzkumné sezóny 2008 nebyl zatím osteologický ani archeobotanický materiál analyzován.

Segment 08/66/2 (Tab. CLXXXIII-CLXXXIV)

Segment 2 byl umístěn v nejvýchodnější části „objektu“ 08/66. Řez příkopem v jižní části zabíhal pod hranu skryté plochy a profil tedy nebylo možné dokumentovat v jeho celém průběhu. Přibližně spodních 40 cm příkopu bylo vyplněno hnědou zeminou s četnými různě mocnými sprašovými vrstvičkami. Nad touto úrovní byla výplň příkopu tvořena homogenní šedohnědou zeminou s ojedinělým výskytem mazanice. Severní stěna příkopu se nacházela v superpozici se zásobní jámou 08/62, která byla podle vzájemného stratigrafického vztahu jednoznačně starší. Materiál z této jámy se podařilo datovat pouze obecně do doby bronzové.

Rozměry: D v úrovni skrývky nelze určit, D u dna nelze určit, Š: 200 cm, H: 74 cm.

Orientace řezu: SV-JZ.

Inventář: 261 ks keramiky; 2 ks malakofauny.

08/66/5-7 fragmenty keramiky (Tab. XIV/2, 5-6)

08/66/10 fragment keramiky (Tab. XIV/8)

Literatura: Danielisová 2012.

Segment 08/66/4 (Tab. CLXXXV-CLXXXVI)

Podle profilu měl v této části příkop ke dnu se zužující stěny a vodorovné dno. Jeho spodní část byla až do úrovně přibližně 40 cm ode dna zaplněna hnědou výplní s velkým množstvím sprašových vrstviček. V horní části byla výplň příkopu tvořena homogenní šedohnědou zeminou s ojedinělým výskytem mazanice. Ve východním profilu (profil FG) je přibližně uprostřed patrné zahloubení objektu 08/64.

Rozměry: D v úrovni skrývky: 391 cm, D u dna: 309 cm, Š: 202 cm, H: 81 cm.

Orientace řezu: SV-JZ.

Inventář: 78 ks keramiky; 10 ks malakofauny.

Literatura: Danielisová 2012.

Segment 08/66/6 (Tab. CLXXXVII-CLXXXVIII)

Stěny profilů se i v případě segmentu č. 6 svažují k téměř rovnému dnu. Spodní část příkopu byla zaplněna hnědou výplní s četnými různě mocnými vrstvičkami spraše, na východním profilu (profil I-J) do výšky přibližně 55 cm, na západním profilu (profil L-K) pouze do výšky zhruba 20-30 cm. Horní část příkopu byla jako v předchozích případech zaplněna homogenní šedohnědou zeminou s ojedinělým výskytem mazanice. V jižní části východního profilu je v superpozici zaznamenán objekt 08/65 (hruškovitá zásobnice), který je stratigraficky mladší.

Rozměry: D v úrovni skrývky: 316 cm, D u dna: 272 cm, Š: 200 cm, H: 61 cm.

Orientace řezu: SSV-JJZ.

Inventář: 227 ks keramiky; 6 ks malakofauny.

08/66/1 fragment přeslenu ? (Tab. XIV/10)

Literatura: Danielisová 2012.

Segment 08/66/8 (Tab. CLXXXIX-CXC)

Dochovaná část příkopu v tomto segmentu ukazuje pouze na téměř rovné dno, na průběh stěn není možné kvůli malé dochované části příkopu usuzovat. Spodní část příkopu byla přibližně do 15 cm ode dna zaplněna hnědošedou prachovitou hlínou s četnými proplásky spraše. Ve zbytku výplně byla dokumentována homogenní šedohnědá zemina s ojedinělým výskytem mazanice.

Rozměry: D v úrovni skrývky: 313 cm, D u dna: 302 cm, Š: 200 cm, H: 31 cm.

Orientace řezu: SSV-JJZ.

Inventář: 38 ks keramiky; 4 ks malakofauny.

Literatura: Danielisová 2012.

Segment 08/66/10 (Tab. CXCI-CXCII)

Z příkopu dochováno pouze téměř rovné dno. Přibližně do úrovně 15-20 cm nade dnem příkopu jsou patrné četné vrstvičky spraše, pouze v nejvyšších dochovaných partiích této části příkopu patrná homogenní šedohnědá zemina s ojedinělým výskytem mazanice.

Rozměry: D v úrovni skrývky: 352 cm, D u dna: 324 cm, Š: 200 cm, H: 31 cm.

Orientace řezu: SSV-JJZ.

Inventář: 33 ks keramiky; 4 ks malakofauny.

Literatura: Danielisová 2012.

Segment 08/66/12 (Tab. CXCII)

Z příkopu dochováno pouze lehce zvlňené dno. Přibližně v úrovni 10 cm nade dnem příkopu byl zaznamenán předěl mezi spodní výplní doplněné četnými sprašovými vrstvičkami a horní homogenní šedohnědou zeminou s ojedinělým výskytem mazanice. Na fotografické dokumentaci však není tento předěl patrný.

Rozměry: D v úrovni skrývky i u dna: 271 cm, Š: 200 cm, H: 18 cm.

Orientace řezu: SSV-JJZ.

Inventář: 76 ks keramiky; 2 ks malakofauny.

Literatura: Danielisová 2012.

Segment 08/66/14 (Tab. CXCIII)

Podle spodní části dochovaných stěn příkopu se stěny sbíhaly pozvolna k rovnému dnu. Spodní část byla až do úrovně přibližně 25 cm nade dnem vyplněna tmavou hnědošedou zeminou s četnými vrstvičkami spraše. V horní části byl příkop zaplněn homogenní šedohnědou zeminou s ojedinělým výskytem mazanice.

Rozměry: D v úrovni skrývky: 337 cm, D u dna: 277 cm, Š: 206 cm, H: 40 cm.

Orientace řezu: SSV-JJZ.

Inventář: 176 ks keramiky.

08/66/8-9 fragment keramiky (Tab. XIV/3, 7)

Literatura: Danielisová 2012.

Segment 08/66/16 (Tab. CXCIV)

Z příkopu dochováno pouze lehce zvlněné dno. V dokumentaci byl přibližně 15 cm nade dnem zaznamenán předěl mezi spodní výplní doplněné četnými sprašovými vrstvičkami a horní homogenní šedohnědou zeminou s ojedinělým výskytem mazanice. Na fotografické dokumentaci však není tento předěl patrný.

Rozměry: D v úrovni skrývky: 296 cm, D u dna: 259 cm, Š: 200 cm, H: 24 cm.

Orientace řezu: SSV-JJZ.

Inventář: 3 ks malakofauny.

Literatura: Danielisová 2012.

Při začišťování povrchu příkopu bylo zachyceno dalších celkem 111 ks keramiky, která nebyla přiřazena konkrétním segmentům. K jednotlivým segmentům nebyly přiřazeny ani nekeramické nálezy a 7 ks malakofauny:

08/66/2-4 fragmenty keramiky (Tab. XIV/1, 4, 9)

K 08/66/1 krátký kostěný špičatý hrot (Tab. XXXVI/10)

ŠI 08/66/1 úštěp z broušené industrie (Tab. XLI/1)

ŠI 08/66/2 srpový vklad (*Tab. XLI/2*)

ŠI 08/66/3 čepel (*Tab. XLI/3*)

BI 08/66/1 fragment kamenného kolečka/dísku (*Tab. XLIII/2*)

KA 08/66/1 zkamenělá mušle na hrubozrnném kameni (*Tab. XLV/5*)

3.3 METODA ZPRACOVÁNÍ NÁLEZŮ A ANALÝZY OBJEKTŮ

Způsob preparace jednotlivých nálezů i podobu pořízené dokumentace značně ovlivnil již fakt, že výzkumy na lokalitě neprobíhaly na sebe navazujícím způsobem, ale byly vedeny jako samostatné akce, přičemž téměř každá sezóna měla jiného vedoucího výzkumu. Velmi se tedy odlišovala již zvolená metoda výzkumu v terénu, která byla vždy poznamenána záchranným charakterem akcí a více či méně ovlivněna již několikrát zmiňovaných časovým a finančním tlakem. Objekty byly vždy zkoumány po mechanických vrstvách a ve většině případů byly prozkoumány pouze jejich poloviny (sezóny 2007, 2008 a 2010). Celé objekty byly vykopány pouze v rámci sezóny 2014. Zcela odlišným způsobem byla pořizována také kresebná dokumentace objektů, která se od sebe odlišuje nejen graficky, ale také metodicky – např. v rámci sezóny 2014 nejsou uvedeny jednotlivé vrstvy profilu, ale prezentovány jsou vždy pouze „slepé řezy“. Na charakter původní výplně je tak možné usuzovat pouze na základě fotografií. U některých objektů (a to napříč všemi sezónami) naopak nebylo možné kresebnou dokumentaci kvůli chybějícím fotografiím ověřit. Tato skutečnost představuje problém zejména u objektů, jejichž kresebná dokumentace se jeví jako nedůvěryhodná (např. průběh vrstev v řezu příkopem 07/406).

Zpracování z hlediska realizace novějšího výzkumu přináší velkou řadu výhod (např. možnost osobní konzultace s vedoucím výzkumu), nese však s sebou i jisté nevýhody, a to především v podobě absence základního laboratorního zpracování materiálu a ještě nezkompletované dokumentace. Zejména poslední sezónu (2016) nebylo možné z těchto důvodů zařadit do práce v plné míře a je zde z ní zastoupena pouze keramika a některé nekeramické nálezy.

Charakter nálezů a jejich dokumentace nejsou příliš vhodné pro sledování např. způsobu zaplňování jednotlivých objektů, podoby zásypu nebo analýzu sídlištního odpadu. Z výše popsaných důvodů byly nálezy hodnoceny pouze v rámci celého objektu, jejich přiřazení ke konkrétní přirozené vrstvě nebylo ve většině případů možné. Umístění slepitelných střepů a střepů z jedné nádoby tak bylo podrobně analyzováno pouze u výplně příkopu (*Langová 2012*, 92-94). Ukázalo se, že keramika respektuje přirozené vrstvy a i slepitelné střepy se mohou vyskytovat ve velmi odlišných od sebe vzdálených úrovních objektu (*Obr. 6*).

Metodou výzkumu byl zcela jistě poznamenán i materiál samotný, který je u objektů vykopaných pouze z poloviny vždy nekompletní. Touto skutečností byla značně ovlivněna zejm. možnost rekonstrukce celých tvarů keramiky. Keramika byla slepena a u jednotlivých

nálezových kontextů (mechanických vrstev) v rámci objektu byl zaznamenán počet a váha střepů. Pokud byla nádoba polepena z několika kontextů, byly tyto údaje zaznamenávány odděleně, pouze pro danou nádobu. Typické střepy byly kresebně a fotograficky dokumentovány (*Tab. I-XXXIII*). Jako způsob dokumentace jsem zvolila kombinaci kresby řezu a fotografie, případně doplněnou o kresebnou rekonstrukci tvaru nádoby, neboť prostá kresba by nezachytila např. způsob úpravy povrchu a barvu výpalu. V potřebných případech byla nádoba dokumentována i klasickým kresebným způsobem. Nádoby jsou standardně zobrazeny v měřítku 50 %, v případě nutnosti v měřítku 35 % nebo 25 %.

Pokud byly u artefaktů měřeny rozměry, představuje maximální délka (max D) největší rozměr tohoto artefaktu, maximální šířka (max Š) největší rozměr kolmý na maximální délku a maximální tloušťka (max T) rozměr kolmý na oba předešlé. Jednotlivé artefakty byly váženy v případě keramiky a větších kusů broušené kamenné industrie s přesností na 1 g a v případě menších artefaktů, zejm. štípané industrie s přesností na 0,1 g.

3.4 ROZBOR MOVITÝCH NÁLEZŮ

3.4.1 KERAMIKA

Ze sídlištních objektů v Brandýse nad Labem-Vrábí pochází celkem přes 17,5 tis. fragmentů keramiky o hmotnosti více než 340 kg²². Tento soubor je tedy jedním z nejrozsáhlejších v Čechách a nabízí tak velmi dobrou příležitost ke komplexnějšímu zhodnocení podoby sídlištního materiálu. Bohužel klasický sídlištní charakter materiálu a zároveň forma výzkumu nenabídly příliš velké množství celých tvarů, bylo tedy zapotřebí se ve většině případů spokojit pouze s jejich částí a případně s jejich kresebnou rekonstrukcí. V případě kresebných rekonstrukcí však mohlo snadno dojít k určitému zkreslení původního vzhledu nádoby, především co se počtu uch a pupků týká. Nejistý tvar uch jsem v kresebných rekonstrukcích naznačila čárkovaně, v případě, že ucho není v dochovaném materiálu nijak doloženo, ale je možné ho na základě známých analogií předpokládat, je znázorněno čárkovanou čarou doplněnou o otazník.

Část materiálu z příkopu²³ a objekty s lidskými kosterními pozůstatky²⁴ vykopané v rámci sezóny 2007 jsem zpracovala již v rámci své diplomové práce (*Langová 2012*). Do celkového typologického zhodnocení keramiky byly zahrnuty i tyto tvary, včetně kreseb (*Obr. 7-14*). Kompletní znovuuvedení všech typických střepů, včetně fotografií na tomto místě pokládám však již za zbytečné.

Pro co nejpřehlednější zhodnocení byly nádoby rozděleny do základních typologických kategorií – koflíky, jednoduché mísy, cedníky, profilované mísy, zásobnice, džbány, hrnce, amfory a miniaturní nádoby, a to bez ohledu na předešlá podrobná členění (např. *Zich 1996; Bartelheim 1998*). Vzhledem k vysokému počtu exemplářů bylo na základě morfologických znaků a vzájemných tvarových podobností v rámci jednotlivých typologických kategorií možné vytvořit skupiny tvarů a ty jsou posuzovány jako celek. Souhrnně byla vyhodnocena výzdoba nádob, jejich funkční prvky (pupky, lišty, nožky), keramické těsto a úprava povrchu. Samostatně byla posuzována keramická kolečka a další keramické artefakty.

Je zapotřebí zdůraznit, že fragmentárně dochovaná sídlištní keramika představuje při dělení do základních typologických kategorií velké riziko, neboť v mnoha případech je pro

²² Započítány jsou výzkumy provedené Archeologickým ústavem v Praze v letech 2007, 2008, 2010, 2014 a 2016.

²³ Materiál z příkopu označen podle jednotlivých řezů: 07/107I, 107II, 406V, 406Z, 571, 620I, 620II, 620III, 776I, 776II.

²⁴ Celé tvary se nacházely pouze v objektech 07/798 a 07/690.

konkrétní typ nádoby určující např. přítomnost funkčních prvků, resp. jejich počet (např. džbán/amfora). Následující rozdělení nádob a (především) jejich částí na základní typologické tvary a vytvoření určitých typologických skupin proběhlo s vědomím všech těchto úskalí a na základě porovnání s analogickými tvary z lokality nebo i z lokalit jiných.

3.4.1.1 *Koflíky*

(Obr. 7/1A-1C)

1A

V sídlištním materiálu z Brandýsa se nacházelo několik fragmentů pocházejících z typických únětických koflíků. Přestože na soudobých pohřebištích se jedná o jeden z nejhojněji se vyskytujících tvarů, podařilo se jich v tomto sídlištním materiálu identifikovat pouze devět (šest z toho viz Obr. XA /1A). Poměrně překvapivá je jejich velikost. Většina z nich (08/22/1, 07/798/8, 14/534/1, 10/200/1; Obr. 7/1-3, 6) je výrazně větší než na pohřebištích a pouze dva (08/100/4 a 07/560/1; Obr. 7/4-5) odpovídají velikostí běžným hrobovým nálezům. Neobvykle velký koflík byl dokumentován také na nedaleké lokalitě v Brandýse nad Labem při dostavbě Lidlu (Baloun 2017a, obr. 8). Ve všech případech se ale jedná o koflíky s velmi nízko posazeným přelomem hrdla a podhrdlí, bohužel u žádného z nich nebyla dochována spodní část nádoby a s výjimkou 14/534/1 (Obr. 7/3) je i tvar těla a ucha výsledkem kresebné rekonstrukce, není tedy možné se zcela spolehnout např. na poměr šířky hrdla vůči tělu. Bohužel obě tyto části mohou být chronologicky citlivé – v závěrečných fázích únětické kultury mohou mít koflíky dovnitř vypouklé dno a zároveň šířka jejich hrdla mírně převažuje nad šířkou přelomu hrdla a podhrdlí (Tihelka 1953, 256; Rožnovský 2015, 56). V této formě se mohou ojediněle vyskytovat i ve věteřovském prostředí, jako např. na sídlišti v **Budkovicích** (Ondráček – Stuchlíková 1988, 15). Koflík z **Hodonic** je dokonce datován do mladší fáze věteřovské kultury (Stuchlíková 1984²⁵, tab. 96/18, cit. podle Ondráček – Stuchlíková 1988, 15).

V případě Brandýsa je tedy možné koflíky chronologicky zařadit pouze na základě velmi nízko posazeného přelomu hrdla a podhrdlí, avšak není možné určit, zda se jednalo o typ koflíku „A1.1“ (Bartelheim 1998), který V. Moucha (1963) nazývá „typ Hradec“, nebo „A1.2“ (Bartelheim 1998). Oba tyto typy M. Bartelheim (1998, 100) datuje shodně do svého třetího stupně, tedy do mladší fáze únětické kultury. V chronologii V. Mouchy (1963, 13, 18) oba tvary náleží jeho klasické a poklasické fázi.

²⁵ Nepublikovaná disertační práce J. Stuchlíkové. Celá citace uvedena v seznamu literatury.

1B

Ze zásypu příkopu pochází část koflíku s vysoko vytaženým hrdlem a nízkým lehce ven vyklenutým tělem (*Obr. 7/1B*). Ucho není doloženo, ale na základě některých velmi obdobných tvarů je možné ho zde očekávat. Velmi podobný koflík z **Prahy-Miškovic** řadí M. Ernée (2015, 86-87, Abb. 45c) do klasické fáze únětické kultury²⁶. Obdobné tvary na Moravě uvádí K. Tihelka (1953, 256) jako „*charakteristické pro mladou fázi únětické kultury*“, D. Rožnovský (2015, 54, obr. 3) je zahrnuje dokonce ještě do přechodného úněticko-věteřovského horizontu.

1C

V keramickém souboru se nacházelo několik fragmentů jednoduchých nádob s ouškem, které svým tvarem a velikostí odpovídají typickým věteřovským koflíkům (*Obr. 7/1C*). U žádného však nebylo dochováno dno (resp. u 10/357/2 pouze jeho velmi malá část) a přesný tvar nádobek tedy není možné určit. Ouška ve dvou případech vycházela z okraje (10/357/72 a 07/107D/2; *Obr. 7/8-9*), jednou bylo ouško ukotveno těsně pod okrajem (08/66/2; *Obr. 7/11*) a jednou okraj dokonce převyšovalo (16/592/4; *Obr. 7/10*). Soudkovité nebo ke dnu lehce se zužující jednoduché koflíky jsou typické pro věteřovskou kulturu, přičemž kónické varianty představují „*starobylou formu soudkovitých hrnků*“ (Ondráček – Stuchlíková 1988, 16). Typické pro starověteřovskou fázi je i ucho vycházející z okraje nebo ukotvené těsně pod ním (Ondráček – Stuchlíková 1988, 18; Rožnovský 2015, 56). Naopak jako velmi vzácné uvádí J. Ondráček s J. Stuchlíkovou (1998, 18) ucho převyšující okraj. Tento tvar se může vyskytovat i v časně mohylové nebo v pozdní únětické kultuře v Čechách (Tihelka 1960, 32, 34). Z objektu 2 v **Budkovicích** pochází soubor jednoduchých koflíků s uchy na okraji i těsně pod ním, únětického koflíku s nízkou posazeným přelomem hrdla a podhrdlí a širokým hrdlem a amfory s vakovitým tělem (Ondráček – Stuchlíková 1988, obr. 3), tvarově velmi podobné nádobě 10/308/2 (*Obr. 7/6*) z Brandýsa.

Z Čech je možné pro tento tvar uvést několik analogií, kromě koflíků spadajících do starší fáze únětické kultury (např. koflík z **Dolních Počernic**; Hásek 1959, 26-27, tab. 23/6), to je koflík z mladoúnětického pohřebiště v **Liběšovicích** (Streit 1934, Taf. 1/8; Moucha – Pleinerová 1966, 520, 531, obr. 147/8) nebo koflík z hrobu 89 v **Mikulovicích** (nepubl.), které se velmi podobají koflíku 10/357/2 (*Tab. XXIII/9*) z Brandýsa.

²⁶ Z hrobu pochází dvě kalibrovaná radiokarbonová data: 2120-1880 BC a 2280-2030 BC, obě s pravd. 95% (Ernée 2015, 270, Taf. 46).

3.4.1.2 *Jednoduché mísy*

(Obr. 7/2A-2C)

2A

Zejména jsou-li dochovány ve fragmentárním stavu, jsou věteřovským koflíkům podobné hluboké jednoduché mísy, které ale bývají větších rozměrů (14/573/1, 07/690/1; Obr. 7/13-14) a více rozevřené (16/596/5; Obr. 7/12). Zatímco povrch mis 14/573/1 a 16/596/5 je leštěný, je u mísy 07/690/1²⁷ vyleštěný pouze široký pás kolem hrdla a zbytek vnějšího povrchu je lehce zdrsňený. Leštěný pás, ale na vnitřní straně mísy, je patrný u mísy 16/596/5 (Tab. XXX/3). Leštění v tomto případě budí dojem nepříliš pečlivé práce (stejně jako nepravidelný tvar misky) a pás na jinak relativně silně vyhlazeném povrchu není (dnes) příliš nápadný.

Vyšší jednoduché mísy jsou průběžným tvarem, který se vyskytuje po celou starší dobu bronzovou (Moucha 1963, 12; Bartelheim 1998, 99), leštění povrchu je však typické pro její závěrečnou část. Kombinace lehce drsněného těla a leštěného pásu kolem hrdla se na jednoduchých mísách vyskytuje ve věteřovské kultuře (Ondráček – Stuchlíková 1988, 13). Mísu 07/690/1 V. Moucha typologicky zařadil do své poklasické fáze únětické kultury (ústní sdělení V. Mouchy).

2B

V souboru se vyskytovaly také fragmenty jednoduchých rozevřených mis s lehce vyklenutými stěnami. Mísa 10/257/2 (Obr. 7/16) se silně hlazeným povrchem měla pod okrajem jeden (dochovaný) výčnělek ve tvaru vlaštovčího ocasu. U mísy 16/596/3 (Obr. 7/15, Tab. XXX/1) byl vnější povrch hlazený s leštěným pásem kolem hrdla (podobně jako u nádoby 07/690/1). Ještě v rámci tohoto pásu je umístěno dvakrát provrtané horizontální ouško. Fragmenty podobných tvarů byly v Čechách nalezeny např. na sídlišti ve **Vysočanech** (Čech 2008, obr. 9/7) nebo v **Kutné Hoře-Denemarku** (Zápotocký – Zápotocká 2008, obr. 150/6). Podobné mísy, ale s jiným uchem jsou známy např. z **Věteřova** (Hnízdová 1954, obr. 3/8), **Bezměrova** (Spurný 1972, obr. 14/11) nebo **Budkovic** (Ondráček – Stuchlíková 1988, obr. 9/11). Zatímco výčnělek ve tvaru vlaštovčího ocasu je typickým prvkem pro českou únětickou kulturu, horizontální dvakrát provrtané ucho je zde prvkem velmi neobvyklým. Velmi často se však v Čechách vyskytovalo na nádobách kultury se

²⁷ U této mísy se nejedná o typický nález sídlištní keramiky, neboť byla nalezena v druhotně upraveném sídlištním objektu v kontextu s uloženým skeletem (Danielisová – Langová et al. 2013).

zvoncovitými poháry (Turek 2008, 161, obr. 56), ale vyskytlo se také např. na profilované míse z **Gemeinlebarnu** (Bez. Sankt Pölten-land, Niederösterreich), kde náleží skupině Böhheimkirchen (Neugebauer 1994, 91, Abb. 11/12). Podobné ucho, ale vertikálně orientované bylo dokumentováno na „nádobě věteřovské kultury“ z **Prahy-Horních Měcholup** (Fridrichová et al. 1995, 144, obr. 94).

2C

Ojedinělým tvarem v Brandýse je jednoduchá polokulovitá mísa 07/319/1 s několikanásobným pupkem²⁸, který se nachází na rozhraní leštěného pásu podél hrdla a lehce drsněného těla (Obr. 7/17; Tab. II/1). Podobnou mísu, ale s dvěma horizontálními uchy, uvádí I. Pleinerová (1959e, 101, obr. 12/6) z **Ďáblic**. Analogický plastický prvek se vyskytl např. v nedaleké **Vinoři** (Hnízdová 1954, obr. 3/9; Zápotocká-Steklá 1963, obr. 10/9), v **Praze-Bubenči** (Hnízdová 1954, obr. 7/8) nebo na únětickém sídlišti v **Křemýži**, které I. Pleinerová (1966, 428, obr. 53/4) řadí do závěru svého třetího stupně, neboť v materiálu spatřuje věteřovské a mohylové prvky. Zásobníci s několikanásobným pupkem z Křemýže přímo srovnává se zásobnicemi věteřovskými (Hnízdová 1954, 197; Pleinerová 1966, 428). Tvarově velmi podobná mísa pochází také z hradiště ve **Vrcovicích** (Hlásek a kol. 2015, tab. 5/2).

3.4.1.3 Cedníky

(Obr. 7/3A)

3A

Poměrně častým nálezem byly fragmenty cedníků, celý profil nádoby bylo ale možné zrekonstruovat pouze ve dvou případech (07/107B/5 a 07/107D/8; Obr. 7/18-19), u obou se jednalo o jednoduchou mísu s děrovaným dnem, cedník 07/107D/8 byl navíc z vnější strany u dna zdoben pásem svislých rýžek. Zřejmě z podobného tvaru pochází fragment cedníku z **Vinoře** (Hnízdová 1954, obr. 5/8), z **Kralup nad Vltavou-Mikovic** (Sklenář 2011b, 229, obr. 6/18) a z **Prahy-Smíchova** (Juřina – Smejtek – Stolz 2003, obr. 12/15). Neobvyklý tvar má fragment cedníku 07/406Z/2 (Obr. 7/20), jehož stěny jsou vyklenuté a proděravěné, ve dně je však pouze jediný větší otvor. Již K. Tihelka (1960, 58) upozornil na patrnou korelaci tvaru nádoby a proděravěné části a zároveň na častý výskyt tohoto typu nádob na sídlištních a jeho velkou míru fragmentarizace. S oběma těmito postřehy je možné na základě materiálu z Brandýsa souhlasit. Z ostatních cedníků se zachovaly vždy jen velmi malé fragmenty, ale

²⁸ I. Pleinerová tento plastický prvek nazývá „dubkovaná lišta na podhrdlí“ (Hnízdová 1954, 197).

i na základě jich je možné určit, že cedníky měly: A/ děrované pouze dno, jak je patrné na zlomcích 07/115/1 (*Tab. I/9*), 10/336/4 (*Tab. XXIV/2*), 07/406V/4 (*Langová 2012*, tab. XXXVI) nebo B/ děrované dno i stěny, tak jako fragment 07/83/3 (*Tab. I/3*). Relativně často byly nalezeny pouze fragmenty stěny cedníku. Tvar malé kulovité nádoby měl zřejmě cedník 07/730/3 (*Tab. VI/3*), z většího cedníku pochází zlomek 08/18/9 (*Tab. X/4*) a 08/66/3 (*Tab. XIV/4*), zbroušené dno nebo hrdlo měl cedník 10/323/4 (*Tab. XXIII/4*). Především u cedníků s proděravěným dnem je patrné, že se jedná o jinak běžné tvary, které se od svojí profilací od ostatních nádob nijak neodlišují. Výskyt cedníků se váže pouze na sídlištní prostředí (*Pleinerová 1959e*, 101).

Poněkud specifický případ představuje fragment nádoby 16/675/1 (*Obr. 7/21*), v jejímž dně byl druhotně vyvrtán větší otvor (\varnothing 1,5 cm), který svým charakterem připomíná otvor ve dně cedníku 07/406Z/2 (*Obr. 7/20*). Na dně nádoby je patrný dehtovitě černý relativně ostře ohraničený pás, „začouzený“ je i vnitřek nádoby (*Tab. XXXII/4*). Začernalý vnější i vnitřní povrch ukazuje na přímý kontakt nádoby s ohněm a to v době po vyvrtání otvoru. Takovéto otvory ve dně nádob jsou sice běžné v mladších obdobích doby bronzové, pro únětickou kulturu je jedinou analogií z Čech otvor v nádobě z **Mikulovic** (\varnothing otvoru 1,8 cm; nepubl.), na Moravě se vyskytl ve dně nádoby z **Budkovic** (*Ondráček – Stuchlíková 1982*, tab. 10/4) a **Hodonic-U Pískovny** (*Rožnovský 2016*, 186, tab. 125/2). Dalším analogickým nálezem je dno nádoby z **Neuenkirchen** (LdKr. Mecklenburgische Seenplatte, Mecklenburg-Vorpommern; *Szczesiak 2013*, Abb. 8). R. Szczesiak (*2013*, 130) uvádí, že se jedná o ojedinělý nález, přibližně z poloviny dochované dno nádoby mělo z vnitřní strany přilepenou černou dehtovitou krustu vytvořenou zuhelnatěním původního obsahu²⁹. O podobný nález se jednalo zřejmě také v Budkovicích, který J. Ondráček s J. Stuchlíkovou (*1988*, 18) popisují jako „*střep z menší nádoby se zbytkem většího kruhového otvoru ve dně*“ a volně ho přiřazují k cedníkům. Účel tohoto otvoru v nádobách zatím nebyl uspokojivě vysvětlen, interpretaci podobného nálezu s otvorem z **Burgweinting** jako tzv. „*Feuerbock*“ (LdKr. Regensburg, Bayern; *Hoppe 1993*, 54, Abb. 21/12), tedy jako součást ohniště, nelze přijmout obecně, i když začernění vnějšího i vnitřního povrchu u nádoby z Brandýsa a černá krusta na vnitřní straně nádoby z Neukirchen by na využití v blízkosti

²⁹ Volný překlad z originálu: „*Eine große Rarität im Keramikbestand stellt zweifelsohne der Rest eines Teersiedegefäß dar. Der etwa zur Hälfte erhaltene Gefäßboden besitzt eine zentrale Lochung sowie eine Innenseitig anhaftende schwarze Kruste. Demzufolge stammt das Stück von einem Produktionsgefäß, in welchem das Ausgangsmaterial verschwelt wurde*“ (*Szczesiak 2013*, 130).

ohně okazovaly. U nádoby z Mikulovic nebylo očazení, které by nesouviselo s výpalem nádoby, prokázáno.

3.4.1.4 *Profilované mísy*

(Obr. 8/4A-4E)

Velmi často se vyskytujícím tvarem byly v Brandýse profilované mísy (Obr. 8). U všech variant se běžně vyskytovaly plastické prvky, jako např. horizontální a vertikální ucha nebo nejrůznější pupky.

4A

Tvarem, který se na pohřebištích únětické kultury nevyskytuje, ale naopak zde byl v sídlištním materiálu velmi hojně zastoupen, jsou velké hluboké mísy, jejichž povrch byl upraven stejným způsobem jako u zásobnic – jejich hrdlo bývá hlazené/leštěné a tělo je drsněné. Zatímco u zásobnic se ale vyskytují i menší tvary, váže se tato úprava povrchu u mís pouze na největší exempláře. Podobná úprava povrchu je známa např. u mísy z **Ďáblic**, která má dvě horizontální ucha (Pleinerová 1959e, obr. 12/6), nebo u mís věteřovské kultury např. z **Bezměrova** (Spurný 1972, obr. 14/10-11).

Ve výskytu plastických prvků se mísy nijak od ostatních neodlišují. U dvou mís (07/776II/23 a 10/257/4; Obr. 8/1-2) se dochovalo jedno horizontální ucho, u mísy 07/452/1 (Obr. 8/3) dvě vertikální ucha táhnoucí se od okraje k přelomu hrdla a podhrdlí. U mís 07/83/4 a 10/229/1 (Obr. 8/4-5) je dochováno po jednom vertikálním uchu, které okraje nádoby nedosahují. Ucho umístěné „*pod okrajem, někdy poněkud níže na stěně misky*“ vyjmenovává K. Tihelka (1960, 50) jako jeden ze znaků mís věteřovské kultury. Misku s jednoduchou profilací a uchem umístěným pod okrajem uvádí i I. Pleinerová (Hnízdová 1954, 197, obr. 3/1) z nedaleké **Prahy-Vinoře**. Na profilované míse, ale s hladkým povrchem je takto umístěné ucho známé např. z věteřovského sídliště v **Hodonicích** (Stuchlíková 1987, obr. 1/2), v **Kobeřicích** (Tihelka 1960, obr. 31/8) nebo z bavorského sídliště v **Sengofen** datovaného do stupně A2/B1 (LdKr. Regensburg, Bayern; Koschik 1975, 62, Abb. 11/1, 5). Mísy tohoto typu jsou známy pouze ze sídlištního kontextu a v hrobech se nevyskytují.

4B

Mísy zařazené do skupiny 4B jsou již výrazně menší, jsou hluboké, s mírně ven vyklenutým tělem a ven vyhnutým okrajem. Na přelomu hrdla a podhrdlí se nacházejí pupky a u nádoby 07/406V/12 (Obr. 8/8) také horizontální ucho. Obě nádoby se velmi podobají typu nádob „3C1“ B. Zicha, který je nazývá typem Burk (Zich 1996, 83-85) a který se v takovéto podobě

v Čechách vyskytuje velmi zřídka. Naopak velmi častým tvarem je v Sasku, velmi hojně byl zastoupen např. na lokalitě **Burk** (LdKr. Bautzen, Sachsen; *Grünberg 1940; Billig 1958*, 7 - 16, obr. 2/1, 4, 7; *Spehr 1967*, 65, obr. 5/3). Velmi podobné mísy se v Čechách ve větším množství nacházely na pohřebišti v **Mikulovicích** (nepubl.), lišila se však jejich úprava povrchu. Obě mísy z Brandýsa měly na rozdíl od těch mikulovických vyleštěný vnější i vnitřní povrch a úpravou povrchu tak zcela odpovídaly ostatním nádobám, zatímco povrch mis z Mikulovic byl pouze hlazený, bez patrného lesku. B. Zich (*1996*, 291) řadí typ „3C1“ do konce své druhé fáze a především do fáze třetí, zároveň spojuje jejich výskyt s únětickými jehlicemi s očkem a s nádobkami s vysokým hrdlem, které jsou považovány za typické pro klasickou fázi únětické kultury (*Bartelheim 1998*, 99). Právě leštění povrchu, použitý keramický materiál a zároveň nálezková situace by mohly ukazovat na výskyt tohoto tvaru i v závěru starší doby bronzové. Otázkou je, zda rozdíl v úpravě povrchu odráží spíše chronologické aspekty, nebo ukazuje na odlišnost mezi keramikou hrobovou a sídlištní.

4C

Podobné jsou mísy označované B. Zichem (*1996*) jako typ „3C2“ a od předchozích se odlišují ke dnu kónicky se zužujícím tělem. Největší koncentraci tohoto tvaru uvádí B. Zich (*1996*, 83) pro Horní a Dolní Lužici, Sasko a Slezsko a řadí ho do své čtvrté fáze (*Zich 1996*, 84, 293), tedy do klasické fáze únětické kultury. Úprava povrchu u mis z Brandýsa opět odpovídá ostatním nádobám – obě mísy byly leštěné. Leštění vnitřního povrchu mísy 08/100/2 (*Obr. 8/10*) se odlišovalo od ostatních způsobem provedení, tahy byly vedeny nikoliv výhradně horizontálně, ale „do kříže“. Horizontální tahy se tedy překrývaly s řidčeji vedenými tahy svislými (*Tab. XVI/1b*).

4D

Ostatní hlubší profilované mísy jsem zařadila do skupiny 4D. Ani u jedné však nebyl dochován celý tvar a jejich přesnější typologické určení není možné (*Obr. 8/4D*). Mísy 14/549/1 a 07/452/1 si byly tvarově zřejmě velmi podobné, obě byly doplněny také minimálně jedním horizontálním uchem. Nejspíše z podobného tvaru pocházel fragment nádoby s horizontálním uchem z **Tvršic**, který I. Pleinerová (*1966*, 388, obr. 28/3) řadí do svého třetího stupně, nebo mísa z **Horní Přimi**, kterou V. Moucha (*1963*, 23, obr. 7/29) přiřazuje své klasické fázi.

Mísa 10/308/4 (*Obr. 8/13*) měla na rozdíl od předchozích o něco zaoblenější tvar. Analogie pro ni je možné najít jak již v kultuře protoúnětické, např. z **Mikulova** (*Ondráček 1967*, 403

- 404, obr. 14/8), tak také ze závěru únětické kultury, jak tomu bylo např. v **Karsdorfu** (LdKr. Burgendlandkreis, Sachsen-Anhalt; *Behnke 2013*, 154, Taf. 4/8). U podobné mísy z **Bezměrova V. Spurný** (1972, 228, obr. 13/2) uvádí, že nelze určit, zda náleží kultuře věteřovské nebo lužické.

Mísa 07/609/1 (*Obr. 8/14*) má podobně vyklenuté tělo, ale na rozdíl od předešlé výrazněji vytažené hrdlo, které je od podhrdlí výrazně odděleno. Mísa se podobá typu „L1.1“ M. Bartelheima (1998, 100), který ji řadí do svého třetího stupně. Velmi podobná mísa, ale větších rozměrů, byla nalezena v hrobě 43 v **Mikulovicích** (nepubl.) a **Kaníně** (*Bartelheim 1998*, 231, Taf. 11/1). Obdobná nádoba ze **Znojma** je řazena do věteřovské kultury (*Tihelka 1960*, 128, obr. 30/2).

4E

Od předešlých tvarů se velmi odlišují mísy ze skupiny 4E (*Obr. 8/4E*). Mají sice shodně ven vyhnutý okraj, ale jsou široce rozevřené a nízké. Na rozdíl od předešlých je pro ně typické ouško táhnoucí se z okraje a upínající se k přelomu hrdla a podhrdlí. B. Zich (1996) označuje tyto mísy jako typ „4K1“, nazývá je „variantou Tomice“ (*Zich 1996*, 99) a řadí je do své páté (tedy závěrečné) fáze (*Zich 1996*, 282). Koncentraci tohoto tvaru uvádí ve Slezsku a v Čechách v okolí Lovosic (*Zich 1996*, 99-100). Takovéto mísy jsou doloženy ve čtyřech případech také z pohřebiště z **Mikulovic** (nepubl.). Tento tvar se vyskytuje i na Moravě (*Zich 1996*, 100), příkladem je mísa z **Opatovic u Rajhradu** (*Tihelka 1953*, 301, obr. 11/3) nebo dvě mísy z **Hodonic** (*Stuchlíková 1987*, 12, obr. 1/2; *Rožnovský 2015*, 54, obr. 3/12, 13), které D. Rožnovský (2015, 54) datuje do úněticko-věteřovského horizontu. Běžným tvarem jsou také na sídlišti ze závěru starší doby bronzové v **Karsdorfu** (LdKr. Burgendlandkreis, Sachsen-Anhalt; *Behnke 2013*, 154).

Zvláštností v souboru skupiny 4E je mísa 596+597/1 (*Obr. 8/21*), z níž se dochovaly tři velké fragmenty. Její profilovaný okraj byl zevnitř lehce odsazen – podobně jako na fragmentu mísy z **Prahy-Hostivaře** datované na přelom starší a střední doby bronzové (*Fridrichová 1981*, 95, obr. 5/3). Mísy této profilace s vevnitř odsazeným okrajem představují běžný tvar závěru starší doby bronzové v jižních Čechách (*Chvojka a kol. 2011*, 256). Nejpozoruhodnější je však bezesporu plošné tuhování vnitřního povrchu (*Tab. XXX/6; Obr. 16/R*). Tato úprava povrchu představuje v místní únětické kultuře něco velmi neobvyklého. Vzhledem k tvaru mísy, velikosti fragmentů a odlišnému způsobu tuhování místní keramiky

v závěru doby bronzové, je možné vyloučit intruzi z mladších fází lokality³⁰. Úprava povrchu pomocí tuhování se opakovaně vyskytuje v jižních Čechách a to jak v souborech datovaných do starší doby bronzové (*Beneš 1972, 96; 1978, 54*), tak z počátku střední doby bronzové (*Hlásek a kol. 2015, 174; Chvojka – Michálek 2003, 123*). V keramickém souboru z **Vrcovic** se tuhování vyskytovalo u 1,6 % střepů, a to nejen z vnitřní, ale i z vnější strany, případně byly nádoby tuhované z vnější i vnitřní strany (*Hlásek a kol. 2015, 174*). V souboru z Radčic bylo tuhováním upraveno 0,9 % střepů (*Chvojka – Michálek 2003, 123*). Tuhovaný vnitřní povrch misky je doložen také ze starobronzové lokality **Sengofen** (LdKr. Regensburg, Bayern; *Koschik 1975, 61*), tuhovaná starobronzová keramika se vyskytla i v jihoněmeckém **Malchingu** (LdKr. Passau, Bayern; *Beneš 1987, 54*). Mimo jihočesko-bavorskou oblast uvádí tuhování únětické keramiky V. Vokolek (1956) ze sídlištního objektu v **Úhřeticích**.

Nález surové tuhy v kontextu starší doby bronzové je uváděn ze sídliště v **Hostech** a na **Dívčím kameni** (*Beneš 1978, 54*). Na získávání tuhy v jižních Čechách již ve starší době bronzové by mohlo ukazovat osídlení v okolí jejich výchozů (*Beneš 1978, 53*). Možná tehdy využívaná naleziště tuhy se předpokládají také v Bavorsku (*Koschik 1975, 61-62*). Dálkový obchod s touto surovinou však pro toto období – především vzhledem k absenci nálezů v ostatních oblastech – J. Beneš (1978, 54) nepředpokládá.

3.4.1.5 Zásobnice

(Obr. 9 a 10)

Podobně jako na dalších sídlištních starší doby bronzové (např. **Praha-Smíchov: Juřina – Smejtek – Stolz 2003, 122; Starý Vestec: Sedláčková – Slabina 1984, 151; Mikulovice:** nepubl.) byly v Brandýse nad Labem nejčastějším nálezem v sídlištních objektech fragmenty ze zásobnic všech velikostí. Zastoupeny byly velké zásobnice s průměrem hrdla nad 35 cm (07/798/9, 07/688/1; Obr. 10/4-5), větší zásobnice s průměrem hrdla mezi 20 a 35 cm (u většiny z nich se průměr hrdla pohyboval v rozmezí 30-35 cm) a malé zásobničky, jejichž ústí nebylo širší než 20 cm (Obr. 9). Pokud bylo možné určit, měly všechny zásobnice bez ohledu na svou velikost ven vyhnutý okraj a vejčité tělo, přelom hrdla a podhrdlí byl velmi často zdůrazněn odsazenou lištou (např. 07/688/1, Obr. 10/5) a v některých případech dokonce lištou plastickou (např. 07/107D/1, 07/798/1, 07/798/9; Obr. 9/7, 10/1, 4). Velmi často byl tento přelom zdůrazněn plastickými pupky, ev. oušky. Svým tvarem těla se od

³⁰ Fragment velmi podobně tvarované mísy pochází také z **Březí**, okr. Domažlice (dříve Horšovský Týn), kde je řazen do předmohylového horizontu (*Šaldová 1960, 530, obr. 3/32*).

ostatních lehce odlišovala zásobnička 07/730/1 (*Obr. 9/5*), jejíž tělo nebylo téměř vyklenuto a její stěny se ke dnu zřejmě nepatrně zužovaly. Zároveň i její okraj byl o poznání méně ven vyhnutý. Tvarově velmi podobná zásobnička byla dokumentována např. na sídlišti v **Karsdorfu** (LdKr. Burgendlandkreis, Sachsen-Anhalt; *Behnke 2013*, Taf. 7/8), které je datováno do závěru únětické kultury.

Vnější povrch všech zásobnic byl drsněný. Malé zásobničky měly většinou vyhlazený (v některých případech vyleštěný) pás podél hrdla (*Obr. 9/5A*), pouze v několika případech byl drsněn celý jejich vnější povrch (*Obr. 9/5B*). Drsnění bylo u většiny z nich velmi jemné, bez zřetelných stop po prstech (např. 07/406V/8; *Obr. 9/6*), které se na zásobnicích této velikosti vyskytly jen ojediněle, a to ještě jen stěží zřetelné (např. 08/51/1; *Obr. 9/2*). Klasické výrazné prstování se na tomto provedení zásobnic vyskytlo pouze výjimečně (07/609/2; *Obr. 9/8*).

U zásobnic větších rozměrů byla úprava povrchu podobná, lišila se pouze četnost zastoupení jednotlivých typů drsnění (k drsnění podrobněji viz *Kap. 3.4.1.15*). Nejčastěji se vyskytují, stejně jako u malých zásobniček, zásobnice s vyhlazeným (ev. leštěným) hrdlem a drsněným tělem (*Obr. 10/6A*), jejich převaha však již není tak markantní. U drsnění bývají patrné tahy prsty. Relativně často se ve větších velikostech vyskytují zásobnice s drsněným celým vnějším povrchem, a to jak typickým prstováním (*Obr. 10/6B*), tak s pouze velmi jemným drsněním (*Obr. 10/6C*), které je provedeno stejným způsobem jako na malých zásobničkách.

Fragmenty vejčitých zásobnic větších i menších rozměrů pochází např. ze sídlištního objektu s pohřbem ze **Mcel u Nymburka** (*Lička 1971*, obr. 4) nebo z objektu interpretovaného jako chata ze **Slaného-Slánské hory** (*Hnízdová 1953e*, obr. 178).

Mezi zásobnicovitými tvary patří také fragment menší zásobnice 16/592/1 (*Tab. XXIX/4*) s (jedním dochovaným) uchem vycházejícím z okraje, který má analogie v keramice střední doby bronzové (*Chvojka a kol. 2011*, 261), ev. v keramice kultury věteřovské. V objektu se však nacházel ještě s typickým únětickým okrajem – zřejmě okrajovou částí únětického koflíku a fragmentem jednoduchého okraje s těsně pod okrajem nasazeným ouškem, který se zase běžně vyskytuje v kultuře věteřovské (viz výše).

3.4.1.6 Džbány

(*Obr. 11/7A*)

Mezi „džbány“ a „koflíky/hrnky“ existuje velmi tenká hranice, která představuje především terminologický problém, na nějž upozornila již řada prací (např. *Ondráček - Stuchlíková 1988*, 14 nebo *Rožnovský 2015*, 57). Rozdíl spočívá především v odlišném poměru výšky a

šířky nádoby, u koflíků převládá šířka nad výškou (*Sklenář 1998b*, 23) a u džbánů naopak (*Sklenář 1998b*, 21). U některých tvarů, které si jsou vzájemně jinak velmi podobné tak hrozí zařazení do odlišných kategorií. Např. nádoby 81/1 a 76/1 z pohřebiště v **Mikulovicích** (nepubl.) spadají pod označení „koflík“, zatímco nádoba 07/798/3 (a nejspíš i 07/798/10) vzhledem k převládající výšce již ale podle této definice spadá pod označení „džbán“ (*Obr. 11/7A*).

U obou nádob z Brandýsa je nápadné velmi úzké vysoké hrdlo a u nádoby 07/798/3 také nízko stlačené vyklenuté tělo, které je od hrdla odděleno odsazenou lištou. Nad tímto odsazením se nacházelo jednoduché vertikální ucho. Dno nádoby je vtlačeno dovnitř do podoby „omfalos“, od těla není nijak výrazně odděleno. V typologii M. Bartelheima (1998) se tento tvar nejvíce blíží jeho typu „D6“ a z Čech jsou podobné tvary známy z kontextů spojovaných s poklasickou fází únětické kultury, např. z pozdně únětické chaty v **Hlízově** (*Moucha 1963*, Abb. 6/7) nebo ze **Slaného-Slánské hory** (*Jiráň [ed.] 2008*, obr. 19/2). Nejpodobnější analogií z Čech jsou však dvě nádoby z pohřebiště v **Mikulovicích** (nepubl.; porovnání nádob z Brandýsa a Mikulovic viz *Obr. 18*).

Na Moravě se, zdá se, tento tvar vyskytuje o poznání častěji a je zde spojován jak s prostředím mladší únětické kultury (*Hlas – Stuchlík – Šín 2017*, 56), tak s kulturou věteřovskou. K. Tihelka (1962, 75) podobné džbány s o něco méně stlačeným tělem dokonce nazývá „džbány únětického typu“ - např. džbán z **Charvát u Olomouce** (*Tihelka 1962*, 75, tab. 15/19), **Opavy-Vávrovic** (*Hlas – Stuchlík – Šín 2017*, 56, obr. 4/2) nebo **Hulína-Pravčic 1** (*Peška – Tajer – Pankovská 2011*, 50, obr. 4/8). Jiné džbány zase mají podobně stlačené tělo, ale širší krk, jako např. džbán z **Budkovic** (*Ondráček – Stuchlíková 1988*, obr. 10/11). Kombinace relativně užšího hrdla a stlačeného těla je spíše vzácná, vyskytla se např. ve **Velkých Pavlovicích** (*Stuchlíková 1987*, tab. II/9; *Rožnovský 2015*, 59, obr. 5/12). D. Rožnovský (2015, 57, obr. 5/12; 2016, 190-191) datuje tento tvar od jeho starověteřovské až do klasické fáze věteřovské kultury.

V případě džbánů z Brandýsa se tvarově jedná o kombinaci velmi úzkého a vysokého hrdla, které se vyskytuje v kontextech datovaných do mladší únětické kultury, jako např. džbánek z **Opavy- Vávrovic** (*Hlas – Stuchlík – Šín 2017*, 56, obr. 4/2), a velmi stlačeného těla, které je typické pro věteřovské soubory, a to především pro džbány, např. džbán z **Velkých Pavlovic** (*Rožnovský 2015*, 57, obr. 5/12), **Mikulova** (*Tihelka 1960*, obr. 30/4) nebo **Šatova** (*Tihelka 1960*, obr. 27/3), ale i pro některé další tvary, např. „bezuché amfory“ (*Tihelka*

1960, 48, obr. 30/6; Rožnovský 2015, obr. 5/14). U věteřovských džbánů není výjimkou ani dovnitř vtažené dno v podobě tzv. omfalos (např. Rožnovský 2015, 57).

3.4.1.7 Hrnce

(Obr. 11/8A-8C)

Velmi tenká terminologická hranice odděluje také hrnce a amfory. Na rozdíl od hrnců mají amfory dvě ucha, nejčastěji umístěná naproti sobě na přelomu hrdla a podhrdlí (Sklenář 1998b, 18, 21). Sídlištní materiál je ale často příliš fragmentární než aby bylo možné původní počet uch na nádobě s jistotou určit. Často je tedy možné na původní počet uch usuzovat pouze na základě analogií podobných tvarů.

8A

Jako „bezuché amfory“³¹ označuje V. Moucha (1963, 18; podobně také Ondráček – Stuchlíková 1988, 11-13) velké nádoby s jednoduchým vysoko vytaženým okrajem a nízkým ven vyklenutým tělem, jejichž tvar má být odvozen od amfor věteřovské kultury a které řadí v rámci únětické kultury do své poklasické fáze (Moucha 1963, 18-19). Na Moravě se však „bezuché amfory“ objevily již v nejmladším úseku únětické kultury a „amfory věteřovské skupiny se s největší pravděpodobností vyvíjely z únětických předloh“ (Ondráček – Stuchlíková 1988, 11).

V Brandýse je tento tvar nejvýrazněji zastoupen nádobami 10/185/1 a 08/100/3 (Obr. 11/8A). V obou případech bylo hrdlo od podhrdlí výrazně odděleno, na přelomu byl u nádoby 08/100/3 (Obr. 11/3) dochován jeden bradavkovitý pupek a u nádoby 10/185/1 (Obr. 11/4) horizontální ucho. Poměrně zajímavé je u této nádoby ztlustění jejího okraje. Tento prvek byl zaznamenán také u fragmentu jednoduchého vzhůru vytaženého okraje na sídlišti ve **Vysočanech** (Čech 2008, Abb. 9/6) a u okraje téhož typu na amfoře z **Hodonic-U Pískovny** (Rožnovský 2016, tab. 97/13). Nemuselo by se tedy jednat nutně o ztlustění náhodné, ale mohlo by odrážet i obecnější (výrobní?) zvyk.

Ani v jednom případě se v Brandýse nedochoval celý profil tohoto tvaru, lze však předpokládat, že nádoby mohly mít původně podobný tvar jako „nádoby s kónickým hrdlem“, které uvádí S. Łęczycki (2014, 208-211, Abb. 55) jako příklad keramiky typu Nowa Cerekwia. Tyto nádoby dělí na dvě varianty, které se od sebe liší tvarováním spodní části. Vzhledem k nedochování těchto částí u exemplářů z Brandýsa není ani v jednom

³¹ Pojem „bezuchá amfóra“ podle K. Sklenáře (1998, 18) neexistuje a jedná se o jiný druh nádoby, který je možné označit přívlastkem „amforovitý“.

případě možné rozhodnout, o kterou z variant se jedná. Varianta I má spodní část těla podstatně vyšší a bývá někdy označována jako „zásobnice“ (Tihelka 1960, 48; Łęczycki 2014, 211). Tato varianta je kromě **Nowe Cerekwe** (Woj. Opolskie, Łęczycki 2014, 209) doložena např. z **Rymic** (Tihelka 1960, 48, obr. 33/2).

U varianty II je tělo velmi silně stlačeno a nádoba je tak nižší a bývá často označována jako „bezuchá amfora“ (Łęczycki 2014, 211). Tento tvar je v únětické kultuře zastoupen velmi často a S. Łęczycki (2014, 209) ho dokonce označuje jako „indikátor pozdní únětické kultury v Čechách“. Z Čech je tento tvar znám např. z **Hlízova** (Moucha 1963, 18-20, Abb. 6/1, 6), kde náleží poklasické fázi únětické kultury. Na Moravě se, zdá se, tento tvar vyskytuje o poznání častěji, znám je např. z **Hodonic** (Rožnovský 2015, obr. 4/16), **Maref-Člup** (Tihelka 1960, obr. 28/7), **Šatova** (Tihelka 1960, obr. 30/6) nebo **Bezměrova** (Spurný 1972, obr. 14/4; Rožnovský 2015, obr. 6/13).

M. Bartelheim (1998, 28) obecně tento typ nádob nazývá jako „Steilhalsgefäße“ a u některých typů připouští velikost až 25 cm. Variantě II S. Łęczyckeho tvarově odpovídá jeho typ „H2.2“, který řadí obecně do svého třetího stupně (Bartelheim 1998, 99). Tvarově velmi podobné, avšak výrazně menší, bývají nádoby velmi často se vyskytující v hrobech, které zřídka kdy přesahují výšku 10 cm (Bartelheim 1998, 28). Příkladem mohou být nádoby z **Liběšovic** řazené do mladší únětické kultury (Streit 1934, Taf. 1/6, 11; Moucha – Pleinerová 1966, obr. 146/21), které svým tvarem odpovídají nádobám z Brandýsa, jsou však výrazně menší.

8B

Do této skupiny spadají menší hrnce s výčnělkem ve tvaru vlaštovčího ocasu a to buďto s jednoduchým profilem (07/107C/1, Obr. 11/5) nebo s okrajem ven vyhnutým (07/620/1; Obr. 11/6). Především druhá varianta se tvarově velmi podobá některým pohárkům (z Brandýsa zejm. pohárek 10/260/1; Obr. 13/13), je ale výrazně větší a nemohly tedy funkci poháru plnit³². Profilovaná nádoba tvarově přibližně odpovídá pohárkům typu „G4.1“ M. Bartelheima (1998), pro které autor uvádí jako typické výčnělky na přelomu hrdla a podhrdlí a nebo těsně pod ním, neodpovídá mu však svou velikostí. Tento tvar řadí do své třetí fáze (Bartelheim 1998, 100). Oporu pro pohárky tohoto tvaru bychom našli také v rámci

³² Jako základní charakteristiku pohárků uvádí K. Sklenář (1998, 29), že se jedná o nádobku „menších rozměrů, určenou k pití, vhodnou k uchopení do dlaně či prstů“.

typologie B. Zicha (1996), který je označuje jako „Zapfenbecher“, typ „7G1“ a připouští u nich i poměrně velký rozsah velikosti, od 5,5 do 22 cm (Zich 1996, 143).

Fragment nádoby stejné profilace a podobné velikosti, ale bez dochovaného výčnělku, pochází z **Hrdlovky** (Beneš 1999, obr. 12/53) nebo z **Vysočan** (Čech 2008, obr. 8/14), o něco užší nádobka je známa např. z **Kamýka** (Hlava 2016, obr. 6/4). Většinu tvarově shodných analogií však pro jejich velikost lze zařadit mezi pohárky³³. Do „*mladšího úseku starší doby bronzové*“ řadí podobný pohárek z **Března** také I. Pleinerová (1966, 362, obr. 10/1).

Neprofilovaná varianta byla v Brandýse zastoupena dvěma identifikovanými exempláři, kromě nádoby 07/107C/1 (Obr. 11/5) ještě stejně tvarovanou nádobou 07/107C/14 (Langová 2012, tab. XXVII/107C/14). Obdobně profilovaná nádoba s výčnělkem je známa také z **Hodonic-U Pískovny** (Rožnovský 2016, tab. 11/8).

8C

Mezi hrnce spadají i větší bezuché (?) nádoby s mírně ven vyhnutým okrajem a kulovitě vyklenutým tělem. U nádoby 07/107D/3 (Obr. 11/7) nebylo dochováno žádné ucho nebo pupek, vzhledem ke stavu dochování nádoby ale není přítomnost těchto plastických prvků vyloučena, ucho je doloženo např. na podobné nádobě z **Hrdlovky** (Beneš 1999, Abb. 12/1). Široce rozevřená nádoba 07/702/1 (Obr. 11/8) má lehce drsněný vnější povrch těla nádoby a na plynulém přechodu hrdla a těla je umístěna (dochovaná) dvojice pupků a tvarově se podobá Zichovu typu zásobnice „20E2“ (Zich 1996). Tvarově se velmi podobá zásobnicím ze skupiny „6C“, je však menší. Podobná nádoba s pupkem pochází z nedalekého opevněného sídliště v **Praze-Vinoři** (Zápotocká-Steklá 1963, obr. 11/3), podobný tvar mohl mít původně také fragment nádoby ze sídliště mladší fáze únětické kultury z **Lovosic-Schwarzenberské cihelny** (Pleinerová 1966, 352, obr. 3/3) a zřejmě velmi podobná, jen o něco užší, byla nádoba ze sídliště v **Karsdorfu** datovaného do závěru únětické kultury (LdKr. Burgendlandkreis, Sachsen-Anhalt; Behnke 2013, Taf. 2/7).

3.4.1.8 Amfory

(Obr. 11/9A-9C)

Mezi tvary, které můžeme označovat jako amfory, jsou zařazeny nádoby s dvěma dochovanými uchy nebo nádoby, u nichž lze přítomnost dvou uch na základě známých

³³ Soupis těchto nádobek uvádí M. Bartelheim (1998, 27) jako příklad pro jeho typ „G4.1“.

analogií s velkou pravděpodobností předpokládat. Nádoby z Brandýsa splňující toto kritérium bylo možné rozdělit do tří skupin, přičemž skupiny 9A a 9B si jsou tvarově velmi podobné. Vnější i vnitřní povrch u všech nádob byl silně hlazený až leštěný. Tělo všech amfor je ven vyklenuté, a to buďto kulovitě³⁴ (např. 07/798/2 a 16/596+597/3; *Obr. 12/8-9*) nebo vakovitě³⁵ (např. 16/675/3 a 07/798/7; *Obr. 12/3, 7*). Všechny brandýské amfory se v typologii M. Bartelheima (1998) nejvíce blíží jeho typu „F1“, který řadí do své třetí fáze (*Bartelheim 1998, 100*).

9A

Charakteristické pro amfory této skupiny je lehce se zužující vysoké hrdlo, které je až na samém konci poměrně ostře vyklopeno ven. U nádoby 07/730/5 (*Obr. 12/1*) je hrdlo od podhrdlí výrazně odsazeno, ucha nádoby jsou svojí spodní částí ukotvena těsně nad tímto odsazením. Výrazné odsazení hrdla od těla není vyloučeno ani u nádoby 10/257/1 (*Obr. 12/2*), z které se dochovalo pouze hrdlo tvarově i velikostně velmi podobné nádobě předchozí. Naopak z nádoby 16/675/3 (*Obr. 12/3*) se dochovala pouze její spodní část, pouze s nepatrným náznakem výběžku ucha. S největší pravděpodobností se i v tomto případě jednalo o amforu, vzhledem k absenci jejího hrdla byla však k této skupině přiřazena pouze volně.

Hrdlo takovéto amfory pochází ze sídlištní jámy z **Blšan u Podbořan**, kterou I. Pleinerová (1966, 400-401, obr. 36/7) řadí do mladší fáze únětické kultury. Nádobě 07/730/5 se velmi podobá amfora ze sídlištního objektu v **Křemýži**, který I. Pleinerová (1966, 428, obr. 52/6) datuje do konce svého třetího stupně a v jehož materiálu spatřuje věteřovské a mohylové prvky. Velmi podobná amfora pochází také z nelokalizovaných nálezů z **Kamýku/Velkých Přílep** (*Hlava 2016, 703, obr. 10/10*), z chaty poklasické fáze únětické kultury v **Hlízově** (*Dvořák 1927b, 254, tab. 89/13; Moucha 1963, obr. 6/2*) nebo ze sídlištního objektu v **Kozlech** (*Zápotocký 1960, 8, obr. 6/2*), který ale M. Zápotocký (1960, 5) řadí do „staršího úseku únětické kultury“. Amforu s velmi podobně vakovitě tvarovaným tělem jaké bylo doloženo na nádobě 16/675/3 (*Obr. 12/3*) uvádí P. Čech (2008, obr. 6/A1) ze sídliště poklasické fáze únětické kultury ve **Vysočanech**. Do závěru starší doby bronzové je řazena i amfora z **Prahy-Bubenče** (*Kostka – Smejtek 2016, 105-108, obr. 29/4*).

³⁴ Nejširší část těla se nachází v polovině jeho výšky.

³⁵ Nejširší část těla se nachází ve spodní polovině jeho výšky.

9B

Tvarově se nádoby v této skupině velmi podobají předchozí, jen hrdlo není od podhrdlí odsazeno lištou, ale je odděleno horizontální rytou linií. Ucho je dochováno pouze u nádoby 10/229/7 (*Obr. 12/4*) a upíná se svojí spodní částí přes tuto rytou linii. Obě nádoby (10/229/7 a 14/573/2; *Obr. 12/4-5*) jsou také o poznání menší než nádoby ze skupiny 9A. „*Hlubší oběžnou rýhu*“ měla na přelomu hrdla a podhrdlí také amfora z **Kralup-Mikovic** (*Sklenář 2011b*, 229, obr. 6/13) nebo ze **Starého Vestce** (*Sedláčková – Slabina 1984*, 153, obr. 4/B2). Fragment z pravděpodobně podobné nádoby, jen s dvěma rytými liniemi, pochází ze sídliště v **Hrdlovce** (*Beneš 1999*, obr. 4/29), který J. Beneš (*1999*, 51) datuje „*spíše do staršího období únětické kultury*“, ostatní nálezy z objektu však přiřazuje do fáze mladší. Dvě horizontální rýhy na podhrdlí měl také fragment amfory ze sídliště ve **Vysočanech** (*Čech 2008*, obr. 8).

9C

Na rozdíl od předchozích dvou skupin mají amfory ve skupině 9C hrdlo ven vyhnuté a jeho průběh je pozvolný. Amfora 07/798/2 (*Obr. 12/8*) se velmi podobá nádobě z **Hoříněvsi**, kterou V. Moucha (*1963*, 23, obr. 7/32) přiřazuje mladší únětické kultuře. Především nádobě 10/308/2 (*Obr. 12/6*) jsou velmi podobné tři amfory s vyšším hrdlem pocházející z věteřovského sídliště v **Budkovicích**, jedna s lehce vakovitým³⁶ a druhá spíše kulovitým tělem a třetí dokonce se svislou rytou výzdobou (*Ondráček – Stuchlíková 1988*, obr. 3/8 a 7/5; *Stuchlíková 1990*, 5/15). O amforách s vakovitým tělem („*spodní výdutí*“) J. Ondráček s J. Stuchlíkovou (*1988*, 11) píše, že „*patří k nejtypičtějším představitelům keramiky pozdně únětického období, tato varianta ve věteřovském prostředí rychle vymizela a klasické fáze (pozn. věteřovské kultury) se již nedožívá. Dále patrně přetrvávaly amfory s prohnutým hrdlem a souměrně vyklenutým tělem*“. Amfoře 16/596+597/3 se tvarově více podobá budkovická amfora s kulovitým tělem a o něco nižším a méně rozevřeným hrdlem, která je připisována klasické fázi věteřovské kultury (*Ondráček - Stuchlíková 1988*, 11, obr. 4/4).

V českém prostředí poměrně netypické je zdobení těla hustými vertikálními rýhami, jak je to doloženo na nádobě 16/596+597/3 (*Obr. 12/9*), není však zcela neznámé. Stejným způsobem byla zdobena amfora z **Prahy-Kobyliš**, která je spojována s věteřovskou kulturou, na rozdíl od té brandýské má ale válcovité hrdlo (*Hnízdová 1954*, obr. 8/7).

³⁶ Tato amfora se nacházela v jednom objektu s několika jednoduchými věteřovskými koflíky (viz výše skupina 1C; *Ondráček – Stuchlíková 1988*, obr. 3).

Podobná výzdoba je známa také z několika exemplářů ze sídliště ve **Vliněvsi** (Langová 2009, tab. 2/287a nebo tab. 16/400b, 189a), z objektu 2427 pochází dokonce fragmenty amfory stejného tvaru, jejíž tělo bylo zdobeno přes sebe cikcak jdoucích svazků rytých linií (Langová 2009, tab. 18/942a).

Pro únětickou kulturu zcela netypická forma výzdoby se nacházela na nádobě 16/596+597/2 (Tab. 12/10). Jedná se o svazek horizontálních linií nacházející se na plecích nádoby (Tab. XXXI/1). Vzniklé pásy mezi liniemi byly přesekány hustými vertikálními rýhami. Stopy po inkrustaci se nepodařilo doložit, není však možné ji ale ani vyloučit. Tato výzdoba se vyskytuje v závěru kultury kisapostag a v časně kultuře s inkrustovanou keramikou³⁷, v obou kulturách však tento tvar nádoby postrádá bližší analogie (např. Melis 2011; Kiss 2012), ten se blíží spíše únětickému a věteřovskému prostředí. Neobvyklý je u této nádoby také její extrémně leštěný černý povrch.

Mezi další zvláštnosti, které se mezi amforami této skupiny objevily, patří úprava hrdla nad uchem amfory 10/308/2 (Obr. 12/6), která vznikla již při výrobě nádoby. Jedná se o úpravu velmi neobvyklou, jedinou analogii, kterou se mi dosud podařilo najít, byť na jiném typu nádoby, uvádí L. Horváth (1994, Abb. 1/8) ze sídlištního prostředí kosziderského horizontu ze severozápadního Zadunají.

Zvláštní úprava hrdla se vyskytla u amfory 07/798/7 (Obr. 12/7), které bylo odlámáno a poté druhotně zabroušeno. Stejným způsobem byla odstraněna a začištěna obě ucha. Druhotné úpravy nádob nejsou v únětické kultuře ničím výjimečným, vyskytují jak v její starší (např. Hásek 1959, 9; Langová 2012, 78, tab. 5/73/1), tak v mladší fázi (např. Rožnovský 2015, 56, obr. 4/1).

3.4.1.9 Miniaturní nádoby a pohárky (Obr. 13/10A-10C)

Pro nádoby nejmenších rozměrů zde užívám ve většině případů souhrnného označení „miniaturní nádoby“, ev. „pohárky“.

10A

Nejhojněji byly v Brandýse zastoupeny miniaturní mističky, které M. Bartelheim (1998) nazývá „Näpfe“. Všechny mističky měly jednoduchou profilaci, u některých byly stěny téměř kolmé (např. 14/550/1, 10/357/7; Obr. 13/2-3), u jiných šířeji rozevřené (08/18/5,

³⁷ Za upozornění a konzultaci velmi děkuji J. Bátorovi a E. Melis.

10/229/9; *Obr. 13/1, 4*) nebo dokonce lehce vyklenuté (např. 08/18/1; *Obr. 13/6*). Mistička 07/798/4 (*Obr. 13/8*) byla navíc původně opatřena čtyřmi válcovitými nožkami.

Takovéto miniaturní mističky jsou doloženy i z jiných sídlišť, mistička velmi podobná nádobce 14/550/1 pochází např. ze sídliště ve **Vliněvsi** (*Langová 2009*, tab. 10/140e), analogii má na témže sídlišti i nádobka 10/229/9 (*Langová 2009*, tab. 14/214a). Nádobce 10/357/7 se zase podobá mistička z **Neuenkirchen** (LdKr. Mecklenburgische Seenplatte, Mecklenburg-Vorpommern; *Szczesiak 2013*, Abb. 11/2) nebo z **Hodonic-U Pískovny** (*Rožnovský 2016*, tab. 96/26, 111/9). Lehce vyklenuté stěny jako nádobka 08/18/1 mají i miniaturní mističky z **Hodonic** (*Tihelka 1962*, tab. 13/20, 22).

10B

Nádobky přiřazené do skupiny 10B se v mnoha ohledech podobají předchozím (zejm. nádobce 10/229/9), jsou však – přestože nebyla spodní část ani u jedné z nich dochována – o něco vyšší, ev. mohou mít lehce ven vyhnutý okraj (07/107C/6; *Obr. 13/9*). Typologicky je možné je označit jako nálevkovitě rozevřené pohárky. Podle definice K. Sklenáře (*1998b*, 29) se jedná o „*nádobky menších rozměrů, určené k pití, vhodné k uchopení do dlaně či prstů*“.

Relativně podobný tvar měla nádobka z **Hodonic-Loydovy cihelny** (*Stuchlíková 1988*, 31, obr. 2/8; *Rožnovský 2016*, tab. 48/8), kterou J. Stuchlíková (*1988*, 31) však popisuje jako „*masivní*“ a byla také o něco větší.

10C

V nálezovém souboru z Brandýsa se nacházely dva pohárky se soudkovitým tělem a krátkým ven vyhnutým okrajem (10/229/8 a 07/798/5; *Obr. 13/11-12*), u pohárku 10/229/8 jsou dochovány stopy po oušku vycházejícím z okraje. Podobné pohárky s ouškem pochází z nedaleké **Prahy-Vinoře** (*Hnízdová 1954*, 197, obr. 4/3; *Zápotocká-Steklá 1963*, 322, obr. 10/3), bezuchý tvar je znám z **Hodonic-U Pískovny** (*Rožnovský 2016*, tab. 102/6, 138/17) nebo **Velkých Přílep** (*Hlava 2016*, obr. 13/1). Tvarově podobné, jen s níže posazeným ouškem jsou soudkovité pohárky z **Budkovic** (*Ondráček – Stuchlíková 1988*, 18, obr. 6/1, 3). J. Ondráček s J. Stuchlíkovou (*1988*, 18) uvádí, že u tohoto tvaru není výjimkou drsnější vnější povrch a datují tento tvar do klasické fáze věteřovské kultury. Původně lehce drsněný povrch se dá předpokládat i u brandýské nádobky 10/229/8 (*Obr. 13/11*), zatímco u nádobky 07/798/5 (*Obr. 13/12*) se jedná spíše o stav dochování a její vnější povrch byl původně s největší pravděpodobností leštěný (viz dále *Kap. 3.4.1.15*; *Obr. 16/B*).

V jednom případě byl dokumentován vyšší pohárek s odsazeným ven vyhnutým okrajem a horizontálním uchem (10/260/1; *Obr. 13/13*). Tvarově se velmi podobá nádobě 07/60/1 (*Obr. 11/6*), je však výrazně menší (viz výše). Tento tvar označuje M. Bartelheim jako svůj typ „G4.1“ a řadí ho do své třetí fáze (*Bartelheim 1998*, 100). Velmi podobný pohárek s horizontálním uchem ze sídlištního kontextu pochází z jámy s lidským skeletem v **Blšanech** (*Pleinerová 1960b*, 522, obr. 11/2), obdobné pohárky se nacházely také na pohřebišti v **Mikulovicích** (např. v hrobě 2; nepubl.).

V únětickém prostředí poněkud neobvyklým tvarem je drobná nádobka 07/107/6 (*Obr. 13/14*), která má poměrně ostrý přelom maximální výduti a krátké ven vyhnuté hrdlo. Spodní část nádoby není dochována, ale drobné rozšíření na zlomu střepu naznačuje odsazení nebo nožku (?).

3.4.1.10 Vhloubená výzdoba

(*Obr. 14/11A*)

Vhloubená výzdoba je v českém únětickém prostředí typická pro starší fázi únětické kultury, a to především v podobě tzv. trásňové výzdoby. Pro mladší období únětické kultury v Čechách je dosud z hrobových kontextů téměř neznámá. Soubor keramiky z Brandýsa však ukázal, že s ní musíme v Čechách minimálně v prostředí sídlišť počítat i mladším období, i když zde zřejmě nebyla tak běžná a pestrá jako např. na Moravě (*Tihelka 1953*, 257; 1960, 66; *Rožnovský 2016*, 220), kde je ovšem běžná spíše v jednodušším provedení (*Stuchlík 1984*, 180), nebo ve skupině Böheimkirchen (*Neugebauer 1979*, Abb. 2D) a v kultuře maďarovské (*Stuchlík 1984*, 180). Mnohem častější je rytá výzdoba v kultuře mohylové (*Stuchlík 1984*, 180). Ve všech případech zachycených v Brandýse, se váže na jemnější nádoby s vnějším hlazeným nebo leštěným povrchem. Právě úprava povrchu by mohla svědčit mimo jiné pro příslušnost k mladší fázi únětické kultury³⁸. Pokud bylo možné určit tvar nádoby, jednalo se vždy o amfory (10/229/7, 14/573/3, 16/569+597/3 a 16/596+597/2), avšak většina zdobených střepů byla dochována pouze v malých fragmentech a nelze tak vyloučit ani tvary jiné (*Obr. 14/11A*).

Nejhojněji byla výzdoba zastoupena formou poměrně širokých mělčích horizontálních linií, které byly umístěny na přelomu hrdla a podhrdlí, většinou v kombinaci s odsazenou lištou. Z Brandýsa jsou doloženy linie jednoduché (*Obr. 14/1-2; 12/4-5*), dvojité (*Obr. 14/ 3-5*) i trojitě (*Obr. 14/6-7*). V případě fragmentu 08/18/2 (*Obr. 14/8*) byly zachyceny dva svazky

³⁸ Keramika ze starounětického pohřebiště v Brandýse nebyla nikdy leštěná, ale pouze hlazená.

trojitých horizontálních linií nad sebou s jedním zavěšeným svazkem linií vertikálních. Jednoduché ryté horizontální linie jsou známy i z dalších sídlištních souborů z mladší fáze únětické kultury, např. ze sídliště poklasické fáze únětické kultury ve **Vysočanech**, a to jak v jednoduchém, tak dvojitým i trojitým provedení (Čech 2008, obr. 8 a 9), ze sídliště v **Praze-Čakovicích** (Kovářík 1983, 156, obr. 12/22), které je datováno do 5. stupně V. Mouchy, resp. 3. stupně I. Pleinerové, jednoduchá rytá linie odděluje hrdlo od podhrdlí také na zlomcích dvou nádob z **Prahy-Čimic** (Havel 1980, obr. 8/1 a 9/8) nebo z jihočeských **Vrcovic** (Hlásek a kol. 2015, 170-171). Hrnce zdobené rytou výzdobou ze **Sengofenu** (LdKr. Regensburg, Bayern) datuje H. Koschik (1975, 62) do stupně A2/B1.

Rytá výzdoba byla na některých nádobách uplatněna také v ploše, tělo nádoby 16/596+597/3 (Obr. 12/9) bylo pokryto hustými vertikálními liniemi (viz výše) a podobně byla vyzdobena těla nádob 10/357/3 a 10/336/3 (Obr. 14/14-15), na několika zlomcích byla zachycena také výzdoba pomocí řidších nepravidelných rýh (např. 07/98/3, 07/115/3, 14/560/3; Tab. I/7, 11, XXVII/3). U fragmentů nádoby 10/336/3 a 07/98/4 (Tab. I/8) byla plošná výzdoba provedena pomocí vícehrtého rydla – v rámci svazku běží linie vždy paralelně, avšak průběh jednotlivých svazků se mezi sebou lehce odlišuje. Rýhy nejsou také po celý průběh stejně hluboké, v některých místech je dokonce i celý svazek přerušen (Obr. 14/14). Z Čech známe takovouto výzdobu ze sídliště ve **Vliněvsi**³⁹ (Langová 2009, tab. 18/942a; Limburský a kol. 2018, 351-353, obr. 246), z **Prahy-Smíchova** (Juřina – Smejtek – Stolz 2003, 121) nebo z amfory z **Prahy-Kobylis** (Hnízdová 1954, obr. 8/7). V souvislosti s nálezy z **Prahy-Smíchova** autoři píší, že tato výzdoba „se v Čechách objevuje na věteřovských tvarech poměrně často a vyskytuje se také na počátku mohylové kultury střední doby bronzové“ (Juřina – Smejtek – Stolz 2003, 121). Také ve střední době bronzové svislé rýhy probíhají nerovnoměrně, jsou často rozloženy ve skupinách nebo se navzájem křížují (Čtrnáct 1954, 344). Rýhy mohly být také provedeny jednotlivě a s větším odstupem od sebe (jako např. na fragmentu 14/560/3, Tab. XXVII/3), i tento způsob výzdoby se vyskytuje jak v souborech ze závěru starší doby bronzové (Hnízdová 1954, 195, obr. 5/3), tak v kontextech středobronzových (Čtrnáct 1954, obr. 6/16; Šaldová 1960, obr. 2/3; Čujanová-Jílková 1967, Abb. 9/10).

³⁹ Z tohoto objektu pochází dvě radiokarbonová data 3526±36 BP a 3348±27 BP (Limburský a kol. 2018, 353), tedy po kalibraci v programu OxCal 4.3 vychází data 1947-1749 BC a 1735-1534 BC, obě s pravděpodobností 95,4 %.

V několika případech se vyskytla kombinace ryté výzdoby a výzdoby pomocí vpichů. U fragmentu 07/115/2 (*Obr. 14/9*) zvyrazňuje jednoduchá horizontální linie přelom hrdla a podhrdlí a z ní vychází dvě (zachované) svislé linie. U třech malých fragmentů je dokonce zachycena výzdoba ve tvaru trojúhelníku, u 07/83/2 se jedná o trojúhelník z ryté linie vyplněný vpichy⁴⁰ (*Obr. 14/10*), v případě fragmentu 10/307/2 nejspíše o trojúhelník vyznačený dvojitou rytou linií (*Obr. 14/11*). U zlomku 10/307/3 je dokonce patrná kombinace čtyř rytých horizontálních linií umístěných těsně pod přelom hrdla a podhrdlí a z nich vycházejícího trojúhelníku z ryté linie (nebo linií) doplněného o linii vpichů na vnitřní straně (*Obr. 14/12*). O výzdobě pomocí vpichů J. Ondráček s J. Stuchlíkovou (1982, 24) píše, že „na rozdíl od únětické kultury se vpichy (pozn. v kultuře věteřovské) používaly nejen k vytváření linií, ale vyplňují i menší plochy“. Motiv rytých trojúhelníků vyplněných vpichy ve starší době bronzové pro jižní Čechy uvádí i O. Chvojka (*Chvojka a kol. 2011, 257*). J. Krummland (1998, 97) uvádí výskyt rytých trojúhelníků vyplněných vpichy v rámci doby bronzové již od stupně A2, variantu trojúhelníků tvořených několikanásobnou rytou linií datuje pak od stupně A2/B1 (*Krummland 1998, 105, Abb. 12A*). Obzvláště motiv rytého trojúhelníku vyplněného vpichy se v závěrečném období starší doby bronzové vyskytuje velmi často a je pro tento časový úsek pokládán za charakteristický pro oblast kulturního komplexu Věteřov – Maďarovce - Böheimkirchen (*Juřina – Smejtek – Stolz 2003, 120; Hlásek a kol. 2015, 232*). Známý je také z jižních (*Hlásek a kol. 2015, 170*), ale i západních Čech (souhrnně *Juřina – Smejtek – Stolz 2003, 120-121* s další literaturou), hojně se vyskytuje také v Bavorsku (např. na sídlišti v **Sengofenu**, Ldkr. Regensburg, Bayern; *Koschik 1975, 58*) a tento výzdobný motiv zasahuje dokonce až na území dnešního Švýcarska (*Hundt 1962, Abb. 4*).

3.4.1.11 Bílá inkrustace

U fragmentů z nádoby 14/516/1+2 (*Obr. 14/13*), jejíž tělo bylo zdobeno pomocí svazku tří svislých linií vpichů, se v několika z nich dochovala pro české prostředí velmi netypická bílá inkrustace. U většiny z vpichů však po ní nejsou nejmenší (makroskopicky patrné) stopy. Původní přítomnost inkrustace tak nemůžeme vyloučit ani u ostatní vhloubené výzdoby, avšak u žádné jiné z nádob se nedochovala. Na základě analogií ji můžeme předpokládat především u nádoby 16/596+597/2 s cizokrajnou výzdobou (*Obr. 12/10*), fragmentu mísy se zdobeným okrajem 16/675/2 (*Obr. 14/29*) a u rytého trojúhelníku vyplněného vpichy

⁴⁰ V tomto případě by se však také mohlo jednat o intruzi kultury nálevkovitých pohárů. Za upozornění velmi děkuji M. Dobešovi.

07/83/2 (*Obr. 14/10*), ev. u 10/307/3 (*Obr. 14/12*). Ve věteřovské kultuře bývají vhloubené motivy vyplňovány bílou inkrustací velmi často (*Stuchlíková 1984*, 131, citováno podle *Rožnovský 2016*, 220). Na některých lokalitách se zdá být podíl inkrustovaných střepů větší, nabízí se zde tak otázka souvislosti např. s půdními podmínkami na lokalitě (*Krumland 1998*, 44).

V Čechách se bílá inkrustace ve starobronzovém kontextu vyskytuje jen velice zřídka, je doložena např. na nádobách zdobených trojúhelníky s vpichy ze sídlištního objektu v **Praze-Bubenči** (*Hnízdová 1954*, 207, obr. 9/3) a v **Praze-Horních Měcholupech** (*Fridrichová et al. 1995*, 144, obr. 94) nebo na **Dívčím Kameni** (*Poláček 1966*, 27; *Hlásek a kol. 2015*, 170). Starší době bronzové náleží zřejmě také inkrustovaný střep z výšinné polohy v **Poplzi** (*Zápotocký 1988*, 128). I. Pleinerová předpokládá inkrustaci na základě hloubky vpichů také u fragmentu nádoby zdobené trojúhelníky vyplněnými vpichy z výšinného sídliště v **Dubečku** (*Hnízdová 1954*, 207). Tento motiv spojuje s prostředím komplexu Věteřov – Maďarovce – Böheimkirchen (*Hnízdová 1954*, 208). Inkrustace je doložena také na dvou nádobách bez nálezového kontextu – jednou vyplňovala jednoduchou výzdobu pomocí trojúhelníků tvořených vpichy na nádobce z **Kralup n. Vltavou** (*Filip 1933*, tab. 5/20) a v druhém případě velmi neobvyklou výzdobu džbánu z **Vestce** (*Böhm 1929b; Filip 1933*, 65, tab. 5/21).

V únětické kultuře na Moravě je vhloubená výzdoba výrazně častější než v Čechách, K. Tihelka (*1953*, 259) uvádí, že zdobeno bylo asi 3,6 % jím evidovaných nádob. Koflík z **Lednice** měl v klikaté linii nad nízko posazeným přelomem dokonce bílou inkrustaci (*Tihelka 1953*, 296, obr. 5/4). Častěji se však vhloubená výzdoba vyskytuje v kulturním komplexu Věteřov – Maďarovce – Böheimkirchen, kde právě často bývá doplněna o (dochovanou) bílou inkrustaci (*Tihelka 1960*, 68; *Točík 1964*, 41-42, obr. 23; *Neugebauer 1979*, 36, Abb. 2D; *Ondráček – Stuchlíková 1982*, 23-24), která se váže výlučně na leštěnou keramiku menších rozměrů (*Točík 1964*, 41). Velmi častým motivem jsou zde ryté trojúhelníky vyplněné vpichy (*Tihelka 1960*, 70; *Točík 1964*, obr. 23; *Neugebauer 1979*, 36, Abb. 2D), stále zde ale převažují nezdobené tvary (*Točík 1964*, 41; *Ondráček – Stuchlíková 1982*, 23). Svým pojetím, motivy i vyhotovením se však odlišuje od severopanonské inkrustované keramiky (*Točík 1964*, 41). Analýza bílé hmoty ze tří exemplářů keramiky pocházejících z nížinného sídliště věteřovské kultury v **Hulíně-Pravčicích** ukázala, že zdejší inkrustace byla vyrobena z přepálených a rozdrcených kostí (*Petřík et al. 2015*, 186-187, tab. 7).

Bílá inkrustace je také v několika případech doložena na keramice s vhloubenou výzdobou ze sídliště v **Sengofen** (Ldkr. Regensburg, Bayern), např. u několika nádob zdobených trojúhelníky vyplněnými vpichy (*Koschik 1975, 47, Abb. 8/10 – 13*), na míse se zdobeným okrajem (*Koschik 1975, 47, Abb. 10/3*) nebo u dózy s jednoduchým okrajem (*Koschik 1975, 48, Abb. 14/2*). V trojúhelnících vyplněných vpichy je doložena také na koflíku z **Mintrachingu** (LdKr. Regensburg, Bayern; *Koschik 1975, 57, Abb. 17/4*) pravděpodobně pocházejícího ze sídlištního prostředí.

3.4.1.12 Plastické pupky a lišty

(*Obr. 14/11E a 15*)

Velice často se na keramice z Brandýsa objevují plastické pupky, zejména v případě zásobnic jsou téměř pravidlem, hojně se vyskytují také na mísách a hrncích. Vzhledem k většinou fragmentárnímu stavu dochování jednotlivých nádob, není ve většině případů možné stanovit jejich původní počet. Ve všech případech se ale nachází na přelomu hrdla a podhrdlí, kde často doplňují odsazenou lištu (např. nádoba 08/100/3, *Obr. 11/3*) nebo plastickou pásku (např. 07/798/1, *Obr. 10/1*) oddělující hrdlo od podhrdlí. Pokud bylo hrdlo od podhrdlí odděleno opticky rozdílnou úpravou povrchu, nachází se pupek na přelomu obou struktur (např. 07/730/1, *Obr. 9/5*) nebo jen velmi těsně pod ním (např. 07/406V/8, *Obr. 9/6*). Většina pupků má pro únětickou kulturu charakteristický bradavkovitý tvar. Běžně se vyskytují také po dvojicích (např. 07/702/1, *Obr. 11/8* nebo 07/406V/12, *Obr. 8/8*). V několika případech se vyskytl také symetrický kuželovitý pupek – např. u nádoby 08/81/1 (*Tab. XIII/3*).

Ve dvou případech je z Brandýsa doložen pupek ve tvaru krátkého svislého žebírka „zavěšeného“ na odsazené liště (*Obr. 14/11E*)⁴¹. Toto žebírko je považováno za charakteristický prvek věteřovské kultury (*Tihelka 1960, 56; Ondráček – Stuchlíková 1982, 23*). Z Čech je známo např. z koflíku na válcovitých nožkách ze **Slaného-Slánské hory**, který má velmi blízké analogie z **Věteřova** (*Hnízdová 1954, 104, obr. 9/7*), ze džbánu z **Prahy-Bubenče** (*Hnízdová 1954, 200, obr. 7/3*) nebo ze sídlištního objektu z **Mikulovic** (nepubl.).

Ojedinele se vyskytla také krátká vodorovná lišta připomínající několik sdružených pupků vedle sebe (07/319/1, *Obr. 7/17*). Tyto lišty jsou spojovány s prostředím věteřovské kultury

⁴¹ Krátká svislá žebírka se nacházela také na větší zásobnicovité nádobě z objektu 149 ze sousední plochy „školky“, zkoumané ÚAPPŠČ v roce 2014 pod vedením L. Balouna.

(Ondráček – Stuchlíková 1982, 23) a z Čech jsou známy především z menších zásobnic, např. z **Křemýže** (Hnízdová 1954, obr. 3/9; Pleinerová 1966, 428, obr. 53/4), **Prahy-Vinoře** (Hnízdová 1954, 4/6) nebo **Prahy-Bubenče** (Hnízdová 1954, obr. 7/8), vyskytují se ale i v souborech řazených do závěrečné fáze únětické kultury, jako např. z **Karsdorfu** (LdKr. Burgendlandkreis, Sachsen-Anhalt; Behnke 2013, 152, 160, Taf. 2/3). Podobný, ale mnohem masivnější prvek se nacházel těsně pod okrajem u nádoby 08/16/3 (Tab. IX/3).

Některé z nádob byly na přelomu hrdla a podhrdlí opatřeny kontinuálně probíhající plastickou lištou, která byla po obvodu přerušena pouze v místě případných uch, ev. je s kořenem ucha přímo propojena nebo je doplněna o plastické pupky. Až na výjimky (skupina B2; Obr. 15/B2) se lišty nacházely na nádobách zásobnicovitěho charakteru, a to bez ohledu na jejich velikost. Oddělovaly vždy hrdlo nádoby od jejího podhrdlí. Nejpočetnější skupinu (Obr. 15/A) tvoří jednoduché hladké lišty s čtyřúhelníkovitým (skupina A1; Obr. 15/A1) a trojúhelníkovitým (skupina A2; Obr. 15/A2) průřezem. Ve dvou případech (07/107D/1 a 07/798/1, Obr. 15) byla lišta doplněna o pupky a u dvou bylo dochováno menší ucho (07/776II/9 a 07/798/9; Obr. 15), vzhledem k velmi fragmentárnímu stavu dochování některých kusů však nelze u ostatních exemplářů přítomnost pupků nebo uch vyloučit. V obou případech se jedná o běžný typ plastických lišt z mladšího období (Jiráň [ed.] 2008, 47, obr. 20/21; Chvojka a kol. 2011, 257).

V několika případech (Obr. 15/B) byla lišta přesekávaná, hrubší provedení lišty se vyskytlo u zásobnicovitých tvarů (skupina B1; Obr. 15/B1), naopak to jemné bylo vždy svázáno s nádobami s leštěným vnějším povrchem (skupina B2; Obr. 15/B2). V případě fragmentu 08/16/2 byla lišta v porovnání s předešlými mnohem menších rozměrů a i její povrch byl leštěn, u zlomků 07/406V/19 a 07/620I/5 měla lišta podobu pouze přesekávaného výraznějšího odsazení hrdla od podhrdlí. I v tomto případě byl povrch nejdříve vyleštěn a teprve poté doplněn o výzdobu. Tato výzdoba bývá také označována jako „přesekávaný lom“ a vyskytuje se na keramice kultury věteřovské (Spurný 1972, 214, obr. 14/3), ale také v souborech, kde již dominuje materiál kultury mohylové (Spurný 1954, 372, 374). Plastické přesekávané pásky se vyskytují i v mladší únětické kultuře v Čechách, jednotlivé linie jsou vedeny buďto svisle nebo šikmo (Jiráň [ed.] 2008, 47, obr. 20/21; Chvojka a kol. 2011, 257) a D. Hlásek (Hlásek a kol. 2015, 168, obr. 9) je označuje jako typ „A1.2“. Tento typ přesekávaní byl hojně dokumentován např. na keramice výšinného sídliště v **Ansfelden** (Bez. Linz-Land, Oberösterreich; Trebsche 2008, 95), které náleží do sféry vlivu věteřovské kultury (Trebsche 2008, 101), nebo ve **Vrcovicích** (Hlásek a kol. 2015, 168). Přesekávané

lišťe a z ní vystupujícího pupku na nádobě 08/51/1 se velmi podobá lišta na nádobě nalezené na sídlišti v **Praze-Hostivaři**, které je řazeno na přelom starší a střední doby bronzové (Fridrichová 1981, obr. 6/2). Četné analogie plastickým páskám, včetně jemného provedení jako na zlomku 08/16/2, byly publikovány ze sídliště v **Praze-Zahradním městě**, které je řazeno do „závěrečné fáze únětické kultury s výrazným podílem věteřovských prvků, z nichž některé je možno srovnávat s nálezy předmohylového horizontu západních Čech“ (Fridrichová 1971, 95). Malý zlomek takovéto lišty byl nalezen i na sídlišti v **Blšanech u Loun** (Pleinerová 1960b, 521, obr. 25/2).

V souboru keramiky z Brandýsa se v několika málo případech u zásobnicovitých tvarů vyskytly vymačkávané pásky oddělující hrdlo od podhrdlí (Obr. 15/C), v případě nádob 07/319/2 (Tab. II/2) a 07/470/1 (Tab. II/4) se jednalo o relativně krátké leštěné hrdlo a drsněné podhrdlí, lišta se tak nacházela poměrně blízko okraji. Tyto plastické lišty označuje D. Hlásek (Hlásek a kol. 2015, 167-168, obr. 9) jako typ „A1.1“. Tento znak je běžný ve věteřovské kultuře (např. Hnízdová 1954, obr. 4/5, 5/9, 8/4; Trebsche 2008, 95), vyskytuje se ale i v mladším období únětické kultury v Čechách (Jiráň [ed.] 2008, 47, obr. 20/21; Chvojka a kol. 2011, 257). Obdobné lišty se vyskytují ale i v kultuře mohylové (např. Čtrnáct 1954, 348) i v dalších obdobích. Několikrát byly dokumentovány např. na materiálu z výše zmiňovaného sídliště v **Praze-Hostivaři**, (Fridrichová 1981, obr. 4 a 6).

Lišta 08/18/11 (Obr. 15/D) byla doplněna o výzdobu kruhovými kolkami a z lišty vycházející menší páskové ucho. Lišta se stejným způsobem zdobení se vyskytla na fragmentu zásobnice ze sídlištního objektu mohylové kultury z **Vochova**, kde však procházela středem světlosti ucha (Čtrnáct 1954, obr. 3/9). Stejným způsobem byla zdobena lišta na nádobě „předlužického horizontu“ z **Bezměrova** (Spurný 1972, 188, 220, obr. 24/10). Do věteřovské kultury je datována nádoba s touto lištou z **Blučiny** (Čtrnáct 1954, 344).

V rámci systematických sběrů M. Kuny (1998) měla být v severní části lokality nalezena plastická páska promačkávaná protilehlými otisky půlměsíčkovitých kolků, tzv. Doppelhalbkreisstempel (Kuna 1998, 311). Tuto skutečnost však nebylo možné ověřit a je tedy nutné se spolehnout na publikovanou informaci. Výskyt této pásky se koncentruje mj. v bavorském Podunají a v jižních a západních Čechách, zatímco její výskyt ve středních Čechách je velmi sporadický (Hlásek a kol. 2015, 232-233, obr. 98). Tato páska se vyskytuje pouze v souborech z přelomu starší a střední doby bronzové (Čujanová-Jílková 1964, 10),

velmi hojně je zastoupena např. na hradišti ve **Vrcovicích, Všemyslicích-Kozím Vrchu** nebo na hradišti v **Plzni-Pod Homolkou** (Hlásek a kol. 2015, 233).

3.4.1.13 Ztluštělé okraje

(Obr. 14/11B)

Ve čtyřech případech jsou z lokality doloženy tzv. dovnitř rozšířené okraje a v jednom případě byl okraj rozšířen jen v podobě jakýchsi falešných oušek (07/406V/23, Obr. 14/25). Všechny tyto fragmenty pochází z hlazených nebo leštěných nádob, pravděpodobně mis. U zlomků 10/229/6 a 07/690/2 (Obr. 14/26-27) se jedná o rovné až mírně zaoblené dovnitř rozšířené okraje vyskytující se na jednoduchých mísách s kónickým nebo lehce zaobleným tělem od poklasické fáze únětické kultury a především pak v kultuře věteřovské, kdy získaly dominantní postavení (Rožnovský 2015, 54; 2016, 184). Podobně mohou být však tvarované i okraje datované do počátku kultury mohylové (Čujanová-Jilková 1967, Abb. 10/6). Podobný charakter mají také o něco více rozšířené okraje - 07/107F/5 (Obr. 14/28), který je rozšířen převážně směrem ven, a 16/675/2 (Obr. 14/29), druhý jmenovaný byl navíc zdobený. Takovéto rozšíření okraje pokládá K. Tihelka (1960, 50) za běžnou formu okraje věteřovské kultury a J. W. Neugebauer (1979, 36) je řadí mezi typické tvary skupiny Böhheimkirchen, píše, že „obzvláště charakteristické jsou mísy s horizontálně zarovnaným a částečně dovnitř rozšířeným okrajem s ostrou hranou, který může být zdoben (často trojúhelníky vyplněnými vpichy)“⁴². V hojně míře se tyto mísy vyskytují také v kontextech kultury maďarovské (Točík 1964, obr. 22). Takovéto ztluštění okraje je však hojně zastoupeno také u mis kultury zvoncovitých pohárů (např. Zápotocký 1960, obr. 8; srov. Benkovsky-Pivovarová 2008).

Na fragmentu z mísy 07/406V/23 (Obr. 14/25) nebyl okraj rozšířen po celém obvodu nádoby, ale pomocí „falešného ouška“. Mísy „se žlábkem pod okrajem, který bývá přerušen třemi až čtyřmi slepými oušky“ pokládá K. Tihelka (1953, 257) za příznačné pro „vyvinutou únětickou kulturu“.

3.4.1.14 Nožky

(Obr. 14/11D)

Nožky nebyly zaznamenány pouze na nádobce 07/798/7 (viz výše), ale ještě ve čtyřech dalších případech, tentokrát však již pouze samostatně, odlomené od původní nádoby.

⁴² Přeloženo z originálu: „Besonders charakteristisch ist die Schale oder Schüssel mit waagrecht abgestrichen und teilweise nach innen verdicktem und scharf gekantem Rand, der auch verziert sein kann (etwa mit punktgefüllten Dreiecken)“ (Neugebauer 1979, 36).

Dochovány jsou tři válcovité nožky – nízká širší nožka 10/336/1 (*Obr. 14/23*) a dvě vyšší užší nožky 07/730/4 a 08/66/4 (*Obr. 14/24* a *Tab. XIV/9*), která byla na nádobě umístěna lehce šikmo.

Podobné válcovité nožky jsou z Čech známy z již zmiňované nádoby ze **Slaného-Slánské hory** (*Hnízdová 1954*, obr. 9/7) nebo z **Chrudimi** (*Hnízdová 1954*, 206). V případě nádoby 07/107D/7 (*Obr. 14/22*) byla celá podstava umístěna na kruhovitou nožku (tzv. Standring). Jedná se o poměrně neobvyklou formu podstavy, která nemá mnoho analogií. Podobná úprava podstavy je známa také ze sídliště v **Neuenkirchen** (LdKr. Mecklenburgische Seenplatte, Mecklenburg-Vorpommern; *Szczesiak 2013*, 132, Abb. 13).

3.4.1.15 Keramické těsto a úprava povrchu

U většiny keramických nádob ze sídlištních objektů v Brandýse byl patrný stejný postup výroby. Detaily charakteristických úprav vnějšího i vnitřního povrchu nádob jsou zachyceny na *Obr. 16*. Jako základní keramické těsto byl typicky použit hrubší materiál s příměsí písku, ev. drobných kamínků. Teprve na tuto základní konstrukci byla nanесena vrstva velmi jemného materiálu, a to na vnější i vnitřní stěnu nádoby, která byla poté pečlivě vyhlazena nebo vyleštěna. V některých případech měla povrchová vrstvička dokonce jinou barvu než základní hmota (*Obr. 16/A-C*). Povrchové vrstvy jsou velice tenké a tak i velmi náchylné k opotřebování, u mnohých nádob dnes již není patrné, zda byl původně povrch hlazen nebo leštěn, v některých případech se povrchová vrstvička nedochovala téměř vůbec. Ukázkou je povrch nádoby 07/798/5 (*Obr. 13/12*), který na první pohled působí poměrně hrubě, při detailním pozorování jsou však na povrchu patrné zbytky leštěného původního povrchu (*Obr. 16/B*). Přítomnosti leštěné vrstvičky na nádobách si povšiml také H. Koschik (1975, 57) na nádobě z **Mintrachingu** (LdKr. Regensburg). Takto upravený povrch dosahoval v extrémních případech až kovového lesku (*Obr. 16/D*).

Tento způsob úpravy povrchu se liší od nádob ze starší fáze únětické kultury, které byly na lokalitě odkryty v rámci staroúnětického pohřebiště (*Langová 2012*, 77-78). Pro výrobu těchto nádob bylo užito jemněji plavené keramické těsto, které bylo na povrchu vyhlazeno. Na nádobách zároveň nebyly zaznamenány žádné stopy po nanесení samostatné povrchové vrstvy.

Charakteristický způsob úpravy povrchu mají také nádoby s vnějším drsněným povrchem (zejména zásobnice a velké hluboké mísy). Ty byly vyráběny vždy z materiálu s relativně velkým množstvím přidaného písku a drobných kamínků a jejich vnější povrch byl drsněn,

v některých případech jemně (*Obr. 16/K-L*) a jindy hrubším způsobem (*Obr. 16/M-N*; podrobněji viz *Kap. 3.4.1.5*). Drsnění bývá provedeno relativně nepravidelným způsobem a často se na jednotlivých částech nádoby od sebe značně odlišuje. Charakteristické jsou nepravidelné a někdy špatně patrné tahy prstů, které ale nepokrývají celý povrch nádoby (*Obr. 16/M-N*). Můžeme předpokládat, že drsnění nádob bylo prováděno právě prsty, avšak paralelně jdoucí pravidelné tahy prstů zřejmě nebyly primárním výzdobným záměrem. Vnitřní povrch bývá pečlivě vyhlazen krátkými vodorovnými tahy a mívá černou nebo hnědočernou barvu.

Charakteristickým rysem únětické keramiky je také nestejná barva výpalu, která v rámci jedné nádoby často přechází od světle oranžové až po černou (*Obr. 16/N*). Někdy může na nádobě vytvářet dokonce charakteristická barevná „oka“ (patrné např. na nádobě 07/798/10, *Obr. 16/G*; 07/730/5, *Tab. VII/1* nebo 10/229/1, *Tab. XIX/1*).

Zajímavý konstrukční detail se vyskytl u koflíků 07/798/8 a 14/534/1 (*Obr. 7/2-3* a *16/O-P*). U obou nádob byl vnější i vnitřní povrch leštěný, až na vnitřní povrch ostrého přelomu hrdla a podhrdlí, ten byl přibližně 2-3 centimetry v obou směrech pouze hlazený, ale zůstal nevyleštěn. Podobně tomu bylo ve vnitřní výduti nádoby 07/798/3 (*Obr. 16/Q*). Ve všech třech případech se jednalo o velmi nedostupné části nádoby. Podobnost všech tří nádob podtrhuje specifická forma leštění pomocí poměrně širokých, na nádobách dodnes patrných, krátkých vodorovných tahů (detail viz *Obr. 16/H-I*). Krátké široké tahy jsou patrné i na vnitřní straně nádob, na vnitřní straně avšak tento povrch zpravidla nedosahuje vysokého lesku (*Obr. 16/J*). Podobný způsob leštění byl zaznamenán i u některých dalších nádob nebo jejich fragmentů, např. 08/100/2 (*Tab. XVI/1*). Tyto nápadné vzájemné podobnosti ve specifické úpravě povrchu nám umožňují spekulovat, zda za výrobou těchto nádob nemohl stát jeden člověk, případně jedna (rodinná?) výrobní tradice.

Z dalších zvláštností v úpravě povrchu stojí za zmínku poněkud odlišný způsob leštění vnitřního povrchu mísy 08/100/2 (*Tab. XVI/1b*). Vnější povrch byl vyleštěn charakteristickými krátkými poměrně širokými vodorovnými tahy, při úpravě vnitřního povrchu však tento způsob leštění hrnčič na závěr překryl dlouhými svislými částečně se navzájem překrývajícími poněkud hekticky provedenými tahy, které vzdáleně připomínají leštění halštatských misek. Jedná se však o způsob jinak zcela výjimečný a nebyl zaznamenán na žádné jiné nádobě. Neobvyklým způsobem byl upraven také vnitřní povrch mísy 16/596+597/1, který byl tuhovaný (*Obr. 16/R*; více k tuhování viz *Kap. 3.4.1.4*).

Od ostatních nádob na lokalitě se svým provedením velmi odlišuje fragment tenkostěnného džbánu 07/798/10 (*Obr. 11/2*), který je vyroben z relativně jemně plaveného materiálu. Neobvyklý je především svým velmi kvalitním až „zvonivě“ působícím způsobem výpalu. Ze stejného materiálu a stejným způsobem byla vyrobena nádoba 07/776II/15 (*Langová 2012*, tab. LI).

Analýzy keramického materiálu z nížinného sídliště věteřovské kultury v **Hulíně-Pravčicích** ukázaly na používání místních surovin, nízké zastoupení importovaného materiálu a relativně vysokou míru technologické variability a ani zjištěné teploty výpalu nevykazovaly známky standardizace. Na základě těchto poznatků autoři článku uvažují o „kontrastu mezi vysokou technologickou variabilitou reprezentující různé výrobní tradice v prostředí jedné osady a snahou o jistou standardizaci vzhledu reflektující identitu tvůrců a projevující se uniformitou tvarů a povrchové úpravy“ (*Petřík et al. 2015*, 189). Tuto situaci autoři interpretují jako jednoduše organizovanou domácí produkci bez výraznější specializace výroby. Specifická technologická a materiálová standardizace, včetně použití specifické suroviny a vyššího zastoupení importů, se ukázala pouze u mísovitých tvarů (*Petřík et al. 2015*, 188-189). Na základě těchto výsledků můžeme předpokládat podobnou situaci také na sídlišti v Brandýse, kde většina keramiky představuje místní výrobní tradici (s některými nápadně podobnými technologickými detaily), ale zastoupena je i keramika zcela odlišná, pro místní keramickou tradici neobvyklá (inkrustace, tuhování, nezvyklá forma výpalu), ve které můžeme spatřovat keramiku importovanou. Potvrdit nebo vyvrátit tyto předpoklady však může pouze analýza keramického těsta.

3.4.1.16 Tvary věteřovské kultury

Inspirace ve věteřovském prostředí je v keramické produkci z Brandýsa více než patrná, některé ze zastoupených prvků jsou dokonce pro věteřovskou keramiku pokládány za typické, jako např. krátká svislá žebírka, dovnitř rozšířené (zdobené) okraje, bílá inkrustace apod., které byly podrobněji rozebrány výše. Z dalších tvarů je zapotřebí jmenovat pro únětickou kulturu netypicky tvarovaný fragment nádoby 08/66/5 (*Tab. XIV/2*), který by mohl pocházet z nezdobené věteřovské dózy. Tento tvar bývá typicky opatřen nožkami, relativně malá dochovaná část dna však jejich přítomnost nepotvrzuje ani nevyvrací. Velmi podobně tvarovaná nádobka bez nožek je známa ze sídliště v **Křemýži**, kde byla nalezena v rámci souboru, který I. Pleinerová (*1966*, 428, obr. 53/3) řadí do závěru svého třetího stupně s patrnými věteřovsko-mohylovými prvky. Původ ve věteřovské kultuře mohl mít i tvar

zásobnice (ev. by se mohlo jednat i o mísu⁴³) s leštěným hrdlem a mírně drsnějším tělem 16/592/1 (*Tab. XXIX/4*) s pro únětickou kulturu netypickým ploše páskovým uchem vycházejícím z okraje⁴⁴.

Navzdory tomu nebyly některé pro věteřovskou kulturu typické tvary zde zaznamenány vůbec – např. koflíky s kalichovitě rozevřeným hrdlem (*Rožnovský 2015, 56*) nebo zdobené dózy s typickými přes sebe jdoucími rýhami. Na lokalitě nebyl nalezen ani tzv. „Brotleibidol“.

O vlivu věteřovské kultury na kulturu únětickou se I. Pleinerová (1965, 53) domnívá, že „*působení věteřovského typu na hospodářský substrát únětické kultury v Čechách je jednou ze základních podmínek jejího rozvoje v mladším období*“. V. Moucha (2005, 11) naopak souběh s věteřovskou kulturou a pronikání jejích prvků do Čech předpokládá až v průběhu poklasické fáze únětické kultury. Věteřovský vliv na keramiku v závěru únětické kultury v Čechách uvádí i K. Tihelka (1960, 96).

Keramické tvary kultury únětické i věteřovské se v určitém období vyskytovaly souběžně i na Moravě, kde je pro starověteřovský stupeň „*charakteristický výskyt již plně vyvinutých věteřovských tvarů s tím, že se mezi materiálem stále objevují pozdně únětické (poklasické) nálezy*“ (*Rožnovský 2015, 56*). Pronikání věteřovských tvarů do Čech předpokládá I. Pleinerová (1965, 53) „*po celé mladé období únětické kultury*“, nejvýrazněji ale ve dvou vlnách. U první vlny uvádí, že se „*věteřovské tvary objevují v nálezovém společenství s klasickými koflíky a charakteristickými mladoúnětickými vázovitými nádobami*“. Tyto vlivy měly pronikat „*po Labi přes východní Čechy do středních a části Čech severovýchodních, ojediněle se dostávající až do Německa. Nálezy tohoto druhu se ponejvíce omezují na sídliště, zvláště pak na osady výšinné*“ (*Pleinerová 1965, 53*). Druhá vlna by měla být „*paralelní s pozdně věteřovským, pozdně maďarovským horizontem či věteřovsko-mohylovou fází. ...Věteřovské prvky se objevují již společně s tvary mohylovými*“ (*Pleinerová 1965, 54*).

⁴³ Dochovaný zlomek z Brandýsa by mohl pocházet i z hlubší mísy, taková je známa např. z **Olomouce** (*Tihelka 1960, obr. 10/8*).

⁴⁴ Podobně tvarované nádoby jsou známy z mohyl v **Podražnici** (*Čujanová-Jilková 1981, obr. 4/1, 6/20, 8/2*). Autorka o nich píše, že „*bez bronzových předmětů ... by bylo možné být na pochybách, zda se vůbec ještě jedná o mohylovou keramiku ... hrnce s protilehlými uchy při okraji nádoby se až dosud mezi tvary této mohylové kultury vůbec nevyskytovaly a bylo vždy obtížné vysvětlit jejich původ v milavečském keramickém inventáři, kde naopak hojně jsou*“ (*Čujanová-Jilková 1981, 313*). Jedna z těchto nádob byla nalezena v mohyle č. 3 náležící časné mohylové kultuře s dalšími analogiemi v **Meclově-Březí** nebo v Bavorsku (*Čujanová-Jilková 1971, obr. 5/7; 1981, 314*). Podobně profilované okraje s uchy vycházejícími z okraje řadí O. Chvojka do střední doby bronzové (*Chvojka a kol. 2011, 261*).

Pozorování I. Pleinerové (1965, 53) o vyšším výskytu těchto nálezů podél Labe a na výšinných osadách by mohlo vysvětlovat velké množství podobností keramiky ze sídliště v Brandýse nad Labem s keramikou věteřovskou. Zároveň je na základě podrobného studia brandýské keramiky možné souhlasit s dalším jejím závěrem, že navzdory neustále narůstajícímu množství nálezů věteřovské keramiky v Čechách, „*se výrazné věteřovské tvary stále projevují jako něco odlišného od běžného mladonětického materiálu, a tak, i když musíme počítat s velkým významem tohoto přílivu, nemění se jím asi podstatněji etnický základ únětické kultury*“ (Pleinerová 1965, 54). Keramika z Brandýsa je nepochybně v některých prvcích keramikou věteřovské kultury ovlivněna, zachovala si však i nadále svůj dominantní únětický ráz. Přestože u některých keramických prvků nalezených v Brandýse lze spatřovat inspiraci v prostředí s mohylovou kulturou, resp. v tzv. předmohylovém horizontu, nejsou v brandýském materiálu patrné doklady dvou chronologicky odlišných vln vlivu. Vztah keramiky kultury únětické a věteřovské na lokalitě, dle mého názoru, odráží džbán 07/798/3 (Obr. 11/1), který má „únětické“ velmi úzké hrdlo, ale „věteřovské“ stlačené tělo (viz Kap. 3.4.1.6).

Vzhledem k poměrně brzkým absolutním datům objevujícím se pro věteřovskou kulturu na Moravě (Tabulka 1; Peška 2012; 2013) je zřejmé, že únětická kultura v Čechách a věteřovské kultura na Moravě musely koexistovat poměrně dlouhou dobu. Výraznější ovlivnění materiální náplně tedy není nijak překvapivé. Velmi časná data věteřovské kultury na Moravě ukazující snad až k letům 1950/1900 BC (ústní sdělení J. Pešky) by vysvětlovala výskyt keramických prvků typických pro věteřovskou kulturu v zásypu příkopu, jehož zánik lze na základě modelovaných radiokarbonových dat (viz dále Kap. 3.6.5) předpokládat přibližně ve druhé polovině 20. nebo na počátku 19. stol. př. Kr.

3.4.1.17 Tvary mohylové kultury

Pro některé tvary je možné najít analogie i v souborech datovaných již do počátku střední doby bronzové. Kromě výše zmiňované nádoby s páskem doplněné o kruhové kolky (Obr. 15/C), výzdoby pomocí nepravidelných svislých rýh (zejm. Tab. XXVII/3), trojúhelníků vyplněných vpichy (Obr. 14/10), rozšířených okrajů (Obr. 14/26-28) a vymačkávaných nebo přesekávaných pásek (Obr. 15/B, D) sem bezpochyby patří také fragment z těla nádoby s dvojicemi svislých nehtovitých vrypů⁴⁵ (Tab. XXIV/7). Takováto výzdoba se vyskytla např. na některých lokalitách z počátku střední doby bronzové v západních Čechách (Čtrnáct 1954, 346). Na mohylovou kulturu ukazují i tvary některých zásobnic, jako 08/82/1 (Tab.

⁴⁵ V. Čtrnáct (1954, 346) podobně formované vrypy nazývá jako „*srpovitě zahnuté vpichy*“.

XIV/11) nebo 10/357/6 (Tab. XXIII/10), jejichž hrdlo je oproti typickým únětickým kratší a méně profilované. Fragmenty podobně profilovaných nádob z **Březí** řadí V. Šaldová (1960, 530, obr. 3) do „*sporného období před vlastní mohylovou kulturu střední doby bronzové*“. Pro únětickou kulturu netypický tvar má také fragment mísy 10/229/5 (Tab. XX/1) a 07/776II/4 (Langová 2012, tab. II), i pro takovouto profilaci je možné najít analogie v materiálu mohylové kultury. Ostatní materiál z objektů, hojně zejm. u obj. 10/357, však ukazuje na kulturu únětickou, resp. věteřovskou.

Naopak z těchto objektů postrádáme některé prvky typické pro počátek kultury mohylové, které se ve starší době bronzové nevyskytují, jako např. výzdobu tvaru obilného zrna (tzv. Kornstich), šrafované trojúhelníky nebo mísy s otvory pod okrajem (souhrnně např. Jiráň [ed.] 2008, 86-88 s další literaturou). Tyto prvky jsou však již zastoupeny např. v materiálu ze sídliště v **Meclově-Březí**, které E. Čujanová-Jílková (1967, 382) řadí na samý počátek mohylové kultury, nebo z mohyl 3, 5 a 7⁴⁶ v **Podražnicích** spadajících do téhož období (Čujanová-Jílková 1981).

Na shodný výskyt některých prvků jak v prostředí mladoúnětickém a věteřovském, tak staromohylovém a jejich přežívání i do období mladších opakovaně upozornila již např. E. Čujanová-Jílková (1981, 330; 1998, 52; podobně také Jiráň [ed.] 2008, 86-88). Na paralelní výskyt mohylových a věteřovských prvků v rámci únětické kultury poukázala také I. Pleinerová (1966, 428) v souvislosti se sídlištěm z **Křemýže**, jejich souběžný výskyt v rámci výplně objektů tedy není ničím překvapivým.

3.4.1.18 Vyhodnocení keramiky

Výzkum v Brandýse nad Labem-Vrábí poskytl rozsáhlý soubor keramiky starší doby bronzové čítající přes 16,8 tis. zlomků o hmotnosti téměř 330 kg⁴⁷, který umožňuje komplexnější posouzení sídlištní keramiky únětické kultury (Tabulka 2). Jedná se však o sídlištní objekty, jejichž obsah nemůže být považován za uzavřený nálezový celek, neboť mohly být otevřeny relativně delší dobu, případně se do jejich zásypu mohla dostávat i keramika starší. Objekty byly v mnoha případech navíc kopány pouze na poloviny (v případě příkopu pouze formou úzkých sond), k dispozici máme tedy často jen části původně snad

⁴⁶ Mohyla č. 7 z Podražnic obsahovala džbánček na čtyřech nožkách, který „*lze spojit přímo s přílivem věteřovských tvarů do východo- a středočeské oblasti v mladém období únětické kultury*“ (Čujanová-Jílková 1981, 314).

⁴⁷ Do celkového počtu nebyl započítán výzkum provedený Ústavem archeologické památkové péče středních Čech v roce 2014 na přilehající ploše „školky“ pod vedením L. Balouna.

celých nádob. Chronologické členění keramiky neusnadňuje ani velmi malé zastoupení výzdoby na únětické keramice.

Tabulka 2: Počet keramických zlomků ze sídlištních kontextů a jejich váha podle jednotlivých výzkumných sezón.

Sezóna	Počet (ks)	Váha (g)	Přepálené (ks)
2007	7941	165644,4	36
2008	3836	76969	94
2010	3313	54737	76
2014	1192	21792,5	25
2016	603	10603	29
	16885	329745,9	260

Mezi tvary nádob z brandýského souboru dominovaly zásobnice převážně menších a středních velikostí s drsněným tělem a leštěným hrdlem. Převaha tohoto tvaru je nepochybně ovlivněna velikostí nádob a zároveň jejich snadnou rozpoznatelností díky drsnění vnějšího povrchu těla. Zásobnice byly nejhojněji zastoupeným tvarem i na nedalekém opevněném sídlišti v **Praze-Vinoři** (*Zápotocká-Steklá 1963*, obr. 10) nebo v **Praze-Čakovicích** (*Kovářík 1983*, 165). Z dalších tvarů byly hojně zastoupeny profilované mísy a amfory. Naopak na rozdíl od pohřebišť zde byly velmi málo zastoupeny klasické únětické koflíky. V celém souboru se jich podařilo identifikovat pouze devět, větší část koflíku však bylo možné rekonstruovat pouze u tří z nich. Celý profil nebyl dochován ani u jednoho z nich. Nepříliš často se vyskytoval také jiný druh na pohřebišťích jinak hojně zastoupených tvarů – miniaturní nádobky a pohárky, kterých se v souboru podařilo identifikovat celkem pouze 14.

Již I. Pleinerová (*1959e*; *1960b*, 522-524; *1967*, 17-18) upozornila na tvarové a chronologické odlišnosti mezi keramikou hřobovou a sídlištní, na možné chronologické rozdíly poukázali také K. Geislerová a P. Vítula (*1985*, 496) nebo L. Smejtek (*2001*, 236). Zatímco na pohřebišťích převládají především koflíky, miniaturní nádobky, mísy a ev. džbánky a menší amfory, na sídlišťích je složení keramických tvarů podstatně jiné. Na pohřebišťích jinak v rámci mladší únětické kultury velice oblíbené kulovité nádobky ze soudobých sídlišť zatím neznáme (*Pleinerová 1959e*, 101). Tuto skutečnost potvrzuje i soubor z Brandýsa. Kulovité nádobky se však vyskytují v sídlištním prostředí věteřovské kultury, známé jsou např. z **Křepic-Hradiska** (*Tihelka 1962*, 82, tab. 19/1) nebo z **Věteřova** (*Tihelka 1962*, 128, tab. 26/11). Na sídlišťích se naopak vyskytují tvary, které chybí na

pohřebištích – jako např. zásobnice⁴⁸ (*Obr. 9 a 10*), velké mísy s drsněným povrchem (*Obr. 8/4A*) nebo cedníky (*Obr. 7/3A*). Ze sídlišť také známe doklady ojedinělé výzdoby, která je jinak na pohřebištích spojována výhradně se starším obdobím únětické kultury.

Rozdílná je také velikost některých tvarů nacházejících se v hrobovém a sídlištním kontextu. Příklady velikostního rozdílu uvádím na příkladu keramiky z pohřebiště v Mikulovicích, se kterou jsem měla možnost se detailně seznámit⁴⁹ (*Obr. 17-18*). Nápadné je to především u koflíků, které v několika případech (zejm. 07/798/8 a 14/534/1, *Obr. 7/2-3*) dosáhly výrazně větších rozměrů, než je běžné na pohřebištích. Velice se podobají i další typy nádob, tzv. bezuché amfory (*Obr. 11/8A*) jsou svojí stavbou těla v podstatě totožné s miniaturními nádobkami s vysokým hrdlem (tzv. Hochhalsgefäße). Menší velikosti měly také jednoduché neprofilované mísky, ty byly ale v malém provedení zastoupeny i na sídlišti. Stejná tvarová idea je patrná také u některých hrnců, resp. pohárků. Zajímavou paralelu bez dalších českých analogií má v Mikulovicích džbánek 07/798/3, který, ač tvarově velice podobný, se velikostně dosti odlišuje.

Pro keramické tvary zastoupené na brandýském sídlišti je možné nalézt četné analogie v keramice kultury věteřovské a zároveň, i když výrazně méně, v keramice, která je v západních Čechách připisována již předmohylovému horizontu, ev. počátku kultury mohylové (*Čtrnáct 1954; Šaldová 1960; Čujanová-Jílková 1981*). Keramika si však i přes všechny cizí kulturní prvky zachovává svůj únětický ráz. Jako nejpravděpodobnější interpretaci této situace lze tak přijmout představu o únětickém sídlišti zároveň/postupně ovlivňovaném okolním kulturním prostředím. Podobné kombinace tvarů všech tří archeologických kultur v jediném sídlištním objektu z **Křemýže** si všímá také I. Pleinerová (1966, 430): „*keramická náplň z jámy 37 obsahuje složku mladoúnětickou, věteřovskou a středodunajskou mohylovou a tím je důležitá pro relativní chronologii na sklonku staré doby bronzové v Reineckově stupni A2 příp. B1*“ a domnívá se, že se „*oba stupně zčásti překrývají*“. Prvky únětické, věteřovské a časně mohylové se společně vyskytovaly také na sídlišti odkrytém v **Praze-Smíchově** (*Juřina – Smejtek – Stolz 2003*). S určitou pravděpodobností můžeme současný výskyt únětických a mohylových tvarů předpokládat také např. na výšinném sídlišti v **Tušimicích** (*Kruta 1970*). Tato pozorování zcela odpovídají závěrům A. Navrátila o vztahu únětické a věteřovské keramiky na Moravě, který

⁴⁸ Velké zásobnice byly užívány na uložení tzv. pohřbů v pithoi, nebyly však dávány do hrobů jako milodary.

⁴⁹ Grant GAČR „Mobilita a sociální status populace starší doby bronzové na jantarové stezce. Výpověď pohřebiště v Mikulovicích, okr. Pardubice.“ v letech 2016-2018 pod vedením M. Ernée.

na základě zpracování obsáhlých sídlištních souborů a vyhodnocení radiokarbonových dat uvádí, že „*obě komponenty starší doby bronzové se mohly poměrně dlouhou dobu překrývat, respektive koexistovat*“ upozorňuje také na to, že „*není možné současnou situaci ignorovat a nadále pouze nekriticky přebírat tradiční typologická schémata, která mnohdy vycházejí z nevalidovaných typologických hodnocení*“ (Navrátil 2017, 156). Určitou koexistenci jednotlivých fází únětické kultury lze na základě některých náznaků předpokládat po celé trvání starší doby bronzové, podobně jak naznačila již I. Pleinerová (1967, zejm. 4-5).

Keramiku z Brandýsa nad Labem ze sídlištních objektů a z příkopu je možné typologicky spojit s mladším obdobím únětické kultury, tedy s třetí fází I. Pleinerové (1967) a M. Bartelheima (1998), v chronologii V. Mouchy (1963) je možné keramiku přiřadit do jeho poklasické fáze únětické kultury. Zařazení keramiky z příkopu, mohyly (objekt 07/690) a objektu 07/798 do této fáze potvrdil v roce 2012 V. Moucha, který všechny tři kontexty označil za současné (srov. *Kap. 3.6 a 3.7*). V této souvislosti je nutné upozornit na skutečnost, že klasická fáze únětické kultury je v chronologii V. Mouchy (1963) prezentována výhradně na keramice hrobové a sídlištní keramika je zde zastoupena pouze v souvislosti s fází poklasickou. Typologické přiřazení keramiky do poklasické fáze by tedy mohlo být do určité míry ovlivněno zjištěnými tvarovými rozdíly mezi keramikou hrobovou a sídlištní.

Za nejmladší prvky v souboru lze považovat keramiku s analogiemi v počátcích kultury mohylové, které je možné spojit se samým závěrem starší doby bronzové, resp. horizontem A2/B1. Zároveň je však nutné zdůraznit skutečnost, že další keramické nálezy z těchto objektů se nijak typologicky neodlišují od ostatní keramiky na sídlišti. Za současného stavu poznání (podrobně *Kap. 1*) je tedy nutné konstatovat, že soubor z Brandýsa se i přes svou rozsáhlost jeví v rámci mladšího období únětické kultury typologicky spíše jednotný a není možné na něm (i s ohledem na nálezový kontext a způsob dokumentace) spolehlivě vysledovat jakýkoliv bližší typologicko-chronologický vývoj. Jako jednoznačně starší je na lokalitě možné určit keramiku ze staroúnětického pohřebiště, která ale není předmětem této práce.

Keramika a její podobnosti s okolními oblastmi zároveň ukazují na možné kontakty ve starší době bronzové. Četné příklady věteřovských prvků obsažených v keramice ukazují na kontakty s Moravou (nebo jinou oblastí kulturního komplexu Věteřov – Maďarovce – Böhleimkirchen), prvky typické pro časnou mohylovou kulturu by mohly znamenat kontakty

se západními Čechami. Výzdoba na nádobě 16/596+597 by mohla ukazovat na kontakt s Karpatskou kotlinou a mísa s tuhovaným vnitřním povrchem zase s jižními Čechami nebo Bavorskem. Na bavorské Podunají, jižní nebo západní Čechy zase ukazuje plastická promačkávaná páska zdobená protilehlými otisky pŕlměsíčkovitých kolků.

3.4.2 DALŠÍ KERAMICKÉ ARTEFAKTY

3.4.2.1 *Keramická kolečka*

(Obr. 14/11C)

Velmi častý nález představují keramická kolečka, povětšinou vyrobená ohlazením střepu nádoby. K tomuto účelu byly využívány fragmenty z různých typů nádob, s vnějším povrchem leštěným (např. 07/603/2 a 10/254/2; Obr. 14/16, 18) i drsněným (např. 10/323/3, Obr. 14/20), vždy se však jednalo o nádoby většího tvaru, zřejmě aby bylo výsledné kolečko co nejméně zakřivené. Kolečka se vyskytují v různých stupních ohlazení, od prostého olámaní do požadovaného tvaru až po velmi pečlivé vyhlazení. Velké množství koleček v různém stupni ohlazení se nacházelo ve výplni příkopu (Langová 2012, 91).

Vedle koleček neprovrtných (Obr. 14/16, 18, 20), která byla v Brandýse nejčastější, se vyskytují i kolečka uprostřed provrtaná (Obr. 14/17, 19). Stejně pozorování uvádí také J. Ondráček s J. Stuchlíkovou (1988, 20) na základě keramického souboru z **Budkovic**. Keramická kolečka jsou běžným nálezem i na ostatních lokalitách, jak ukazují např. velmi četné nálezy z **Hodoníc** (Rožnovský 2016, 206) nebo **Blučiny** (Tihelka 1960, 90), známé jsou ale i z dalších lokalit jako **Bezměrov** (Spurný 1972, obr. 21/1) nebo **Kamýk** (Hlava 2016, obr. 14/2). Vyskytují se jak v prostředí kultury únětické, tak i v rámci kulturního komplexu Věteřovce – Maďarovce - Böheimkirchen (např. Tihelka 1960, 90, Ondráček – Stuchlíková 1988, 20; Rožnovský 2016, 206).

Kolečko 08/100/5 (Obr. 14/21) na první pohled tvarově odpovídá ostatním kolečkům se středovým otvorem, nebylo však vyrobeno ze střepu nádoby, ale zcela záměrně, tedy okraje kolečka i středový otvor byly vytvořeny ještě před vypálením. Existence takto vyrobeného kolečka není výjimkou, vyskytují se relativně běžně i na ostatních sídlištích a všechna byla všechna vyrobena rovnou se středovým otvorem (Ondráček-Stuchlíková 1988, 20; Rožnovský 2016, 206). Takovéto hliněné kolečko z **Ansfelden** (Bez. Linz-Land, Oberösterreich) má u otvoru dokonce jasně patrnou rýhu po zavěšení a je interpretováno jako tkalcovské závaží (Trebsche 2008, 86; Abb. 41).

Účel těchto artefaktů není znám (*Tihelka 1960, 90; Ondráček – Stuchlíková 1988, 20*), v literatuře se objevují nejrůznější interpretace, od dětských hraček (*Tihelka 1960, 90*), přes hladítka nebo hrací kameny (*Chvojka a kol. 2011, 258; Rožnovský 2016, 206*) až po přesleny a drobná závaží nebo hrncířské čepele a náboje do praků (*Chvojka a kol. 2011, 258*), v případě záměrně vyrobených koleček by mohlo jít i o kolečka modelů vozíků (*Ondráček – Stuchlíková 1988, 20*). V každém případě se však jedná o zcela běžný sídlištní nález starší doby bronzové (*Chvojka a kol. 2011, 258*). Otázkou však zůstává, zda u všech uvedených forem, tedy ať už vyrobených druhotně ze střepů nebo zcela záměrně, s otvorem nebo bez otvoru, jen hrubě opracovaných nebo pečlivě ohlazených, lze očekávat stejné využití.

3.4.2.2 *Keramická závaží a přesleny*

Mezi běžné sídlištní nálezy patří keramická závaží (*Zich 1996, 247*), která dokládají textilní produkci na lokalitě. V souboru z Brandýsa bylo identifikováno celkem šest fragmentů. Pouze relativně malá část se dochovala ze závaží 10/229/4. Z fragmentu je možné určit pouze to, že se původně jednalo o závaží válcovitého tvaru (*Tab. XIX/3*). Naopak téměř celé je dochováno válcovité závaží s šikmo vedeným otvorem 14/519/1 (*Tab. XXV/1*). Z válcovitého mírně oválného závaží 16/596/1 se dochovala přibližně polovina. U vnější části otvoru je patrné opotřebení způsobené zavěšením závaží v poloze s vodorovně směřujícím otvorem⁵⁰. Směr zavěšení zároveň odpovídá formování závaží – díky své asymetrii závaží pokaždé muselo do této polohy „sklouznout“, zřejmě proto jsou stopy po působení provázku tak nápadné (*Tab. XXIX/5*). Další tři fragmenty závaží pochází ze zásypu příkopu (*Langová 2012, 91-92*), ani jedno z nich se však nedochovalo celé (*Langová 2012, tab. XXI/107/2, XXV/ 107C/2, XLV/620I/14*).

Závaží se většinou v sídlištních objektech únětické kultury nachází po jednom kuse, tak jak tomu bylo u všech závaží z Brandýsa, a v sadách se vyskytují pouze výjimečně, jako např. v **Praze-Ďáblicích** (*Neustupný 1939*), **Hrdlovce** (*Beneš 1999, 52-55*), **Blišanech** (*Pleinerová 1966, obr. 37*) nebo **Plačicích** (*Novák – Hejhal 2015*). Průměrná hmotnost jednotlivých kusů závaží z Hrdlovky se pohybovala mezi 600 a 800 g (*Beneš 1999, 53*), v tomto rozmezí se mohla podle odhadu pohybovat také původní hmotnost kusů z Brandýsa (*Tabulka 3*). Ani jeden z nalezených fragmentů závaží nebyl zdobený, přestože jinak se zdobení na podstavách závaží vyskytuje poměrně často.

⁵⁰ Shodné stopy po zavěšení byly dokumentovány také na záměrně vyrobeném plochem hliněném kolečku z **Ansfelden** (Bez. Linz-Land, Oberösterreich; *Trebsche 2008, 86, Abb. 41*).

Tabulka 3: Keramická závaží z Brandýsa nad Labem-Vrábí, u kterých bylo možné změřit rozměry. U závaží 07/107/2 uváděné hodnoty přejaty podle *Langová 2012*, 91-92, tab. XXI/107/2.

Objekt	Dochovaná délka (mm)	Šířka (mm)	Průměr otvoru (mm)	Váha (g)
14/519/1	108	64-70	10	540
16/596/1	70	70-84	10-12	480
07/107/2	80	80	15	-

Textilní produkci na lokalitě dokládají také nálezy přeslenů 08/18/15 a 08/66/1 (*Tab. X/3 a XIV/10*). Podle červenavého zbarvení a rozpraskaného povrchu prošel přeslen 08/66/1 pravděpodobně silným žářem. Jako přeslen mohla ev. sloužit i provrtaná keramická kolečka (viz výše).

3.4.2.3 Další keramické artefakty

Jedním z nejzajímavějších nálezů na lokalitě je bez pochyby keramická antropomorfní nožička pocházející z objektu 08/82 (*Tab. XXXIII/2*). Nožička mohla být součástí nádoby nebo samostatné figurky, vzhledem k tomu, že zespodu nebyla vytvořena rovná plocha, zdá se být pravděpodobnější druhá možnost. Při podrobnějším ohledání jsou z přední části nožičky patrné vícečetné drobné horizontální prasklinky, které na keramice vznikají, pokud je modelovaná hlína příliš suchá nebo pokud se po vymodelování finální produkt nechá vysychat příliš rychle, např. na slunci. V každém případě se jedná o chybu, které by se zkušený hrnčíř vyvaroval a která na žádné z nádob nebyla zaznamenána. Na základě těchto znaků soudím, že se mohlo jednat o hračku, snad vytvořenou dítětem.

Neobvyklým nálezem je válcovitý hliněný artefakt z objektu 10/308 (*Tab. XXXIII/3*), do jehož boku byly z obou stran vyhloubeny mělké důlky. Soudě podle struktury povrchu byl předmět zřejmě vyroben z hlíny obsahující větší příměs travin nebo podobného organického materiálu, neboť hliněná hmota připomíná spíše mazanici než klasickou keramiku. Tento artefakt si netroufám interpretovat a nepodařilo se mi pro něj ani nalézt obdobné analogie.

Mezi keramickými artefakty je zapotřebí znovu zmínit předmět 07/107F/6 ze záspyu příkopu, který V. Moucha identifikoval jako pravděpodobný fragment nákončí měchu (*Langová 2012*, 92, tab. XXXII/107F/6). Mezi keramiku se specifickým účelem by mohl náležet také drobný fragment velmi silnostěnné misky 08/18/3 (*Tab. IX/9*), který svojí masivností a ne příliš vyhlazeným povrchem budí dojem spíše užitkové keramiky – tyglíku (?). Na fragmentu však nejsou patrné stopy druhotného kontaktu s ohněm, který bychom u takového předmětu předpokládali.

3.4.3 KOSTĚNÁ A PAROHOVÁ INDUSTRIE

Druhý nejčastější skupinu artefaktů, která v sídlištním prostředí na přelomu starší a střední doby bronzové převažuje nad nálezy z bronzu (*Točík 1959*, 23), představuje kostěná a parohová industrie. Nálezů z této suroviny se podařilo z Brandýsa shromáždit celkem 55 kusů⁵¹, ve čtyřech případech se jednalo o artefakty vyrobené z parohu (*Tabulka 4*). Nálezy z výzkumné sezóny 2007 byly z většiny určeny, popsány a zdokumentovány Z. Sůvou (*2011*), artefakty, které byly vytrženy z antropologie anebo nalezeny až po provedení archeozoologické analýzy byly určeny R. Kyselým (*2011*).

Nejčastějším kostěným artefaktem v souboru jsou zvířecí lopatky s ohlazenými hranami, kterých bylo identifikováno celkem 10 kusů, v devíti případech byly vyrobeny z lopatek tura domácího a v jednom případě z ovce nebo kozy. Druhým nejčastějším typem nálezu byla zvířecí žebra s ohlazeným jedním nebo oběma konci. Z dalších artefaktů se zde nacházel fragment parohového sekeromlatu (K 10/323/2; Tab. XXXIX/1) a několik ohlazených hrotů parohů (K 08/18/2, K 10/229/2; Tab. XXXVI/4, XXXVII/4), včetně jednoho artefaktu s vyhlazenou obdélnou ploškou (K 08/23/1; Tab. XXXVI/9). Dále byly nalezeny tři hroty se zářezy po stranách (K 07/83/1, K 10/200/1; Tab. XXXIV/1, XXXVII/1; K 07/620/3, *Langová 2012*, tab. LIV), psí zub s otvorem v kořeni (K 07/406/4; Tab. XXXV/2), artefakt interpretovaný jako brusle (*Sůvová 2011*) a velké množství různých hrotů, které byly buďto opracovány celé (K 07/690/1, K 07/776/1, Tab. XXXV/7-8) nebo na druhém konci byla ponechána původní kostní hlavice (např. K 07/620/2, K 08/66/1, Tab. XXXVI/1, 10).

Všechny kostěné artefakty s výjimkou disku a provrtaného zubu je možné zařadit do kategorie pracovní nástroje, v případě parohového sekeromlatu můžeme uvažovat také o zbraní (*Točík 1959*, 34). Zdá se, že většina nástrojů plnila dvě hlavní funkce. Lopatky, žebra a některé další (např. K 08/18/1; Tab. XXXVI/3) lze interpretovat vzhledem k jejich ohlazené ploše (nebo více plochám) jako nástroje sloužící primárně k hlazení. U nástrojů vyrobených z žeber předpokládá A. Točík (*1959*, 31) využití při úpravě hrncířské hlíny a vyhlazování povrchu nádob, stejně jsou interpretována i ohlazená žebra ze sídliště v **Praze-Čimicích** (*Havel 1980*, 133). Druhá skupina nástrojů byla opatřena hrotem, který byl v některých případech velmi tenký špičatý (např. K 07/406/1; Tab. XXXV/1), jindy tlustější tupý (např. K 10/323/1; Tab. XXXVIII/2). Tyto nástroje mohly sloužit např. jako šídla nebo rydla (*Točík 1959*, 30). Parohový sekeromlat mohl být využíván jako zbraň, ale mohl sloužit

⁵¹ S největší pravděpodobností se soubor artefaktů ještě rozroste po zpracování zvířecích kostí z výzkumných sezón 2008, 2010, 2014 a 2016 (viz dále).

také jako nástroj na kopání nebo opracování dřeva (*Oravkinová – Hromadová – Vlačíky 2017, 52*).

V případě provrtaného zubu K 07/406/1 (*Tab. XXXV/2*) je možné uvažovat o estetické, případně ochranné funkci v podobě amuletu (*Oravkinová – Hromadová – Vlačíky 2017, 54*). Provrtané zuby mají několikanásobné analogie např. na pohřebišti v **Mikulovicích** (nepubl.). Z některých lokalit jsou provrtané zvířecí zuby uváděny jako součást náhrdelníků (*Oravkinová – Hromadová – Vlačíky 2017, 54*). Podobnou funkci mohl plnit také tenký kostěný disk K 16/593/1 (*Tab. XXXVIII/4*).

V souboru kostěných nástrojů zaujmou tři hroty se zářezy po stranách (K 07/83/1, K 10/200/1; *Tab. XXXIV/1* a *Tab. XXXVII/1*; K 07/620/3, *Langová 2012, tab. LIV*). Problematikou kostěných nástrojů „s ozubenou čepelí“ se podrobně zabýval I. Hásek (*1966*), který se domnívá, že nepravidelné rozmístění zářezů na nástrojích, jejich nestejná hloubka a sklon svědčí pro to, že se nejedná o artefakt pilkovitého charakteru se záměrně ozubenou hranou, ale že zářezy vznikly jako pracovní deformace (*Hásek 1966, 226, 246*). Jako nejpravděpodobnější interpretaci uvádí „funkci při přípravě šňůr a pletených provazců“ (*Hásek 1966, 248*). A. Točík (*1959, 32*) naproti tomu zase předpokládá využití těchto nástrojů při stahování zvířecích kůží. Bez zajímavosti nejsou ani ozubené nástroje vyrobené ze zvířecích lopatek (*Hásek 1966, obr. 1 a 3*), které svým tvarem velmi připomínají ohlazené lopatky z Brandýsa, u těch však dosud hrana se zářezy zaznamenána nebyla.

Právě zvířecí lopatky s ohlazenými hranami stojí za bližší pozornost. Vyskytly se totiž pouze v souboru z roku 2007 vyhodnoceném Z. Sůvovou (*2011*). Z ostatních sezón, které zatím neprošly archeozoologickým zpracováním, nebyla mezi kostěnými artefakty zaznamenána ani jedna. Stejná situace je také v případě žeber s ohlazenými konci. Nelze předpokládat, že by jmenované artefakty byly používány pouze na jedné části sídliště, zřejmým vysvětlením se zdá být, že jejich opracování nebylo v průběhu výzkumu rozpoznáno a tyto artefakty čekají na své znovu objevení mezi ostatními zvířecími kostmi v rámci případného archeozoologického zpracování.

Tabulka 4: Kostěné artefakty ze sídlištních objektů. * určila Z. Sůvová (*2011*) ** určil R. Kyselý (*2011*)

Objekt	Obr.	Sáček	Popis artefaktu	Rozměry			Určení kosti
				délka (mm)	šířka (mm)	tloušťka (mm)	
07/83	1	42	nástroj se symetrickým tupějším hrotem a zbrošenými hranami	45,7	9,1	5,5	fragment kompakty velkého kopytníka*
	2	115	artefakt s vybrošeným hrotem	49,2	13	7,4	diafíza metacarpu dospělé ovce/kozy*
	3	115	kostěný artefakt z rozštípnuté kosti se zbrošenými hranami, zřejmě s odlomeným hrotem	76	21,8	17	proximální část metacarpu juvenilního tura domácího*
07/94	1	301	artefakt z podélně rozštípnuté kosti s obroušenými hranami a odlomeným hrotem	46,1	16,6	125	distální část holenní kosti ovce/kozy*
07/98	-	102	nepravidelný obroušený hrot	48	12,2	7,2	fragment kompakty dlouhé kosti velkého kopytníka*
07/319	1	2039	část lopatky s ohlazenými a zbrošenými hranami	148,8	37,7	23,6	lopatka adultního tura*
07/107B	-	824	artefakt s patrným ohlazením	49,7	14,9	12,3	distální část metatarsu dospělé ovce/kozy*
07/107H	-	726	fragment lopatky s ohlazenou částí	82,5	33,4	10,5	lopatka tura domácího*
07/406	1	2699	krátký kostěný špičatý hrot z podélně rozštípnuté kosti, pečlivě ohlazený	42,2	14	8	středně velký savec**
	2		hrotová část kostěného hrotu	85,3	11,1	6,7	středně velký savec**
	3	1377	fragменты лопатки ohlazené na zlomových hranách	104,9	39,1	19,8	lopatky tura domácího*
	4	1446	špičák provrtaný v kořenové části	31,7	9,6	6,1	horní špičák dospělého psa domácího*
	5	1554	lopatkovitá jehlice s odlomeným hrotem	52	8,2	3,1	lýtkové kosti juvenilních až subadultních jedinců prasete domácího*
	6	1554	lopatkovitá jehlice s odlomeným hrotem	65,8	9,5	3,8	lopatka tura domácího*
	-	1837	fragment lopatky s ohlazenými hranami	142,1	32,4	17,8	lopatka tura domácího*
07/452	1	1405	dokulata obroušený hrot	53,4	10,5	7,9	zřejmě velký kopytník*
07/571	-	1538	artefakt s nepravidelně ohlazenou/obroušenou hranou	107,6	31,4	10,8	fragment kompakty dlouhé kosti velkého kopytníka*
07/620	1		dokulata obroušený hrot	79	10	-	-
	2		lopatkovitá jehlice	65	12	-	-
	3	1837	hrot se čtyřmi zářazy na straně	48,4	11,4	7,9	fragment kosti velkého kopytníka*
	-		žebro s odlomenou a ohlazenou hranou	78	19,9	10	žebro velkého kopytníka*
	4	2245	lopatka ohlazená na bočních zlomových hranách	115,4	31,2	9,2	lopatka dospělého tura*
	5		fragment žebra ohlazený na obou koncích s množstvím jemných příčných zářezů	151,5	30,1	12,4	žebro, zřejmě z tura*
	6		fragment žebra ohlazený na jednom konci s množstvím jemných příčných zářezů	132	21,6	8	žebro, zřejmě z tura*
	7		fragment kosti zbrošený do hrotu s odlomenou špičkou	81,9	12,8	6,5	fragment kosti středně velkého savce*
	-	2144	fragment ohlazené lopatky	96,4	37,4	12	lopatka dospělého tura domácího*
	-	2161	kost s obroušenou/ohlazenou hranou	29,1	34,6	8,1	fragment kosti velkého kopytníka*
	-	2200	fragment lopatky z ohlazenou zlomovou částí	102,2	33,3	14,7	fragment lopatky tura domácího*
	-		fragment lopatky s ohlazenými hranami	47,8	23,7	8,5	fragment lopatky tura domácího*

Objekt	Obr.	Sáček	Popis artefaktu	Rozměry			Určení kosti
				délka (mm)	šířka (mm)	tloušťka (mm)	
07/620	1		dokulata obroušený hrot	79	10	-	-
	2		lopatkovitá jehlice	65	12	-	-
	-	1837	hrot se čtyřmi zářazy na straně	48,4	11,4	7,9	fragment kosti velkého kopytníka*
	-		žebro s odlomenou a ohlazenou hranou	78	19,9	10	žebro velkého kopytníka*
	-	2245	lopatka ohlazená na bočních zlomových hranách	115,4	31,2	9,2	lopatka dospělého tura*
	-		fragment žebra ohlazený na obou koncích s množstvím jemných příčných zářezů	151,5	30,1	12,4	žebro, zřejmě z tura*
	-		fragment žebra ohlazený na jednom konci s množstvím jemných příčných zářezů	132	21,6	8	žebro, zřejmě z tura*
	-		fragment kosti zbroušený do hrotu s odlomenou špičkou	81,9	12,8	6,5	fragment kosti středně velkého savce*
	-	2144	fragment ohlazené lopatky	96,4	37,4	12	lopatka dospělého tura domácího*
	-	2161	kost s obroušenou/ohlazenou hranou	29,1	34,6	8,1	fragment kosti velkého kopytníka*
	-	2200	fragment lopatky z ohlazenou zlomovou částí	102,2	33,3	14,7	fragment lopatky tura domácího*
	-		fragment lopatky s ohlazenými hranami	47,8	23,7	8,5	fragment lopatky tura domácího*
	07/690	1	3264	jednoduché kostěné šídlo	61		
07/706	-	3255	brusle s vodorovným otvorem	82,1	54,6	40,3	distální část pravé kosti vřetenní adultního jelena lesního*
07/730	-	3269	dláto s masivním pracovním břitem a obroušenými hranami	79	19,9	10,2	fragment kosti loketní dospělého tura*
07/776	1	3571	jednoduché kostěné šídlo	47,3	6		neurčený savec**
	-	3480	fragment lopatky se zaoblenými hranami a ohlazeným povrchem, na povrchu s množstvím stejně směřovaných jemných šikmých zářezů	85	42,6	19,6	lopatka dospělého tura*
	-		fragment žebra s vyhlazenými oběma konci	98,7	36,5	10,8	žebro velkého kopytníka*
	-	3536	fragment ohlazené lopatky	64,7	26,5	9,5	pravá lopatka dospělé ovce/kozy*
-	čelist s ohlazenou horní i spodní hranou		93,8	51,3	13,7	dolní čelist tura domácího*	
08/18	1	83	fragment kostěného hladítka	47	10,2	4,2	-
	2	85	ohlazená špička parohu	51,4	11,6	9,7	-
	3	85	hrotová část kostěného artefaktu	38,4	9,1	4,3	-
	4	90	velmi dobře vyleštěný kostěný hrot z podélně rozštípnuté kosti	93,3	16,4	13,3	-
	5	90	kostěná jehla s drobným rozšířením uprostřed artefaktu	56,9	5,6	3,5	-
	6	1459	kostěný artefakt s ulomenou špičkou hrotu, z podélně rozštípnuté kosti	80,2	14,9	6,7	-
08/23	1	373	špička parohu s vyhlazenou ploškou	57,1	17,3	16,6	-
08/66	1	411	krátký kostěný špičatý hrot z podélně rozštípnuté kosti, pečlivě ohlazený	51,2	14,8	5,1	-

Objekt	Obr.	Sáček	Popis artefaktu	Rozměry			Určení kosti
				délka (mm)	šířka (mm)	tloušťka (mm)	
10/200	1	1805	kostěný hrot se třemi hrubými zářezy po straně	58,4	11,6	8,5	-
10/229	1	1561	kratší kostěný hrot z podélně rozštípnuté dlouhé kosti	76,8	15,2	4,9	-
	2	1561	paroh ohlazený na špičce a na kořeni se stopami po ořezání	152,9	23,7	20,8	-
	3	1698	kostěné hladítko z rozštípnutého žebra většího savce	103,7	18,5	4	-
10/235	1	1722	kostěný hrot z podélně rozštípnuté dlouhé kosti	137,2	14,3	11,9	-
10/323	1	2101	kratší kostěný hrot	76,3	16,9	12,6	-
	2	2178	týlní část parohového sekeromlatu	145,3	59,7	41,5	-
10/324	1	2116	hrotová část tenkého kostěného hrotu	51,2	7,3	3,9	-
14/519	1	38	šídlo s ohlazeným hrotem z podélně rozštípnuté dlouhé kosti	99,1	16,2	12,6	-
16/593	1	56	plochý kostěný "knoflík" s jedním otvorem uprostřed	20,5	20,4	1,5	-

Výše uvedené nálezy kostěné a parohové industrie mají četné analogie na soudobých starobronzových sídlištích stejně jako např. keramika. Kostěné hroty s hrubými zářezy po straně (K 07/83/1 a K 10/200/1; *Tab. XXXIV/1, XXXVII/1*) mají velmi podobnou analogii na sídlišti v **Praze-Čakovicích** (*Kovářík 1983, obr. 18/8*), stejně tak jako další nástroje s hrotem (*Kovářík 1983, 152, obr. 18/7-14*) a „parohová palice s vrtaným středovým otvorem“ (*Kovářík 1983, 144, obr. 15/1*). Podobná skladba kostěných nástrojů je známa také z **Budkovic**, kde byly hojně zastoupeny nástroje s plochami určenými k ohlazování stejně tak jako nástroje s hroty, fragment opracovaného zvířecího zubu, nástroje z parohu, včetně parohové palice, která mohla soužit jako zbraň (*Ondráček – Stuchlíková 1982, 25-26*). Velmi podobné kostěné nástroje byly nalezeny také v sídlištních objektech v **Praze-Čimicích** (*Havel 1980, obr. 11*) nebo v **Mikulovicích** (nepubl.), včetně parohového sekeromlatu, který měl podobně jako v Brandýse jeden z otvorů obdélný⁵² (*Tab. XXXIX/1*), a zvířecí lopatky s ohlazenými hranami. Velmi podobné nástroje s hrotem, k jejichž výrobě byly mnohdy použity, zdá se, stejné kosti ze stejného druhu zvířat, byly běžné také v mikulovických hrobech. Pro kostěné šídlo 08/18/5 (*Tab. XXXVI/8*) můžeme v mikulovickém hrobě 78 dokonce najít tvarově i velikostně velmi podobný nástroj, avšak vyrobený z bronzu/mědi (nepubl.). Četné nálezy bruslí na sídlištích maďarovské kultury zmiňuje A. Točík (*1959, 33*). Pro výrobu kostěných nástrojů byly nejvíce využívány kosti z těch druhů zvířat, které byly

⁵² Technologií opracování parohů, včetně řezných stop, se detailně zabýval J. Kaván (*1980*).

i jinak na sídlišti hojně zastoupeny, pro starší dobu bronzovou obecně uvádí E. Zikmundová (1958, 587) dominanci nástrojů vyrobených z kostí tura domácího.

Podle J. Ondráčka s J. Stuchlíkovou (1982, 25) je „rozkvět produkce kostěné a parohové industrie jedním z charakteristických znaků závěrečného období starší doby bronzové“. Pro nálezy z **Budkovic** ani neuvádí analogie, neboť „druhy kostěné a parohové industrie jsou společné pro celou maďarovsko-věteřovskou kulturu“. Na základě starobronzových nálezů z Čech jsou patrné četné vzájemné podobnosti u některých nástrojů i s touto oblastí. Musíme však počítat i s určitými omezenými možnostmi, které použitá surovina nabízí. Tvar nástrojů bývá předurčen přirozeným tvarem použité kosti, která je jednoduchým způsobem přizpůsobena k snadnějšímu úchopu či upevnění a je jí upravena pracovní plocha, a je tak možné, že za jejich vzájemnou podobností stojí právě omezená možnost jejich tvarování (Zikmundová 1958, 587; Točík 1959, 24; Hásek 1966, 225; Oravkinová – Hromadová – Vlačíky 2017, 37). Jistou tvarovou podobnost je tak u kostěných artefaktů, které lze považovat za nástroje, možné sledovat již od neolitu (Točík 1959, 30).

3.4.4 KAMENNÉ ARTEFAKTY

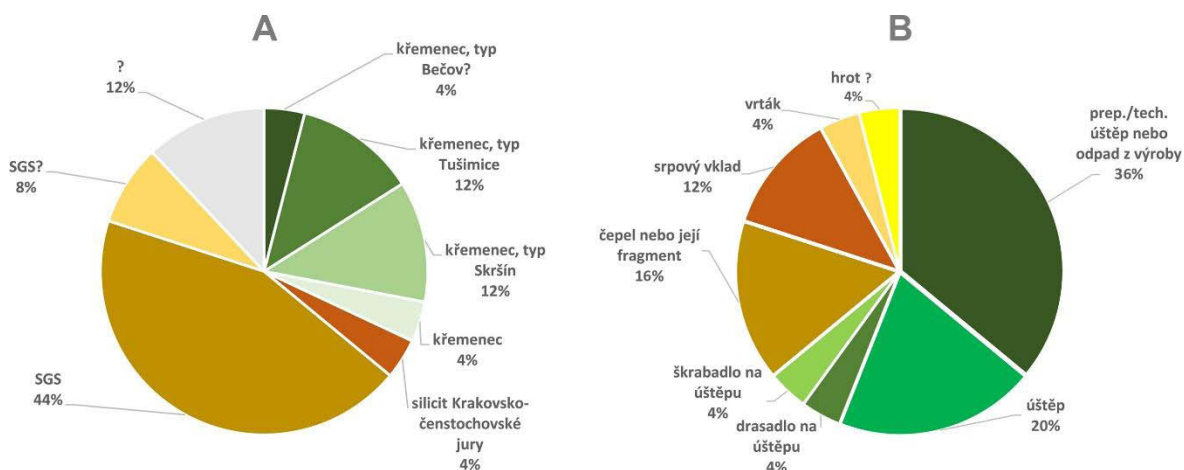
Jednotlivé kamenné artefakty je možné rozdělit do několika skupin, nejpočetněji je 29 kusů zastoupena štípaná industrie (ŠI), následována industrií vytvořenou záměrným broušením (BI), která je reprezentována 23 kusy. Zastoupeny jsou ale i další kamenné artefakty, u kterých se zřejmě nejedná o cílové produkty, ale spíše o nástroje sloužící k výrobě/úpravě jiných předmětů (KA). Jedná se o brusy a brousky (10 kusů), valouny s patrnými pracovními plochami (4 kusy) a kamenná drtidla (5 kusů). Poměr štípané industrie, broušené industrie a ostatních kamenných artefaktů byl tedy na sídlišti v Brandýse relativně vyrovnaný, na rozdíl např. od sídliště v **Hodonicích**, na kterém výrazně dominovala štípaná industrie (78 %) a industrie broušená byla zastoupena pouze marginálně (2 %; Rožnovský 2016, 237, graf 6).

3.4.4.1 Štípaná industrie

V souboru nálezů starší doby bronzové bylo identifikováno celkem 29 kusů štípané industrie, z toho čtyři kusy se nacházely v kontextu staroúnětického pohřebiště, dva v těsné blízkosti mohyly (obj. 07/690) a dva v zásypu příkopu (řezy 07/406V a 07/620I). Ty byly zpracovány v rámci mé diplomové práce (Langová 2012, 105-106, tab. LVI-LX). Za určení suroviny těchto artefaktů a jejich stručný popis jsem zavázána doc. PhDr. M. Popelkovi, CSc. Soubor štípané industrie čítající 21 kusů z ostatních starobronzových objektů z lokality byl určen Mgr. P. Burgertem, Ph.D. ve vodní imerzi pod stereomikroskopem (Tabulka 5).

Tabulka 5: Přehled štípané industrie, včetně jejích rozměrů a určení suroviny.

Objekt	Obr.	Sáček č.	Vrstva	Část objektu	Popis artefaktu	Rozměry (mm)			Váha (g)	Surovina	Poznámka
						max D	max Š	max T			
07/83	1	44	0-20	J kv.	preparační úštěp	23,5	19,2	9,4	4,2	SGS	
	2	36	0-20	S kv.	úštěp	23,9	20,2	3,7	1,6	křemenec typu Skršín	
	3				odpad z výroby	24,8	15,8	8,0	2,7	?	patina
07/115	1	633b	40-60	J kv.	drasadlo na úštěpu	38,8	28,5	10,9	13,6	SGS	z ledovcových morén, Frýdlandsko, Ostravsko
07/778	1	3449	100-120	kv. 5	úštěp	30,0	24,3	6,2	3,0	?	přepálené?
08/18	1	82	0-20	Z pol.	úštěp (odpad)	25,1	18,2	12,8	2,3	SGS	
	2	153	60-80	Z pol.	technický úštěp	24,5	23,7	9,6	2,5	SGS	
	3	196	80-100	Z pol.	úštěp (odpad)	26,8	27,8	14,2	6,3	?	přepálené
08/23	1	631	povrch		úštěp (odpad)	18,4	15,8	10,2	1,5	SGS (?)	
08/66	1	582	0-20	Sg. 2	úštěp z broušené industrie	29,3	20,0	5,5	3,3		
	2	617	0-20	Sg. 4	srpový vklad	33,8	19,1	4,4	3,0	Silicit Krakovsko-čenstochovské jury	patrný lesk
	3	687	0-20	Sg. 8	čepel	25,1	10,4	3,0	1,1	SGS	technologicky odpovídá staršímu keramickému pravěku
10/185	1	1608	20-40	J pol.	fragment čepele s boční retuší	20,3	18,7	8,2	3,2	křemenec typu Tušimice	
10/200	1	2014	60-80	SV pol.	odpad z výroby	20,5	18,3	11,1	3,1	SGS	z ledovce
	2	1728	20-40	SV pol.	preparační úštěp s 80 % kůry	25,1	20,8	6,8	2,7	SGS	
10/216	1	1616	0-20	J pol.	cílový úštěp s pilovitou retuší (srpový vklad?)	29,4	15,5	6,2	2,6	křemenec typu Tušimice	velmi rozdílné od staršího keramického pravěku
10/235	1	1723	20-40	JZ pol.	technický úštěp	38,5	27,9	5,9	4,9	křemenec typu Skršín	
	2				fragment čepele	24,3	23,7	7,2	4,2	křemenec typu Skršín	mohlo by náležet staršímu keramickému pravěku
10/247	1	1871	40-55	J pol.	srpový vklad	31,0	17,7	7,5	4,7	SGS	patrný lesk
	2	1871b	40-55	J pol.	škrabadlo na úštěpu, s ev. se stopami tmelu (?)	2,8	21,8	12,6	4,7	SGS	
10/256	1	1949	0-20	JZ pol.	vrták	56,9	40,7	15,3	20,1	křemenec typu Tušimice	

Graf 1: Štípaná industrie. A: Zastoupení použité suroviny v sídlištních objektech. B: Zastoupení štípané industrie podle typu artefaktu (použita data z *Tabulky 4* a *Langová 2012*, obr. 27).

V rámci souboru štípané industrie ze sídlištních objektů nebyla druhová pestrost užitě suroviny příliš široká (*Graf 1/A*). K výrobě artefaktů, u nichž se surovinu podařilo určit (88 %), byl použit pouze silicít glacienních sedimentů (SGS; celkem 13 kusů, tedy 52 %) a křemenec (celkem 8 kusů, tedy 32 %). U křemence byly zastoupeny křemence typu Skršín (3x), Tušimice (3x) i Bečov (1x), 1x nebyl typ blíže specifikován. Srpový vklad ŠI 08/66/2 byl vyroben ze silicitu Krakovsko-čenstochovské jury. Ve třech případech (12 %) nebylo možné surovinu určit.

Z tvarů (*Graf 1/B*) byl nejčastěji zastoupený úštěp (celkem 16 kusů, tedy 64 %). Minimálně ve dvou případech se zřejmě jednalo o cílový produkt – drasadlo a škrabadlo, které na sobě má dochované nejspíše zbytky tmelu (*Tab. XLII/2*). Devět úštěpů je možné spojit s přípravou suroviny pro výrobu a se samotnou výrobou – dva artefakty byly interpretovány jako preparační úštěpy, dva jako technický úštěp a pět jako odpad z výroby. Úštěp ŠI 08/66/1 (*Tab. XLI/1*) byl vyroben sekundárně z původní broušené industrie (na vybroušených plochách jsou makroskopicky patrné traseologické stopy). V souboru byla čtyřikrát zastoupena čepel nebo její část (16 %) a třikrát srpový vklad (12 %), z toho u ŠI 08/66/2 a ŠI 10/247/1 s patrným křemičitým leskem (*Tab. XLI/2* a *XLII/1*). Dále byl jeden artefakt určen jako vrták (ŠI 10/256/1, *Tab. XLII/3*) a jeden jako hrot. Vazba suroviny na konkrétní typ artefaktu není na základě tohoto souboru patrná.

Na základě přítomnosti preparačních a technických úštěpů a úštěpů určitelných jako odpad z výroby je možné usuzovat na výrobu štípané industrie přímo na lokalitě. Původ suroviny zároveň ukazuje na možné kontakty, resp. její distribuční okruh. Brandýs nad Labem je od Tušimic vzdálen přibližně 100 km vzdušnou čarou a Bečov a Skršín dokonce 130 km. U

drasidla ŠI 07/115/1 (*Tab. XL/9*) určil P. Burgert jako pravděpodobné místo původu ledovcové morény na Frýdlantsku nebo Ostravsku, v tomto případě je místo proveniencce suroviny vzdáleno od lokality přibližně 90, resp. 260 km. Ledovcového původu by měl být i úštěp ŠI 10/200/1 (*Tab. XLI/4*). Z nejbližšího zdroje pochází srpový vklad ŠI 08/66/2 (*Tab. XLI/2*) vyrobený ze silicitu Krakowsko-čenstochovské jury, jehož zdroje jsou od lokality vzdáleny více než 300 km.

Čepel ŠI 08/66/3 a fragment čepele ŠI 10/235/2 tvarově odpovídají období staršího keramického pravěku. Není možné vyloučit, že se artefakty do objektů dostaly jako starší intruze, případně mohly být získány sběrem a druhotně využívány obyvateli lokality ve starší době bronzové. Ze starších období byla výzkumem přímo na lokalitě doložena pouze kultura nálevkovitých pohárů.

Štípaná industrie nepatří v rámci starší doby bronzové k příliš diskutovaným tématům. Komplexního vyhodnocení se jí v rámci únětické kultury dostalo na Moravě (*Kaňáková-Hladíková 2013*), v Čechách se vyhodnocení několika souborů věnovala v rámci své diplomové práce T. Rychtaříková (*2013*; část. publikováno v *Rychtaříková 2015*) a stručný přehled kamenných artefaktů v české únětické kultury byl podán v rámci bakalářské práce V. Krále (*2008*). Ze sídlištních objektů v Čechách byly dosud vyhodnoceny soubory z Velkých Přílep a z Vliněvsi. Ve **Velkých Přílepech** bylo ve 12 objektech nalezeno celkem 14 ks štípané industrie, z toho sedm ze SGS, tři z křemence a u čtyř nebyla surovina určena (*Rychtaříková 2013*, 45-47). Ve **Vliněvsi** mezi surovinou výrazně převažoval SGS a v menší míře byl zastoupen křemenec, oproti souboru z Velkých Přílep se zde objevil rohovec typu Krumlovský les⁵³ a platensilex typu Arnhofen (*Rychtaříková 2013*, 53-54). Zastoupení užitých surovin ve zpracovaných sídlištních souborech se tak velmi podobá surovinám užitým na sídlišti v Brandýse (ve Vliněvsi však dominantněji převládá SGS). Všechny tři lokality se nachází relativně nedaleko od sebe (v obou případech je to přibližně 24 km vzdušnou čarou od Brandýsa), dá se tedy předpokládat i podobná vzdálenostní dostupnost jednotlivých zdrojů. Jako místo nejbližšího možného původu SGS uvádí T. Rychtaříková (*2013*, 73) bohatou terasu Ploučnice západně od Mimoně, kam mohl být SGS rozplavován Panenským potokem z morény v Jítravském sedle. Velmi podobné složení surovin bylo

⁵³ Rohovec typu Krumlovský les dominuje ve starobronzových kolekcích štípané industrie na Moravě (*Přichystal – Šebela – Kopacz 2007*, 130).

zastoupeno také v soudobých hrobech (srov. *Petriščíková 2011*, 85, 99-100; *Rychtaříková 2013*; *Ernée 2015*, 128-129).

U všech tří sídlištních souborů se podobá i skladba typů jednotlivých artefaktů – nejčastěji zde byly zastoupeny úštěpy, v menší míře následované čepelemi. Běžným nálezem jsou také srpové vklady, šipky nebo škrabadla (*Rychtaříková 2013*, 46-47, 51-52, 60-62, 75). Všem třem lokalitám je také společný fakt, že většina objektů obsahovala pouze po jednom artefaktu.

Pro moravskou únětickou kulturu dospěla L. Kaňáková-Hladíková (*2013*, 32; podobně také *Přichystal – Šebela – Kopacz 2007*, 130) k závěru, že „z hlediska kamenné suroviny byly populace únětické kultury a věteřovské kultury samozásobiteli z lokálních zdrojů. Kontakty se vzdálenějšími oblastmi probíhaly prostřednictvím jiných komodit“. Vazba na nejbližší zdroje kamenných surovin je patrná také v Čechách (*Rychtaříková 2013*, 74). Doloženým způsobem získávání suroviny ve starší době bronzové je částečně také sběr starších artefaktů na lokalitě (*Kaňáková-Hladíková 2013*, 32). Vzhledem k několika předešlým doloženým fázím osídlení lokality Brandýs nad Labem-Vrábí (kultura nálevkovitých pohárů, starší fáze únětické kultury), nemůžeme ze způsobu získávání zde užitých surovin vyloučit ani tuto možnost.

3.4.4.2 Broušená industrie

Mezi artefakty upravované pomocí broušení bylo možné zařadit 23 předmětů (*Tabulka 6*), z nichž některé jsem zpracovala již v rámci své diplomové práce, kde jsou také vyobrazeny (celkem 9 kusů; *Langová 2012*, 105-106, obr. 27). Broušené artefakty se nacházely v objektech většinou osamoceně, pouze v několika případech po dvojicích. Většina z těchto artefaktů byla alespoň částečně poškozená nebo z nich byla dochována pouze malá část. Přesto je zde zřejmá velká tvarová pestrost. V případě broušené industrie je zapotřebí počítat s přetrváváním některých tvarů z předešlých období a nelze tedy vyloučit jejich větší stáří a jejich následné deponování formou starší intruze do objektu starší doby bronzové nebo jejich druhotné využití v tomto období (*Limburský – Menšík – Král 2015*, 309).

Tabulka 6: Přehled nálezů broušené industrie, včetně rozměrů.

Objekt	Obr.	Sáček č.	Popis artefaktu	Rozměry			
				délka (mm)	šířka (mm)	tloušťka (mm)	váha (g)
07/94	1	113	kamenné kolečko	56,3	54,6	18,6	70
07/98	1	104	malý zlomek broušeného nástroje	35,2	25,9	7,8	10
07/107C	1	772	zlomek sekeromlatu - břitová část	58	38,8	35,7	115,9
07/115	1	711	malý zlomek pravděpodobně broušeného nástroje	33,3	25,2	10,5	6,5
07/319	1	2038b	část hrubě opracované sekerky (?)	107,8	45,5	13,3	92
07/406V	1	2701	menší plochá sekerka s asymetrickým ostřím	71,6	40,5	12,5	77,9
	2	2702	nátepní destička se dvěma otvory	65,8	21,4	7,5	205
07/406Z	1	1347	odlomená týlní část sekerky?	51,6	29,8	9	29,1
07/620I	2		břitová část sekeromlatu s částí zachovaného otvoru	66,6	42	39	141
	-	2247	hrubě opracované kamenné kolečko	110,6	102,9	12	197
07/620II	1	2150	vývrtek	33	19	18,3	17,8
07/620III	-	-	větší kamenné kolečko s ohlazenými hranami	113	111	16	-
07/798	1	3005	ploché kamenné kolečko s otvorem	52	51	18,1	59,6
08/18	1	89	fragmenty BI, na jednom z nich traseologické stopy	40,1	30,3	12,6	22,3
	2	1457	část hrubě opracované sekerky (?)	73,4	37,9	9,5	38,9
08/66	1	750	zlomek kamenného kolečka (?)	49,6	37,7	18,6	37,6
10/180	1	1704	kamenné kolečko	37,3	36,3	16,5	23,1
10/318	1	2140	hrubě opracovaná sekerka	132	57,3	12,3	120
10/229	1	1774	kamenná koule	40,7	38,1	35	51
10/323	1	2175b	plochý zrnitý kámen s ohlazenými hranami	47,8	45,1	7,3	15,9
10/324	1	2156	kamenná sekerka	67,7	44,8	20,1	86
	2	2115	kamenná koule	46,6	42,3	37,8	87
16/597	1	27	kamenná sekerka, opracovaná pouze z jedné strany - podélně rozštípnutá?	55	32	9	-

Nejčastějším broušeným kamenným artefaktem nalezeným na lokalitě byla kamenná kolečka nebo jejich části, kterých se v sídlištních objektech nacházelo celkem šest. Jejich průměr se pohyboval mezi 37 a 56 mm a velmi svým vzhledem připomínají kolečka keramická (viz *Kap. 3.4.2.1*). Kolečko nalezené nad objektem 07/798 bylo navíc uprostřed provrtáno (*Langová 2012, tab. LVII*).

Druhý nejčastější nález představují sekerky, dvě z nich s asymetrickým ostřím (BI 16/597/1, *Tab. XLV/3*; BI 07/406V/1, *Langová 2012*, tab. LVI). Na sekerce BI 10/324/1 (*Tab. XLV/1*) jsou makroskopicky patrné traseologické stopy, a to na dvou místech. Nejvíce stop se nachází v místě ostří, kde odpovídají směru předpokládaných úderů při sekání. Další stopy se nachází v místě uchycení sekerky do topůrka. O týlní část sekerky se zřejmě jedná také v případě artefaktu BI 07/406Z/1 (*Langová 2012*, tab. LIX). Sekerky či jejich části představovaly nejčastější nález broušené industrie na sídlišti ve **Vliněvsi** (*Limburský – Menšík – Král 2015*, 309) a jeden exemplář je odtud doložen i z hrobu (*Limburský a kol. 2018*, 173).

O hrubě opracované sekerky nebo kamenné nože by se mohlo jednat i v případě artefaktů BI 07/319/1 (*Tab. XLI/1*), BI 08/18/2 (*Tab. XLIV/2*) a BI 10/318/1 (*Tab. XLIV/3*). Makroskopicky patrné šikmo jdoucí traseologické stopy na BI 07/319/1 a BI 08/18/2 by mohly ukazovat na skutečnost, že i přes velmi hrubé provedení by se mohlo jednat o finální produkt. Směr traseologických stop u těchto dvou artefaktů ukazuje na používání delší strany, mohlo by se tedy jednat spíše o nůž⁵⁴.

K sekání nebo jako zbraně zřejmě původně sloužily dva sekeromlaty nalezené ve výplni příkopu – BI 07/107C/1 (*Langová 2012*, tab. LVIII) a BI 07/620I/2 (*Langová 2012*, tab. LX). Dva fragmenty sekeromlatů byly nalezeny také na věteřovském sídlišti v **Hodonicích**, jejichž vznik D. Rožnovský datuje do období eneolitu, jejich druhotné užití však předpokládá i ve starší době bronzové (*Rožnovský 2016*, 241, tab. 141/1). Sekeromlaty obdobného tvaru byly nalezeny také např. ve třech hrobech z **Vliněvsi**, kde jsou datovány do kultury únětické (*Limburský – Menšík – Král 2015*, 309-311; *Limburský a kol. 2018*, 469), a jeden exemplář je znám i z hrobu z **Polep** (*Dvořák 1927a*, 29). S jejich výskytem i v mladším období únětické kultury je tedy i přes nečetné nálezy nutno počítat (*Jiráň [ed.] 2008*, 16).

Poněkud neobvyklý nález představují dvě kamenné koule, obě přibližně o průměru 4,5 cm (BI 10/324/1, BI 10/229/1, *Tab. XLV/2 a 4*), pro něž se mi zatím nepodařilo najít přesnější analogie ani interpretaci. Předpokládám ale, že by velmi dobře mohly sloužit jako střelivo do praku.

⁵⁴ K. Sklenář s J. Hartlem (1989, 44) nůž definují jako „*podlouhlý plochý výrobní nástroj s charakteristickým ostřím souběžným s linií zesíleného hřbetu*“. Datují je sice do období eneolitu, avšak uvedená vyobrazení se tvarově velmi podobají nálezům z Brandýsa, nelze tak vyloučit ani starší intruzi.

Mezi dalšími kamennými artefakty byla ve výplni příkopu nalezena kamenná nátepní destička BI 07/406V/2 (*Langová 2012*, tab. LIX) a vývrtek BI 07/620II/1 (*Langová 2012*, tab. LX), který ukazuje na výrobu broušené industrie přímo na lokalitě. Čtyři kamenné artefakty nebylo možné kvůli jejich velmi malé dochované části určit, je však zapotřebí poukázat na makroskopicky patrné traseologické stopy na zlomcích BI 07/98/1 (*Tab. XLII/5*) a BI 08/18/1 (*Tab. XLIV/1*). Neurčitelné fragmenty broušených artefaktů byly zaznamenány i na sídlišti v **Hodonicích** (*Rožnovský 2016*, 241-242).

3.4.4.3 Pískovcové brusy/brousky

Mezi kameny se nacházelo několik kusů hrubého zrnitého kamene, zřejmě pískovce, z nichž některé na sobě nesly nápadné i vícečetné zářezy (KA 10/254/1, KA 10/229/1, KA 10/278/1; *Tab. XLVI/3, XLVII/1, XLVIII/1*) a jiné naopak jednu nebo dvě záměrně vyhlazené plochy (KA 10/180/1, KA 10/180/2, KA 10/229/2-3, KA 16/596/1-2; *Tab. XLVI/1-2, XLVII/2-3, XLVIII/3-4*). Tři kameny byly zbarveny do červena (KA 10/180/1, KA 10/229/9 a KA 10/278/7) a je tedy možné předpokládat, že přišly do kontaktu s ohněm.

Hrubozrný kámen – často pískovec – bez patrných pracovních stop se nacházel i v řadě dalších objektů (např. 08/42 08/51, 10/209, 10/256, 10/303). Mnohé z nich byly přepáleny. Vzhledem k absenci patrných stop po opracování nebyly dokumentovány. Pískovec zřejmě pocházel z místních zdrojů (*Zavřel 2003*, obr. 4 a *Kap. 2.1.1*), jemně zrnitý zvětralý pískovec okrové barvy byl zachycen např. v rámci nedalekého výzkumu J. Turka v roce 2011 (*Turek – Turková 2012a*, 670).

Torzo pískovcového brousku je uváděno ze sídlištní jámy v **Mcelech u Nymburka** (*Lička 1971*, 674-675). Jako kamenný brousek mohl být využíván také obdélný kamenný předmět nalezený v hrobě 5 v **Opavě-Vávrovicích** (*Hlas – Stuchlík – Šín 2017*, 67, obr. 18). Pískovcové brousky s vyhlazenými plochami byly v četném množství identifikovány také na věteřovském sídlišti v **Hodonicích** (*Rožnovský 2016*, 234), zmiňovány jsou také ze sídliště ve **Vliněvsi** (*Limburský – Menšík – Král 2015*, 312). Na některých předmětech jsou patrné i vícečetné brusné rýhy, na jiných zase brusné plochy, které je možné interpretovat jako pracovní stopy po opracování kamenné, dřevěné i kostěné industrie (*Sklenář – Hartl 1989*, 56).

Ve dvou případech se v tomto typu kamene vyskytovaly otisky mušlí – v kameni KA 08/66/1 (*Tab. XLV/5*) se nachází pozitivní otisk mušle a v kameni KA 10/180/2 (*Tab. XLVI/2*) negativní. Přestože mušle a škeble patří k častým nálezům únětické kultury a to

v nejrůznějších podobách (sladkovodní, mořské, odlité z bronzu), pro tyto otisky v kameni se mi mezi nálezy ze starší doby bronzové analogie nalézt nepodařilo. S ohledem na geologickou situaci v bezprostředním okolí lokality (výskyt svrchně křídových hornin v západní části Brandýsa nad Labem) nelze vyloučit jejich místní původ (*Obr. 4/315*).

3.4.4.4 Valouny s patrnými pracovními plochami

Jako nástroje byly využívány i kamenné valouny. V objektu 07/690 – mohyle se nacházel valoun se silně otlučenými až obroušenými třemi hranami (*Tab. IL/1*), naopak na valounu nalezeném v objektu 10/229 se otlučená plocha nacházela pouze na jednom místě a byla sotva patrná (*Tab. IL/2*). Obzvláště valouny s málo patrnými stopami opotřebení je nepochybně velmi snadné, obzvláště při výzkumu prováděném za nepříznivých podmínek, přehlédnout. Je tedy možné předpokládat, že se těchto artefaktů mohlo v objektech nacházet výrazně více. Zřejmě poškozený valoun byl nalezen ve výplni příkopu v řezu 07/776 (*Langová 2012, obr. 27, tab. LVIII*). Valoun s dohladka ohlazenou plochou byl nalezen ve výplni příkopu v řezu 07/107B a je ho snad možné interpretovat jako drtič (*Langová 2012, obr. 27, tab. LVIII*).

Valoun s obdobně vyhlazenou plochou jako u artefaktu KA 07/690/1 a celkem sedmi identifikovanými pracovními plochami byl nalezen v hrobě 16 v **Praze-Miškovicích**. V témže hrobě se nacházel i valoun s méně nápadnými dvěma pracovními plochami, který se svým vzhledem velmi podobá artefaktu KA 10/229/1 z Brandýsa (*Ernée 2015, 130-140, Abb. 68-78*). Celkem 12 valounů se stopami po užití a dalších několik bez identifikovatelných stop bylo zaznamenáno na sídlišti ve **Vliněvsi** (*Rychtaříková 2013, 55*) a devět valounů (z toho ve dvou případech se stopami po broušení) se jich nacházelo v hrobech (*Limburský a kol. 2018, 470*). Valoun „*diskovitého tvaru s otlučenými a zhmožděnými plochami*“ pochází ze sídlištního objektu z **Prahy-Čakovic** (*Kovářík 1983, 144, obr. 15/12*). Velmi podobné kamenné otloukače, náležící však mladší době bronzové, pochází také z **Prahy-Bubenče** (*Kostka – Smejtek 2016, 85, 94, obr. 30/3-4*) a zmiňovány jsou i ze starobronzového sídliště v **Plačicích** (*Vodák 2016, 66*). Valouny s výraznými stopami víceúčelového používání patří mezi poměrně běžné sídlištní nálezy, o jejich způsobu užití se však můžeme jen dohadovat. Na základě provedených traseologických analýz bylo prokázáno jejich víceúčelové užití a nelze vyloučit ani jejich použití při zpracování kovu (*Ernée 2015, 152-155, Abb. 86-87*).

3.4.4.5 Drtidla

V pěti sídlištních objektech byly nalezeny zlomky drtidel (zrnotěrek), ani jedno z nich nebylo kompletní, ve všech případech se jednalo již jen o jejich zlomky, nebylo tedy možné určit jejich maximální rozměry. Z dochovaných částí je však možné alespoň určit maximální dochovanou šířku drtidel, která se ve všech případech pohybovala mezi 14 a 17 cm. Všechny byly vyrobeny z hrubozrnné horniny a jejich plocha měla lehce konkávní tvar (*Tab. L-LI*). Spodní část drtidel KA 10/180/3 a KA 07/197/1 (*Tab. LI/1-2*) byla zbarvena do černa a musela tedy přijít do bezprostředního kontaktu s ohněm.

Drtidla se v sídlištních objektech vyskytovala velmi často, ve **Vliněvsi** jsou uváděna z devíti objektů (*Rychtaříková 2013, 56*), v sídlištním objektu ze **Mcel u Nymburka** se nacházely dokonce čtyři zlomky drtidel (*Lička 1971, 674-675*). Další drtidla jsou známa ze sídlištní jámy v **Křemýži**, v **Praze-Bubenči** (*Hnízdová 1952, 8*) a několik fragmentů pochází také ze sídlištních jam z **Plačic** (*Vodák 2016, 66*). Celkem 33 zrnotěrek nebo jejich částí bylo zaznamenáno na sídlišti v **Hodonicích** (*Rožnovský 2016, 242*). Surovina byla určena u drtidla pocházejícího ze sídlištní jámy ze závěru starší doby bronzové z **Prahy-Zahradního města** - bylo vyrobeno ze žuly (*Fridrichová 1971, 91*). Za zmínku jistě stojí, že drtivá většina z uvedených nálezů nebyla nalezena v neporušené podobě, s výjimkou několika případů z Hodonic se jednalo pouze o jejich fragmenty.

Drtidla se ve výjimečných případech mohou vyskytnout i v hrobech, tak jak tomu bylo v případě hrobu 5 z **Opavy-Vávrovic**. V hrobě se nacházela dvě celá drtidla s konkávně vyhlazenou plochou vyrobená z kulmské droby. Jejich maximální délka dosahovala 31 a 50 cm (*Hlas – Stuchlík – Šín 2017, 67, obr. 18*). Různě velké části drtidel se nacházely také v osmi hrobech ve **Vliněvsi** (*Limburský a kol. 2018, 469*).

3.4.5 BRONZOVÉ ARTEFAKTY

Pomineme-li drobný fragment bronzového drátu ze staroúnětického hrobu 63 a nejspíše nálezy z hrobu 73 (*Langová 2012, tab. LIII*), byly na lokalitě nalezeny pouze tři další kovové předměty, které je možné datovat do starší doby bronzové. U skeletu 1 z mohyly 07/690 byla na temeni lebky nalezena jednoduchá bronzová záušnička (*Langová 2012, tab. LIII; Danielisová – Langová at al. 2013, 63, obr. 7*). Jednoduchá, předchozí velmi podobná bronzová záušnička se nacházela na levém spánku dětského skeletu z hrobu 14/572 (*Tab. LI/3; CLXV*).

Jediným bronzovým artefaktem nalezeným v sídlištním objektu bez souvislosti s uloženým skeletem byla asi 1 cm dlouhá bronzová tyčinka, kterou je, vzhledem k zašpičatělému konci, možné považovat za úlomek hrotu jehlice.

Přestože bronzové předměty jsou na pohřebištích v mladším období únětické kultury naprosto běžné, jejich sídlištní nálezy jsou spíše výjimečné (Pleinerová 1967, 17). Na nepříliš četný výskyt kovů na sídlištních věteřovské kultury upozorňuje také D. Rožnovský (2016, 221).

3.4.6 ARTEFAKTY POZNAMENANÉ ŽÁREM

Mezi běžné nálezy na lokalitě patří mazanice, která byla dokumentována téměř v každé zásobní jámě na lokalitě (přehled objektů viz *Kap. 3.2.1*). Většina objektů obsahovala pouze určité množství drobných kousků, často v terénní dokumentaci popsaných jako „*drobné pecky mazanice*“, které je možné interpretovat jako součást zásypu objektu, tedy jako nedílnou součást dané vrstvy. V některých objektech jsou však patrné velké kusy mazanice, případně celé vrstvy tvořené pouze mazanicí.

Několik velkých kompaktních kusů bylo nalezeno u dna objektů 07/221 (největší o rozměrech více než 35x30 cm; *Tab. LXXV*) a 08/1 (*Tab. CVII*), které se zase nacházely uprostřed objektu. V severní polovině tohoto objektu bylo dokumentováno přes 12 kg mazanice, jižní polovina nebyla zkoumána. Přibližně uprostřed objektu 07/716 (*Tab. XCVIII*) byla u jeho dna na profilu dokumentována mazanicová 10 cm mocná vrstva, která však nebyla zachycena v ploše a není možné tak určit její plošný rozsah. Takto velké kusy a koncentrace mazanice se mohly jen stěží pohybovat jako součást vrstvy a musely být proto do objektu vhozeny záměrně.

V několika objektech mazanice tvořila dokonce celé souvislé vrstvy. V objektu 07/470 (*Tab. LXXIX*) se nacházela kompaktní mazanicová vrstva o mocnosti přibližně 20 cm obsahující četné kusy mazanice s otisky prutů. Obdobně kompaktní vrstva (čítající dohromady téměř 8,5 kg materiálu) byla dokumentována také v horní části zásobní jámy 08/82 (*Tab. CXX-CXXI*). Kompaktní vrstva mazanice a uhlíků byla zaznamenána také v sídlištním objektu v **Praze-Čimicích** (Havel 1981, 76, obr. 4). Velké kusy mazanice se nacházely v zásypu celého objektu 07/774 (*Tab. CI*) s největší koncentrací v jeho horní části, kde mazanice tvořila téměř kompaktní vrstvu. Spodní část objektu byla navíc do výšky 20-25 cm vyplněna černou uhlíkatou vrstvou. Černá uhlíkatá vrstva s velkým množstvím mazanice byla zachycena také přibližně uprostřed objektu 10/308 (*Tab. CXXXIX*).

Situace v těchto objektech budí dojem záměrné likvidace pozůstatků velkého množství materiálu, který musel projít ohněm. V případě mazanice se zřejmě jedná o pozůstatek požáru domu/domů. Stopy po rozsáhlejší požáru byly zachyceny také ve výplni příkopu (viz dále zejm. *Kap. 3.5.1.2*). Větší množství mazanice (1-2 kg) pochází ještě z několika dalších objektů (např. 07/115, 08/16, 08/18), její přítomnost však nebyla v dokumentaci nijak zaznamenána (*Tab. LXVIII, CX, CXI*).

Na požár na lokalitě můžeme usuzovat ještě na základě dalšího typu nálezů. V několika objektech byly nalezeny hroudy různých velikostí připomínající na první pohled strusku, avšak výrazně lehčí. Struktura těchto nálezů velmi připomíná pemzu a na povrchu je patrný až skelný lesk (*Tab. LII*). Jedná se o zeminu, která prošla velmi vysokým žářem, kterého je možného dosáhnout pouze za dobrého přísunu vzduchu (např. vítr, komínový efekt atp.)⁵⁵. Na skutečnost, že se jedná o zeminu, resp. mazanici, přepálenou za extrémní teploty poukazují zlomky z objektů 10/230 a 10/229 (viz *Tab. LII/3-4*), které mají z jedné strany tuto pemzovitou strukturu se skelným leskem. Na opačné straně, která zřejmě nebyla vystavena takovému žáru, jsou stále patrné otisky prutů. U ostatních kusů není původní tvar patrný.

Takto pemzovitě přepálená hlína byla zaznamenána celkem ve 20 objektech, ve kterých se nacházelo dohromady 143 kusů o celkové váze přes 4,5 kg (*Tabulka 7*). Nejvíce kusů takto přepálené zeminy se nacházelo v objektu 07/470, z nějž bylo dokumentováno 88 ks o váze téměř 2,5 kg. Vzhledem k tomu, že z objektu byla zkoumána pouze jeho polovina, můžeme předpokládat, že původní množství bylo daleko větší. Bez zajímavosti není, že právě v tomto objektu se nacházela mocná mazanicová vrstva (viz výše).

Tabulka 7: Přehled pemzovitě přepálené zeminy v jednotlivých objektech.

Objekt	Počet (ks)	Váha (g)	Objekt	Počet (ks)	Váha (g)	Objekt	Počet (ks)	Váha (g)
07/107	17	237	08/66	6	223	10/278	5	132
07/406	2	81	10/180	2	745	10/319	1	33
07/470	88	2405	10/200	1	1	10/348	1	23
07/562	1	5	10/229	6	88	10/357	1	22
07/83	2	5	10/230	1	21	10/362	3	322
08/16	1	59	10/256	2	122	14/551	1	8
08/23	1	3	10/257	1	48	celkem	143	4583

⁵⁵ Za konzultaci a určení jsem zavázána P. Zavřelovi a M. Augustýnové.

Rozložení těchto nálezů na ploše ukázalo dvě od sebe poměrně vzdálené skupinky. Menší skupinka se nachází kolem jižní části příkopu, kromě řezů příkopu 07/107 a 07/406 se tyto předměty nacházely ještě v nedalekých objektech 07/83, 07/470 a 07/562. Větší skupina byla koncentrována naopak v severní, resp. severovýchodní části lokality, které prostorově odpovídaly zejména oběma plochám zkoumaným v roce 2010 a objektům odkrytým o dva roky dříve v komunikaci mezi těmito plochami. Obě tyto skupinky jsou od sebe vzdáleny více než 100 m a v jejich „meziprostoru“ nebyly takto přepálené předměty vůbec nalezeny. Zdali tyto koncentrace ukazují na dvě ohniska požáru nebo pouze odrážejí metodu výzkumu, zůstává pouze v rovině spekulací.

Do úvah o artefaktech, které nezáměrně přišly do kontaktu s velkým žářem, zcela bezpochyby patří také druhotně přepálená keramika, na níž působil vysoký žár, který způsobil deformaci jejího původního tvaru. Nálezy takovýchto fragmentů se vyskytly ve více než polovině objektů, avšak jejich počet byl vždy velmi nízký a v žádném z objektů nepřesáhl 20 kusů.

3.4.7 ZVÍŘECÍ KOSTI A MALAKOFAUNA

Výzkum lokality poskytl rozsáhlý soubor zvířecích kostí, jehož výpovědní hodnota je podtržena výjimečně dobrým stavem dochování osteologických pozůstatků. Archeozoologický posudek byl zatím vyhotoven pouze pro nálezy z výzkumné sezóny 2007 a jeho autorkou je Z. Sůvová (2011). Zvířecí kosti, které byly později vytříděny z antropologie, vyhodnotil R. Kyselý (2011).

3.4.7.1 Zvířecí kosti

Ve svém posudku Z. Sůvová (2011) souhrnně shrnula osteologický materiál z únětických objektů z výzkumné sezóny 2007 čítající 3386 ks kostí nebo jejich fragmentů o celkové váze 69180,8 g. V souboru bylo identifikováno celkem 17 živočišných druhů včetně člověka:

Nejčastěji byly zaznamenány kosti tura domácího (*Bos taurus*) náležící nejméně 17 jedincům⁵⁶, následovány kostmi ovce/kozy (*Ovis/Capra*), které bylo možné přiřadit 13 jedincům, a prasete domácího (*Sus domesticus*) z minimálně 11 jedinců. Minimálně z pěti zvířat pocházely kosti psa domácího (*Canis familiaris*) a z jednoho zvířete kosti koně domácího (*Equus caballus*). Hojně byla zastoupena divoká zvěř. Minimálně ze čtyř jedinců pocházely kosti jelena lesního (*Cervus elaphus*) a ze tří zajíce polního (*Lepus europaeus*). Dále byly zastoupeny kosti srnce obecného (*Capreolus capreolus*), prasete divokého (*Sus*

⁵⁶ Tur dominoval i mezi zvířecími kostmi vytříděnými z antropologie (Kyselý 2011).

scrofa), lišky obecné (*Vulpes vulpes*), bobra evropského (*Castor fiber*), křečka polního (*Cricetus cricetus*), vrány/havrana (*Corvus corone/frugilegus*), ropuchy (*Bufo* sp.) a schránka velevruba (*Unio* sp.).

Zatímco u prasete převažovaly nálezy nedospělých jedinců, u tura i ovce/kozy se vyskytovaly stejnou měrou jedinci dospělí i nedospělí. Četně jsou doloženy stopy po opracování kostí sekáním i pomocí ohně a to na širokém spektru domácích (tur, kůň, prase, ovce/koza) i divokých zvířat (jelen, srnec). Způsob opálení kostí odpovídal různým typům událostí – opékání nad ohněm i kontaktu s velkým žářem, např. při požáru nebo kremaci. Stopy po porcování byly doloženy kromě nedospělých i u dospělých domácích zvířat, která byla pravděpodobně nejdříve určena k získávání sekundárních produktů (Sůvová 2011), poté ale byla využita stejně jako na ostatních lokalitách starší doby bronzové i na produkty primární (Roblíčková 2003, 482). Z. Sůvová (2011) spočítala, že spotřebu masa v Brandýse nad Labem ve starší době bronzové pokrýval přibližně z 80 % tur, 11 % prase a 9 % ovce/koza, do svého výpočtu však nezahrnula kosti divokých zvířat, kterých bylo na lokalitě identifikováno relativně velké množství (13 %). Je třeba ale také brát v úvahu, že původní množství zvířecích kostí na sídlišti bylo v průběhu času značně redukováno (Neustupný 1981) a dnes máme k dispozici, podobně jako např. u keramiky, k dispozici jen jejich část, neboť „*naprostá většina kostí je zničena dříve než se dostane do podzemních archeologických objektů*“ (Neustupný 1981, 158), přičemž kosti velkých zvířat jsou k redukci o něco méně náchylné než kosti zvířat menších a zároveň kosti starších jedinců se dochovávají lépe než kosti mláďat (Neustupný 1981, 160, 162).

V některých objektech bylo možné na základě dostupné dokumentace identifikovat celé skelety zvířat nebo jejich velké části. Archeozoologický posudek (Sůvová 2011) však uvádí pouze stručnou determinaci jednotlivých kostí a o kompletních skeletech se nezmiňuje, uvádí pouze že „*u psa i jelena byla zjištěna podobná situace: v obou případech byly nalezeny větší části koster*“ (Sůvová 2011). Případné skelety, které na dokumentaci nebyly zachyceny, unikly tedy pozornosti a nejsou v následujícím výčtu zahrnuty.

Na fotografii je u dna objektu 07/83 zachycen větší skelet (hrudní část páteře o délce přibližně 50 cm; *Tab. LXV*) tura domácího (*Bos taurus*) mladšího věku (Sůvová 2011). V objektu 07/603 byla přibližně 20 cm nade dnem (vrstva 50-70 cm od úrovně skrývky; *Tab. LXXXIV*) zachycena kostra jelena lesního (*Cervus elaphus*) v neanatomické poloze (Sůvová

2011). Skelet jelena lesního v jámě přesně odpovídající jeho rozměrům⁵⁷ a bez patrných zářezů nebo poranění se nacházel v objektu 10/277_303 (Tab. CXXXVI). Stáří tohoto jelena bylo určeno na 2,5-3 roky a z jeho skeletu bylo získáno radiokarbonové datum 3446±37 BP (CRL-15578A). V objektu se navíc nacházela přední končetina mladšího jelena (4-7 měsíců) a části velmi mladého jelena (0,5-5 měsíce), skelety dvou štěňat menšího nebo středně velkého plemene o stáří 3,5-4,5 měsíce, kosti dospělého psa většího plemene a kosti mladého zajíce (Kyselý – Pecinová 2018). Přibližně 40-60 cm nade dnem superpozice objektů 07/773 a 07/841 (Tab. C, CV a CVI) byl dokumentován skelet psa (*Canis familiaris*; Sůvová 2011) a u dna objektu 07/841 (hloubka 60-100 cm; Tab. CVI) ještě lebka tura (Sůvová 2011). Z objektu 07/107 zmiňuje R. Kyselý (2011) „několik kostí nebo jejich fragmentů pocházejících z různých částí skeletu (lebka, končetiny, páteř)“ zajíce polního (*Lepus europaeus*) juvenilního věku a i v tomto případě by se mohlo jednat o původně celý skelet.

Je zapotřebí upozornit na relativně vysoké zastoupení kostí jelena lesního v souboru. Z. Sůvová (2011) uvádí ze sezóny 2007 kosti minimálně čtyř jedinců. Z dalších sezón byl vyhodnocen pouze obsah objektu 10/277_303, který obsahoval kosti dalších tří. Minimálně ve dvou případech se jednalo o kompletní skelety (objekty 07/603 a 10/277_303), velké množství kostí jelena se nacházelo také v objektu 07/706, na dokumentaci však žádná část skeletu nebo větší kumulace kostí nebyla zachycena. Pro nález z objektu 10/277_303 R. Kyselý s M. Pecinovou hledají na základě nálezového kontextu (velikost jámy přesně pro uložení celého těla jelena, stopy po ohni, další skelety zvířat) interpretaci v rovině rituální (Kyselý – Pecinová 2018). Dá se předpokládat, že po komplexním vyhodnocení archeozoologického materiálu z výzkumných sezón 2010, 2014 a 2016 se počet nálezů ještě navýší. Skelety jelena byly zaznamenány i na dalších starobronzových sídlištích. Téměř celá kostra jelena byla nalezena na sídlišti v **Budkovicích** (Ondráček – Stuchlíková 1982, 28), minimálně čtyřmi jedinci byl jelen zastoupen ve věteřovských objektech na **Blučině-Cezavách** (Roblíčková 2003, 470) a jednou kostí je doložen také z únětického sídliště ve **Šlapanicích** (Roblíčková 2003, 468). Na sídlišti ze závěru starší doby bronzové v **Nowé Cerekwi** (Woj. Opolskie) byly nalezeny čtyři skelety ve třech jamách vedle sebe. V jedné jámě se nacházela dospělá laň dohromady se skeletem lišky, v další skelet mladé laně se skeletem mladé srny a ve třetí jámě byly skelety dospělé a mladé laně (Kyselý – Pecinová 2018, 169). Skelety jelenů v sídlištním kontextu jsou však známy i z ostatních období

⁵⁷ Velikost jámy přesně odpovídala velikosti jelena, aby do ní mohl být uložen celý. Zdá se tak, že jáma byla vyhloubena právě za tímto účelem do dna prázdné jámy 10/303 (Kyselý – Pecinová 2018, 168).

pravěku (*Kyselý – Pecinovská 2018*, 169) a jejich kosti a paroží byly i hojně využívány jako surovina pro výrobu nástrojů. Četné nálezy jsou uváděny např. z **Hradiska u Kroměříže** (*Zikmundová 1958*, 584, 587), **Spišského Štvrtku**, kde bylo z kostí jelena vyrobeno dokonce 16 % všech nástrojů, u nichž bylo možné surovinu určit (*Oravkinová – Hromadová – Vlačiky 2017*, 34 a obr. 2), nebo obecně z prostředí maďarovské kultury (*Točík 1959*, 36). Paroží však bylo získáváno spíše sběrem než lovem (*Točík 1959*, 23; *Oravkinová – Hromadová – Vlačiky 2017*, 34).

Ani časté nálezy skeletů nebo ojedinělých kostí psa nejsou výjimkou, z objektů s určeným archeozoologickým materiálem byly identifikovány skelety dvou štěňat (objekt 10/303) a jednoho dospělého psa (superpozice objektů 07/773 a 07/841). Je zde nutné připomenout nález pravé přední tlapky psa u skeletu 2 z mohyly (objekt 07/690; R. Kyselý v *Danielisová – Langová et al. 2013*, 68-69). Nekompletní skelet štěněte je znám např. z únětického sídliště v **Hrádku** (*Roblíčková 2003*, 462), téměř kompletní skelet psa (nejspíše feny) také z **Moravské Nové Vsi** (*Roblíčková 2003*, 466). Kompletní kostra psa byla nalezena také v sídlištním objektu v **Plačicích** (*Vodák 2016*, 66). V souboru ze **Šlapanic** tvořily kosti psa dokonce 7,7 % (*Roblíčková 2003*, 468). Kostí minimálně osmi psů, včetně dvou štěňat, byly nalezeny na věteřovském sídlišti v **Blučině-Cezavách** (*Roblíčková 2003*, 471). Opakované nálezy psích skeletů podle M. Roblíčkové (2003, 487) ukazují na specifický vztah mezi ním a člověkem, který nebyl zaměřen primárně na konzumaci. Některé nálezy psích kostí s patrnými stopami po ohni nebo zářezech však připouští konzumaci příležitostnou. V ojedinělých případech byly kosti psa využity i na výrobu nástrojů (např. *Oravkinová – Hromadová – Vlačiky 2017*, 34).

Kompletní skelety ostatních druhů zvířat jsou v objektech starší doby bronzové spíše výjimečné (*Kyselý – Pecinovská 2018*, 169). Analogií ke skeletu tura nalezeného v objektu 07/83 a lebky tura z objektu 07/841 může být skelet hovězího dobytka z **Prahy-Zahradního města**. Podobně jako v objektu 10/277_303 z Brandýsa bylo i zde v objektu přítomno ohniště (*Fridrichová 1971*, 91-95, obr. 2). Nízký výskyt celých skeletů (mimo psa) kontrastuje k předešlému období eneolitu, ve kterém obzvláště skelety tura byly hojným nálezem (*Kyselý – Pecinovská 2018*, 169).

K souboru z Brandýsa poskytl velmi podobné druhové i věkové složení domácích zvířat soubor zvířecích kostí z **Blučiny-Cezav**. Výrazně zde převládal hovězí dobytek, méně byly zastoupeny ovce a kozy a pouze minimálně se zde vyskytovaly kosti prasat. Obdobné bylo

také věkové složení v rámci jednotlivých druhů. Podle věkového určení byla polovina turů zřejmě chována na maso a druhá polovina krmena na mléko a práci a teprve poté zkonsumována. Obdobná situace byla také u koz a ovcí. Naopak kosti prasat pocházely ve většině případů z mladých jedinců a dá se tak předpokládat jejich chov pro maso. Velmi málo byly zastoupeny kosti koní (Roblíčková 2003, 462-466). Obdobné zde bylo i zastoupení kostí divokých zvířat (13 %, resp. 10 % v objektech věteřovské kultury), mj. vrány černé a zajíce polního (Roblíčková 2003, 462-464, 470). V objektech řazených do věteřovské kultury byly nalezeny pozůstatky bobrů, zajíců, pratura a srnce (Roblíčková 2003, 471-472). Velmi podobné složení domácích zvířat bylo zaznamenáno také na sídlišťích únětické kultury v **Moravské Nové Vsi** a **Šlapanicích**. Patrný je rozdíl v podílu divoké zvěře, zatímco ve **Šlapanicích** tvořila 10 % souboru, v **Moravské Nové Vsi** nebyla zaznamenána vůbec (Roblíčková 2003, 466).

Na všech zmiňovaných sídlišťích starší doby bronzové, stejně jako v Brandýse nad Labem, výrazně převažoval hovězí dobytek nad ostatními druhy a teprve s velkým odstupem následován ovcí/kozou a prasetem. Pokud jsou z jiných sídlišť zmiňovány celé skelety zvířat, jedná se většinou o psa nebo jelena. Bez zajímavosti není ani výskyt jelenů (vyjma ojedinělé kosti ze Šlapanic) v objektech věteřovské kultury (Budkovice, Blučina-Cezavy, Nowa Cerekew), resp. v samém závěru starší doby bronzové (Brandýs nad Labem). Vzhledem k velmi malému počtu dosud vyhodnocených souborů však nelze dělat v tomto směru zatím spolehlivější závěry. Vysoký podíl chovu hovězího dobytka a zároveň ovcí a koz vyžadovalo podle M. Roblíčkové (2003, 489) velké množství pastvin.

3.4.7.2 Malakofauna

Velmi častým nálezem v sídlišťních objektech byly lastury, které byly dokumentovány celkem v 48 sídlišťních objektech⁵⁸. Celkem zde bylo objeveno 335 lastur nebo jejich částí (Tabulka 8). Jejich původní počet je však bezpochyby ovlivněn faktem, že většina z objektů byla zkoumána pouze z poloviny. V objektech se často vyskytovala jedna nebo několik málo lastur (po jedné se vyskytovalo celkem v 10 objektech). Nejvíce jich bylo odkryto v objektu 10/229 (celkem 56 kusů). Lastury nejevily známky po žádné druhotné úpravě, velké množství z nich však bylo dochováno pouze ve fragmentech. Zdali je tento stav důsledkem záměrného rozlamování (např. při konzumaci) nebo pouze stavu dochování není možné

⁵⁸ Údaje pro sídlišťní objekty z výzkumné sezóny 2007 byly přejaty ze zprávy Z. Sůvové (2011), která podává komplexní archeozoologické vyhodnocení objektů únětické kultury. Důvod nízkého počtu nálezů z objektů této sezóny není znám.

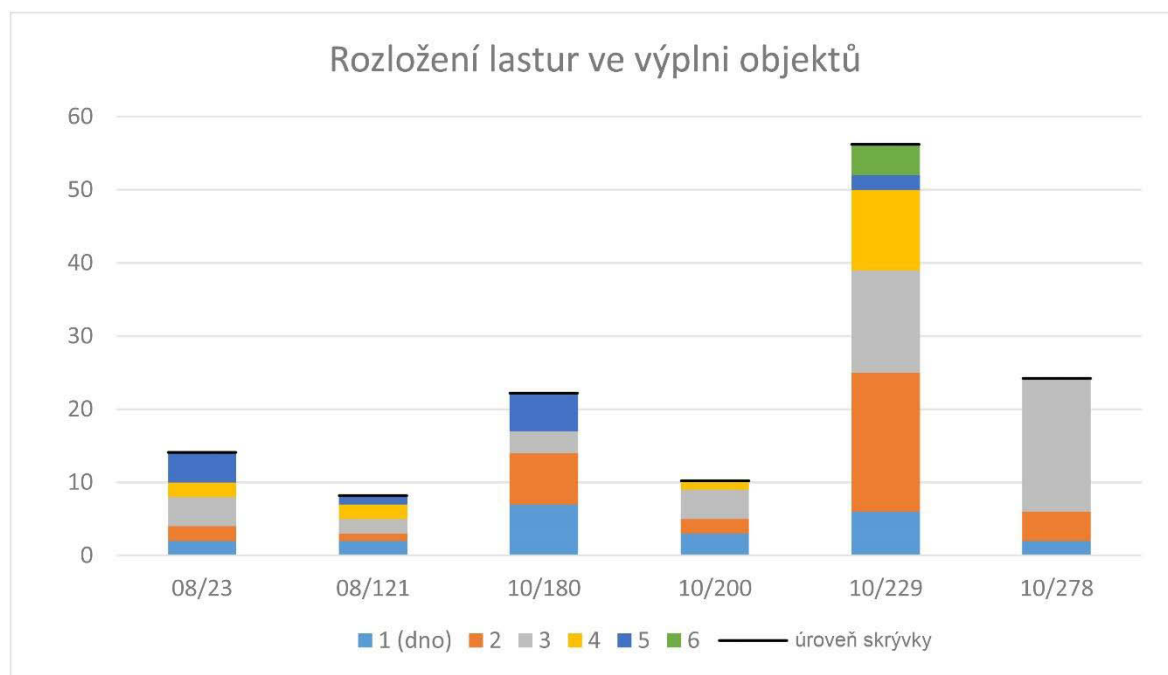
určit. Pouze u jednoho z fragmentů nalezeného v objektu 10/229 (*Tab. LIII*) je patrný záměrně vyvrtaný otvor. Tento kus se od ostatních odlišuje také svojí šedou barvou, zatímco nálezy ostatních kusů (s výjimkou hnědě zbarvených z objektu 10/307; *Tab. LIII*) jsou bílé (*Tab. LIII*).

Tabulka 8: Přehled nalezených mušlí nebo jejich částí podle jednotlivých objektů, údaje ze sezóny 2007 přejaty podle *Sůvová 2011*.

Objekt	Počet (ks)	Váha (g)	Objekt	Počet (ks)	Váha (g)	Objekt	Počet (ks)	Váha (g)
07/256	1	2	08/128+129	1	1	10/318	2	5
07/146	1	2	10/180	22	39	10/319	2	6
08/6	15	44	10/185	6	17	10/324	1	1
08/18	3	21	10/200	10	25	10/356	2	9
08/23	14	29	10/216	4	22	10/357	2	8
08/41	1	6	10/229	56	264	14/516	4	5
08/42	2	6	10/235	5	11	14/534	3	11
08/51	5	21	10/247	1	2	14/537	3	2
08/66	38	236	10/254	2	5	14/551	7	16
08/81	18	82	10/255	2	7	14/553	8	24
08/82	7	21	10/257	11	60	14/554	3	14
08/100	1	6	10/278	24	56	14/559	2	8
08/115	10	36	10/303	1	4	14/560	5	16
08/121	8	33	10/307	4	8	14/563	1	1
08/128	4	17	10/308	4	19	14/573	6	29
08/129	1	2	10/311	2	7	celkem	335	1264

V případě většího množství lastur v objektu se nacházely jak v jedné vrstvě (např. v objektu 10/235 bylo všech pět lastur nalezeno v hloubce 20-40 cm, v objektu 10/315 všech 10 lastur zase v hloubce 60-80 cm), tak rozložené v zásypu celého objektu. Rozložení lastur ve výplni objektů obsahujících jejich větší množství znázorňuje *Graf 2*. Lastury byly v rámci zásypu objektů rozloženy různě, v objektech 08/23, 08/121 a 10/200 víceméně pravidelně, v objektech 10/180 a 10/229 se jich větší množství nacházelo ve spodní části a v objektu 10/278 naopak v části horní.

Ve všech případech se jedná o lastury říčních škeblí, oba exempláře obsažené v archeozoologické zprávě z roku 2011 (*Sůvová 2011*) byly určeny jako lastury velevruba (*Unio Sp.*), stejně tak lastury nalezené v horních partiích objektu 10/303 (*Unio crassus* a *Unio Sp.*; *Kyselý – Pecinová 2018*, 158). Podle laického posouzení se zdá, že se o velevruba nebo jemu velmi podobný druh jedná i v ostatních případech (*Tab. LIII*).

Graf 2: Rozložení lastur ve výplni vybraných sídlištních objektů. Každá znázorněná dokumentovaná jednotka představuje mechanickou vrstvu o mocnosti 20 cm.

Lastury říčních škeblí nejsou v rámci únětických sídlišť výjimečným nálezem. Nálezy škeblí zmiňuje I. Pleinerová (1966, 428-432) na sídlišti v **Křemýži**, doložené jsou také z **Prahy-Čimic** (Havel 1980, 149), z **Medlešic** (Vokolek 1962) nebo **Starého Vestce** (Sedláčková – Slabina 1984, 153). Časté nálezy škeblí ve výplni zásobních jam uvádí ze sídliště v **Blatě u Pardubic** T. Čurda (1984). „*Téměř ve všech zásobních jamách, hlavně ve vrstvě nad dnem, byly nalezeny hojné lastury říční škeble*“ také na sídlišti v **Úhřeticích** (Vokolek 1977a, 19; 1977b). Na sídlišti ve **Šlapanicích** byl počet nalezených sladkovodních škeblí specifikován na „*tři tucty*“ (Roblíčková 2003, 468). „*Značný počet lastur říčních škeblí*“ ze sídlištních objektů v **Budkovicích** pokládají autoři za „*významný doplněk běžné potravy*“ (Ondráček – Stuchlíková 1982, 28). V horní části hruškovitě se rozšiřující jámy z **Blučiny-Cezav** bylo dokonce nalezeno na 2000 škeblí, ve spodní dalších zhruba 300 (Ondráček – Podborský 1954, 632). Pozdější nálezy říční škeble z **Blučiny** byly určeny jako lastury velevrubů (*Unio*) zastoupených zde třemi druhy (*Unio picorum*, *Unio crassus* a *Unio tumidus*). Zajímavostí je zjištění pouze mladších kusů bez druhotného opracování lastur (Flasar 1990).

Neopracované i opracované škeble se často vyskytují také v hrobech. U opracovaných (nejčastěji provrtaných) škeblí se předpokládá funkce ozdoby nebo amuletu, u neopracovaných by se mohlo jednat buď o surovinu k výrobě ozdob, nebo (pravděpodobněji) o masitý milodar. Jako masitý milodar byl interpretován i nález škeblí uložených na větším keramickém střepu v hrobě z **Vliněvsí** (Limburský a kol. 2018, 467).

Nálezy škeblí v hrobech se zpravidla váží na bohatě vybavené hroby (*Gardelková-Vrtelová 2014*, 34-35).

Vzhledem k absenci druhotných úprav u lastur z Brandýsa (s výjimkou jednoho vrtaného otvoru), jejich hojnému množství a rovnoměrnému výskytu v zásypech objektů se zdá být pravděpodobné, že sloužily jako potravina. Podobným způsobem jsou interpretovány i další sídlištní nálezy z lokalit starší doby bronzové (např. *Ondráček – Stuchlíková 1982*, 28; *Flasar 1990*). Mohlo se tak jednat o běžně konzumovanou potravinu.

3.4.8 ROSTLINNÉ MAKROZBYTKY

Vzorky výplně objektů z výzkumné sezóny 2007 byly proplaveny na sítu o průměru ok 0,25 mm a souhrnně vyhodnoceny P. Kočárem a R. Kočárovou (*2011*). Z únětických objektů byl identifikován poměrně rozsáhlý soubor 654 ks makrozbytků. Jeden litr vzorků obsahoval průměrně 1,52 makrozbytku (*Kočár – Kočárová 2011*, graf 7), jejich počet se však zřetelně liší v závislosti na konkrétním nálezovém kontextu. Největší koncentrace makrozbytků byla objevena ve vzorcích z příkopu. Zatímco z jednoho litru zeminy bylo u sídlištních jam průměrně získáno 1,18 kusů makrozbytků, ze vzorků z příkopu to byl téměř dvojnásobek – průměrně 1,97 makrozbytku (*Kočár – Kočárová 2011*, graf 9).

Mezi zjištěnými obilninami převažovala pšenice dvouzrnka (*Triticum dicoccon*; 64 %) s menším podílem ječmene (*Hordeum vulgare*; 22 %) a pšenice jednozrnky (*Triticum monococcon*; 7 %). Z dalších druhů byla zastoupena pšenice špalda (*Triticum spelta*; 4 %) a proso (*Panicum miliaceum*; 3 %). Obiloviny se vyskytovaly jak vyčištěné, tak s pluchami (P. Kočár v *Danielisová – Langová et al. 2013*, obr. 12). Z luštěnin zřejmě převažovalo pěstování hrachu (*Pisum sativum*; cca 60 %) nad čočkou (*Lens esculenta*; 40 %). Z dalších plodin potenciálně získávaných sběrem jsou doloženy plody kamejky lékařské (*Lithospermum officinale*), která patří spíše k vzácnějším nálezům, bez chebdí (*Sambucus ebulus*) nebo zuhelnatělé makrozbytky ostružiníku křovištního (*Rubus fruticosus* agg.). Tyto druhy mohly být využívány jako léčivé rostliny, plody ostružiníku a bezu jako potravina a kamejka i bez k výrobě barviv (*Kočár – Kočárová 2011*, 14). Na základě určení získaných uhlíků vyplývá, že na lokalitě byl zastoupen dub (*Quercus*), borovice (*Pinus*), javor (*Acer*), lípa (*Tilia*), jilm (*Ulmus*) a menšinově také habr (*Carpinus*), bříza (*Betula*), líska (*Corylus*), olše (*Alnus*), svída (*Cornus*), jasan (*Fraxinus*), topol (*Populus*) a slivoň (*Prunus*; P. Kočár v *Danielisová – Langová et al. 2013*, 68).

Mezi sídlištními objekty vynikal v množství identifikovaných makrozbytků objekt 07/690 (mohyla), z kterého bylo získáno celkem 226 zuhelnatělých makrozbytků nebo jejich fragmentů, jejichž soubor byl detailně vyhodnocen P. Kočárem v rámci kompletní publikace objektu (*Danielisová – Langová et al. 2013*). Bylo zde zastoupeno celkem pět druhů pěstovaných rostlin, z 68 % pšenice dvouzrnka (*Triticum dicoccon*), 21 % ječmen setý (*Hordeum vulgare*), 6,7 % pšenice jednozrnka (*Triticum monococcon*), 2,7 % pšenice špalda (*Triticum spelta*) a 1,3 % proso seté (*Panicum miliaceum*). Přibližně tímto podílem jsou zastoupeny obilniny i v dalších objektech únětické kultury na lokalitě. Hojně zde byly zastoupeny také zbytky plevelů. Zajímavé je, že některé z plevelů a obilnin nerostou současně a musely se tak do objektu dostat z různých zdrojů (více P. Kočár v *Danielisová – Langová et al. 2013*, 67, 72, tab. 1, obr. 12). Pozůstatky planých druhů ukazují na antropogenní bezlesí. Mezi uhlíky výrazně převažoval dub (*Quercus*) a borovice (*Pinus*), ve velmi malém množství (celkově do 3 %) byly zastoupeny uhlíky javoru (*Acer*), lípy (*Tilia*) a jabloňovitých (*Pomoideae*) – asi jeřábu, jabloně, hrušně či hlohu (P. Kočár v *Danielisová – Langová et al. 2013*, 68, obr. 10). P. Kočár poukazuje (*Danielisová – Langová et al. 2013*, 68, 72) na velmi podobné spektrum uhlíků zastoupených v rámci výplně mohyly a na zbytku sídliště. Tato skutečnost by mohla naznačovat, že uhlíky ve výplni objektu by mohly pocházet ze sídlištního odpadu, stejně jako výplně ostatních objektů a tedy i zaplňování objektů mohlo probíhat podobným způsobem.

Makrozbytky z mohyly a příkopu byly radiokarbonově datovány v laboratoři v Poznani. Z mohyly bylo získáno datum 3640 ± 35 BP (Poz-47314). Makrozbytky z příkopu byly datovány jako 3710 ± 35 BP (řez 07/107; Poz-47312) a 3565 ± 30 BP (řez 07/406; Poz-47313). Absolutnímu datování se podrobně věnuje *Kap. 3.6*.

Soubor zjištěných makrozbytků je typický pro zemědělský systém Čech přibližně v období od časného eneolitu až po konec starší doby bronzové (*Kočár – Kočárová 2011*). Na základě zjištěných druhů stromů je v okolí lokality možné rekonstruovat „*kyselá doubravy místy s přechodem do hájové vegetace (javor, lípa), ovšem bez většího podílu habru*“ (P. Kočár v *Danielisová – Langová et al. 2013*, 68). Z porovnání makrozbytků z jednotlivých (hojněji zastoupených) období vyplývá, že v období únětické kultury byly hojněji zastoupeny rostlinné druhy vyskytující se na loukách a pastvinách (*Kočár – Kočárová 2011*, graf 12 a 13). Tato skutečnost by mohla odpovídat zvýšené potřebě pastvin kvůli chovu hovězího dobytka a ovcí a koz (viz výše *Sůvová 2011*).

3.5 ANALÝZA OBJEKTŮ A JEJICH VYHODNOCENÍ

Do starší doby bronzové bylo datováno celkem 117 sídlištních objektů a podkovovitý příkop (*Tab. LIV*). Ze sídlištních objektů jich bylo možné interpretovat 91 jam jako zásobních, 12 jako kůlových a 14 pouze jako obecně sídlištních.

3.5.1 PŘÍKOP

Nejvýraznější objekt na lokalitě představuje bezpochyby příkop, který byl zachycen v šesti sektorech v rámci dvou výzkumných sezón. Jeho průběh byl v sezóně 2007 dokumentován pomocí deseti příčných řezů⁵⁹ (jednotlivé řezy označeny jako obj. 107/1-2, 406/1-2, 571, 776/1-2 a 620/1-3), v sezóně 2008 pomocí dalších devíti řezů (celkově označeno jako obj. 66 se zkoumanými segmenty 1, 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14 a 16; *Tab. CLXXXII*). Části příkopu objeveného v rámci výzkumné sezóny 2007 jsem detailně zpracovala již v rámci své diplomové práce (*Langová 2012*, zejm. 63-73, 84-94, 120-125, obr. 14-24 a tab. 21-61, 96-111), nebyly však do ní zahrnuty nálezy z roku 2008. Příkop byl dokumentován po mechanických vrstvách o síle 20 cm bez ohledu na vrstvy přirozené. Bylo z něj získáno celkem 6150 keramických střepů o celkové hmotnosti přes 120 kg.

3.5.1.1 Tvar příkopu

Odkryté části naznačují, že se jednalo o příkop s plochým dnem čtvercovitého až lehce obdélného půdorysu s mírně zaoblenými rohy, který se na západní straně podkovovitě přimyká k hraně terasy vyvýšené několik metrů nad Hrušovským potokem. Převýšení mezi terénní hranou (přibližně 218 m n. m.) a korytem potoka (přibližně 203-210 m n. m.) dnes činí 10-15 m⁶⁰ (profil koryta potoka viz *Obr. 19/A*). Vzhledem k pravděpodobné redukci povrchových vrstev v některých částech lokality (viz dále), je možné původní rozdíl předpokládat ještě o něco výraznější. Kvůli útržkovitému zachycení průběhu příkopu je poněkud složité přesně určit rozsah původní opevněné plochy. Dva nejvzdálenější výzkumem zachycené body představují zároveň nejižnější a nejsevernější bod příkopu vzdálené od sebe 130,8 m. Pokud budeme předpokládat, že příkop na západě opravdu přiléhal až k terénní hraně, je od jejího současného průběhu jeho nejvýchodnější část vzdálena 134,8 m. V takovém případě získáme potenciální výměru ohrazené plochy přibližně 1,56 ha (*Obr. 19/B*).

⁵⁹ K této metodě zkoumání příkopu pomocí řezů bylo přistoupeno kvůli nedostatku finančních prostředků a časovému tlaku investora (ústní sdělení A. Danielisové).

⁶⁰ Analýza výškopisu provedena na <http://ags.cuzk.cz/dmr/> (Digitální model reliéfu 5G).

Maximální rozměry jednotlivých řezů se od sebe výrazně odlišovaly (*Tabulka 9*). Délka řezu a hloubka byly měřeny od úrovně skrývky. Pro srovnání uvádím rozměr dna, který úroveň skrývky není ovlivněn. Představu o míře prozkoumání příkopu poskytuje údaj o šířce řezu. Délky řezů (tedy reálná šířka příkopu na úrovni skrývky) se pohybovaly mezi 760 cm (řez 07/107/2) a 271 cm (řez 08/66/Sg. 12). V nejhlubším místě byl příkop zahluoben 190 cm (řez 07/107/2) od úrovně skrývky a nejméně měl v řezu 08/66/Sg. 8, kde z něj bylo zachyceno pouze 18 cm. Šířka příkopu při jeho dně kolísala přibližně mezi 540 cm (řez 07/107/1) a 259 cm (řez 08/66/Sg. 16).

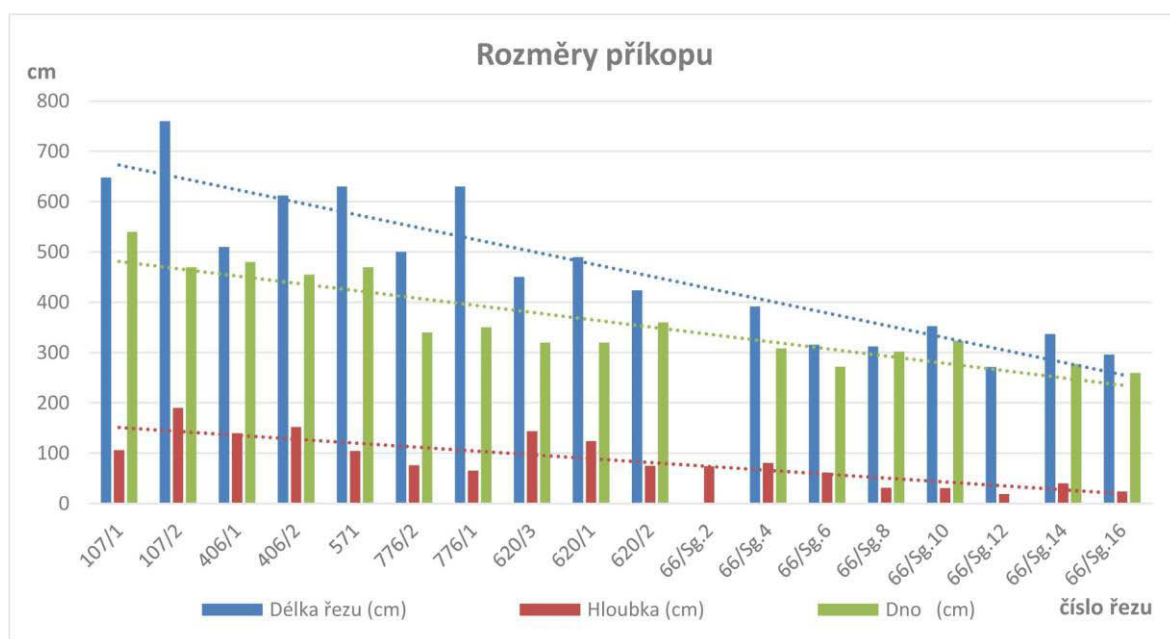
Tabulka 9: Maximální rozměry řezů příkopem, řезы seřazeny od jižního konce k severnímu.

	Řez	Délka řezu (cm)	Šířka řezu (cm)	Hloubka (cm)	Dno (cm)
2007	107/1	648	80	106	540
	107/2	760	85	190	470
	406/1	510	120	140	480
	406/2	612	110	152	455
	571	630	105	104	470
	776/2	500	310	76	340
	776/1	630	70	65	350
	620/3	450	90	144	320
	620/1	490	185	124	320
	620/2	424	116	75	360
2008	66/Sg.2		200	74	
	66/Sg.4	391	202	81	309
	66/Sg.6	316	200	61	272
	66/Sg.8	313	200	31	302
	66/Sg.10	352	200	31	324
	66/Sg.12	271	200	18	
	66/Sg.14	337	206	40	277
	66/Sg.16	296	200	24	259

V rámci diplomové práce jsem srovnávala rozměry jednotlivých řezů v závislosti na jejich umístění v průběhu příkopu (*Langová 2012*, 121-122, graf 10). Ukázal se jednoznačný trend zmenšování všech sledovaných rozměrů, tedy délky řezu, rozměru dna i hloubky řezu, a to od jihu k severu. Doplněním údajů ze sezóny 2008 byl tento trend potvrzen (*Graf 3*). Dochovaná hloubka příkopu měla vzhledem k často šikmo ke dnu se svažujícím stěnám vliv na délku řezu. Rozměr dna zase mohl být ovlivněn častými sprašovými „schody“ u dna příkopu (patrné zejm. u řezů 07/107/2, 07/776/1; *Tab. CLXVI-CLXIX a CLXXVIII-CLXXXI*), které by mohly být důsledkem sesuvu příkopové stěny.

Zachycené rozměry příkopu však nejsou zcela jistě původní, neboť stavba podobného příkopu by postrádala smysl. Důležitou roli v interpretaci této situace hraje velký rozdíl v

mocnosti současného nadloží na lokalitě. Mocnost nadložních vrstev (ornice a podorničí) narůstala zejména od západu směrem na východ a pohybovala se v rozmezí 20-120 cm (Danielisová 2011, 4). Rozdílná hloubka příkopu v jednotlivých jeho částech mohla být způsobena odlišnou mocností nadloží v rámci lokality a/nebo výraznou erozí v následujících obdobích. Úroveň povrchu ve starší době bronzové není známa. Velké rozdíly v rozměrech zachycených částí příkopu budou tedy do velké míry ovlivněny právě těmito faktory. Především rozdíly v rozměrech dna naznačují pak možné rozdíly v šířce příkopu již v době jeho funkce.

Graf 3: Grafické vyjádření rozměrů dochovaných částí příkopu. Řezy v grafu jsou řazeny od jihu k severu, tak jak byly za sebou položeny v příkopu.

V průběhu příkopu byly obecně zachyceny četné nepravidelnosti. Stěny příkopu byly nejčastěji ke dnu se svažující, u některých řezů však byly zachyceny také stěny kolmé nebo téměř kolmé (např. řezy 07/620/1 a 3; *Tab. CLXXIV-CLXXVII*) nebo dokonce mírně hruškovitě zahlobené (řez 07/620/2; *Tab. CLXXIV-CLXXVII*). Na stěnách příkopu byly často patrné výše zmiňované schodovité stupně, které neprobíhaly příkopem nijak pravidelně a i v nepříliš vzdálených řezech se od sebe odlišovaly. Také dno bylo nerovné, narušené četnými anomáliemi (především řezy 07/107/1 a 2; *Tab. CLXVI-CLXIX*). Nerovnosti ve dně a na stěnách příkopu nemusí být nutně intencionálního původu, i když především u dna ho nelze vyloučit. U schodovitých stupňů stěn příkopu je možné předpokládat spíše přirozený vznik, na základě dokumentace však není zřejmé, jestli k nim došlo již v době trvání příkopu, těsně po jeho zániku (již nebyl udržován?) nebo až po jeho

zaplnění přirozeným geologickým procesem (Langová 2012, 120-121). Řezy dokumentované roku 2008 k tomuto tématu vzhledem ke své nepatrné hloubce příliš nepromlouvají.

V okolí příkopu nebyly zachyceny žádné stopy po další možné konstrukci fortifikačního charakteru, tak jak je to známo z dalších lokalit únětické kultury podobného charakteru (např. Kovárník 2015). Tato skutečnost ale nemusí nutně znamenat, že se zde další doprovodné prvky nenacházely. Původní existenci valu na lokalitě nemůžeme vyloučit a s ohledem na známé analogie ji můžeme spíše předpokládat. V zemědělsky intenzivně obdělávané krajině a vzhledem k výše zmíněnému jednoznačnému přesunu nadložních vrstev nemusel do dnešních dnů zanechat žádné stopy.

3.5.1.2 Charakter výplně příkopu

Výplň příkopu byla převážně nehomogenní a nákrasy jednotlivých řezů se od sebe značně odlišují a to i v případě, že od sebe nebyly příliš vzdáleny. Metodologicky zajímavá je především dokumentace řezu 07/107/2 (Tab. CLXVII), u kterého byly profily jednoho řezu nakresleny dvěma různými autory. Každý z nich si všiml odlišných detailů, které pak zaznamenal. Navzájem se však kresby a v nich zaznačené vrstvy téměř nepodobají. Na převážné většině profilů je ale dokumentována tenká červená nebo černá propálená vrstvička, případně vrstvička obsahující uhlíky (řezy 07/107/2, 06/620/1 a 3, 07/776/1 a 2; Tab. CLXII, CLXXV, CLXXIX). Nacházela se v různých úrovních příkopu, u řezu 07/107/2 přibližně 90 cm nade dnem, v řezech 07/620/1 a 3 asi 40 cm nade dnem a v řezech 07/776/1 a 2 pouze 20-30 cm nade dnem příkopu. Tyto propálené vrstvičky spolu mohou a nemusí souviset, ve všech případech jsou však spojeny s výraznějším předělem vrstev. Pod tímto předělem jsou na některých (důvěryhodněji nakreslených) profilech zaznamenány drobné proplástkové vrstvičky směřující od stěny příkopu k jeho středu (patrně zejm. u řezu 07/107/2; Tab. CLXII a CLXIX). Naopak nad úrovní přepálené vrstvy nebyly tyto sprašové vrstvičky zaznamenány téměř vůbec a výplň se zdá být homogennější s mocnějšími vrstvami (Langová 2012, 123-124).

V rámci diplomové práce jsem zjišťovala rozložení keramiky v zásypu příkopu. Z grafického znázornění množství keramiky a rozložení keramických jedinců z téže nádoby na nákrese příkopu (Langová 2012, 92-93, obr. 14-23; zde demonstrováno na řezu 07/107/2, Obr. 6) jasně vyplynuly rozdíly mezi spodní a horní částí výplně. Zatímco ve spodních částech příkopu bylo keramiky méně, v jeho horní části se naopak nacházela keramika hojně, v některých případech i celé kusy nádob, které zřejmě pouze kvůli zvolené metodě výzkumu

nebyly vyzvednuty celé. Zlom v charakteru výplně odpovídá u většiny profilů výraznému výše rozebíranému přelomu mezi vrstvami. Koncentrace keramiky v jednotlivých řezech příkopu se navzájem velmi podobá (Langová 2012, 86, graf 4).

Pravděpodobnou interpretací celé situace se zdá být, že se zpočátku příkop zaplňoval pozvolna a přirozeně (tenké vrstvičky, méně keramiky menších rozměrů) a po nějaké s ohněm spojené události se změnil způsob využívání příkopu, který mohl přestat plnit svoji původní funkci a terénní nerovnost byla zřejmě využita k deponování odpadu (velké množství keramiky, celé tvary nádob; Langová 2012, 124). Velmi podobný charakter měla výplň příkopu i v nedaleké **Praze-Vinoři**, která „naznačuje, že příkop sám během trvání sídliště ztratil svůj účel. Spodní světlejší vrstva vznikla patrně normálním zanášením a splachem, kdežto silnou černou vrstvou s četnými zlomky keramiky můžeme vysvětlit záměrným a úplným zaplněním a tím i zrušením příkopu“ (Zápotocká-Steklá 1963, 318). Horní část výplně kromě četných zlomků keramiky obsahovala i větší části nádob i mazanici, zvířecí kosti, kameny a „pazourkové odštěpky“ (Zápotocká-Steklá 1963, 318).

3.5.1.3 Fenomén příkopových ohrazení ve starší době bronzové v Čechách

Opevněnými sídlišti starší doby bronzové v Čechách se dosud souhrnně zabýval pouze Ivan Hásek (1975). Uvádí přehled do té doby známých lokalit z Čech, Moravy a Slovenska tohoto typu a zároveň upozorňuje na rozdíly v podobě opevnění v některých regionech. Čechy do svého přehledu opevněných sídlišť starší doby bronzové začlenili K. Simon (1990) a na jeho práci navázal a o nové poznatky ji doplnil P. Ettl (2010), ten upozorňuje na špatný stav poznání této problematiky v Čechách, zejm. při srovnání např. s jihozápadním Slovenskem, který přináší jen velmi omezené možnosti v úvahách o podobě a struktuře těchto sídlišť (Ettl 2010, 355-356). Problematiku opevněných sídlišť starší doby bronzové v Čechách naposledy stručně shrnuli D. Hlásek a O. Chvojka (Hlásek a kol. 2015, 245-248 s další literaturou) v rámci zpracování hradiště ve Vrcovicích a L. Jiráň (2018) v rámci přehledu českých opevněných lokalit doby bronzové. V rámci Čech bylo starobronzovým opevněným sídlištěm dosud věnováno více pozornosti právě v Čechách jižních (zejm. Havlice – Hrubý 2002; Hlásek a kol. 2015). Více pozornosti jim bylo věnováno také na Moravě (kromě výše zmiňovaných prací např. Stuchlíková 1982; Stuchlík 1985; Peška 2006; Kovárník 2015), naopak systematicky a dlouhodobě jsou tyto lokality zkoumány na Slovensku (např. Točík 1982; Vladár 1982; Furmánek – Vladár 1983; Novotná 1983; Marková 2001; Bátor 2013; 2015). Větší pozornost než v Čechách byla tomuto typu lokalit věnována také v sousedním Rakousku (např. Neugebauer 1979; Trnka 1994; Schneider 2013; 2017), Německu (např.

Menke 1982; Kubach 1985 a zejm. Simon 1990 a Ettel 2010) i Polsku (např. Gedl 1982; Gediga 1983; Müller – Czebreszuk 2003; 2010; Jaeger 2016; 2018).

Z jižních Čech jsou známy „tři desítky opevněných i neopevněných výšinných lokalit s komponentou starší doby bronzové“ (Hlásek a kol. 2015, 245), pouze u deseti z nich je však možné s velkou pravděpodobností k přelomu starší a střední doby bronzové vztáhnout i fortifikaci, jedná se o lokality **Vrcovice, Všemyslice - Koží vrch, Týn nad Vltavou - U svaté Anny, Skočice-Hrad, Hluboká nad Vltavou - Baba, Dobřejovice-Hradec, Třebanice - Velký Hrádeček a Opalice** (Hlásek a kol. 2015, 248 s další literaturou; ústní sdělení D. Hláška). Do přelomového období A2/B1 spadají také tři opevnění ze západních Čech – na **Záhořicích-Vladaři**⁶¹ (Chytráček a kol. 2012, 278), v **Plzni-Hradišti** (Metlička 2008, 102-105; Šmejda 2018) a na **Chlumu u Darmyšle** (Bašta – Baštová 1988, 389; Metlička 2008, 75-79).

Ze severozápadních Čech je možné jmenovat hradiště na **Vlčí hoře u Bílence** (Metlička 2008, 60-63; Peksa 2017) a opevnění z **Března u Loun** (Štauberová – Štauber 1989; Štauberová – Štauber – Smrž 1991; Štauber – Štauberová 1992). Ze středních Čech je asi nejznámější opevnění tohoto období v **Praze-Vinoři** v poloze V Obůrkách (Hnízdová 1954; Zápotocká-Steklá 1963; Vávra 2005), není ale zdaleka jediné. Další známá lokalita se nachází nedaleko v **Praze-Tróji** v poloze Na Farkách (Fridrichová 1975; Fridrichová [ed.] 1995, 140-141; Hásek 1975, 109). O možném datování opevnění do starší doby bronzové se uvažuje i v případě **Slánské hory** (Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002, 318-319; Čtverák a kol. 2003, 285), avšak jeho existence v tomto období není pokládána za prokázanou (ústní sdělení O. Švejcara).

Na datování opevnění do starší doby bronzové ukazuje i radiokarbonové datum z nejstarší fáze opevnění z **Nymburka**⁶² (Motyková 2005, 230; Hlásek a kol. 2015, 228). Hrotitý příkop náležící starší době bronzové byl odkryt v **Klučově** (Kudrnáč 1970, 22, obr. 3; Hásek 1975, 108-109; Vávra 2005) a nově byla objevena dvojice starobronzových příkopů s částečně

⁶¹ Nejstarší fáze opevnění byla radiokarbonově datována do období 1732-1536 BC (Chytráček a kol. 2012, 278).

⁶² Radiokarbonové datum Bln-4650 publikované jako „34151[*Sic.*]±40 BP=1456±40 BC=1505-1425 BC“ (Motyková 2005, 230) bylo kvůli chybné kalibraci zařazeno do střední doby bronzové (Hlásek a kol. 2015, 228). Po zkalibrování data v programu OxCal 4.3 (křivka IntCal 13) vychází interval na 1877-1622 BC s pravd. 95,4 %, resp. na 1782-1622 BC s pravd. 83,7 %. Stejným kalibračním problémem je zatíženo i mladší publikované datum.

dochovaným valem ohraničující neobvykle velkou plochu⁶³ v **Plaňanech** při skrývce nadloží při rozšíření místního kamenolomu (*Vávra – Šťastný 2012; Beneš 2018a; 2018b*). O opevnění můžeme pro toto období uvažovat také na lokalitě **Kutná Hora - Denemark**. „Z trojice řivnáčských příkopů se alespoň dva – vnitřní a střední – nacházely v této době otevřené a tedy plně funkční⁶⁴“ (*Zápotocký – Zápotocká 2008, 299*). Z východních Čech je známo opevnění z **Plotišt' nad Labem** (*Rybová – Vokolek 1964; 1972, 330; Hásek 1975, 108*).

Existence takovýchto opevněných lokalit je prokázána již v chronologickém stupni BA1 a na počátku BA2, tedy v období odpovídajícím starší fázi únětické kultury a počátku její mladší fáze (např. *Nowacki 2008, 109-110; Bátora 2013, 374; Skorna – Kalmbach – Bátora 2018*). S největší intenzitou se však objevují na rozsáhlém území střední Evropy na přelomu starší a střední doby bronzové v rámci horizontu A2/B1 (např. *Hásek 1975, 105, 108; Bátora 2013, 374*). Není však možné se domnívat, že by všechny výše uvedené lokality (*Obr. 20*) byly s opevněním v Brandýse nad Labem současné (k datování zásypu příkopu z Brandýsa viz *Kap. 3.6.3 a 3.6.5*). Naopak, většinu z nich je možné na základě nálezů, tvaru příkopu nebo absolutních dat zařadit až na přelom starší a střední doby bronzové, tedy do období jednoznačně mladšího. Další lokality se (zatím) nepodařilo v rámci starší doby bronzové blíže chronologicky zařadit (např. Březno u Loun a Plaňany). Jedinou lokalitou, která je v literatuře spojována s klasickou fází únětické kultury (s patrnými „vlivy věteřovské skupiny“) je ohrazení v Plotištích nad Labem (*Rybová – Vokolek 1972, 330*), které je však v pozdější literatuře též spojováno s věteřovskou kulturou (*Kuchařík 2000, 133*).

O typologii opevněných sídlišť starší doby bronzové, vyhotovenou zejména na základě nálezů z Polska, Moravy a jihozápadního Slovenska se pokusil S. Nowacki (2008; podobně také např. *Furmánek – Vladár 1983, 3; Novotná 1983; Bátora 2013, 375*). Opevněné lokality starší doby bronzové je možné rozdělit podle jejich umístění na výšinné, umístěné na vrcholu příp. svahu kopce nebo dominantní polohy (*Nowacki 2008* uvádí jako typ A1/I), a nížinné, které jsou obklopeny rovinným terénem, ev. jsou umístěny na pouze mírně vyvýšené poloze bez jakéhokoliv pozorovaného přirozeného obranného prvku (*Nowacki 2008* uvádí jako typ A1/II). Nacházejí se v otevřené krajině s minimem vhodných výšinných poloh, která je však

⁶³ Zachycené části příkopu jsou od sebe vzdušnou čarou vzdáleny téměř 500 m (*Beneš 2018a, obr. 3 a 12*), celkovou opevněnou plochu nelze vzhledem k neznámému průběhu příkopu na SV straně přesněji určit, je však možné ji „rámcově odhadovat na desítky hektarů“ (*Beneš 2018b, 19*).

⁶⁴ Z výplně „středního“ příkopu pochází dvě radiokarbonová data: 3450±60 BP (1930-1600 BC s pravd. 95,4 %) a 3217±70 BP (1690-1310 BC s pravd. 95,4 %; *Zápotocký – Zápotocká 2008, 268-270*).

v bezprostředním kontaktu s okolním osídlením a navíc mimořádně vhodná pro zemědělství. Svým umístěním „odrážejí geomorfologické podmínky, které jsou rozdílné od kopcovitého terénu nebo hlubokých údolí ve středních a horních částech vodních toků s možností budování výšinných hradišť“ (Kovárník 2015, 105). Tento typ sídlišť může být obehnán kruhovitým opevněním kolem dokola, nebo opevnění na jedné straně přiléhá k přirozenému a jinak již neopevněnému svahu nad řekou nebo potokem (Nowacki 2008, 111), jejichž převýšení tvořilo jen několik málo metrů⁶⁵. Velikost opevněné plochy byla ovlivněna konfigurací terénu a pohybovala se zpravidla mezi 0,2-3,8 ha, s průměrnou rozlohou kolem 0,5 ha (Bátora 2013, 376).

Běžnou formou opevnění byly jak samotné valy⁶⁶ a příkopy, tak i jejich různé kombinace, v některých případech doplněné o palisádu nebo zeď. Stěny příkopu nebyly nijak upravovány (Nowacki 2008, 112). Příkopy bývají většinou několikanásobné, u většiny lokalit jsou známy dva až tři. Velké množství lokalit je ale známo pomocí leteckého snímkování díky patrným porostovým nebo půdním příznakům a celkový počet příkopů tak nemusí být definitivní. Zároveň stopy některých částí opevnění nemusí být dnes již patrné a vlivem např. eroze ani dochované. Současné využívání všech/více doložených fortifikačních prvků je otázkou a nelze ho a priori předpokládat.

Na leteckých snímcích lokalit umístěných na analogických polohách jako opevnění v Brandýse nad Labem (např. Hrušovany nad Jevišovkou, Vráble-Fidvár, Budmerice a mnohé další) jsou patrné několikanásobné příkopy (Obr. 21/A). Existence jediného příkopu v Brandýse nad Labem by mohla navozovat dojem poněkud odlišného charakteru lokality. Bližší světlo do této otázky však vnáší dlouholetý pečlivý výzkum opevněného sídliště ve Vráblích v poloze Fidvár zakončený v roce 2017. Umožňuje nám nahlédnout do vývoje lokality podobného charakteru - i když zatím pouze formou předběžných výsledků. I přes velkou vzdálenost, která obě místa dělí, jsou zde patrné nápadné podobnosti.

Ve Vráblích byly identifikovány tři podkovovité příkopy přiléhající k nevysoké terénní hraně nad bývalým tokem říčky Žitavy. Výzkum ukázal, že tyto příkopy nebyly využívány současně. Jejich velikost v jednotlivých fázích zřejmě reflektovala aktuální velikostní potřeby sídliště. Autoři předpokládají čtyři hlavní fáze v rámci trvání sídliště (přehled vývoje osídlení ve Vráblích naposledy prezentován ve *Skorna – Kalmbach – Bátora 2018*, Abb. 2;

⁶⁵ Příkladem může být opevnění v Šatově přiléhající k terénní hraně vysoké 15-17 m (Kovárník 2015, 106).

⁶⁶ Val je nutné chápat jako označení destrukce hradby (např. *Procházka 2009*, 10).

Obr. 21/B). Poprvé byla plocha opevněna již před rokem 2000 př. Kr. příkopem doplněným o val, obklopujícím prostor 0,3 ha. Přibližně kolem roku 1950 př. Kr. mělo dojít k rozšíření sídliště a byl vybudován příkop obklopující 3,6 ha, který byl doplněn palisádou. V následující fázi se osídlení rozrostlo i mimo opevněný prostor. Kolem roku 1730 př. Kr. bylo sídliště zničeno velkým požárem. Ve čtvrté fázi se sídliště opět zmenšilo a bylo opevněno „prostředním“ příkopem a valem. Sídliště bylo opuštěno přibližně o 100 let později (naposledy *Skorna – Kalmbach – Bátora 2018* s další literaturou).

Z výčtu proměny formy osídlení ve Vráblích vyplývá, že v užívání byl vždy pouze jeden z příkopů, který svou velikostí odrážel aktuální potřeby sídliště (a to jak rozsahem, tak podobou opevnění). Nahlíženo z tohoto pohledu máme tedy v Brandýse nad Labem zřejmě zachycenu jednu z těchto fází, resp. rozdílný počet příkopů na lokalitách neodráží rozdílnou podobu sídliště, ale pouze odlišný způsob pulzování osídlení a budování opevnění nebo odlišnou dobu trvání, případně ztrátu potřeby fortifikace. Tomuto vysvětlení by napovídal fakt, že sídliště v Brandýse s koncem fungování příkopu nezaniklo, ale, jak potvrzují i radiokarbonová data (viz dále *Kap. 3.6.4* a zejména *3.7*), žilo dále, avšak zřejmě již neopevněné (porovnání vývoje osídlení ve Vráblích a Brandýse nad Labem viz *Obr. 21/B*).

Možných důvodů, které vedly určitou komunitu k vybudování takového opevnění, je hned několik. Je možné je chápat jako centrální body a symboly jak moci hospodářské a politické, tak kulturní a kultovní. Tyto lokality zároveň představovaly regionální mocenská sídla, která byla určena i k reprezentaci a obraně (*Ettel 2010*, 368). Vyskytovaly se zejména kolem větších řek, v Čechách především kolem Vltavy, Berounky, Ohře a Labe (*Ettel 2010*, 353-354). „*Jejich poloha na důležitých komunikacích jako jsou řeky a průsmyky je nápadná a svědčí pro jejich význam při směně a obchodu, stejně tak jako o jejich funkci jako regionálního politicko-administrativního a ekonomického centrálního místa*“⁶⁷ (*Ettel 2010*, 366). Ani I. Pleinerová (1967, 15) u těchto lokalit nepředpokládá výlučně strategický charakter a spojuje je s významnou hospodářskou a společenskou strukturou. J. Kovárník (2015, 105) spatřuje příčinu budování opevněných lokalit ve „*vzrůstající míře majetkového a z něho vyplývajícího mocenského rozvrstvení tehdejší společnosti*“ a S. Stuchlík (1985, 130) předpokládá, že jejich obyvatelé nepředstavovali běžnou populaci, ale že se jednalo o prostředí prominentní, a to jak v hospodářské tak mocenské sféře. Opevněná sídliště také

⁶⁷ Přeloženo z originálu: „*Ihre Lage an wichtigen Kommunikationswegen wie Flüssen und Pässen ist auffällig und spricht für eine verkehrsgeographische und –regulierende Bedeutung bei Tausch und Handel sowie für eine Funktion als regionale politisch-administrative und ökonomische Zentralorte*“ (*Ettel 2010*, 366).

nepochybně plnila důležitou úlohu v otázce metalurgie, která je doložena z většiny sídlišť maďarovské a otomanské kultury (Novotná 1983, 63), M. Novotná (1983, 67) však na rozdíl od mladších období předpokládá produkci spíše menšího rázu naplňující lokální potřeby. Doklady kovovýroby jsou známy i z některých výšinných/ostrožných poloh v Čechách (Jiráň [ed.] 2008, 58). Vzhledem k poměrně velkému časovému rozptylu opevněných lokalit v rámci starší doby bronzové je možné, že se jejich význam mohl lehce proměňovat a některé z jejich výše zmíněných úloh postupem času nabíraly nebo ztrácely na důležitosti.

Na některých lokalitách, podobně jako v Brandýse, je doloženo osídlení i mimo opevněnou plochu, které, zdá se, fungovalo současně s fortifikací (např. na výše uvedené lokalitě Vrable-Fidvár; Bátora et al. 2012; Bátora 2013, 378; Skorna – Kalmbach – Bátora 2018, 103). Zastavění bezprostředního předpolí opevnění muselo bez pochyby snižovat jeho obrannou funkci, ale naopak by mohlo poukazovat na význam lokality jako ekonomického a společenského centra. S ekonomickým významem jsou spojeny i nálezy luxusního a exotického zboží, pocházejícího ze vzdálených oblastí, např. na výšinném sídlišti v **Dombergu** (Ldkr. Freising, Bayern) ukazoval jak keramický materiál, tak další nálezy (např. jantar) na kontakty současně mj. se severní Itálií, Pobaltím nebo oblastí kulturního komplexu Věteřov – Maďarovce – Böheimkirchen (Ettel 2010, 357). Na množství předmětů cizí proveniencce na opevněných lokalitách maďarovské kultury a kultury s inkrustovanou keramikou upozorňuje také J. Bátora (2013, 382-383). Na dálkové kontakty sídliště v Brandýse nad Labem pokazují některé keramické nálezy, které je možné spojit s kulturním komplexem Věteřov – Maďarovce – Böheimkirchen, počáteční kulturou mohylovou v západních Čechách, prostorem jižních Čech nebo Bavorska a zřejmě také oblastí Karpatské kotliny (podrobněji viz výše *Kap. 3.4.1.18*).

Mnoho otázek budí zánik opevněných sídlišť. Na základě výzkumů lokalit maďarovské kultury na Slovensku J. Bátora (2013, 377-378) uvádí jejich převažující pozvolné klidné opuštění, i když stopy po požáru nejsou neznámé (např. Kovárník 2015). V případě Hostů a Včelinců dokonce osídlení, stejně jako v Brandýse nad Labem, pokračovalo dále i po zániku fortifikačního systému. Četné stopy po požárech byly naopak doloženy na zkoumaných lokalitách na východním Slovensku (Bátora 2013, 378).

3.5.2 SÍDLIŠTNÍ OBJEKTY

Kromě příkopu bylo do starší doby bronzové datováno dalších 117 sídlištních objektů, z nichž bylo možné interpretovat 91 jam jako zásobních, 12 jako kůlových a 14 pouze jako obecně sídlištních. Řada objektů nemusela být kvůli nesignifikantnímu charakteru nálezů zařazena k únětické kultuře (datovány např. pouze jako pravěké nebo z doby bronzové). Příkladem může být objekt 07/74, v jehož výplni nebyl nalezen ani jeden střep, do starší doby bronzové byl však přiřazen na základě skeletu uloženého na pravém boku hlavou k jihu. K menšímu množství materiálu nalezeného v objektech bezpochyby přispěla také metoda výzkumu zvolená u většiny objektů – tedy prozkoumání pouhé poloviny objektu. Větší množství keramiky (příp. celé nádoby) se v objektech vyskytovalo spíše výjimečně. Objekty vykopané v roce 2016 nebylo možné zatím posoudit a nebyly tedy do následujícího výčtu zařazeny.

Přestože množství nalezené keramiky zcela jistě odráží výše zmíněnou formu výzkumu, je i z ostatních sídlišť starší doby bronzové zmiňováno nevelké množství keramiky z většiny objektů (*Hnízdová 1952, 8a*), např. v **Praze-Vinoři** bylo „z jednotlivých kulturních jam získáno nepatrně materiálu“ a bylo nutné se zaměřit především na materiál z příkopu (*Zápotocká-Steklá 1963, 320*).

3.5.2.1 Zásobní jámy

Nejhojněji zastoupeným tvarem sídlištního objektu na lokalitě jsou jednoznačně jámy, u kterých lze předpokládat primární funkci jako zásobnice. Je jasné, že výsledný tvar objektů je ovlivněn mnoha faktory, jako jsou postdepoziciční procesy, pečlivost při odkrývání a v neposlední řadě dokumentace objektu samotná (*Kuna – Němcová a kol. 2012, 23-25*), i přesto se však zdá, že se zásobní jámy od sebe tvarově odlišovaly. O první hrubé rozdělení sídlištních jam únětické kultury se pokusila již I. Pleinerová (*Hnízdová 1952, 7-8*). V poslední době velmi podrobnou typologii sídlištních jam starší doby bronzové vypracoval v rámci své disertační práce A. Navrátil (*2017, zejm. 100-109*) a i on uznává „častou nemožnost jednoznačného odlišení jednotlivých typologických skupin“ (*Navrátil 2017, 106*). Vytvoření (resp. užití) podrobné typologie tvarů zásobních jam z Brandýsa nad Labem není, i vzhledem k výše zmíněným problematickým faktorům, cílem této práce, přesto však není možné patrné tvarové odlišnosti jednotlivých objektů pominout. Pro možnost souhrnného posouzení jsem na základě dokumentovaných profilů rozdělila jámy do několika skupin

(Obr. 22)⁶⁸. Je zapotřebí zdůraznit, že jednotlivé skupiny představují tvarovou variabilitu jednotlivých jam na této lokalitě a nijak nepřihlíží k tvaru objektů na dalších sídlištích a zároveň, že hranice mezi jednotlivými skupinami je v mnoha případech velmi nezřetelná. Příslušnost jednotlivých zásobních jam k definovaným skupinám je znázorněna v *Tab. LV*.

A1

Typické zásobnice se zúženým hrdlem a ke dnu se hruškovitě rozšiřujícími stěnami. Stěna je v místě rozšíření lehce vyklenutá, přechod ke dnu je oblý. Dno zásobnice je lehce čoučkovitě zahloubené. K tomuto tvaru bylo možné přiřadit 11 objektů.

A2

Zásobnice jsou velmi podobné předešlým s rozdílem, že na vyklenutou stěnu nasedá dno relativně ostře a je rovné. Tento tvar mělo na lokalitě 18 zásobnic a jedná se tak o druhý nejčastější tvar tohoto typu objektu.

B1

I tento tvar zásobnic má zúžené hrdlo a ke dnu se rozšiřující tělo. Stěny se však na rozdíl od předešlých rozšiřují směrem ke dnu zcela rovně a to pod poměrně velkým úhlem, zároveň velmi ostře až „špičatě“ přechází v lehce čoučkovitě zahloubené dno. Tento tvar mělo celkem 23 objektů a jedná se tak o nejčastěji zastoupený tvar.

B2

Zásobnice se velmi podobají předešlým, stěny se rozšiřují směrem ke dnu rovně, jejich dno je však vodorovné. Takovýto tvar mělo osm zásobních jam. Jestli byl tento striktně vodorovný průběh dna původním záměrem místních obyvatel, nebo je výhradně důsledkem výzkumu a dokumentace je možné určit jen stěží, např. u objektu 08/23 však tento půdorys jasně potvrzují i pořízené fotografie.

C1

Tvar tohoto objektu byl definován zejména na základě velmi dobře dochovaného objektu 07/443, který byl zahlouben 202 cm od úrovně skrývky, přesto je z profilu zřejmé, že jeho

⁶⁸ Rozdělení do skupin proběhlo bez ohledu na předešlé třídění I. Pleinerové (*Hnízdová 1952*) a A. Navrátila (*2017*).

hrdlo nebylo zúženo. Stěny se ke dnu rozšiřovaly jen velmi mírně a jejich průběh byl přímý. Dno bylo lehce čokkovitě zahloubeno. Tento tvar byl dokumentován celkem u čtyř objektů.

C2

Tento typ objektů shodně s předešlým nemá (dochované) zúžené hrdlo a jeho stěny se velmi mírně rozšiřují k vodorovnému dnu. Dokumentovány byly tři objekty podobného tvaru.

D

Jámy válcovitého tvaru s kolmými stěnami přecházejícími v téměř vodorovné nebo vodorovné dno. Na profilu velmi připomínají kúlové jámy, jsou však poměrně velké. Jejich průměr se pohybuje lehce přes 1 m. Tento profil byl zaznamenán u pěti jam.

U 19 jam nebylo možné konkrétní skupinu určit, a to zejména kvůli dochování pouze spodní části objektu. Z některých jam zbylo jen velmi málo a na jejich původně snad zásobní charakter lze usuzovat pouze na základě jejich okrouhlého půdorysu a odpovídající velikosti. Zejména v SZ části lokality, která byla postižena velkým odnosem vrstev byly z objektů dochovány pouze jejich spodní části (např. 9 cm z obj. 07/824; *Tab. LVI*).

Při posouzení jednotlivých tvarů zásobních jam v ploše výzkumu můžeme sledovat lehce vyšší výskyt tvarů ze skupiny A v jižní části lokality. V SV části lokality se naopak vyskytovaly téměř všechny tvary ze skupin C a D, které se v ostatních částech vyskytovaly pouze ojediněle. Zřejmá je také koncentrace neurčitelných tvarů zásobních jam v SZ části lokality, která odráží již několikrát zmíněný velký odnos nadložních vrstev v této části lokality (*Tab. LV*).

Způsob zaplňování jednotlivých objektů byl specifický a nelze jej tedy generalizovat. Na profilu patrné zvláštnosti byly pojednány vždy u popisu jednotlivých objektů (*Kap. 3.2.1*). Množství keramiky obsažené ve výplni jednotlivých objektů nebylo ve většině případů nijak velké a zcela jistě je poznamenáno i dochovanou hloubkou objektu a zvolenou metodou výzkumu (*Tab. LVII*).

Zásobní jámy s ke dnu rozšířenými stěnami a rovným nebo čokkovitě zahloubeným dnem se hojně vyskytovaly i na dalších lokalitách a jsou jedním z charakteristických typů jam na únětických sídlištích (např. *Pleinerová 1966*, 428; *1967*, 17; *2009*, obr. 3; *Havel 1981*, 76, obr. 4, 6; *Kovářík 1983*, 165; *Salač 1990*, 288; *Sklenář 2011*, 229, obr. 5). Na sídlištích, na nichž bylo odkryto větší množství zásobních jam, je patrná velmi podobná tvarová variabilita zásobních jam, která byla zaznamenána i v případě Brandýsa nad Labem (např. **Brno-**

Tuřany, *Bílová 2010*; **Hodonice - Loydova cihelna**, **Hodonice - U Pískovny**, obojí *Rožnovský 2016*; **Mikulov-Kamenné**, **Pavlov - Horní pole**, **Mušov - U sv. Jana**, vše *Navrátil 2017*). V případě, že se z jam dochovalo pouze několik centimetrů, je to i v jiných případech přisuzováno redukci nadložních vrstev (*Kovářík 1983*, 165) a nikoli preferenci jiného tvaru zásobních jam.

3.5.2.2 *Sídlištní jámy*

Pouze obecně jako sídlištní jámu bylo možné označit celkem 14 objektů. Jedná se objekty, kterým nebylo možné na základě jejich dokumentovaného tvaru přiřadit konkrétní funkci. Velmi často se jednalo o objekty, u nichž bylo zachyceno pouze jejich dno (zejm. 07/133, 07/22, 10/208, 10/260), zachycená hloubka žádného z těchto objektů nepřesáhla 20 cm.

V několika případech byly zachyceny spodní části objektů s průměrem kolem 1 m. Takovýto rozměr se zdá být příliš malý na zásobní jámu a zároveň příliš velký na jámu kůlovou. Kvůli nevelké dochované hloubce (u většiny objektů kolem 30 cm) nelze určit ani jejich tvar. Půdorys objektů byl dokumentován jako okrouhlý (obj. 07/716, 08/79, 08/81, 10/216, 10/363) či lehce oválný (obj. 07/232). Dna objektů byla vodorovná (obj. 08/81, 10/216), případně čoučkovitě zahloubená (obj. 07/232, 07/716, 08/79, 10/363). Podobné menší kruhové jámy se v několika případech nacházely uvnitř obytných staveb a bývají někdy považovány za sklípky (*Hnízdová 1952*, 8b).

Ve třech případech byl tvar objektů na lokalitě zcela bez analogií. Objekt 07/200 (*Tab. CXXX*) byl hrotitě zahloubený, objekt 14/535 (*Tab. CLV*) byl zase dokumentován jako mělká jáma obdélného půdorysu s orientací delší osy V-Z a objekt 14/557 (*Tab. CLXI*) jako kónická jáma s ve dnu zahloubenou další jámou. Je možné předpokládat, že nezvyklý tvar těchto objektů odráží v terénu nerozpoznanou superpozici více objektů, případně byl způsoben nesprávným zachycením původních hranic objektů. Nepravidelné a neobvykle tvarované objekty byly ojediněle odkryty i na jiných sídlištních, obdélný objekt v orientaci SZ-JV byl dokumentován také na sídlišti ve **Starých Jesenčanech** (*Burgert – Kašpárek – Novák 2010*, 8, obr. 13), trojúhelníkovitý nepravidelně zahloubený objekt je zase znám ze sídliště v **Praze-Čakovicích** (*Kovářík 1983*, 142, obr. 4).

Od předešlých objektů se odlišuje jáma 07/688, která byla vyhloubena za účelem uložení nádoby 07/688/1 (*Tab. V/1*). Její profil nebyl – zřejmě kvůli zahloubení do nadložních vrstev – dokumentován, avšak na základě půdorysu zachyceném na plánu (*Tab. LXXXVIII*) můžeme předpokládat, že svým rozměrem odpovídala velikosti ukládané nádoby. Tento

způsob uložení nádob nebyl zřejmě nijak výjimečný, několik nádob zahloubených přímo do podloží bylo odkryto na únětickém sídlišti v **Plačicích** (Novák – Hejhal 2015).

3.5.2.3 *Hliníky*

Na lokalitě bylo odkryto několik hliníků, jejich datace je však poněkud problematická. Vzhledem k velikosti tohoto typu objektů a dlouhodobému osídlení lokality docházelo velmi často k vzájemným superpozicím hliníku s několika dalšími objekty. Během výzkumu nebyly důsledně rozlišovány jednotlivé kontexty a tak z těchto objektů většinou pochází nálezy z více (většinou však z téměř všech) období zachycených na lokalitě. Často nebyl uspokojivě zaznamenán ani jejich vzájemný stratigrafický vztah a objekt tak dnes již není možné spolehlivě datovat.

Velký hliník 08/7_8 obsahoval množství materiálu kultury únětické, knovízské a štítarské. V superpozici s pravděpodobným hliníkem 08/93 se nacházel také objekt 08/115 (*Tab. CXXIII*). Jako hliník byl interpretován také objekt 08/128 (*Tab. CXXV-CXXVI*), s nímž se v superpozici nacházely objekty 08/129 a 08/130 datované do starší doby bronzové.

Pokud je možné na základě současných znalostí o sídlištích starší doby bronzové a svědomím výše zmíněných možných datačních problémů určit, nepatří hliníky mezi běžné objekty starší doby bronzové a na sídlištích se v tomto období vyskytují pouze výjimečně (Stuchlík 1972⁶⁹, 47, citováno podle Navrátil 2017, 100).

3.5.2.4 *Kůlové jámy a konstrukce*

Kůlové jámy na polykulturním sídlišti představují další z velmi obtížně datovatelných objektů. Přestože jich na lokalitě bylo celkově odkryto velké množství, materiál ukazující na starší dobu bronzovou byl nalezen pouze ve 12 z nich. Velmi malé množství materiálu obsažené v jamách může ale zároveň odrážet pouze starší intruzi v mladším objektu.

Domy kůlové konstrukce však zřejmě můžeme na lokalitě předpokládat, přestože žádný kompletní půdorys zde – do jisté míry i kvůli nespojitě odkrytým plochám – zaznamenán nebyl. V některých případech se kůlové jámy obsahující keramiku starší doby bronzové nacházely v linii několika dalších kůlových jam a můžeme (s velkou dávkou obezřetnosti) předpokládat jejich vzájemnou souvislost (*Tab. LVIII*). Asi nejnápadnější je linie 10 kůlových jam stejného průměru táhnoucí se ve směru SSZ-JJV v SV části lokality. Kůlová jáma 10/158 (*Tab. CXXVII*) nacházející se uprostřed této 15,8 m dlouhé linie obsahovala dva střepy datovatelné do starší doby bronzové. V SZ části lokality obsahovaly v 4,3 m dlouhé

⁶⁹ Nepublikovaná disertační práce S. Stuchlíka. Celá citace uvedena v seznamu literatury.

linii čtyř kůlových jam tří z nich keramiku starší doby bronzové (obj. 14/549, 14/550 a 14/580; *Tab. CLVII-CLVIII*). Součástí 5,8 m dlouhé linie čtyř kůlových jamek v J části lokality orientované ve směru JV-SZ je také kůlová jamka 07/81. Jen 2,5 m od ní se nacházela i kůlová jamka 07/84 (obě *Tab. LX*). Kůlová jamka 07/142 (*Tab. LX*) se nacházela v J části lokality poblíž 7 m dlouhé nedatované linie kůlových jamek orientované ve směru Z-V. Kůlové jamky 07/123, 07/219 a 07/562 (*Tab. LX a LXXVIII*) nebylo možno spojit s žádnou zřejmou linií ostatních jamek. Poloha kůlových jamek 07/49 a 07/775 nebyla na celkovém plánu výzkumu z roku 2007 zaznamenána. V místech značných přesunů nadložních vrstev (viz výše) je pravděpodobné, že se kůlové jámy ze starší doby bronzové nezachovaly.

Uvedená uskupení kůlových jamek, z nichž alespoň jedna obsahovala keramiku datovatelnou do starší doby bronzové, nijak neodporují známým konstrukcím starobronzových dlouhých domů ze střední Evropy (z poslední doby např. *Bláhová-Sklenářová 2012*, 99-105; *Donat 2018*, zejm. 18-23, s další literaturou). Podrobnou typologii kůlových domů starší doby bronzové ve střední Evropě uvádí M. Schefzik (*2010*) a celé doby bronzové a doby železné P. Donat (*2018*). Půdorysy dlouhých domů z **Března u Loun**, které představují dosud nejlépe poznané a alespoň částečně publikované nálezy dlouhých domů starší doby bronzové v Čechách, charakterizuje I. Pleinerová (*2002*, 163-164) jako úzké domy obdélníkového půdorysu s bočními stěnami a čelní severní/západní stěnou vymezenou hustě řazenými kůly, přičemž uzavření východního/jižního čela stavby je nezjistitelné. Většinou se jednalo o dvoulodní domy se středovou řadou kůlů a s vchodem umístěným v dlouhé boční stěně. Právě podle této lokality byly nazvány tyto domy jako typ Březno (*Schefzik 2010*, 339-340, *Abb. 7*; *Donat 2018*, 18-23, *Abb. 5*). Délka domů se běžně pohybovala mezi 20 a 34 m a jejich šířka mezi 6 a 7 m (*Donat 2018*, 20), orientace domů se lišila v závislosti na zvyklostech v daném regionu, v Čechách byly orientovány ve směru Z-V, ev. JZ-SV (*Schefzik 2010*, 340, *Abb. 10*). Problematice půdorysů kůlových domů na Moravě se věnovali S. Stuchlík (*2000*) a Z. Bílová (*2010*).

3.5.2.5 Konstrukce v sídlištních objektech

V souvislosti se sídlištními objekty se v mnoha případech vyskytly stopy velmi pravděpodobně související s užíváním objektů, zejm. v podobě mělkých zahloubenin ve dně objektu nebo kůlových jamek nacházejících se jak v objektech, tak nedaleko hrdla objektu. V případě posledně jmenovaných však přímá souvislost není jistá.

Celkem v jedenácti případech neprobíhalo dno sídlištní jámy kontinuálně, ale byla do něj zapuštěna jasně ohraničená lehce oválná nebo okrouhlá „zahloubenina“. Pokud je možné z případů, které byly zachyceny na profilu, soudit, byly hluboké pouze několik centimetrů. Jejich průměr se pohyboval mezi 50 a 90 cm a nebyly vázány na konkrétní část objektu – vyskytovaly se jak přímo uprostřed dna (obj. 08/5, 14/536, 14/557; *Tab. CVIII, CLV, CLXI*), tak u okrajů ve V části (obj. 07/146, 07/651; *Tab. LXIX, LXXVII*), S části (obj. 08/42; *Tab. CXV*), Z části (obj. 10/229, 14/559; *Tab. CXXXI, CLXII*), JZ části (obj. 10/235, 10/303; *Tab. CXXXII, CXXXVI*) i J části (obj. 10/257; *Tab. CXXXV*). Okraj zahloubeniny v objektu 07/146 byl podle fotografie propálen do červena. Poněkud specifickým případem je válcovitá jáma 10/277 zahloubená do dna objektu 10/303, ve které byl uložen skelet jelena. Kvůli jejich rozměrům, úpravám a zřejmě záměrně uloženému celému skeletu jelena a několika dalších zvířat nebo jejich částí, uvažují R. Kyselý s M. Pecinovskou o funkci spojené s určitým rituálem, který proběhl nejspíše v lednu nebo na jaře a byl spojen s ohněm (*Kyselý – Pecinovská 2018*).

Interpretace podobných zahloubenin je nejasná, zdá se však, že jejich výskyt není ani ojedinělý ani náhodný. Pokud by objekty byly vykopány v úplnosti (a ne pouze jejich polovina), byl by počet těchto kruhových nebo oválných zahloubenin zřejmě výrazně vyšší. Podobné mělké zahloubeniny byly dokumentovány u několika objektů z **Prahy-Čakovic** (*Kovářík 1983*, obr. 6/2), u objektu z **Mcel u Nymburka** (*Lička 1971*, 674) nebo např. v **Hodonicích - U Pískovny** (*Rožnovský 2016*, Tab. 40).

V několika objektech se nacházely malé kruhové zahloubeniny, jejichž průměr odpovídá běžným kúlovým jamám, které se nachází ve středu (obj. 08/81; *Tab. CXIX*) i u kraje (obj. 08/81, 10/257, 10/278, 14/536, *Tab. CXIX, CXXXV, CXXXVII, CLV*) objektů. U žádného z těchto objektů nebyla zaznamenána jeho hloubka a není tedy možné určit, jestli by tyto zahloubeniny reálně mohly sloužit jako kúlové jámy nebo jestli by pro tuto úlohu byly příliš mělké. Kúlové jámy zahloubené do dna objektů jsou známy i z dalších lokalit, např. tři kúlové jámy se nacházely po obvodu dna sídlištní jámy v **Březně u Loun** (*Hnízdová 1955*, 296, obr. 135) a kúlové jámy se nacházely také v sídlištních objektech z **Plačič** (*Vodák 2016*, 46-47, 50, 52, obr. 1, 6, 9).

Kúlové jámy byly dokumentovány v těsné blízkosti několika z ke dnu se rozšiřujících zásobnic, a to přímo u jejich hrdla (např. objekty 10/260, 10/278, 10/280; *Tab. CXXXVII, CXXXVII*). U objektu 10/278 se přímo na hranici hrdla nacházely dokonce kúlové jámy tři.

Několik kůlových jam se nacházelo také v těsné blízkosti objektu 07/690 – mohly (*Danielisová – Langová et al. 2013, 61*). U hrany hrdla objektu se kůlová jáma nacházela i u objektu 14A/94 na sídlišti závěrečné fáze únětické kultury ve **Vysočanech** (*Čech 2008, 68, obr. 3*), na kterém je možné předpokládat krátkodobé osídlení a je zde tedy i menší šance náhodných superpozic objektů (*Čech 2008, 65*). Stejně umístěná byla i kůlová jáma u objektu 2677 v **Brně-Tuřanech** (*Bilová 2010, obr. 26*).

3.5.2.6 Prostorové uspořádání objektů na lokalitě

Při pohledu na celkový plán (*Tab. LIV*) je zřejmá největší koncentrace sídlištních objektů starší doby bronzové v severní části lokality, tedy na plochách zkoumaných v letech 2008, 2010 a 2014. Naopak v jižnější části lokality, tedy na ploše zkoumané v roce 2007, je koncentrace objektů o poznání nižší. Právě v této jižnější části byl zachycen příkop a nižší koncentrace sídlištních objektů se váže na prostor uvnitř příkopu a v jeho blízkém okolí.

Celá situace tedy budí dojem, že jako skladovací prostor byla preferována právě část severně od opevnění. Pro spolehlivější posouzení by však bylo nutné znát přesnější chronologické zařazení jednotlivých jam v rámci starší doby bronzové. Je např. možné, že umístění sídlištních jam se mohlo lišit v době funkčního opevnění lokality a poté (ev. předtím). V úvahu je zapotřebí vzít i okolnosti výzkumu v roce 2007, který provázaly nemalé finanční a klimatické potíže (*Danielisová 2011, 6*), a ne všem sektorům bylo možné věnovat dostatečnou pozornost, např. „*sektory B1 a F byly prozkoumány jen v rámci objektů, které se podařilo identifikovat v extrémních podmínkách poloviny prosince a v celkově špatně skrytém terénu*“ (*Danielisová 2011, 11*). Navíc plochy odkryté v této sezóně byly výrazně menší a nižší výskyt objektů může být touto skutečností do jisté míry ovlivněn. Malé množství objektů v západní části lokality může být výsledkem oderodování velké části nadloží. Při úvahách o rozložení a koncentraci sídlištních objektů na lokalitě je tedy zapotřebí uvažovat všechny tyto skutečnosti, v opačném případě by závěry mohly být unáhlené.

Na nespojitě odkrytých plochách je těžké hledat nějaké struktury tvořené sídlištními objekty, přesto však je v SV části lokality, na plochách odkrytých v roce 2010, patrná linie osmi sídlištních objektů táhnoucí se ve směru SZ-JV. Zásobní jámy seskupené do několik desítek metrů dlouhých linií byly několikrát zaznamenány na sídlišti ve **Vliněvsi**, kde linie se zde táhly ve směru Z-V i S-J (*Langová 2009, Plán 1*). Můžeme tedy předpokládat, že se v případě Brandýsa nad Labem nejedná o náhodné uskupení, ale záměrné uspořádání. S velkou opatrností můžeme předpokládat i víceméně současnou existenci těchto objektů (podobně

také *Navrátil 2017*, 123). Pás zásobních jam „*tvořící téměř dokonalou přímku s pravidelnými rozestupy*“, který byl orientován přibližně ve směru Z-V, je uváděn také na sídlišti v **Brně-Tuřanech** (*Kala – Konášová – Smrška 2008*, 61) a v **Hodonicích** (*Rožnovský 2016*, obr. 62).

3.5.3 SÍDLIŠTNÍ OBJEKTY S LIDSKÝMI KOSTERNÍMI POZŮSTATKY

Sídlištní objekty s lidskými kosterními pozůstatky odkryté v rámci sezóny 2007 byly tématem mé diplomové práce (*Langová 2012*) a byly následně publikovány (*Langová – Danielisová 2013a; 2015*). Způsob uložení lidských skeletů nebo jejich částí se v rámci lokality od sebe velmi odlišoval. V sezóně 2007 byly na lokalitě odkryty tři „klasické“ sídlištní objekty s lidskými skelety, ve dvou z nich (obj. 07/74 a 07/196) byl skelet uložen klasickým způsobem běžným na pohřebištích (ve skrčené poloze) a v jednom ležel v nestandardní⁷⁰ poloze (obj. 07/798). Z tohoto objektu pochází velké množství celých keramických tvarů (*Langová 2012*, tab. 15-20; *Langová – Danielisová 2015*, obr. 5). Od doby publikace se podařilo z tohoto skeletu získat radiokarbonové datum (MAMS 30780: 3505±25 BP, tedy 1897-1749 BC cal. s pravd. 95,4%), které řadí objekt (ve shodě s keramikou) do závěru starší doby bronzové. I v následujících sezónách byly odkryty lidské kosti v kontextu sídlištních jam starší doby bronzové. V objektu 10/180 byly nalezeny dokonce dva skelety. V jižní polovině objektu, zhruba 1 m nade dnem hruškovité jámy byla nalezena špatně dochovaná kostřička malého 3-4 letého dítěte (kostra 2; *Pecinovská 2013; Stránská 2016*), jehož poloha nebyla blíže zaznamenána. Na dně objektu pak ležela kostra na zádech ve skrčené poloze s nohama přetočenýma na pravou stranu a s rukama složenýma na hrudi (kostra 1; *Tab. CXXVIII*). Skelet byl orientován hlavou přibližně k jihozápadu a patřil juvenilnímu jedinci, který zemřel ve věku 15-17 let (*Stránská 2016*).

U třech objektů je hranice mezi hrobem a „sídlištním pohřbem“ velice tenká. U objektu 07/203 se jedná o hrob zahloubený do dna sídlištní jámy, tuto situaci potvrzuje i zachycená stratigrafická situace na profilu (*Langová 2012*, tab. 84-85; *Langová – Danielisová 2015*, obr. 7). O hrob zahloubený do dna sídlištní jámy by se mohlo jednat i v případě objektu 07/76_204, zde však nebylo možné na profilu rozlišit vrstvy výplně objektu a postup jeho

⁷⁰ Tzv. sídlištní pohřby bývají v literatuře tradičně děleny poněkud zavádějícím způsobem na „rituální“ a „nerituální“. Je ale zapotřebí zdůraznit, že u „nerituálních pohřbů“ se nemusí jednat o absenci rituálu, ale pouze o rituální zvláštnost. Výstižnějším označením pro tento jev je standardní/nestandardní uložení skeletu, příp. pietní/nepietní (*Veit 1996*, 31; *Langová 2012*, 18-20; podobně také *Meyer-Orlac 1997*, 1 a *Rožnovský 2012*, 74). Interpretativní charakter má také označení skeletů v sídlištních jamách jako „pohřby“, neboť mrtvý nemusel být vždy do sídlištního objektu „pohřben“ (např. *Salaš 1990*, 290), ale mohl se tam dostat např. pouze jako odpad (*Langová 2012*, 20; *Langová – Danielisová 2015*, 201).

zaplňování a vzhledem k nevelké vzdálenosti od staroúnětického pohřebiště nelze vyloučit náhodnou nerozpoznanou superpozici hrobu zahloubeného doprostřed starší sídlištní jámy (Langová 2012, tab. 77-78; Langová – Danielisová 2015, obr. 6). Unikátní objekt představuje nález mohyly 07/690, pro kterou byla uzpůsobena starší sídlištní jáma. Nálezy z mohyly byly publikovány jak předběžně (Langová – Danielisová 2013b) tak komplexně (Danielisová – Langová et al. 2013a). Od okamžiku publikace se podařilo z objektu získat další dvě radiokarbonová data (MAMS 30779: 3649±24 BP a MAMS 30778: 3615±26 BP, resp. 2132-1944 BC a 2035-1896 BC, obě s pravd. 95,4 %), která jsou souhrnně pojednána v Kap. 3.6.

V kulturní vrstvě v sektoru D byly na několika místech odkryty části lidských skeletů, u nichž je příslušnost k únětické kultuře značně nejistá, na jejich souvislost se starší dobou bronzovou můžeme usuzovat pouze na základě skrčené polohy a orientace skeletu. V kvadrantu 9 (obj. 07/660) byla nalezena lidská lebka na pravém spánku orientovaná temenem k JV, stopy po hrobové jámě ani postkraniální skelet nebyly nalezeny (Langová 2012, 57, tab. 87; zde Tab. LXXXVIII, Obr. 9). Jednalo se o lebku muže (?), který se dožil více než 45 let (Stránská 2011). Nedaleko, v těsné blízkosti mohyly, byla v kvadrantu 28 (obj. 07/675) nalezena dolní polovina skeletu staršího muže (40-55 let) uložená ve skrčené poloze na levém boku (Stránská 2011; Langová 2012, 57-58; tab. 88). Datace obou nálezů z kulturní vrstvy je ale více než nejasná.

3.5.3.1 Nálezy osamocených lidských kostí

Poněkud odlišný případ lidských kostí nalezených v sídlištních objektech představují nálezy samostatných lidských kostí nebo jejich částí. Lidské kosti byly nalezeny v objektu 10/324 (Tab. CXLIV), ve kterém se nacházel zlomek lidské čelní kosti nedospělého jedince (infans III – juvenis; Stránská 2016), v objektu 14/534 (Tab. CLIV) byla uložena lidská lebka patřící ženě (?) staré 25 – 30 let (adultus I; Stránská 2015). Především malé fragmenty nacházející se v objektech samostatně jsou téměř neodlišitelné od kostí zvířecích a velmi často tak uniknou naší pozornosti a jsou odhaleny až v rámci zpracování kostí (pokud k němu dojde). V rámci archeozoologické analýzy výzkumné sezóny 2007 byly tímto způsobem lidské kosti identifikovány celkem v dalších sedmi objektech (Tabulka 10; Tab. LIX), z toho třikrát v řezu příkopu (řezy 07/107, 07/406 a 07/776). Lidská zápěstní kůstka byla objevena v souboru kostí v objektu 07/319, klíční kost v objektu 07/677, část lebky v objektu 07/730 a několik blíže neurčených zlomků lidských kostí v objektu 07/841 (Sůvová 2011). Větší množství lidských kostí obsahovala výplň příkopu. V objektech (řezech příkopu) 07/107 a

07/406 byly antropologickou analýzou určeny lidské kosti minimálně ze tří jedinců – jednoho dítěte a dvou dospělých (*Stránská 2011; Langová – Danielisová 2015, 211*). Archeozoologická analýza odhalila další lidské kosti jak z těchto dvou řezů, tak ještě z řezu 07/776 (*Tab. LIX*). Kosti se nacházely téměř ve všech případech ve spodních částech příkopu. Bez dodatečného antropologického posouzení však není možné určit, zdali kosti náležely týmž jedincům, kterým se věnuje antropologická analýza.

Množství lidských kostí identifikovaných až v průběhu archeozoologické analýzy ukazuje, jak velmi snadno uniknou naší pozornosti. V rámci výzkumu byly jako lidské kosti označeny pouze celé skelety nebo jejich části a kosti mající typický tvar (např. lebka, kost pažní, apod.). Většina samostatně se vyskytujících lidských kostí však byla v rámci výzkumu považována za zvířecí a byla identifikována až v rámci archeozoologické analýzy. Nízká hmotnost lidských kostí zařazených mezi zvířecí (*Tabulka 10*) ukazuje na jejich fragmentárnost, která mohla ztížit jejich rozpoznání. Je tak zřejmé, že jejich výskyt je na starobronzových sídlištích zřejmě běžnější, než se na první pohled zdá, a bez určení zvířecích kostí jejich velká část uniká naší pozornosti. Jejich výskyt v rámci výplně sídlištních objektů tak může být systematicky podhodnocen. Objekty obsahující lidské kosti byly v rámci sídliště rozmístěny poměrně rovnoměrně a v žádné části se nekoncentrovaly. Rovnoměrně byly rozmístěny i objekty obsahující celé lidské skelety (*Tab. LIX*).

Tabulka 10: Lidské kosti ze zásypu sídlištních objektů identifikované při archeozoologické analýze Z. Sůvou (2011).

Objekt	Číslo sáčku	Vrstva	Určení kosti	Strana	Počet fragmentů	Váha (g)
07/107A	1126		Carpal or Tarsal		1	1,6
			Cranium	ax	1	142,2
			Mandibula	ax	1	84,8
07/107C	775	80-100	Clavicula		1	17,7
07/107D	1050	140-160	Cranium	ax	1	167,2
07/319	1640	sběr	Metacarpus		1	3
07/406	1570	100-120	Humerus	s	1	66,6
	1348	40-60	Sternum	ax	1	2,5
	2695	vzork.	Vertebra lumbalis	ax	1	35,3
	1373	0-20	Radius		1	34,4
07/677	2938	80-dno	Clavicula		1	15,6
07/730	3383	60-80	Cranium	ax	1	33,9
07/776	3779	30	Femur		1	58,1
	3480	0-20	Pelvis	d	1	160,9
07/841	3904	160-dno	indet.		4	31,4

Na časté nálezy samostatných lebek nebo jejich částí v sídlištních objektech upozornila již v roce I. Pleinerová (*Hnízdová 1952, 29; publ. 1953d*). Všechny jmenované nálezy (**Praha-Bubeneč, Slánská hora, Roztoky, Křemýž, Bílina, Praha-Hlubočepy, Praha-Kobylisy**) řadí do „*vyvinuté fáze únětické kultury*“. Lidské lebky a jejich části se často vyskytují i v sídlištních objektech na Moravě, jsou známy např. z **Velkých Pavlovic** (*Stuchlík 1987, 69*), **Šatova** (*Vildomec 1967* citováno podle *Salaš 1990, 287*) nebo v několika případech z **Blučiny-Cezav**, kde se vyskytovaly i samostatné lidské kosti, v některých případech se stopami štípaní a lámání (*Ondráček – Podborský 1954, 631-632*). Lebky, jejich části i samostatně se vyskytující lidské kosti byly hojně dokumentovány také na věteřovském sídlišti v **Hodonicích** (*Rožnovský 2012*). Na výskyt oddělených lebek také v hrobech poukázali Z. Jelínková a J. Sláma (*1959, 329-330*).

3.5.3.2 Patologie

U mnohých skeletů byly zaznamenány patologie související se způsobem života zemřelých a četnými perimortálními/postmortálními praktikami. U dítěte z objektu 07/74 je doložena hypoplazie skloviny a cribra orbitalia (*Stránská 2011*), která je tradičně spojována s nedostatečnou výživou, nedostatkem vitamínu C nebo železa, ev. může značit dlouhodobé hladovění (souhrnně např. *Besedová 2008* s další literaturou). Na lebce ženy z objektu

07/196 jsou patrná minimálně dvě nezhojená sečná zranění na pravé parietální kosti (*Stránská 2011*). Zranění bylo zaznamenáno i na lebce z objektu 14/534 - v zadní části levé parietální kosti byl nalezen otvor nepravidelného tvaru (32x20 mm) starého data s mírně vpáčeným sousedícím okrskem (13x10 mm), který je možno interpretovat jako následek zranění (*Stránská 2015*). Násilné jednání je patrné na skeletu ženy z objektu 07/798, která měla useknutou pravou horní končetinu v ramenním kloubu. Pro násilné a nepietní zacházení s tělem svědčí i další faktory. Pravý kotník ženy se nacházel v oblasti pánve, a to shora. Koleno pravé nohy muselo tedy být násilně vykloubeno proti směru ohýbání. Vzhledem k poměrně úzkému hrdlu jámy je možné, že k vykloubení došlo v okamžiku „ukládání“ těla do jámy a že noha byla vykloubena ve snaze tělo do jámy „nacpat“. Absence končetin je překvapivá u objektu 07/690, ve kterém byly skeletu 2 odstraněny obě ruce, včetně pletenců horních končetin (více *Stránská 2011*; *Danielisová – Langová et al. 2013*, 64-67).

Srovnání mezi skelety na pohřebištích a na sídlištích starší doby bronzové ve středním Německu ukázalo mj. na výrazně vyšší výskyt stop po anemii (včetně cribra orbitalia) u skeletů ze sídlištních jam (*Hubensack – Metzner-Nebelsick 2013*, 285). Z našeho území je ze sídlištního kontextu známa např. ze sídliště v **Brně-Tuřanech** (*Kala – Konášová – Smrčka 2008*, 74), **Blučině-Cezavách** (*Salaš 1990*, 281, 292), **Brna-Podolí** (*Kaderková – Kala – Parma 2010*, 228) nebo **Vliněvsi** (*Likovský 2009*). Některé z koster také nesou znaky po těžké fyzické práci, časté práci vkleče nebo nošení těžkých nákladů (*Hubensack – Metzner-Nebelsick 2013*, 285; *Jelínek – Vavák 2013*, 268).

Neznámá nejsou ani poranění lebky – např. zhojené poranění u muže ze sídlištního objektu z **Unterhautzentalu** v Dolním Rakousku, u kterého charakter zranění naznačuje poúrazovou epilepsii (*Lauermann 1991*, 65, 70, 75; *1997*, 43). U skeletu ženy z objektu 802 v **Brně-Podolí** byla identifikována perimortální tříštivá fraktura lebky způsobená pravděpodobně tupým předmětem a navíc prasklina levé loketní kosti, která by mohla odpovídat tzv. obranné fraktuře (*Kaderková – Kala – Parma 2010*, 229, obr. 9-11). Velmi podobné zranění lebky měla také žena ze sídlištního objektu z **Brna-Tuřan**, která navíc trpěla tuberkulózou (*Kala – Konášová – Smrčka 2008*, 69-71). Rozbití lebky bylo pravděpodobnou příčinou smrti muže ze sídlištního objektu v **Mcelech u Nymburka**, kterému byly navíc zřejmě opáleny ruce i nohy (*Lička 1971*, 676; *Chochol 1971*, 681). Stopy po nejméně třech silných úderech byly patrné na lebce starce ze sídlištní jámy v **Praze-Kobyliších** (*Hnízdová 1953d*, 739). Na sídlišti v **Blučině** byly odstraněny horní končetiny 25 letému muži a 13-15 leté dívce (*Salaš 1997*, 142). Obecně se zdá, že stopy po násilném

jednání, které někdy mohlo vést až ke smrti jedince, a po špatné výživě jsou i na skeletech v Čechách a na Moravě běžným jevem (podobně také *Salaš 1990*, 289), který se podle odhadů zdá být frekventovanější než na soudobých pohřebištích (srov. *Hubensack – Metzner-Nebelsick 2013*, 285).

3.5.3.3 Druhotná úprava jam

V několika případech předcházela uložení skeletu určitá námaha spojená s úpravou sídlištní jámy. Kolem skeletu v hrobě 07/74 byly pravidelně naskládány velké kameny (*Tab. LXI*) a kameny byly vyrovnány do kruhu také kolem objektu 07/690 (*Tab. XCII-XCV*). V tomto případě byla jáma před uložením skeletů ještě druhotně rozšířena ve směru sever-jih. Před uložením těla do sídlištní jámy 07/203 (*Tab. LXXII-LXXIV*) byla do jejího dna vyhloubena jáma svými rozměry a tvarem odpovídající jámě hrobové. Podobně tomu mohlo být také v případě objektu 07/204_76 (*Tab. LXIII-LXIV*), zde je však nálezová situace neprůkazná.

Pokud je na základě dosavadních nálezů možné soudit, nejsou úpravy sídlištní jámy před uložením zemřelého příliš časté, nikoliv však neznámé. Sídlištní objekt v **Brně-Podolí** byl před uložením skeletu druhotně rozšířen (*Kaderková – Kala – Parma 2010*, 224-226, obr. 5). Na několika lokalitách se také vyskytly hrobové jámy zahloubené do dna prázdné sídlištní jámy. Na jejich možné specifické postavení v rámci tzv. „sídlištních pohřbů“ poukázala již I. Pleinerová (*Hnízdová 1952*, 30) na základě nálezů z **Blšan, Turska a Plotišt' nad Labem**. Z nových nálezů je hrob vyhloubený do dna sídlištní jámy znám také z **Hodonic** (*Rožnovský 2012*, 69) a **Vliněvsi** (*Langová 2009*, 28, tab. 45, obr. 4).

Situaci na soudobých pohřebištích evokuje také přítomnost kamenů kolem některých skeletů, v některých případech se jedná pouze o několik kamenů v blízkosti skeletu, které v této poloze bývají interpretovány jako opora rakve, jindy se v sídlištním objektu nachází celá kamenná konstrukce. Kamenná konstrukce byla vybudována kolem muže uloženého v hliníku ve **Znojmě** (*Čižmář 2006*). Ve stejných pozicích jako na místním pohřebišti se kameny nacházely i v pěti objektech na sídlišti ve **Vliněvsi** (*Kalfusová 2008*, 91-99; *Langová 2009*, 50). Minimálně ve dvou případech byl zemřelý do sídlištního objektu uložen dokonce v rakvi. V sídlištním objektu ve **Znojmě** byl odkryt skelet ženy s milodary uložené v rakvi, která byla navíc podepřena kameny (*Čižmář 2005*), dřevěné obložení nebo komora a poměrně bohatá výbava byla odkryta také v sídlištním objektu z **Pravčic 2** (*Peška – Tajer – Pankowská 2011*).

3.5.3.4 Interpretace

Možnostmi interpretace tzv. „sídlištních pohřbů“ jsem se detailně zabývala ve své bakalářské i diplomové práci (Langová 2009; 2012; část. publikováno Langová – Danielisová 2015). Nové nálezy tohoto charakteru z Brandýsa nad Labem nás pouze utvrzují v přesvědčení, že škála těchto objektů je velmi široká a v mnohých případech se jejich význam od sebe musel značně odlišovat (podobně také Salaš 1990, 290). V některých případech byla vynaložena značná námaha na úpravu sídlištního objektu a je zde patrná snaha přiblížit objekt soudobým hrobům (rozšiřování jámy, kamenné konstrukce, rakve). Běžné pohřební zvyklosti odráží také relativně častý výskyt milodarů. Naproti tomu stojí objekty se skelety, jejichž umístění do objektu nebyla věnována přílišná námaha a zemřelí do něj byli zřejmě jen pohozeni/shozeni. Zásyp těchto objektů má navíc často charakter běžné odpadní jámy (více Langová 2009; 2012, 114-120; Langová – Danielisová 2015, 212). Ještě jinou interpretaci musíme hledat pro nálezy částí skeletů, jednotlivé kosti nebo jejich fragmenty, které se podle D. Rožnovského (2012, 74) do objektů mohly dostat jako pouhá součást odpadu – i když těžko předpokládat, že by se tímto způsobem do objektů dostaly celé lebky.

Důležitou roli při ukládání zemřelých do sídlištních objektů mohlo hrát jejich sociální postavení (Mikulková – Stuchlík – Vitula 1996, 153; Veit 1996, 27; Hubensack – Metzner-Nebelsick 2013, 285). Odlišné postavení ve společnosti nebo např. cizí původ může odrážet i odlišný způsob uložení skeletu (např. na levém boku) nebo jejich nebo od běžných zvyklostí se odlišující orientace (hlavou k severu, ve směru východ-západ). Tyto odchylky se u skeletů v sídlištních objektech vyskytují výrazně častěji než na pohřebištích. Jedním z možných vysvětlení je, že si lidé i v cizím prostředí mohli udržet zvyklosti z jejich původní domoviny (více k tomuto Krenn-Leeb 2011, 24-25), pouze z nějakého důvodu neměli právo na uložení na místním pohřebišti. Možných interpretací skeletů uložených v sídlištních jamách se nachází celá řada, nelze vyloučit ani oběti rituálů nebo nouzové (např. zimní) pohřby (např. Kovárník 2010, 55). Jisté však je, že nálezy lidských ostatků v sídlištních objektech patří mezi zcela běžné nálezy a odráží rozmanité praktiky dané společností.

3.5.4 STAROÚNĚTICKÉ POHŘEBIŠTĚ A OSAMOCENÉ HROBY NA SÍDLIŠTI

Nejvýraznější pohřební komponentu ze starší doby bronzové na lokalitě představuje pohřebiště, které bylo odkryto v rámci výzkumné sezóny 2007 v sektoru K1, uvnitř prostoru ohrazeného příkopem a lze tedy předpokládat, že s příkopem nebylo současné. Toto pohřebiště jsem detailně zpracovala v rámci své diplomové práce (*Langová 2012*) a proto zde uvádím pouze informace, které mají přesah k tématům řešeným v této práci. Na základě nalezených artefaktů bylo pohřebiště datováno do starší fáze únětické kultury a tři nově získaná absolutní data z hrobů 63 (MAMS 30775: 3677±21 BP, resp. 2137-1980 BC cal. a MAMS 30776: 3661±24 BP, obě s pravděpodobností 95,4%; *Obr. 23 a 24*) a 76 (MAMS 30777: 3738±23 BP, resp. 2206-2038 BC cal. s pravděpodobností 95,4%; *Obr. 23 a 24*) tuto dataci potvrdila.

V dalších sezónách výzkumu byly odkryty tři další hroby (10/341, 10/351 a 14/572), které byly rozptýleny po ploše mezi sídlištními objekty a jejich souvislost se staroúnětickým pohřebištěm tak nelze předpokládat. Svým charakterem těmto hrobům odpovídá také hrob 07/129, který byl původně zpracován již v rámci pohřebiště, je však od něj vzdálen zhruba 50 m a byl k němu přiřazen pouze volně. Nepočítáme-li staroúnětické pohřebiště, byly nejbližší dva hroby (10/341 a 10/351) od sebe vzdáleny 19 m a nejvzdálenější dva (07/129 a 07/675) 90 m (*Tab. LIX*).

Ze zmiňovaných hrobů byly hroby 07/129, 10/341 a 10/351 (*Tab. LXII, CXLVI a CXLVII*) zcela bez nálezů a jejich přiřazení do starší doby bronzové je možné pouze na základě polohy skeletu na pravém boku hlavou přibližně k jihu. V hrobě 14/572 se na levém spánku nacházela bronzová záušnička z jednoduchého drátu (*Tab. CLXV*). Velice podobná záušnice byla nalezena u skeletu 1 v mohyle 07/690 (*Langová 2012, tab. LIII; Danielisová – Langová et al. 2013, obr. 7/690/2; Langová – Danielisová 2013a, Abb. 9/4; 2013b, obr. 8/690/2; 2015, 9/6*).

Výskyt osamocených hrobů v bezprostřední blízkosti sídliště nebo v rámci něj není pro únětickou kulturu nic výjimečného, v poslední době bylo pět osamocených hrobů (kromě několika skupin pohřebišť) zachyceno v rámci sídliště v **Mikulovicích**. Hroby náležely jako do starší, tak do mladší fáze únětické kultury, reprezentují tedy všechny chronologické horizonty zachycené na pohřebištích (nepubl.). V případě osamocených hrobů vyskytujících se v rámci sídliště tedy nelze jejich dataci jednoznačně vztáhnout k nalezenému pohřebišti.

3.5.5 ROZLOHA SÍDLIŠTĚ

Pokud započítáme i výzkum L. Balouna, který rovněž odkryl objekty starší doby bronzové, byla ze sídliště starší doby bronzové v Brandýse nad Labem odkryta plocha o celkové rozloze více než 4 ha⁷¹. Je však jasné, že sídliště zcela jistě nebylo odkryto celé, jeho pokračování jižním, východním i severním směrem nasvědčují nálezy únětické kultury z nejbližšího okolí zkoumané lokality (podrobně viz *Kap. 4.4.1 a Mapa 1*). Zdali však byla osídlena celá plocha najednou, či velká plocha s objekty starší doby bronzové odráží posun sídliště v rámci mikroregionu, není zatím možné určit.

„O rozloze tehdejších sídlišť víme stále velmi málo, neboť jen zcela výjimečně byla zkoumána v plném rozsahu“ (Jiráň [ed.] 2008, 35). Jedním z mála celkově odkrytých sídlišť starší doby bronzové jsou dvě sídlištní skupiny v **Březně u Loun**, z nichž jedna se nacházela na ploše přibližně 1 ha a druhá na 1,5 ha (Jiráň [ed.] 2008, 35), rozlohu sídliště v **Postoloprtech** odhaduje I. Pleinerová (1967, 15) přibližně na 0,75 ha a předpokládaná osídlená plocha sídliště v **Hostech** je přibližně 3 ha (Jiráň [ed.] 2008, 35). Na rozsáhlý osídlený areál o rozloze kolem 60 ha ukazují jednotlivé nálezy z **Mikulovic**⁷² a nejbližšího okolí (nepubl.). Předpoklad I. Pleinerové (1967, 15), že ve velikosti sídlišť únětické kultury byly rozdíly, se zdá jako opodstatněný a je zřejmé, že sídliště v Brandýse nad Labem patřilo mezi ta největší.

⁷¹ Do výměry počítána plocha od hrany současné terasy nad potokem a vnější obvod skrytých ploch.

⁷² V případě Mikulovic se jedná o jednotlivé nálezy z nespojitě prozkoumané plochy, jejich intenzita však ukazuje na nebývalou koncentraci osídlení, může se však jedna o několik osad nacházejících se nedaleko od sebe, stejně tak jako o posun sídliště v rámci mikroregionu.

3.6 ABSOLUTNÍ DATOVÁNÍ LOKALITY

Dosud bylo z lokality pořízeno celkem 13 absolutních dat C^{14} získaných postupně při různých příležitostech v laboratořích v Kielu, Poznani, Praze a Mannheimu (*Tabulka 11*). Získaná data (BP) byla kalibrována v programu OxCal 4.3⁷³ pomocí křivky IntCal 13 pro pravděpodobnost 95,4 % (*Obr. 23*).

Tabulka 11: Přehled dosavadních dat C^{14} z lokality Brandýs nad Labem-Vrábí (již publikovaná data upravena podle *Danielisová – Langová et al. 2013, 77* a *Kyselý – Pecinová 2018, 158*; v případě dat z Mannheimu se jedná o dosud nepublikovaná data). V tabulce je uvedena laboratoř, ve které byl vzorek analyzován, a původní číslo vzorku. Tyto informace kvůli přehlednosti již v následujícím textu neuvádím.

kontext	označení vzorku podle objektu	původní číslo vzorku	laboratoř	stáří BP	cal2-sigma BC (95,4 %) podle OxCal	materiál
staroúnětické pohřebiště	07/76/1	MAMS 30777	Mannheim	3738±23	2206-2038	lidská kost
	07/63/1	MAMS 30775	Mannheim	3677±21	2137-1980	lidská kost
	07/63/3	MAMS 30776	Mannheim	3661±24	2135-1955	lidská kost
mohyla	07/690/2	MAMS 30779	Mannheim	3649±24	2132-1944	lidská kost
	07/690	Poz-47314	Poznaň	3640±35	2135-1912	makrozbytky
	07/690/1_1	MAMS 30778	Mannheim	3615±26	2035-1896	lidská kost
	07/690/1_2	CRL11_260	Praha	3716±83	2432-1891	lidská kost
	07/690/1_3	CRL11_194	Praha	3540±112	2201-1614	lidská kost
příkop	07/107	Poz-47312	Poznaň	3710±35	2204-1981	makrozbytky
	07/406_1	KIA35074	Kiel	3590±35	2110-1783	lidská kost
	07/406_2	Poz-47313	Poznaň	3565±30	2021-1777	makrozbytky
sídl. pohřeb	07/798	MAMS 30780	Mannheim	3505±25	1897-1749	lidská kost
kostra jelena	10/277,303	CRL-15578A	Praha	3446±37	1881-1665	zv. kost

3.6.1 STAROÚNĚTICKÉ POHŘEBIŠTĚ

Přestože jsem pohřebiště zpracovala již v rámci své diplomové práce (*Langová 2012*), podařilo se od té doby získat tři radiokarbonová data, dvě z hrobu 07/63 a jedno z hrobu 07/76, která hrají velmi důležitou úlohu při porovnávání s mladším osídlením (*Obr. 24*). Hroby je možné na základě keramiky zařadit do starší fáze únětické kultury (*Langová 2012, 125*).

Z hrobu 63 (skelet 1) bylo získáno datum 3677±21 BP, resp. 2137-1980 BC (pravd. 95,4 %) a ze skeletu 3 z téhož objektu 3661±24 BP, resp. 2135-1955 BC (pravd. 95,4 %). V objektu byli uloženi celkem čtyři jedinci, dvě ženy (skelety 1 a 2) v klasické hrobové jámě a dvě děti

⁷³ <https://c14.arch.ox.ac.uk/oxcal/OxCal.html>, kalibrováno dne 3. 5. 2018.

(skelety 3 a 4) v jakémsi „výklenku“ (*Langová 2012*, 41-42). Na základě nálezové situace není možné určit, která z částí je starší, je však pravděpodobné, že obě části hrobu spolu bezprostředně souvisí. Jako současné se oba hroby jeví i na základě radiokarbonových dat. V hrobě označeném jako 07/76_204 se nacházeli tři jedinci (*Langová 2012*, 51-52), ze skeletu 1 bylo získáno datum 3738 ± 23 BP, resp. 2206-2038 BC (pravd. 95,4 %). Data zároveň naznačují, že hrob 07/76_204 by mohl být starší než hrob 07/63.

Všechna tři data potvrzují původní zařazení pohřebiště do starší fáze únětické kultury a zároveň v případě objektu 07/76_204 se jedná o nejstarší datovaný kontext v rámci starší doby bronzové na lokalitě.

3.6.2 MOHYLA (OBJEKT 07/690)

Z objektu 07/690 – mohyly bylo dosud pořízeno celkem pět radiokarbonových dat (*Obr. 25*). Tři z nich (zde jako 07/690, 07/690/1_2 a 07/690_3) byla vyhodnocena v rámci komplexní publikace mohyly (*Danielisová – Langová et al. 2013*, 70-71, 76-77). V objektu byly etážovitě nad sebou uloženy dva skelety, které dělilo od sebe 40 cm výplně objektu (*Langová 2012*, 59; *Danielisová – Langová et al. 2013*, 61). Ze spodního jedince (skelet 2) pochází datum (07/690/2) 3649 ± 24 BP, resp. 2132-1944 BC cal. (pravd. 95,4 %). Z horního jedince (skelet 1) byla získána tři data (07/690/1_1-3): 3615 ± 26 BP, resp. 2035-1896 BC cal. (pravd. 95,4 %), 3716 ± 83 BP, resp. 2432-1891 BC cal. (pravd. 95,4 %) a 3540 ± 112 BP, resp. 2201-1614 BC cal. (pravd. 95,4 %). Páté datum (07/690) bylo získáno z makrozbytků nacházejících se ve vrstvě nad kostrou 1 - 3640 ± 35 BP, resp. 2135-1912 BC cal. (pravd. 95,4 %).

Původní publikovaná radiokarbonová data (zde označena jako 07/690, 07/690_2 a 3) z mohyly zpracovaná I. Světlíkem ukázala na absolutní datování objektu do období 2133-1921 BC s přesností 95 % (*Danielisová – Langová et al. 2013*, 71, 76).

3.6.3 PŘÍKOP

Z příkopu pochází tři data, dvě z makrozbytků (zde označena jako 07/107 a 07/406_2) a jedno datum z fragmentu lidské lebky (zde jako 07/406_1; *Obr. 26/A*). Pro vzorek 07/107 byly použity makrozbytky nacházející se v propálené vrstvě přibližně 90 cm nade dnem příkopu a bylo z nich získáno datum 3710 ± 35 BP (*Langová 2012*, 65), resp. 2204-1981 BC (pravd. 95,4 %) a 2204-2017 BC (pravd. 93,6 %). Z rostlinných makrozbytků pocházejících z vrstvy 80-100 cm nade dnem (datum 07/406/2) bylo získáno datum 3565 ± 30 BP (*Langová 2012*, 67), resp. 2021-1777 BC (pravd. 95,4 %) a 1983-1872 BC (pravd. 79 %). V téže části

příkopu byl 20 cm nade dnem odkryt fragment lidské lebky, který byl radiokarbonově datován (zde jako 07/406_1) jako 3590±35 BP (Langová 2012, 67), resp. 2110-1783 BC (pravd. 95,4 %) a 2036-1877 BC (pravd. 92,9 %).

Při vyhodnocení dat I. Světlík (Danielisová – Langová et al. 2013, 76) píše, že „aktivita ¹⁴C u vzorku lidské lebky (KIA35074) se statisticky významně nelišila od vzorku makrozbytků (Poz 47313). Aktivita ¹⁴C vzorku makrozbytků (Poz 47312) byla statisticky významně nižší a nemohla být proto zahrnuta do výpočtu skupinové hodnoty. Interval kalibrovaného stáří skupiny vzorků KIA 35074 a Poz 47313 odpovídá období 1980-1880 BC, s absolutní přesností 89 %“.

3.6.4 SÍDLIŠTNÍ OBJEKTY 07/798 A 10/277_303

Absolutní data pochází nově také ze dvou sídlištních objektů 07/798 a 10/277_303. Radiokarbonové datum z objektu 07/798 pochází ze skeletu ženy a vykazuje hodnotu 3505±25 BP, tedy 1897-1749 BC cal. (pravd. 95,4 %; Obr. 26/B). Skelet jelena ze sídlištního objektu 10/277_303 byl datován jako 3446±37 BP (Kyselý – Pecinová 2018, 158), tedy do intervalu 1881-1665 BC (pravd. 95,4 %; Obr. 26/C). Oba objekty představují v rámci lokality nejmladší radiokarbonově datované kontexty ze starší doby bronzové na lokalitě.

3.6.5 MODELOVÁNÍ RADIOKARBONOVÝCH DAT

Vzhledem k vícečetnému datování některých kontextů, je možné uvažovat o případném zpřesnění jejich absolutní datace pomocí modelování v programu OxCal 4.3⁷⁴ a křivky IntCal 13.

3.6.5.1 Mohyla (objekt 07/690)

Z objektu 07/690 pochází dosud pět dat C14, z toho tři z nich z horního skeletu dítěte označeného jako kostra 1 (data 07/690/1_1-3), jedno datum z makrozbytků pocházejících ze zásypu této kostry (datum 07/690; Danielisová – Langová et al. 2013, 70) a jedno datum ze spodního skeletu dospělého muže označeného v rámci výzkumu jako kostra 2 (datum 07/690/2). Tři data pocházející z kostry 1 (07/690/1-3) ukazují po vzájemné kalibraci na interval 2112-1901 BC (pravd. 95,4 %), resp. 2036-1901 BC (pravd. 94,2 %; Obr. 27/A). Pokud budeme předpokládat, že zásyp kostry 1 je současný s uložením skeletu, tedy že data z kostry 1 jsou stejně stará jako datum z jejího zásypu (07/690), získáme po kalibraci datum 2111-1924 BC (pravd. 95,4 %), resp. 2036-1924 BC (pravd. 94,5 %; Obr. 27/B).

⁷⁴ <https://c14.arch.ox.ac.uk/oxcal/OxCal.html>, modelováno dne 3. 5. 2018.

Skelety se v objektu nacházely uložené etážovitě nad sebou, je možné tedy předpokládat, že oba jedinci A/ zemřeli současně nebo B/ kostra 2 je starší než kostra 1:

A/ Pokud budeme předpokládat, že oba skelety byly uloženy současně a doba jejich smrti se nijak výrazně neliší, je možné pomocí kombinace všech pěti dat získat interval 2112-1944 BC (pravd. 95,4 %), resp. 2036-1944 BC (pravd. 93,7 %; *Obr. 27/C*).

B/ Pokud budeme předpokládat, že spodní skelet (kostra 2) je starší než horní skelet (kostra 1), je možné data vzájemně kalibrovat pomocí tzv. sekvence⁷⁵. Toto modelování zúží časový interval u kostry 2 na 2132-1961 BC (pravd. 95,4 %), resp. 2056-1961 BC (pravd. 73,1 %) a u kostry 1 na 2031-1926 BC (pravd. 95,4 %; *Obr. 27/D*).

Datum ze spodního skeletu (kostra 2) se jak v modelované tak i nemodelované podobě vždy jeví být o něco málo starší než data pocházející z horního skeletu (kostra 1). Tento rozdíl by mohl být dán rozdílným věkem zemřelého. Zatímco u kostry 1 se jednalo o dítě věkové kategorie infans III (věk úmrtí 11-13 let), náležely ostatky spodní kostry dospělému muži věkové kategorie adultus II – maturus I (věk úmrtí 35-50 let; *Danielisová – Langová et al. 2013, 66*). Data C¹⁴ získaná z lidských kostí však datují spíše období ukončení puberty než dobu smrti (*Barta – Štolc 2007* s další literaturou). U stáří zemřelého 35-50 let uvádí P. Barta a S. Štolc (*2007, 467, Figure 2*) nutnou korekci⁷⁶ absolutní datace přibližně o 20 let. Takto korigované datum (a to v případě modelované i nemodelované varianty) by velmi přesně odpovídalo absolutním datům získaným z kostry 1.

Přestože pravděpodobnost modelu dat z mohyly pomocí sekvence, tedy předpoklad, že kostra 2 je starší než kostra 1, je velmi vysoká (Agreement 103,9%, resp. 101,9 %), zdá se být pravděpodobné, že tento rozdíl mohl být způsoben rozdílným věkem zemřelých a tedy že oba skelety byly do hrobu uloženy z pohledu radiokarbonového datování současně, přibližně na přelomu tisíciletí, případně v první polovině 20. století př. Kr.

⁷⁵ <https://c14.arch.ox.ac.uk/oxcal/OxCal.html>, modelováno dne 10. 5. 2018.

⁷⁶ Jedná se o metodu korekce HBCO (Human bone collagen offset; *Barta – Štolc 2007*).

3.6.5.2 Příkop

Pokud budeme předpokládat, že všechna získaná data pochází ze stejně starých kontextů, získáme z jejich vzájemné kalibrace datum 3615 ± 20 BP, tedy 2031-1916 BC (pravd. 95,4 %; *Obr. 28/A*).

V případě dat 07/107 a 07/406_2 z makrozbytků ve výplni příkopu nelze na základě stratigrafie určit jejich vzájemné relativní stáří - oba však pochází z přibližně stejné úrovně nade dnem. Na základě stratigrafie je však možné určit vzájemné stáří vzorků 07/406_1 a 07/406_2. Vzorek 07/406_1 byl získán z lidské lebky nacházející se 20 cm nade dnem, zatímco datum 07/406_2 určuje stáří makrozbytků ve vrstvě 80-100 cm nade dnem. Vzorek 07/406_1 je tedy stratigraficky starší než vzorek 07/406_2. Data je tedy možné vzájemně korigovat za pomoci sekvence (*Obr. 28/B*). V takovém případě se časové rozpětí datování vzorku 07/406_1 z lidské lebky zúží na 2031-1892 BC (pravd. 95,4 %) a datování vzorku 07/406_2 z makrozbytků na 1977-1777 BC (pravd. 95,4 %), resp. 1977-1869 BC (pravd. 82,8 %). Následnou chronologickou posloupnost obou dat potvrzuje také velmi vysoká pravděpodobnost tohoto modelu (Agreement 104,6 %, resp. 107,6 %). Datum ze vzorku 07/406_2 pochází na základě udané hloubky nejspíše z uhlíkaté vrstvy nebo z jejího bezprostředního okolí. Tato vrstva by mohla souviset s momentem zániku příkopu (*Langová 2012*, zejm. 123-124). Příkop by tedy na základě těchto předpokladů mohl přestat plnit svoji funkci v rozmezí let 1977-1777 BC (pravd. 95,4 %), resp. 1977-1869 BC (pravd. 82,8 %).

Rozdíl v datování vzorků 07/406_1 a 07/406_2 by mohl být do určité míry ovlivněn faktem, že lebka podle antropologického určení náležela dospělému člověku, jehož přesnější věk úmrtí ale nebylo možné určit (*Langová 2012*, 67). V případě vyššího věku jedince by bylo nutné uvažovat o korekci tohoto data (*Barta – Štolc 2007* s další literaturou). Avšak i v případě korekce by vzájemný chronologický i stratigrafický vztah obou dat zůstal zachován.

Vzhledem k relativní blízkosti staroúnětického pohřebiště a příkopu některých částí příkopu se otevírá otázka možného původu fragmentu lebky ze staršího rozrušeného hrobu. Při porovnání dostupných dat z pohřebiště a z lidské lebky se však tato data spíše vylučují (viz *Obr. 23*).

3.7 DISKUZE: VÝVOJ LOKALITY NA ZÁKLADĚ ABSOLUTNÍ A RELATIVNÍ CHRONOLOGIE

Nejstarší komponentu starší doby bronzové na lokalitě představuje jednoznačně staroúnětické pohřebiště. Na základě nálezů fragmentů keramiky v zásypu hrobů je možné zde v bezprostřední blízkosti předpokládat i určité sídlištní aktivity (*Langová 2012, 83*). Žádné sídlištní objekty se však do staršího období únětické kultury datovat nepodařilo, všechny starobronzové sídlištní objekty z lokality, včetně příkopu, je možné na základě nálezů keramiky spojit pouze s mladším obdobím únětické kultury. Keramická náplň z tohoto období se jeví typologicky jednotná a podle současných znalostí ji není možné blíže chronologicky specifikovat. Za nejmladší prvky na lokalitě lze pokládat nálezy keramiky s analogiemi v počátcích kultury mohylové (viz Kap. 3.4.1.17). Na základě těchto nálezů lze předpokládat existenci sídliště až do samého závěru starší doby bronzové, tedy ještě v přechodném horizontu A2/B1.

Předpokládanou následnost jednotlivých kontextů v rámci mladšího období únětické kultury na lokalitě je možné blíže nastínit pomocí získaných radiokarbonových dat a jejich modelované podoby. Absolutní datování také umožňuje úvahy nad možným vývojem lokality, který na základě klasického chronologicko-typologického posouzení keramiky nebylo možné blíže určit (*Kap. 3.4.1.18*).

Radiokarbonová data jako nejstarší kontext starší doby bronzové na lokalitě potvrdila staroúnětické pohřebiště. Hrob 76_204 ukazuje s vysokou pravděpodobností na období před rokem 2100 př. Kr., resp. data z hrobu 63 na období před rokem 2000 př. Kr. (*Obr. 29*).

O něco málo mladší se zdá být mohyla (obj. 07/690), jejíž vznik je možné datovat do rozmezí těsně před přelomem tisíciletí a polovinou 20. století př. Kr. Vzhledem k sekundárnímu využití sídlištního objektu (zásobní jámy) pro potřeby mohyly⁷⁷, je možné tato radiokarbonová data vztáhnout také na datování sídliště a jeho existenci mimo opevněnou plochu. Pokud mohyla vznikla na lokalitě až v době existence opevnění, bylo by možné se důvodně domnívat, že se sídliště (resp. zásobní jámy) rozprostíralo i mimo opevněnou plochu. Pokud by mohyla vznikla ještě před opevněním lokality, ukazovalo by to naopak na existenci sídliště na tomto místě ještě před výstavbou opevnění (tuto eventualitu nevylučuje

⁷⁷ Na příčném řezu objektem (*Tab. XCIII*) je velmi dobře patrná původní podoba zásobní jámy s hruškovitě ke dnu rozšířenými stěnami. Časový odstup mezi využitím objektu jako zásobní jámy a uložením skeletů musel proto být minimální.

však ani předchozí možnost), nevypovídalo by to ale nic o případném osídlení mimo opevněnou plochu.

Dobu vzniku opevnění na lokalitě je velmi obtížné určit, neboť radiokarbonová data pocházející z výplně příkopu je možné spojit až s obdobím zániku opevnění. Je však možné předpokládat, že opevnění nebylo vystavěno v době, kdy se ještě pohřbívalo na pohřebišti ze staršího období únětické kultury, které by se tak nacházelo uvnitř opevněné plochy. Na možnou dobu fungování opevnění by mohlo ukazovat radiokarbonové datum z lidské lebky nalezené u dna příkopu ukazující po modelaci na interval 2031-1892 BC (pravd. 95,4 %). U tohoto data je však nutné zvážit možnost původu lebky např. z narušeného staršího hrobu. Není tedy možné spolehlivě určit, zdali je vrstva, ve které byla lebka nalezena, tímto intervalem datována jako *ad quem* nebo *post quem*. Zánik opevnění můžeme na základě modelovaných dat předpokládat v rozmezí let 1977-1777 BC (pravd. 95,4 %), resp. 1977-1869 př. Kr. (pravd. 82,8 %). Existenci opevnění na lokalitě tedy můžeme předpokládat v poměrně krátkém časovém intervalu přibližně mezi přelomem tisíciletí a druhou polovinou 20. nebo počátkem 19. stol. př. Kr.

Mezi nejmladší objekty starší doby bronzové na lokalitě patří dvě sídlištní jámy datované do rozmezí 1897-1749 BC, resp. 1881-1665 BC (obě s pravd. 95,4 %). Existenci lokality lze tedy důvodně předpokládat i v období, ve kterém již příkop neplnil svoji funkci (*Obr. 29*), a to po poměrně dlouhou dobu, zřejmě více než 100 let. Pokračování lokality i po pravděpodobném zániku opevnění podporuje i charakter výplně příkopu, který byl ve své vrchní části zaplněn množstvím únětické keramiky (*Kap. 3.5.1.2*).

Konec osídlení na lokalitě není možné na základě současných radiokarbonových dat nijak blíže specifikovat. Na základě nálezů keramiky s analogiemi v časně mohylové kultuře v objektech s keramikou únětickou je možné předpokládat existenci sídliště až do závěru starší doby bronzové, resp. horizontu A2/B1. Jeho přetrvávání do střední doby bronzové se na základě archeologických nálezů nezdá být pravděpodobné. Nálezy mohylové kultury jsou z katastru známy (*Kap. 3.1*), avšak nejsou zdaleka tak četné jako nálezy starší doby bronzové a lze tedy předpokládat minimálně výrazný pokles intenzity osídlení. Nálezy mohylové kultury z lokality nebyly blíže chronologicky určeny.

4. STRUKTURA OSÍDLENÍ SEVEROVÝCHODNÍ ČÁSTI STŘEDNÍCH ČECH VE STARŠÍ DOBĚ BRONZOVÉ

Poněkud volnější označení „severovýchodní část středních Čech“ bylo nutné pro účely vyhotovení katalogu nálezů zcela přesně vymezit. Vzhledem k charakteru místní krajiny (rovinatý terén širšího povodí Labe) nebylo možné při vymezení území sledovat přirozené hranice, ale bylo nutno stanovit hranice badatelského zájmového území čistě arbitrárně. Jako území zájmu byla zvolena severní část okresu Praha-východ (část severně od k. ú. Úvaly), východní část okresu Mělník (vltavské a posléze labské pravobřeží) a celý okres Mladá Boleslav. Sledovaná oblast je tedy vymezena přibližně hranicí Prahy a tokem Vltavy na západě, Kokořínskem na severu, tokem říčky Žehrovky na severovýchodě a pásem lesů v trase Dolní Bouzov, Ledce, Mcely, Loučeň na východě a jihovýchodě⁷⁸. Studovanou oblast je také možné velmi dobře specifikovat pomocí geomorfologických celků, neboť je prakticky totožná s Jizerskou tabulí a západní částí Středolabské tabule (*Kap. 2*). Vymezené území celkově zaujímá plochu téměř 1800 km².

4.1 ÚVOD

Pro širší pochopení opevněných sídlišť starší doby bronzové je důležité znát jejich zázemí, které stálo za jejich zformováním, neboť vybudování těchto staveb muselo být společným úsilím většího množství lidí (*Ettel 2010, 368*). Právě přítomnost opevnění v Brandýse nad Labem naznačuje specifické postavení lokality v rámci soudobého osídlení a dovoluje nám uvažovat o jejích možných centrálních funkcích.

Teorii centrálních míst předložil v roce 1933 geograf W. Christaller (znovu vydáno 1968) a na jeho práci posléze navázala celá řada renomovaných badatelů (např. *Beilke-Voigt 2010; Gringmuth-Dalmer 1996; 1999; 2011; Ettel 2013*). Tyto práce jsou však převážně založeny na středověkých podkladech a jejich aplikace na pravěké sídelní struktury je, i kvůli značné fragmentárnosti pravěkých dat, velmi omezená. O aplikaci na pravěká data se pokusil E. Gringmuth-Dallmer (*1996*) a dělí sídliště na čtyři funkční kategorie. Základní a nejnižší postavený článek představují zemědělská sídliště, která mohou být jak samozásobitelská, tak mohou některé suroviny získávat obchodem nebo směnou. Druhou kategorii představují sídliště zabývající se specializovanou výrobou nebo produkcí, jejichž existence je závislá na

⁷⁸ Vymezené území je na přiložených mapách (*Mapy 1-11*) rámcově vyznačeno lineárními čarami, které udávají přibližnou hranici sledovaného území.

ostatních sídlištích. Třetí typ sídlišť zastává jednu nebo více centrálních funkcí, mezi které patří přítomnost vládnoucí vrstvy, obranná funkce, obchod, řemesla nebo kult. Tento typ sídliště plní svoji úlohu pro celý region. Čtvrtý typ sídlišť představují komplexní centra, která plní (téměř všechny) výše zmíněné centrální úlohy (*Gringmuth-Dallmer 1996*, 8).

V případě Brandýsa nad Labem je ze jmenovaných centrálních funkcí možné prokázat funkci obrannou a vzhledem k některým dalším aspektům, zejm. nálezy keramiky nedomácí produkce, i kontakty s poměrně vzdálenými oblastmi. Velký význam nepochybně měly i místní vhodné podmínky pro překonání řeky Labe. Lokalitu je tedy, podle měřítek E. Gringmuth-Dallmera (*1996*), možné zařadit minimálně k sídlištím třetího typu. S centrálními úlohami lokality se pojí také zvýšený zájem a pohyb lidí, neboť u lidí stojících výše na společenském žebříčku je možné předpokládat vyšší potřebu napojení na centrální místa (*Christaller 1968*, 39). Takové místo navíc zřejmě muselo být alespoň zčásti zásobováno zemědělskými produkty (*Ettel 2010*, 368).

Zázemí lokality, podoba osídlení v bezprostředním okolí opevnění, stejně tak jako podoba osídlení širšího regionu mohou mnohé vypovědět o významu opevnění v Brandýse nad Labem pro celou oblast. Nakládání s velkým množstvím dat ovšem přináší značná rizika, zejména při jejich sběru a následném vyhodnocení. Teorii zpracování velkého množství dat za účelem zjištění jejich prostorových a strukturálních vazeb se detailně zabývala celá řada studií (např. *Ranfrew – Bahn 2001*, zejm. 178-182; *Conolly – Lake 2006*; *Mischka 2008*). Z poslední doby je nutné zmínit zejm. práci O. Nakoinze a D. Knittera (*2016*), kteří předkládají různé možnosti zpracování těchto dat a jejich následné vizualizace, včetně možností modelování těchto dat.

Každý sebepečlivěji sestavený seznam nálezů je silně poznamenán mnohačetnou redukcí archeologického záznamu (*Neustupný 1998*, 51-52). Velmi podrobně se této problematice věnovala D. Mischka (*2007*, 225-236; podobně také *Nakoinz – Knitter 2016*, 4-5), která definovala hlavní faktory ovlivňující výsledný obraz. Jedním z nich jsou přirozené procesy, mezi které počítá odnos nebo naopak převrstvení původních horizontů. Na množství dochovaného archeologického záznamu mají ale prvotní vliv již sami nositelé dané kultury, a to množstvím vytvořených objektů, mírou jejich zahloubení a počtem zanechaných nálezů. Charakter památek únětické kultury (zahloubené sídlištní objekty a kostrové hroby) úvahy o podobě sídelního areálu a struktury osídlení umožňuje (*Neustupný 1986*, 231). V následujících staletích byl samozřejmě archeologický záznam výrazně redukován

především zemědělskými a stavebními aktivitami a možnosti rekonstrukce jeho podoby jsou nadto ovlivněny zájmem badatelů o daný region a mírou zveřejnění učiněných nálezů (buď formou hlášení či nálezové zprávy).

Limitujícím aspektem v možnostech rekonstrukce vývoje a struktury pravěkého osídlení je bezesporu omezená možnost datace jednotlivých nálezů (podobně také např. *Mischka 2007*, 58, 60). Jakkoliv podrobné, a třeba i radiokarbony hojně podložené, datování takto starých kontextů ukazuje vždy pouze na možný interval a nikdy spolehlivě nezaručuje souběžné trvání dvou nebo více lokalit. Možnosti datování nejsou však povětšinou zdaleka ideální a nejistota chronologického zařazení, resp. určený chronologický interval, se tím ještě zvětšuje.

Vzhledem k obecným vícečetným problémům s datací sídlištních souborů, mezi které patří fragmentárnost, nevelké počty keramiky v souborech, nejisté nálezové kontexty a v neposlední řadě také obecné problémy s chronologií sídlištní keramiky, je v rámci většího množství dat možné pracovat pouze s hrobovými soubory. „*Rozsáhlé terénní výzkumy poslední doby naznačují, že v mladších obdobích nebyla sídliště příliš vzdálená od pohřebišť, ba dokonce, že se rozprostírala v jejich bezprostředním sousedství. Předpokládáme proto, že počet sídlišť byl s počtem pohřebišť vyrovnaný*“ (*Jiráň [ed.] 2008*, 33; podobně také *Hnízdová 1952*, 5; *1953e*). Podle zjištění A. Navrátila (*2017*, 152) se „*téměř ve všech případech pohřebišť nachází do 150 m od sídliště*“. Vzhledem k této skutečnosti by zjištěná prostorová data a souvislosti neměly být nijak zásadně ovlivněny, pokud při zkoumání struktury osídlení bude brán zřetel především na hrobové nálezy. Podle E. Neustupného (*1986*, 232) lze na pohřebišťích navíc lépe prokázat kontinuitu v osídlení. Nesrovnatelně lepší stav poznání únětických pohřebišť navíc umožňuje detailnější vhled do celé problematiky.

Jistě není nutné na tomto místě zdůrazňovat, že osídlení bylo podmíněno faktory, jako je nadmořská výška, sklon svahu, tvar reliéfu, kvalita půdy, klimatické podmínky, vodní zdroje nebo komunikace. Na ty byly úzce navázány podmínky pro zemědělství, které byly pro pravěké společnosti v mnoha ohledech určující (např. *Mischka 2007*, 73). Přírodní podmínky zájmové oblasti byly podrobně rozebrány v *Kap. 2*.

Struktuře osídlení ve starší době bronzové se v Čechách se na různé úrovni podrobnosti věnovala řada studií. Detailní vhled do vývoje osídlení doby bronzové v povodí říčky Smutné podává práce O. Chvojky a kolektivu (*2011*). Podobou starobronzového osídlení a

jeho odlišnosti mezi starší a mladší fází v oblasti přibližně mezi Kladnem a tokem Vltavy rámcově představila K. Pauknerová (2010; 127-131). Osídlení ve starší době bronzové je reflektováno také v rámci sledování vývoje osídlení mikroregionu Lužického potoka (Smrž 1987). Na Moravě se strukturou osídlení pod Pavlovskými vrchy v rámci únětické a věteřovské kultury detailně zabýval A. Navrátil (2017, zejm. 144-152). Struktura sídlišť doby bronzové na jižní Moravě, v Dolním Rakousku a na jihozápadním Slovensku byla velmi detailně zpracována M. Neumannem (2018). V Německu strukturu osídlení ve starší době bronzové v rámci celého zemědělského pravěku na příkladu vybraného regionu studovala D. Mischka (2007, 162-169). Pro oblast sledovanou v této práci má význam také studie D. Dreslerové (1995) zabývající se strukturou osídlení v povodí Vinořského potoka v době halštatské.

4.2 METODA SBĚRU DAT A JEJICH KATEGORIZACE

Jako tzv. „*archäologische Landesaufnahme*“⁷⁹ je v literatuře označována metoda sběru dat zahrnující sesbírání možného maxima informací o archeologických nálezech z určitého prostoru. Znázornění sebraných dat na mapě poté může sloužit jako nástroj mj. k dalšímu výzkumu a teoretickým úvahám (Kuna – Dreslerová 2007, 152). Informace o nálezech starší doby bronzové týkající se sledovaného území byly sebrány z dostupných pramenů a literatury, začleněny byly také existující soupisy muzejních nálezů. Revize příslušných muzejních fondů a nepublikovaných nálezů nebyla předmětem této práce a bylo tak nutné se spokojit pouze s informacemi publikovanými a zcela se na ně spolehnout (zejm. v případech uváděných datací). Ze sledovaného území bylo shromážděno celkem 410 záznamů, které jsou podrobně představeny v katalogu (katalog je součástí svazku II). Jednotlivé položky v katalogu také obsahují odkazy na příslušné prameny a literaturu.

4.2.1 DATOVÁ ZÁKLADNA

Sledovaná oblast byla v popředí zájmu českých badatelů již od 19. století a ani v pozdějších obdobích nezůstala opomenuta. Zvolená oblast tedy nabízí (v rámci možností) velmi dobré podmínky pro vymapování archeologických nálezů, těch ze starší doby bronzové nevyjímaje.

Na Mladoboleslavsku je zapotřebí jmenovat především systematickou činnost L. Horákové-Jansové ve 30. letech, která zahrnovala kromě jiného také soupisy starších nálezů z místních škol a soukromých sbírek. Velkým přínosem bylo také působení R. Turka a J. Waldhausera v Mladoboleslavském muzeu. V 90. letech zde byl dokonce J. Waldhauserem vyhotoven soupis všech nálezů uložených v muzeu v Mladé Boleslavi. Neocenitelný přínos pro získávání archeologických dat z okresu Mělník je systematické působení K. Sklenáře v Regionálním muzeu v Mělníku. V popředí stojí především jeho katalogy pravěké sbírky mělnického muzea (Sklenář 1966; 1973) nebo soupis všech pravěkých nálezů na Mělnicku a Kralupsku (Sklenář 1982; 1994). Pro bezprostřední okolí Brandýsa nad Labem je zapotřebí zdůraznit působení M. Kuny v Oblastním muzeu Praha-východ, během kterého provedl evidenci mnohých (i starších) nálezů a především se věnoval systematickým sběrům v povodí Vinořského a Mratínského potoka (Kuna 1998). Právě systematické povrchové sběry pomáhají do jisté míry dotvořit komplexní představu o osídlení této oblasti.

⁷⁹ Tento termín je možné volně přeložit jako „*archeologický snímek krajiny*“.

Z prací zaměřených na území celých Čech pramennou základnu výrazně doplnily soupisy depotů starší doby bronzové (*Moucha 2005; Chvojka – Jiráň – Metlička a kol. 2017*) a jantaru (*Ernée 2012*). Na podchycení archeologických nálezů učiněných před rokem 1870 má velkou zásluhu K. Sklenář (*1992; 2011a*).

Celý obraz vytvořený na základě publikovaných údajů byl doplněn podrobným systematickým studiem archivních pramenů ARÚ Praha, který představuje nenahraditelný informační zdroj, a to především pro nálezy z první poloviny 20. století, které velmi často nejsou nijak podchyceny jinými zdroji. Soubor dat byl doplněn také o údaje obsažené v Archeologické databázi Čech, která je jedním z mála oficiálních zdrojů další velmi rizikové oblasti dat – a to výzkumů z posledních let, u kterých ještě nebyla vyhotovena nálezové zpráva, a neměly možnost se dostat do širšího povědomí. Tuto mezeru částečně zaplňuje také přehled terénních výzkumů Ústavu archeologické památkové péče středních Čech vydávaný každoročně jako součást *Archeologie ve středních Čechách*, případně sborník referátů z kolokvia *Archeologické výzkumy v Čechách*, který je však omezen pouze na nálezy prezentované během tohoto kolokvia. Velkou nevýhodu těchto přehledových publikací představuje stručnost sdělení, omezující se často pouze na vyjmenování zastoupených komponent, bez jakýchkoliv dalších doplňujících údajů. Zároveň lze u tohoto typu informací očekávat zvýšené riziko chybné datace, neboť se velmi často jedná o informace založené pouze na předběžném vyhodnocení materiálu. U mnoha nálezů jsem však byla odkázána pouze na ústní informaci a náhodná zjištění.

I přes určité rozdíly v charakteru dat mezi zkoumanými oblastmi se domnívám, že badatelský zájem v jednotlivých regionech je vzájemně víceméně srovnatelný. Závěry vyvozené z jejich vzájemného porovnání lze tedy, dle mého názoru, považovat za věrohodné.

4.2.2 ČLENĚNÍ KATALOGOVÝCH ZÁZNAMŮ

Hlavním kritériem pro členění položek v katalogu byla stanovena prostorová identifikace nálezů. Nálezy byly následně rozděleny podle svého charakteru na pohřební, sídlištní, depoty a ojedinělé nálezy. Pro každou tuto komponentu byl vzhledem k potřebě odděleného vyobrazení na mapě vypracován samostatný záznam. Tyto záznamy pak byly podle tohoto kritéria v katalogu řazeny za sebou právě v pořadí: pohřební nálezy, sídlištní nálezy, depoty, ojedinělé nálezy. Vzhledem k běžné evidenci archeologických záznamů pod současnými administrativními celky, bylo nutné při vypracování katalogu postupovat po jednotlivých

okresech. Z tohoto důvodu jsou záznamy v katalogu rozděleny právě podle příslušných okresů.

Jednotlivé lokality byly nazvány podle příslušného katastrálního území, na kterém byly nalezeny⁸⁰, a bylo jim poté přiděleno pořadové číslo v rámci příslušného katastrálního území, a to v pořadí pohřební nálezy, sídlištní nálezy, depoty a ojedinelé nálezy. Následně byly všechny lokality očíslovány v pořadí, v jakém se nachází v katalogu, tedy: Brandýs nad Labem, okr. Praha-východ, okr. Mělník, okr. Mladá Boleslav.

U každého záznamu byly evidovány údaje:

- *Lokalizace* – uvedena formou slovního popisu
- *Přesnost lokalizace* – označena čísly 1-4 (podrobněji k tomuto viz *Kap. 4.2.3*)
- *Výzkum* - základní údaje o provedení výzkumu: rok výzkumu, vedoucí výzkumu, podnět výzkumu
- *Nálezy* – stručný výčet a popis nálezů vycházející z dané publikace, ev. zpřesněný na základě případného publikovaného vyobrazení
- *Datace* – podrobnější chronologické zařazení v rámci starší doby bronzové (podrobněji k tomuto viz *Kap. 4.2.4*)
- *Literatura* – odkazy na příslušné prameny a literaturu
- *Poznámka* – případná upozornění na zajímavosti nebo nesrovnalosti a chyby vyskytující se v literatuře apod.

Pokud na témže místě (resp. na místě se shodnou možnou prostorovou identifikací) bylo provedeno více archeologických akcí, jsou tyto obsaženy v témže záznamu, od sebe oddělené číslem (např. *Výzkum*: 1/ 1931; R. Turek. 2/ 1931-1932; L. Horáková-Jansová; při těžbě písku). U každého záznamu jsou uváděny ty informace, které jsou k dané archeologické akci známy, a to v co nejvěrohodnější podobě tak, jak je uvádí původní zdroj (např. u pohřebiště Dobrovice 3 bylo do kolonky *nálezy* možné napsat pouze „10 koster“, neboť původní zdroj více informací neuvádí).

⁸⁰ Lokality jsou v katalogu uvedeny podle příslušného katastrálního území i v případě, že se v literatuře chybně vyskytují pod názvem jiného katastru. V těchto případech je na tuto skutečnost v rámci záznamu poukázáno.

4.2.3 LOKALIZACE NÁLEZŮ

Lokalizace nálezů byla u každého záznamu popsána co nejpodrobněji slovně a následně zanesena do celkové mapy vytvořené v programu QGIS. Prostorová identifikace nálezů byla vytvořena na základě údajů uvedených v pramenech a literatuře, případně v Archeologické databázi Čech (dále jako ADC). Velmi často však tyto prameny uvádějí pouze lokalizaci slovní, zejm. u starších výzkumů na často již neexistující parcelní čísla, stavby nebo objekty (např. cihelny). V těchto případech byly nálezy lokalizovány s co největší přesností na základě dohledatelných informací (zejm. staré mapy apod.). Přesnost lokalizace je u každého záznamu uvedena a rámcově odpovídá zvyklostem v ADC:

- 1 – velmi přesně; přesnost: jednotky metrů.
- 2 – relativně přesně, přesnost: maximálně několik desítek metrů.
- 3 – přibližně, na část obce nebo pomístní název; přesnost: několik stovek metrů.
- 4 – v rámci katastru nebylo možné blíže lokalizovat.

V případě, že není možné nálezy v rámci katastru blíže lokalizovat, je v ADC bod umístěn na střed příslušného katastrálního území. V mapě však takovýto bod není možné na první pohled rozeznat. Pro potřeby této práce jsem tedy bod blíže nelokalizovatelných nálezů umístila vždy na kostel/kapli nacházející se zpravidla v centru příslušné obce (a tedy povětšinou přibližně uprostřed příslušného katastrálního území).

4.2.4 CHRONOLOGICKÉ URČENÍ

U předkládaného souboru dat bylo nutné se spolehnout výhradně na informace publikované, tedy včetně chronologického zařazení nálezů. Pokud byl v rámci publikace nalezený materiál vyobrazen, byla datace upravena/zpřesněna. V jednotlivých záznamech je vždy uvedeno co možná nejpřesnější chronologické zařazení nálezů, v případě rozporuplných datací včetně příslušného zdroje.

Vzhledem k charakteru sebraných dat bylo pro potřeby vzájemného srovnání jednotlivých lokalit nutné se spokojit s chronologickým členěním na starší a mladší období únětické kultury⁸¹, jejichž předěl je všeobecně přijímaný ve všech periodizacích únětické kultury v Čechách (*Tabulka 1*) a který lze klást přibližně k roku 2000 př. Kr. (naposledy souhrnně zobrazeno např. v *Ernée 2015*, 296, Abb. 186). I přesto bylo mnoho nálezů možné určit

⁸¹ Rámcové členění starší doby bronzové na strašín a mladší fázi pro potřeby prostorového vyjádření dat zvolila také D. Mischka (2007, 59, Tab. 4.7).

pouze rámcově do starší doby bronzové – jedná se zejména o nálezy sídlištního charakteru (kde však vzhledem k nevelkému množství známých sídlišť se staršího období můžeme předpokládat spíše původ v období mladším) a hrobové nálezy staršího data, často náhodně nalezené, které byly v literatuře zmíněny pouze letmo a materiál z nich nebyl vůbec publikován, a ev. hrobové nálezy bez milodarů, které byly do starší doby bronzové přiřazeny pouze na základě polohy a orientace skeletu⁸².

4.2.5 URČENÍ MINIMÁLNÍHO POČTU HROBŮ

U hrobových nálezů byl u každé lokality proveden kvalifikovaný odhad minimálního počtu odkrytých hrobů. Obzvláště u starších výzkumů (nebo naopak nepublikovaných výzkumů z posledních let) se však bylo nutné spokojit pouze s obecnou informací, že byly nalezeny „hroby“. V takovém případě bylo započítáno nejnižší možné číslo, tedy dva. Pokud bylo v podkladech uvedeno „několik hrobů“, byly započítány hroby tři. Stejným způsobem byl evidován počet nalezených koster. Pokud nebylo v literatuře uvedeno jinak, byla započítána jedna kostra na jednu hrobovou jámu. Tabulka uváděného počtu hrobů z jednotlivých lokalit a odhad minimálního počtu je vzhledem k svému rozsahu uvedena za katalogem nálezů (*Tabulka 12*, viz svazek II).

Vzhledem k nesouměřitelné výpovědní hodnotě jednotlivých údajů jsem ke každé lokalitě připojila informaci o „důvěryhodnosti informace“ v podobě číslic 1-4:

- 1 – informace je zcela přesná, pohřebiště bylo podrobně publikováno.
- 2 – v literatuře je uveden pravděpodobný počet hrobů.
- 3 – je znám alespoň nějaký počet hrobů, např. z jedné sezóny.
- 4 – počet hrobů není znám, v literatuře uvedeno pouze, že byly nalezeny „hroby“ nebo „několik hrobů“, příp. je znám pouze soubor nálezů.

⁸² V tomto případě by se teoreticky mohlo jednat také o hroby žen kultury zvoncovitých pohárů.

4.3 OSÍDLLENÍ OBLASTI VE STARŠÍ DOBĚ BRONZOVÉ A JEHO VÝVOJ

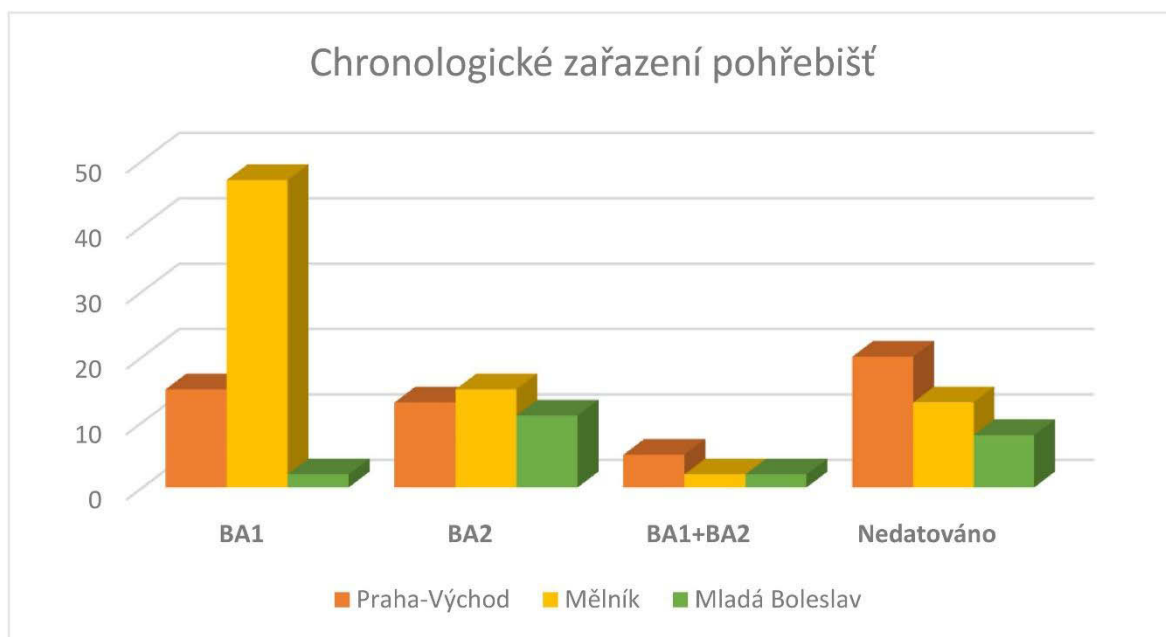
Pro sledované území se výše popsanou metodou podařilo vytvořit katalog obsahující celkem 410 položek, který se stal základem pro posouzení charakteru osídlení oblasti, jeho podobu a vývoj⁸³. Velmi důležitou roli hraje rozmístění nálezů v krajině a jejich vzájemné prostorové vztahy. I přes širokou škálu možností prostorového zobrazení dat (viz výše), pokládám za nejvhodnější způsob jejich prezentace prosté zobrazení pomocí mračna bodů (*Mapa 11*).

4.3.1 POHŘEBIŠTĚ

Pohřební nálezy byly ve sledovaném území dokumentovány na celkem 153 lokalitách, a to jak v podobě osamocených hrobů, tak jejich menších skupinek či větších pohřebišť. Velmi často nebylo možné velikost pohřebního areálu určit, neboť např. u menších archeologických akcí se mohlo jednat jak o nález izolovaného hrobu, tak o náhodné zachycení jednoho hrobu v rámci většího pohřebiště. Z tohoto důvodu velikost pohřebního areálu při zobrazení na mapě není zohledněna (*Mapa 2*).

Velká část hrobových nálezů byla publikována alespoň formou nálezové zprávy nebo hlášení, v mnoha případech včetně vyobrazení nalezených předmětů. Je tedy možné velkou část z nich chronologicky zařadit, i když kvůli možnosti vzájemné komparace pouze do staršího (BA1) nebo mladšího (BA2) období únětické kultury. Již při základním rozdělení lokalit do těchto dvou chronologických skupin je mezi jednotlivými částmi sledované oblasti patrný nápadný rozdíl (*Graf 4*).

⁸³ V následujícím textu vycházím z informací obsažených v katalogu. V katalogu jsou také uvedeny všechny citace příslušné literatury k jednotlivým lokalitám a nálezům.

Graf 4: Chronologické zařazení lokalit s pohřebními nálezy v závislosti na jejich umístění.

Zatímco v části spadající dnes pod okres Praha-východ byl počet pohřebišť ze starší i mladší fáze vyrovnaný, v části spadající pod okres Mělník výrazně převažovaly lokality datované do starší fáze únětické kultury, a to v poměru téměř 3:1 (!). Zcela opačná situace je zřejmá v okolí Mladé Boleslavi, kde je naopak velký nepoměr ve prospěch pohřebišť mladší fáze. Celou situaci dokreslují pohřebišť s doklady pohřbívání ve starší i mladší fázi. Dvě z nich jsou doložena z Mladoboleslavska (Mladá Boleslav 1 a zejm. Řepov 1) a zbylých sedm se jich nachází v jižní části sledovaného labského levobřeží – dvě lokality (Kostelec n. Labem 1 a 2) evidované pod okresem Mělník se nachází v samém jižním cípu tohoto okresu.

Na evidovaných lokalitách se celkem nacházelo minimálně 620 hrobů, v kterých bylo uloženo nejméně 672 jedinců (*Tabulka 13*, podrobně viz *Tabulka 12* ve svazku II). Původní počet hrobů však byl nepochybně výrazně vyšší. Při porovnání sledovaných oblastí na základě počtu nalezených hrobů (*Graf 5*) je zřejmé, že dominance pohřebních aktivit ve starší fázi únětické kultury na Mělnicku není dána pouze vysokým počtem lokalit, ale je zřejmá i v absolutním počtu nalezených hrobů. Do tohoto chronologického období bylo možné zařadit 96 hrobů ze 47 lokalit, většina z nich byla nalezena osamoceně, příp. se nacházela v malých skupinkách⁸⁴. Největším pohřebišťem jsou zde Všetaty (Všetaty 1), kde bylo dokumentováno 13 hrobů. Ve srovnání sledovaných oblastí v počtu hrobů je zřejmý jejich nárůst oproti počtu lokalit na území Prahy-východ, kde bylo ze staršího období

⁸⁴ Na převládající nálezy osamocených hrobů ve starší fázi únětické kultury upozornila v rámci analýzy osídlení Kladenska také K. Pauknerová (2010, 128).

dokumentováno celkem 71 hrobů a mezi největší pohřebiště zde patří pohřebiště v Lázních Toušeh (Lázně Toušeh 2) se 14 hroby a v Brandýse nad Labem (Brandýs nad Labem 1) se 13 hroby. Zastoupení tohoto období na Mladoboleslavsku zůstává zcela minimální.

V mladším období je v počtu hrobů ještě patrnější výrazný propad v zastoupení této fáze na Mělnicku. Do tohoto období zde bylo možné zařadit pouze 27 hrobů z 15 lokalit (největší skupinu hrobů zde tvoří čtyři hroby z lokality Všetaty 3), zatímco z území Prahy-východ je známo 70 hrobů ze 13 lokalit a největší pohřebiště je tvořeno minimálně 22 hroby (Veleň 4). Velký nárůst počtu hrobů je patrný na Mladoboleslavsku, odkud je z 11 lokalit dokumentováno 97 hrobů. Jejich nárůst je umocněn pohřebištěm v Řepově, na kterém byly zachyceny hroby starší i mladší fáze. Do staršího období je možné z řádně zkoumaných hrobů jich přiřadit pět, několik nádob pocházejících ze zničených hrobů ukazuje na skutečnost, že hrobů muselo být původně více. Je však zřejmé, že hroby z mladšího období zde výrazně převažovaly (*Langová – Švédová 2017, 328-240*).

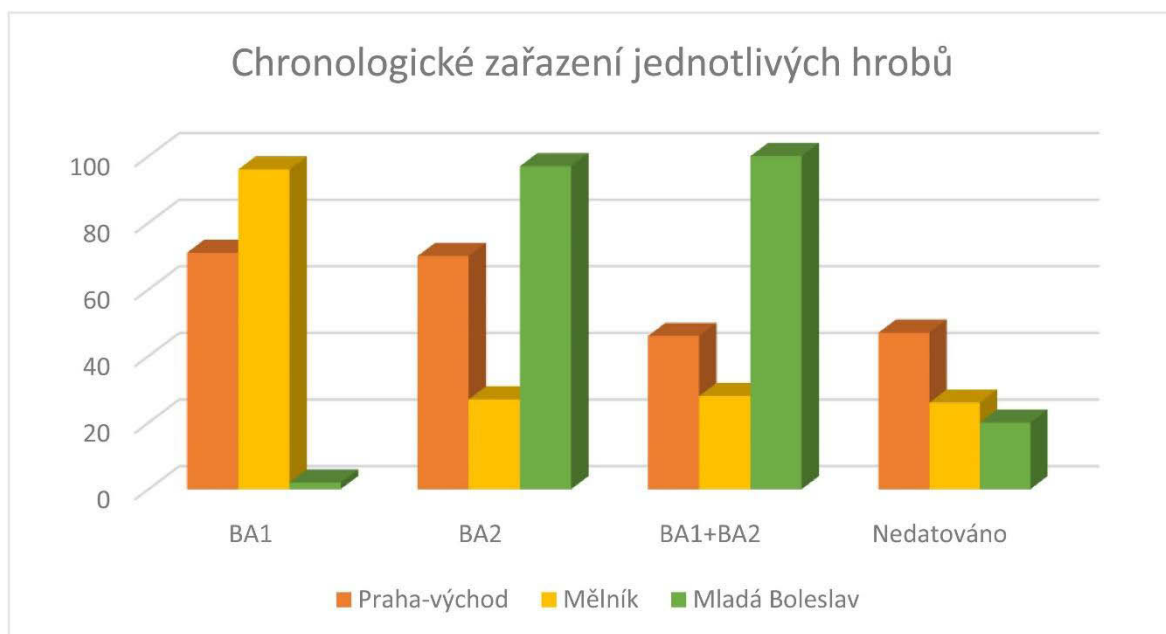
Tabulka 13: Počty lokalit, hrobů a nalezených koster ve sledovaných oblastech rozdělené podle chronologického zařazení.

BA1	Počet lokalit	Počet hrobů	Počet koster
Praha-východ	15	71	92
Mělník	47	96	96
Mladá Boleslav	2	2	2

BA2	Počet lokalit	Počet hrobů	Počet koster
Praha-východ	13	70	71
Mělník	15	27	27
Mladá Boleslav	11	97	104

BA1+BA2	Počet lokalit	Počet hrobů	Počet koster
Praha-východ	5	46	59
Mělník	2	28	41
Mladá Boleslav	2	100	104

Nedatováno	Počet lokalit	Počet hrobů	Počet koster
Praha-východ	20	47	53
Mělník	13	26	26
Mladá Boleslav	8	20	20

Graf 5: Chronologické zařazení jednotlivých hrobů.

Ve starším období únětické kultury je na mapě pohřebních nálezů z tohoto období (*Mapa 3*) zřejmá velmi vysoká koncentrace na území dnešních Neratovic a v jejich nejbližším okolí. Ve většině případů se jedná o nálezy samostatných hrobů nebo menší skupinky hrobů, které se však až na výjimky nacházely od sebe relativně vzdáleny. Další větší koncentrace je zřejmá v Lobečku, odkud jsou známy podobně jako z Neratovic převážně jednotlivé hroby nebo jejich malé skupinky nacházející se v určité vzdálenosti od sebe. Ve výrazném kontrastu k této oblasti stojí Mladoboleslavsko, odkud jsou nálezy ze starší fáze únětické kultury pouze velmi sporadické (*Langová – Švédová 2017, 238-241*). Mezi největší známá pohřebiště z tohoto období je možné zařadit pohřebiště v Brandýse nad Labem (Brandýs nad Labem 1: 13 hrobů), Lázních Toušeň (Lázně Toušeň 1 a 2: 11 a 14 hrobů) a Všetatech (Všetaty 1: 13 hrobů).

V mladším období únětické kultury se obraz výrazně proměňuje (*Mapa 4*) a množství i hustota lokalit se ve všech třech sledovaných oblastech vyrovnává. Zatímco tedy v oblasti Prahy-východ množství lokalit zůstává stejné, v oblasti Mělníka výrazně klesá a na Mladoboleslavsku je naopak zřejmý jejich značný nárůst. Mezi největší odkrytá pohřebiště bezpochyby patří pohřebiště ve Veleni (Veleň 4: 22 hrobů), Brodcích n. Jizerou (Brodce n. Jizerou 1: 26 hrobů), Čejeticích (Čejetice u Ml. Boleslavi 1: 16 hrobů) a také většina hrobů z Řepova (Řepov 1: 98 hrobů).

Sebraná data naznačují určitý trend ve velikosti pohřebišť mezi jednotlivými obdobími, zatímco ve starším období dosahovaly menších velikostí (největší pohřebiště dosahovala velikosti 11-14 hrobů), tak v mladším období jsou o poznání větší (dochovaných až 26 hrobů). Zdá se, že pohřebiště staršího období v některých případech pokračovala až do období mladšího a zřejmě v takovém případě mohly dosahovat i mnohem větších rozměrů (Řepov 1). Pokračování těchto pohřebišť může ukazovat na kontinuitu osídlení daného místa.

Zároveň je nutné poukázat na skutečnost, že menší počet hrobů na pohřebištích ze starší fáze bývá často vyvážen větším počtem pohřbených v jednom hrobě – např. na pohřebišti v Brandýse nad Labem (Brandýs nad Labem 1) se ve 13 hrobech nacházely ostatky celkem 33 lidí (*Langová 2012*, 109), z nichž poměrně velká část byla identifikována až v rámci antropologické analýzy (*Stránská 2011*). Výskyt několika jedinců v jednom hrobě ve starším období únětické kultury, a to především v podobě tzv. následných pohřbů, není otázkou pouze této oblasti, ale lze jej pokládat za zcela běžný (*Hásek 1958*, 41; *Pleinerová 1981*, 350-352; *Matoušek 1982*, 50).

Je nutné přiznat, že pohřební nálezy z této oblasti, zejm. z okr. Mělník, pochází velmi často ze starších náhodných nálezů a velké množství osamocených hrobů může odrážet právě tuto skutečnost. Na rozdíl od území okr. Prahy-východ, kde je z posledních let zřejmá vyšší stavební činnost, zde téměř chybí nálezy z plošných záchranných archeologických výzkumů po roce 2000, které jsou naopak na Praze-východ velmi četné. Rozdíly mezi jednotlivými regiony (zejm. mezi okr. Mělník a Praha-východ) tedy mohou být do určité míry v tomto směru ovlivněny stavem výzkumu.

V rámci zhodnocení pohřebišť ve sledovaném území není možné opominout mohyly, které byly nad některými hroby dokumentovány. Do staršího období únětické kultury jsou datovány mohyly z Odolena Vody (Odolena Voda 1) a Panenských Břežan (Panenské Břežany 1), a zřejmě i několik mohyl z Kojetic (Kojetice u Prahy 1). Pod mohylou se mohly nacházet i hrobové nálezy ze Zlončic (Zlončice 1). Do mladšího období kromě mohyly z Brandýsa nad Labem je možné zařadit také šest mohyl z Kojetic (Kojetice u Prahy 1), ve kterých se nacházelo dohromady šest zlatých záušnic a 30 jantarových korálků. Dvě mohylová pohřebiště únětické kultury byla odkryta v nevelké vzdálenosti od sebe také v Čejeticích (Čejetice u Ml. Boleslavi 1 a 2), na obou bylo nalezeno větší množství jantaru. Při detailním srovnání nálezů mohyl v celé severní části Čech je patrná koncentrace těchto

nálezů právě v oblasti sledované v této práci (*Danielisová – Langová et al. 2013*, 80, obr. 15). Pohřby pod mohylami bývají ve starší době bronzové často spojovány s místní elitou, neboť jejich zhotovení vyžadovalo nasazení značného množství pracovních sil, avšak tuto interpretaci zřejmě nelze chápat obecně. Oproti běžným plochým hrobům můžeme o nadstandartní výbavě uvažovat snad pouze v případě mohyl z Kojetic. Naopak v případě mohyly z Brandýsa nad Labem byla k jejímu zhotovení použita pouze druhotně rozšířená zásobní jáma. I přes poměrně špatný stav poznání většiny mohyl ve sledované oblasti je zřejmé, že obsaženou výbavou ani svou konstrukcí nedosahují úrovně soudobých pohřbů pod mohylami z Německa nebo Polska (*Danielisová – Langová et al. 2013*, 82).

4.3.2 SÍDLIŠTĚ

Mezi nejčastější nálezy ve všech sledovaných katastrech patří nálezy sídlištního charakteru. Celkem bylo zaevidováno 104 lokalit se sídlištními nálezy, z nichž se nejvíce (63 lokalit) nacházelo na území sledované části okresu Prahy-východ (*Mapa 5*). I přes velké množství sídlištních nálezů, je jejich vypovídací možnost prozatím velmi malá, neboť ve většině případů se jedná o několik objektů zachycených např. v liniové stavbě. Větší plochy sídlišť, které byly dosud odkryty, nebyly zatím zpracovány a publikovány, a to povětšinou ani formou nálezové zprávy. Sídlíště tedy není možné ve většině případů nijak porovnávat ani chronologicky blíže zařadit. Jejich výpověď je tedy v současné době omezena na pouhou informaci o přítomnosti sídlištního areálu a jeho prostorovou identifikaci.

Nejvyšší informační potenciál nabízí větší plošné výzkumy, které byly provedeny v posledních letech, a to zejména v Brandýse nad Labem (Brandýs nad Labem 13, 18, 19, 21), Bašti (Bašť 5), Veleni (Veleň 6), Tišicích (Tišice 4), Dobrovici (Dobrovice 6), Chotětově (Chotětov 2) nebo Mladé Boleslavi (Mladá Boleslav 5). Detailnější zpracování by si zasloužil také výzkum M. Šolleho na Hradsku u Mšena (Sedlec u Mšena 1), na kterém byly odkryty domy kůlové konstrukce ze starší doby bronzové. Na podobu tehdejší zástavby by mohly ukázat odkryté půdorysy kůlových domů ze sídliště ve Veleni, a Mladé Boleslavi a domu žlabovo-kůlové konstrukce v Chotětově.

Z dokumentovaných objektů jsou – pokud byly blíže popsány - uváděny zásobní jámy a jámy kůlové. Na některých lokalitách byly v zásobních jamách nalezeny lidské skelety (např. Brandýs nad Labem 13, 18 a 19, Klecany 11, Přezletice 1). V Lázních Toušeň (Lázně Toušeň 4) byla nalezena velká zásobnice s kostrou dítěte. Z dalších zajímavých objektů je z Brandýsa nad Labem (Brandýs nad Labem 18) uváděn nález pece na keramiku, nález

bohužel zatím nebyl publikován a informaci tedy nelze ověřit. Z nálezů je běžná keramika, mazanice, zvířecí kosti a poměrně často také válcovitá závaží (Brandýs nad Labem 25, Stará Boleslav 2, Hostín u Vojkovic 4, Neratovice 9, Sedlec u Mšena 1, Veltrusy 2, Lobkovice 8, Chloumek u Ml. Boleslavi 2), v některých případech i zdobená (Lobeček 11). Publikované movité i nemovité nálezy plně odpovídají poznatkům známým o sídlištním prostředí únětické kultury a potvrzují tak známé informace.

Na základě sebraných dat je zřejmé, že sídlištní nálezy jsou zcela běžné, v některých místech se dokonce velmi kumulují, kromě Brandýsa nad Labem je tato skutečnost nejnápadnější v Klecanech (Klecany 4-11), více sídlištních nálezů dokumentovaných nedaleko sebe pochází také z Bašti (Bašť 3-5), Záp (Stránka u Brandýsa n. Labem 1-4, Zápy 3-7), Lázní Toušeň (Lázně Toušeň 3-10) nebo Dobrovice (Dobrovice 4-7). Tato uskupení jsou často doplněna také o hojné „ojedinělé“ nálezy. Tyto kumulace mohou ukazovat na sídliště většího rozsahu, stejně tak jako na lokality osídlené delší dobu, v rámci kterých se osídlení přesouvalo v rámci mikroareálu.

4.3.3 NÁLEZY Z VÝŠINNÝCH POLOH

Jedinou dosud známou lokalitou ze sledovaného území, která byla prokazatelně ve starší době bronzové opevněna, je Brandýs nad Labem-Vrábí. Je však nutné podotknout, že bezprostředně za (arbitrárně) stanovenou hranicí zkoumaného území se nachází další opevnění ze starší doby bronzové, a to v **Praze-Vinoři**⁸⁵ (*Zápotocká-Steklá 1963*). Nálezy únětické kultury však pochází z mnoha dalších poloh, které je možné nazvat výšinnými. Na častý výskyt keramiky starší doby bronzové na hradištích z mladších období upozornil již P. Ettl (*2010*, 368; podobně také *Peška 2001*, 147). Většina sledovaného území se nachází v rámci Polabské nížiny a tedy celá otázka „výšinných poloh“ je zde často omezena pouze na nenápadná návrší a hrany nad vodotečemi, případně vodotečemi vytvořené „ostrožny“ s převýšením maximálně 20-25 m. Následující text se tedy omezuje pouze na nejnápadnější polohy a na místa, která fungovala jako hradiště v mladších obdobích, do kterých je datováno opevnění.

Kromě opevnění v Brandýse nad Labem a Praze-Vinoři se nálezy starší doby bronzové nacházely na dalších 13 výšinných polohách (*Mapa 6*), které v mladších obdobích sloužily jako hradiště a byly opevněny. Skutečnost, že byla poloha využita jako hradiště, svědčí o

⁸⁵ Lokalita se nachází 100 m od hranice sledovaného území. Vzhledem k této skutečnosti byla pro vytvoření ucelenějšího obrazu do této kapitoly zařazena.

jejím výhodném umístění, a to jak z hlediska geomorfologického tak strategického. Tyto vlastnosti jsou neměnné, pouze s ohledem na okolní osídlení vzrůstá nebo klesá potřeba jejich využití. Nároky kladené na opevněné polohy tedy tato místa bezpochyby splňovala již v období únětické kultury. Otázkou je, zda výše zmíněné polohy byly opevněny již ve starší době bronzové a stopy po opevnění byly zničeny opevněním mladším, nebo zdali byly pouze osídleny, ale opevněny byly až v pozdějším období. Za současného stavu poznání těchto lokalit není možné vyloučit ani jednu z možností, situace na každé z lokalit se mohla lišit.

Je však nutné zdůraznit, že v průběhu starší doby bronzové byly často opevňovány polohy poměrně nevýrazné, nacházející se nad hranou terasy potoka nebo řeky (tak jako v případě Brandýsa nad Labem-Vrábí nebo nedaleké Prahy-Vinoře), které jsou v zásadě na základě prosté rekognoskace terénu nepredikovatelné. Potenciální počet opevněných poloh by tak mohl být výrazně větší. Je zřejmé, že současný obraz opevněných lokalit starší doby bronzové, u kterých bylo opevnění prokázáno (*Obr. 20*), je velmi pravděpodobně značně nekompletní a jakékoliv úvahy o jejich struktuře budou touto skutečností silně poznamenány.

4.3.4 DEPOTY

Ze sledovaného území je známo celkem 21 depotů (*Tabulka 14*). Při porovnání složení jednotlivých depotů je nápadné, že u převážné většiny z nich se jedná o depoty hotových výrobků, a to ve většině případů o depoty obsahující různé typy výrobků, které velmi často obsahovaly šperky/kovové součásti kroje. Pouze dva z evidovaných depotů je možné označit za depoty smíšené (Dušníky n. Vltavou 2, Luštěnice 1; *Chvojka – Jiráň – Metlička a kol. 2017*, mapa 1), i v případě depotu z Luštěnic však početně převažovaly hotové výrobky nad nákrčníky. V. Moucha (2005, 70) depot z Luštěnic dokonce označuje za největší depot hotových produktů. Kromě předmětů z mědi/bronzu byl ve třech depotech přítomen jantar (Stará Boleslav 3, Hrdlořezy u Ml. Boleslavi 1, Kosmonosy 1) a jeden depot byl složen z artefaktů ze zlata (Nepřevázka 2).

O bližším vztahu se soudobým sídlištním nebo pohřebním areálem je možné uvažovat pouze v případě depotu z Přemyšlení (Přemyšlení 5), přímý vztah k několika nedalekým hrobům se ale ani po detailním zpracování nálezů prokázat nepodařilo (*Smejtek – Baloun 2018*, 599-600). V bezprostřední blízkosti jiných nálezů starší doby bronzové byly nalezeny depoty v Hrdlořezech (Hrdlořezy u Ml. Boleslavi 2) a na Hradci u Mšena (Sedlec u Mšena 2). Nálezové okolnosti ostatních depotů na bližší přímé vazby s okolním osídlením neukazují,

nebo nejsou vůbec známy. Žádný z depotů tedy nebyl odkryt v ploše soudobého sídliště nebo pohřebiště. Některé depoty jsou dokonce jediným nálezem starší doby bronzové na daném katastru (Březno u Ml. Boleslavi 1, Dalovice 1, Kosmonosy 1, Kosořice 1, Luštěnice 1, Nepřevázka 1 a 2, Sýčina 1). Některé depoty byly od okolních nálezů poměrně vzdáleny a zdá se, jakoby byly uloženy v neosídlené oblasti. Depot v Kosořicích je od neblížešího nálezu (Dobrovce 9) vzdálen přes 3 km a depot z Luštěnic dokonce více než 4 km.

Je třeba ale poukázat na blízkou vazbu některých depotů na výšinné polohy, z kterých je známo starobronzové osídlení (tyto polohy jsou podrobně rozebrány v *Kap. 4.3.3*). Asi nejnápadnější je kumulace depotů kolem úpatí vrcholu Chlum, odkud pocházejí celkem čtyři depoty (Chloumek u Ml. Boleslavi 1, Nepřevázka 1 a 2, Sýčina 1), dále dva depoty jsou známy z plochy, resp. úpatí pozdějšího hradiště Předliška (Hrdlořezy u Ml. Boleslavi 1 a 2). Starobronzový depot je také znám z plochy pozdějšího hradiště Hradsko u Mšena (Sedlec u Mšena 2). Nedaleko hradiště ve Staré Boleslavi byl také nalezen depot (Stará Boleslav 3), ten však není možné spojit s konkrétní terénní dominantou. Na četné vazby depotů na výšinná sídliště upozornil již V. Moucha (2005, 23; podobně také *Chvojka – Jiráň – Metlička a kol. 2017, 202*), který v těchto lokalitách vidí soudobé krajinné dominanty. Poukazuje také na skutečnost, že se v těchto polohách nacházejí zejména depoty šperků.

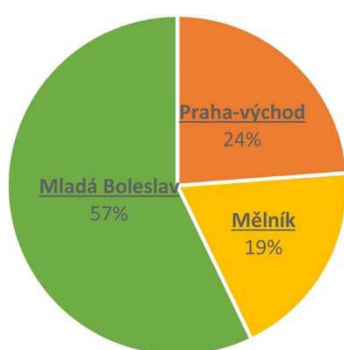
Dále je patrná vazba depotů na větší vodní toky (*Chvojka – Jiráň – Metlička a kol. 2017, 201*). Ze sledované oblasti se polovina z evidovaných depotů nacházela nedaleko některé z řek. S tokem Vltavy je možné spojit depoty z Přemýšlení a Dušníků (Přemýšlení 5, Dušníky n. Vltavou 2), s Labem depoty z Čelákovic, Brandýsa nad Labem, Staré Boleslavi a Mělníka (Čelákovice 4, Brandýs nad Labem 27, Stará Boleslav 3, Mělník 10) a s tokem Jizery depoty z Jizerního Vtelna, Dalovic a Hrdlořez (Jizerní Vteno 2 a 3, Dalovice 1, Hrdlořezy u Ml. Boleslavi 1 a 2).

Tabulka 14: Přehled depotů ve sledovaném území.

Okres	Číslo lokality	Lokalita	Minimální počet kusů	Popis
PV	27	Brandýs nad Labem 27	2	nákrčníkovité hřivny s očky
PV	126	Bašť 6	2	těžké oválné kruhy
PV	127	Čelákovice 4	42	12 nákrčníkovitých hřiven s očky a 6 zlomků, 9 spirálovitých náramků a 8 zlomků, 7 spirálek
PV	128	Přemyšlení 5	28	10 tyčinkovitých kruhů, 2 náramky, 4 drátěné kruhy, 11 náramků z dvojitého drátu, jehlice s veslovitou hlavicí
PV	129	Stará Boleslav 3	24	masivní zdobený kruh, 11 nákrčníkovitých hřiven s očky, spirálovitý nápažník, spirálovitý prsten, 4 záušnice z dvojitého drátu, 2 jedlice s okem a řetězem, 3 spirálky, zlomek jantaru
ME	261	Dušníky n. Vltavou 2	32	29 nákrčníkovitých hřiven s očky a 5 zlomků, 2 spirálovité náramky
ME	262	Mělník 10	12-15	12-15 sekerek
ME	263	Sedlec u Mšena 2	2	náramky se zpětně vytočeným drátem
MB	365	Březno u Ml. Boleslavi 1	?	známa pouze 1 hřivna
MB	366	Dalovice 1	2	seker se srdcovitým schůdkem, sekeromlat křtěnovského typu
MB	367	Hrdlořezy u Ml. Boleslavi 1	24	13 únětických jehlic, 3 spirálové náramky, 4 tyčinkové náramky, 2 šídla, 2 náhrdelníky (824 korálků, 2 kuželové záponky, 10 dvojkorálků)
MB	368	Hrdlořezy u Ml. Boleslavi 2	3	otevřené náramky s pečetiřtkovými konci
MB	369	Chloumek u Ml. Boleslavi 1	4	3 sekerky, část dýky
MB	370	Jizerní Vtelno 2	18	8 náramků, 2 zdobené disky, 2 masivní náramky, diskovitý závěsek, 4 spirálové nápažníky, 3 ks drátu
MB	371	Jizerní Vtelno 3	8	nákrčník s očky, 7 otevřených masivních náramků
MB	372	Kosmonosy 1	6	řetěz, 2 manžetové náramky, náhrdelník z 28 bronzových a 6 jantarových korálků, mušle z bílého kovu, 2 zlomky seker s lištami
MB	373	Kosořice 1	9	3 náramky, 2 spirálové nápažníky, 4 sekery
MB	374	Luštěnice 1	57	24 dýk, zdobený disk, 7 náramků a zlomek, 25 nákrčníkovitých hřiven
MB	375	Nepřevázka 1	4	hroty kopí
MB	376	Nepřevázka 2	2	zlaté záušnice
MB	377	Sýčina 1	10	8 seker, 1 dláto, 1 masivní kruh

Velmi zajímavé je umístění depotů v rámci zájmového území (*Graf 6*). Zatímco ve sledovaných částech okresů Praha-východ a Mělník se jich nacházelo celkem osm, v Mladoboleslavské kotlině jich bylo na relativně malém území koncentrováno 13 a v některých případech se nacházely jen v nevelké vzdálenosti od sebe (např. Hrdlořezy u Ml. Boleslavi 1 a 2, Jizerní Vtelnno 2 a 3 nebo Nepřevázka 1 a 2). Na nerovnoměrné rozmístění depotů v jednotlivých regionech upozornil již V. Moucha, který také poukázal na jejich koncentraci v okolí Mladé Boleslavi. Zároveň se domnívá, že rozmístění depotů „*patrně naznačuje průběh pravěkých komunikací*“ (Moucha 2005, 76).

Rozmístění depotů

Graf 6: Zastoupení depotů ve sledovaném území.

4.3.5 JANTAR

Mezi nálezy, které mají vysokou vypovídací hodnotu o podobě a struktuře osídlení, patří bezesporu nálezy jantaru, a to zejm. kvůli jeho nemístnímu původu a tedy nutnosti importu. Ve sledovaném území byl jantar dokumentován na 20 lokalitách, na nichž bylo nalezeno celkem minimálně 190 jantarových předmětů (*Tabulka 15*). Vzhledem k tomu, že na několika z nich byly evidovány i jantarové „zlomky“ nebo počet nalezených jantarových artefaktů nebyl blíže specifikován, můžeme předpokládat, že původní počet byl ještě vyšší. Na pohřebišti v Brodcích n. Jizerou 1 jsou navíc ve čtyřech hrobech zmiňovány náhrdelníky, není však blíže specifikováno jejich složení.

Většina z jantarových nálezů pochází z pohřebišť, jantar obsahovalo celkem 16 lokalit (80 % z lokalit s jantarem), třikrát byl jantar součástí depotu (15 % lokalit) a jedenkrát byl zachycen v sídlištním kontextu. Mezi artefakty výrazně převažovaly korálky, v některých případech je známo, že byly součástí náhrdelníku, a to buďto čistě jantarového (Skalsko 1) nebo kombinovaného s bronzovými artefakty (Přemyšlení 1, 2x Brodce n. Jizerou 1, Hrušov n. Jizerou 1 a Řepov 1). V náhrdelníku v kombinaci s bronzovými korálky byly nalezeny také ve dvou depotech (Kosmonosy 1, Hrdlořezy u Ml. Boleslavi 1). Z dalších typů artefaktů

byly nalezeny: jantarový disk (Kostelec n. Labem 1), plochý jantarový kroužek (Řepov 1), závěsek s dvojitým vrtáním (Krnsko 1), amulet (Mladá Boleslav 1) a dvě hrušky jantaru⁸⁶ (Bašť 5).

Tabulka 15: Přehled nálezů jantaru ve sledovaném území a jeho nálezový kontext.

Okres	Číslo lokality	Lokalita	Minimální počet kusů	Popis	Kontext
PV	3	Brandýs nad Labem 3	2	korálky	hrobový
PV	39	Brázdim 1	2	korálky	hrobový
PV	66	Přemyšlení 1	7	korálky	hrobový
PV	74	Veleň 4	?	korálky	hrobový
PV	82	Bašť 5	2	hrušky jantaru	sídištní
PV	129	Stará Boleslav 3	1	zlomek	depot
ME	173	Kojetice u Prahy 1	30	korálky	hrobový
ME	174	Kostelec n. Labem 1	6	disk, korálek, 4 zlomky	hrobový
ME	229	Tišice 2	2	korálky	hrobový
MB	322	Brodce n. Jizerou 1	8	7 korálků + zlomky	hrobový
MB	323	Brodce n. Jizerou 2	11	korálky	hrobový
MB	324	Čejetice u Ml. Boleslavi 1	49	48 korálků a zlomky	hrobový
MB	325	Čejetice u Ml. Boleslavi 2	24	23 korálků a zlomky	hrobový
MB	331	Hrušov n. Jizerou 1	?	korálky	hrobový
MB	336	Krnsko 1	20	korálky + 1 závěsek s dvojitým vrtáním	hrobový
MB	337	Mladá Boleslav 1	1	amulet	hrobový?
MB	341	Řepov 1	7	korálky + plochý kroužek	hrobový
MB	342	Skalsko 1	10	šňůra korálků	hrobový
MB	367	Hrdlořezy u Ml. Boleslavi 1	1	korálek	depot
MB	372	Kosmonosy 1	6	korálky	depot

Velmi zajímavý je výskyt nálezů jantaru v jednotlivých částech sledovaného území (*Mapa 7*). Zatímco z území dnešních okresů Praha-východ a Mělník je evidováno 52 jantarových předmětů z devíti lokalit, na Mladoboleslavsku se na 11 lokalitách nacházelo minimálně 137 kusů (*Graf 7/B-C*). Je však zapotřebí zdůraznit, že osídlená plocha je v případě okresů Prahy východ a Mělník téměř dvakrát větší (přibližně 570 km² intenzivně osídlené plochy) než na Mladoboleslavsku (téměř 280 km² osídlené plochy). Nálezy jantaru jsou tedy na Mladoboleslavsku výrazně četnější než na zbytku sledovaného území.

⁸⁶ Nález publikován pouze formou Zpráv ČAS (*Pecinovská 2011*), tedy bez podrobností o nálezových okolnostech a podobě a velikosti nálezů – „jantarových hrudek“.

Graf 7: Nálezky jantarových artefaktů. A: Rozdělení nálezů podle nálezového kontextu; B: rozmístění lokalit s jantarovými nálezky v rámci sledovaného území; C: rozmístění počtu jantarových artefaktů v rámci sledovaného území.

Výskyt jantaru mimo středočeskou (tzv. Pražsko-Slánskou) oblast M. Ernée (2012, obr. 35; 2017, 115) předpokládá především v uzlových bodech významných dálkových komunikací. Tyto koncentrace se podle něj vyskytují především podél cest spojujících prostor dnešních Čech s Polskem a jedná se o oblasti Mladé Boleslavi, Hradce Králové, Mikulovic, Kolína a o důležitá jihočeská sídliště v Hostech a na Dívčím Kameni. S těmito místy zároveň spojuje existenci místních regionálních elit, které mimo jiné profitovaly z výhodné polohy na dálkové komunikaci (Ernée 2017, 115).

4.3.6 ZLATO

Podobný význam jako jantar mají nálezky ze zlata, které můžeme považovat za určitý indikátor bohatství (Ernée 2012, 123). Ve sledovaném území bylo nalezeno celkem 18 zlatých předmětů na osmi lokalitách (Tabulka 16). Obdobně jako jantar byla většina nalezena v hrobech, pouze jedenkrát se nacházela v sídlištním prostředí (Brandýs nad Labem 21) a jednou v depotu (Nepřevázka 2; Graf 8/A).

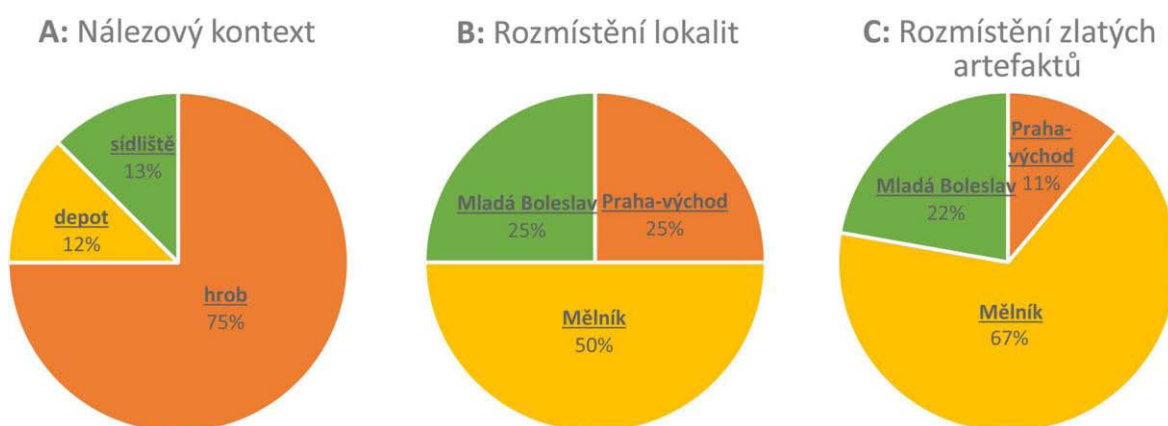
Nejčastějším artefaktem ze zlata byly záušnice, kterých bylo dokumentováno celkem 14, z toho 12 z dvojitého drátu (Brandýs nad Labem 3, Kojetice u Prahy 1, Netřeba 1, Veltrusy 1, Nepřevázka 2) a dvě z drátu jednoduchého (Veltrusy 1, Nepřevázka 2). Další hrobové nálezky byly popsány jako „svítky drátu“ (Skalsko 1) a čtyřhranná destička se šesti důlky (Lobkovice 6). Zřejmě ze sídlištního objektu pochází „smotek“ dvojitého drátu⁸⁷ z Brandýsa nad Labem (Brandýs nad Labem 21).

⁸⁷ Nález byl publikován pouze předběžně formou stručného sdělení (Hušíák 2016), tedy bez podrobností o nálezových okolnostech. Na základě publikované fotografie z terénu se jedná o částečně rozvinutý smotek dvojitého drátu, původně zřejmě záušnice.

Tabulka 16: Přehled nálezů zlata ve sledovaném území a jeho nálezový kontext.

Okres	Číslo lokality	Lokalita	Počet kusů	Popis	Kontext
PV	3	Brandýs nad Labem 3	1	záušnice z dvojitého drátu	hrob
PV	21	Brandýs nad Labem 21	1	smotek zlatého drátu	sídlíště?
ME	173	Kojetice u Prahy 1	6	záušnice z dvojitého drátu	hrob
ME	200	Lobkovice 6	1	čtyřhranná destička se 6 důlky	hrob?
ME	221	Netřeba 1	1	záušnice z dvojitého drátu	hrob
ME	232	Veltrusy 1	4	záušnice, 3 z nich z dvojitého drátu	hrob
MB	342	Skalsko 1	2	svitky drátu	hrob
MB	376	Nepřevázka 2	2	záušnice z jednoduchého a dvojitého drátu	depot

Rozmístění nálezů zlata ve sledovaném území má přesně opačnou tendenci než v případě nálezů jantaru (Mapa 7). Šest z osmi lokalit (75 %) se nachází na levém břehu Labe, na Mladoboleslavsku bylo zlato nalezeno pouze na dvou místech (z toho pouze v jednom případě v hrobě). Ještě o něco nápadnější je rozdíl mezi v počtu artefaktů – zatímco na Mělnicku a Brandýsku bylo nalezeno celkem 14 zlatých artefaktů (77 %), na Mladoboleslavsku to byly pouze čtyři (22 %).

Graf 8: Nálezy zlatých artefaktů. A: Rozdělení nálezů podle nálezového kontextu; B: rozmístění lokalit s nálezy zlata v rámci sledovaného území; C: rozmístění počtu zlatých artefaktů v rámci sledovaného území.

Již ve starší době bronzové patřilo nepochybně zlato mezi nejvýše ceněné suroviny a jeho nálezy tak mohou reflektovat bohatství obyvatel, resp. jejich (ekonomickou) možnost přístupu k této surovině. Možnosti obyvatel Mladoboleslavska se zdají být v tomto směru značně omezené. Uvážíme-li, že nálezy z Nepřevázky (Nepřevázka 2) pochází z depotu, a tedy nemusí s místním obyvatelstvem nijak souviset, bylo zde zlato nalezeno pouze na

jediném pohřebišti (Skalsko 1). Zároveň je ale nutné vzít v úvahu, že celý obraz může být v tomto případě částečně ovlivněný relativně malým počtem nálezů.

4.3.7 PRAVĚKÉ DÁLKOVÉ KOMUNIKACE VE SVĚTLE POZDĚJŠÍCH PRAMENŮ

„V cestách se zrcadlí etapy vývoje státu a společnosti, odráží se v nich stupeň hospodářského a sociálního rozvoje. Cesty nehovoří jen samy za sebe, ale svědčí o řadě dalších jevů. Prostřednictvím cest se člověk zmocňoval prostoru a učil se jej ovládat, cesty tvořily páteř zemské ekonomiky... Stezky a cesty – to není jen hledání spojnic od jednoho k druhému, ale je to též chápání prostoru a času v historických proměnách a dimenzích.“ (Žemlička 2016, 61)

Důležitou roli hrály cesty a stezky nepochybně již v pravěku, rekonstrukce jejich průběhu je však pro toto období velice obtížná, někdy bývá dokonce označována za tzv. archeologii nenalézaného. Přesto je velmi pravděpodobné, že relativně ustálené trasy existovaly přinejmenším již od neolitu (Kovárník – Podborský 2006, 5). Tyto trasy byly ve všech obdobích, kromě preferovaných oblastí zájmu, nepochybně ovlivněny přírodními predispozicemi terénu, neboť „v rozložení komunikačních spojů či dopravních tepen totiž existuje nepopíratelná nadčasová interkulturní a interetnická kontinuita“ (Kovárník – Podborský 2006, 7). Existence pravěkých cest je však doložena spíše nepřímo, a to zejména pomocí nálezů importů, depotů, ojedinělých nálezů a v neposlední řadě studiem struktury sídlišť (Kovárník – Podborský 2006, 11; Neumann 2018, 170).

Ve starší době bronzové význam dálkových komunikací oproti předešlým obdobím nepochybně ještě vzrostl vlivem narůstající potřeby transportu bronzu, surovin, polotovarů, finálních produktů, ale i jiných výrobků. Narůstající množství i vzdálenost přepravovaných komodit zvyšovaly nároky na budování komunikační sítě (Mitáš 2015, 285). Kromě archeologicky doložitelných předmětů byly součástí transportu nepochybně i další komodity jako potraviny, sůl, kůže, látky nebo třeba otroci. Na ustálené vzájemné kontakty mezi vzdálenými oblastmi ukazuje v neposlední řadě také velká podobnost hmotné kultury a její podobný vývoj (Ernée – Langová 2018, 45).

Možný ukazatel přispívající k této problematice představují trasy cest rekonstruované pro období, pro která již disponujeme písemnými prameny. Existence komunikace mezi Prahou a Starou Boleslaví je zřejmá již v 10. století a její trasa je rekonstruována v bezprostřední blízkosti sledované lokality Brandýs nad Labem-Vrábí. Tento úsek zároveň představuje

první část dálkové komunikace, která poté mířila po levém břehu Labe dále k východu. Dálková trasa pokračovala z Brandýsa nad Labem, kde překračovala řeku, i směrem na severovýchod⁸⁸ (*Květ 2003*, 126). Původní poloha brodu je předpokládána při ústí Vinořského potoka, přibližně 300 m po proudu od dnešního mostu (*Bolina – Kliment – Cílek 2018*, 466).

Průběh dálkové komunikace je podél Vinořského potoka předpokládán již v pravěku, a to již od neolitu (nález neolitického rondelu; *Křivánek – Kuna 1993*). Na základě nálezů četných hradišť nad pravým břehem potoka je zde uváděna komunikace i v dalších obdobích pravěku (*Květ 2003*, 127). Možnou existenci této trasy potvrzuje i geologická situace v této oblasti, na základě které je možné charakterizovat místní podmínky pro překonání řeky jako stabilní, a to minimálně v průběhu celého holocénu (viz výše *Kap. 2.1.3*).

⁸⁸ Stezku Nisko-jizerskou přibližně v místě Mladé Boleslavi křížila stezka Ploučnická vedoucí ze severních Čech přes Mimoň dále na jihovýchod do Hradce Králové (*Květ 2003*, obr. 10).

4.4 DISKUZE

4.4.1 PODOBA SÍDELNÍHO AREÁLU V BRANDÝSE NAD LABEM-VRÁBÍ VE STARŠÍ DOBĚ BRONZOVÉ

Během výše popsaných záchranných výzkumů v Brandýse nad Labem-Vrábí provedených Archeologickým ústavem v Praze, představených v této práci, nebyl ani v jedné části zachycen okraj osídlené plochy. Včetně sousedního výzkumu provedeného Ústavem archeologické památkové péče středních Čech v roce 2014 zde byly výzkumy prováděny na ploše přesahující 4 ha (reálná skrytá plocha však byla o něco menší). Celková (maximální) osídlená plocha však musela původně být výrazně větší. Na původní rozlohu mohou ukazovat drobnější nálezy pocházející z bezprostředního okolí zkoumané plochy (*Mapa 1*). O četnosti nálezů i v prostoru severně od skryté plochy svědčí zpráva J. Čermáka (1952d), který si při dokumentaci nálezů únětické zásobnice, vykopané majitelem pozemku při sázení stromu, poznamenal: „...a bylo již prý několikrát porůznu nalezeno mnoho věcí, dokonce kostra skrčence s korálky apod.“ V další zprávě o náhodných nálezech z Vrábí dokonce píše: „Vše shledáno velmi pečlivě, ..., bylo to asi naleziště dosti bohaté a nadmíru zajímavé“ (Čermák 1952c). Vymapování těchto nálezů naznačuje, že osídlený areál se táhl ještě dalších minimálně 250 m severně od hranice skryté plochy a dalších přibližně 100 m jižním směrem. S velkou pravděpodobností by k bezprostřednímu osídlení lokality mohly náležet i „objekty ze starší doby bronzové“ nalezené při výstavbě rodinných domů mezi ulicemi Pražská a Květnová (Brandýs nad Labem 36), jejich charakter ani přesnější lokalizaci však zatím kvůli absenci publikace i nálezové zprávy nelze specifikovat. Celková osídlená plocha by se v takovémto případě pohybovala minimálně kolem 20 ha.

Z lokality samotné ani z jejího bezprostředního okolí není známo pohřebiště, které by mohlo být současné s opevněním nebo obdobím po zániku opevnění. Výjimku tvoří pouze jednotlivé hroby a tzv. pohřby v sídlištních objektech. Nejbližší známé pohřebiště, pravděpodobně náležící klasické fázi únětické kultury, bylo odkryto asi 500 východně od opevnění nedaleko křižovatky ulic Pražská a Průmyslová (Brandýs nad Labem 5), o této lokalitě však není nic bližšího známo. Další pohřebiště z mladšího období se nacházelo přibližně 1700 m SV od opevnění (Brandýs nad Labem 3), bylo však zničeno stavbou silnice na konci 19. století. Dochované nálezy zlata a jantaru svědčí pro jeho poměrně bohatou výbavu. Vzhledem k jeho relativně velké vzdálenosti se jeho bezprostřední souvislost s opevněnou lokalitou nezdá být příliš pravděpodobná.

Velmi intenzivní osídlení starší doby bronzové bylo v posledních letech dokumentováno při výstavbě průmyslových budov a nákupních center podél Průmyslové ulice a v nejbližším okolí. Na všech plochách byly zachyceny četné sídlištní aktivity (Brandýs nad Labem 18, 19, 21, 26, Zápy 125) včetně menšího pohřebiště náležícího klasické fázi únětické kultury (Brandýs nad Labem 4). Významným nálezem v tomto prostoru je smotek dvojitého zlatého drátu (Brandýs nad Labem 21), který by snad měl pocházet ze sídlištního prostředí. Bohužel žádný z těchto výzkumů, s výjimkou zmiňovaného pohřebiště (*Němcová 2007*), nebyl dosud publikován.

Dokumentované nálezy z Brandýsa nad Labem ukazují na extrémně vysokou koncentraci nálezů -pro potřeby katalogu zde bylo z tohoto katastrálního území zaznamenáno celkem 36 (!) položek (na druhém místě je pro porovnání katastrální území Lobeček s celkem 14 lokalitami). Obraz o intenzivním osídlení byl do jisté míry dotvořen až v posledních přibližně 20 letech, zejména díky intenzivní stavební činnosti podél ulice Průmyslová a při stavbě obytných domů kolem Pražské ulice. Avšak je zapotřebí zdůraznit, že značná koncentrace nálezů by byla patrná i bez těchto akcí, a to jak přímo na lokalitě U Vodojemu (Brandýs nad Labem 12, 15, 32-35), tak v širším okolí této lokality podél Průmyslové ulice (Brandýs nad Labem 6, 8, 9, 22, 26, 31). V několika případech jsou nálezy starší doby bronzové doloženy i z dalších částí katastru (Brandýs nad Labem 22 a 25). Včetně nálezu dvou nelokalizovaných nálezů nákrčníkovitých hřiven pocházejících snad z depotu (Brandýs nad Labem 27) byly nálezy starší doby bronzové před rokem 2000 evidovány na 15 místech – nejvíce katalogových položek by tedy v Brandýse nad Labem bylo evidováno i bez nálezů souvisejících s místním stavebním boomem po přelomu tisíciletí.

Starobronzové osídlení na území Brandýsa nad Labem je sporadicky doloženo již od protoúnětické kultury (Brandýs nad Labem 8) a jeho rozvoj pokračoval i v průběhu staršího období, z kterého je doloženo pohřebiště (Brandýs nad Labem 1), jeden hrob ve vzdálenosti 880 m od tohoto pohřebiště (Brandýs nad Labem 9) a několik nádob s nejistým místem nálezů (Brandýs nad Labem 8). Ostatní nálezy náleží do mladšího období únětické kultury, nebo nebyly v rámci starší doby bronzové blíže datovány. V každém případě je však zcela zřejmý výrazný nárůst osídlení právě v mladším období. Zjištěná koncentrace osídlení v tomto období ukazuje, že se zde musela nacházet rozsáhlá sídelní aglomerace, kterou je možné počítat mezi nejhustěji osídlená místa své doby. Podobná intenzita nálezů na velké ploše byla zaznamenána např. v Mikulovicích a jejich bezprostředním okolí (nepubl.).

4.4.2 STRUKTURA OSÍDLENÍ SLEDOVANÉ OBLASTI V RÁMCI STARŠÍ DOBY BRONZOVÉ

Obdobné koncentrace osídlení jsou patrné i na dalších místech sledovaného území. Lze předpokládat určité formování současné podoby těchto koncentrací vlivem stavu výzkumu daných lokalit a je tedy nutné konstatovat, že absence nálezů neindikuje prostor bez osídlení. Vysokou intenzitu nálezů (často formou nálezů náhodných) nelze však opominout. Nelze také a priori předpokládat, že osídlení na všech místech fungovalo paralelně a trvalo stejně dlouhou dobu, tuto otázku však není možné na základě známých informací blíže specifikovat. Z vyobrazené mapy (*Mapa 11*) je zřejmá častá vazba osídlení doby bronzové na intravilány současných obcí. Příčiny lze spatřovat v A/ podobné preferenci poloh výhodných k osídlení (podobně *Neustupný 1986*, 230) a B/ ve výrazně větší šanci právě osídlení v intravilánu zachytit.

Z bezprostředního okolí Brandýsa nad Labem je nutné poukázat na vysoké množství nálezů na hranici sousedících katastrů Zápy, Ostrov u Brandýsa n. Labem a Stránka u Brandýsa n. Labem (*Mapa 8/B*). Právě tato koncentrace dokazuje, že i náhodné nálezy (často z první poloviny 20. století) a nálezy ze sběrů mohou mít ve vzájemné konfrontaci vysokou výpovědní hodnotu. Nečetné výzkumy provedené po roce 2000 (Stránka u Brandýsa n. Labem 3-4, Zápy 5-6) hojnost nálezů pouze potvrzují. Intenzivně osídleným místem, a to již od staršího období únětické kultury byly Lázně Toušeň (*Mapa 8/C*), které se nachází přímo proti ústí řeky Jizery. Význam toho místa podtrhuje přítomnost hradiště v raném středověku. Jedno z nejintenzivněji osídlených míst celé sledované oblasti se nachází v Klecanech a na přilehlém katastru Přemyšlení (*Mapa 8/D*). Velké množství nálezů bylo dokumentováno zejména v místě předpolí pozdějšího raně středověkého hradiště, a to včetně nálezů hrobových. Osídlení je zde doloženo již od staršího období únětické kultury. Několik kilometrů severně je na pravém břehu Vltavy patrná nápadná koncentrace nálezů v Lobečku (*Mapa 8/E*). Tyto nálezy by mohly mít souvislost s vysokou koncentrací nálezů na protilehlé straně řeky v Kralupech u Prahy, na kterou upozornil K. Sklenář (1998, 39). Ten poukazuje také na velmi vysokou koncentraci nálezů starší doby bronzové v prostoru mezi Neratovicemi a Kostelcem nad Labem. Tato koncentrace je patrná zejména v místě samotných Neratovic a sousedních Lobkovic a přilehlého pravého břehu Labe (*Mapa 8/F*) a pak v místě samotného Kostelce nad Labem (*Mapa 8/G*). O něco menší koncentrace jsou patrné na katastru Veleně a sousedních Mírovic (*Mapa 8/H*), Hostína u Vojkovic (*Mapa 8/CH*) nebo Mělníku (*Mapa 8/I*).

Ze všech výše jmenovaných míst s nadprůměrně vysokou koncentrací nálezů (*Mapa 8*), je osídlení starší doby bronzové doloženo již od staršího období únětické kultury. Je tedy otázkou, jestli je velké množství nálezů odrazem dlouho trvajících osídlení menšího rozsahu, které se mohlo přesouvat v rámci mikroareálu (a tedy zanechat stopy na relativně větším území), nebo jestli naopak svědčí pro vysokou intenzitu kontinuálního osídlení fungujícího současně po delší dobu víceméně na celé ploše. Druhou možnost podporuje předpoklad E. Neustupného (1986, 233) o kontinuitě sídelních areálů po dlouhá desetiletí nebo staletí. Patrná je také vazba většiny z těchto míst na toky Labe a Vltavy a je možné spekulovat o možné souvislosti s přechodem řeky, a to zejména v případech doloženého intenzivního osídlení i na protilehlém břehu⁸⁹.

Situace na Mladoboleslavsku se jeví poněkud odlišně, neboť osídlení ve starším období únětické kultury zde bylo pouze sporadické a je ho zde možné doložit až od druhé nebo třetí fáze definované V. Mouchou (podrobně viz *Langová – Švédová 2017*, 238-241). Určitou sídelní kontinuitu mezi starším a mladším obdobím lze spolehlivěji prokázat pouze na základě nálezů z pohřebiště v Řepově (Řepov 1). U ostatních nálezů ze staršího období se jedná buďto o osamocené hroby (Chotětov 1, Řehnice 1) nebo o nálezy nádob bez spolehlivějšího nálezového kontextu (Mladá Boleslav 1, Dobrovice 10). Ostatní nálezy z Mladoboleslavska náležejí do mladšího období nebo je nebylo v rámci starší doby bronzové možné blíže specifikovat.

I zde jsou v rozmístění osídlení z mladšího období patrné určité koncentrace, i když nejsou podloženy takovým množstvím nálezů a nedosahují tak velké rozlohy jako v oblasti sledovaného území okresů Praha-východ a Mělník. V jižní části mladoboleslavského osídlení je zřejmá koncentrace na katastrech Horek nad Jizerou, Hrušova nad Jizerou a Brodců nad Jizerou nacházejících se na protilehlých březích řeky Jizery (*Mapa 8/J*). Na těchto katastrech byla dokumentována čtyři pohřebiště, z toho tři z nich je možné považovat za větší a bohatě vybavená (Brodců n. Jizerou 1: 26 hrobů, Brodců n. Jizerou 2: 10 hrobů, Hrušov n. Jizerou 1: 10 hrobů⁹⁰), z několika poloh jsou také známy sídlištní nálezy. Větší množství drobných nálezů ukazovalo na intenzivní osídlení na katastru Dobrovice (*Mapa 8/K*). Tento předpoklad byl potvrzen plošným výzkumem mezi lety 2011 a 2017, který předcházela rozšíření místního cukrovaru (Dobrovice 6). Na větší koncentraci ukazují také

⁸⁹ Husté osídlení starší doby bronzové severně od Pavlovských vrchů dává do spojitosti s přechodem řeky také M. Neumann (2018, 188).

⁹⁰ Uvedený počet hrobů odpovídá minimálnímu možnému počtu hrobů na lokalitě. Vzhledem k nálezovým okolnostem je možné se důvodně domnívat, že původní počet byl výrazně vyšší (*Tabulka 12*, svazek II).

hroby pod mohylami v Čejetičkách (*Mapa 8/L*; Čejetice u Ml. Boleslavi 1 a 2) doplněné o nálezy sídlištních objektů (Čejetice u Ml. Boleslavi 4) a několik dalších nálezů v nedalekém okolí (Čejetice u Ml. Boleslavi 3, 5-6).

Poněkud neobvyklou kumulaci tvoří již výše zmíněná sada čtyř depotů nacházejících se nedaleko od sebe na úpatí poměrně výrazného stolového masivu nacházejícího se východně od Nepřevázky (Chloumek u Ml. Boleslavi 1, Nepřevázka 1-2 a Sýčina 1), který je na západní straně oproti okolnímu terénu převýšen zhruba o 140 m (*Mapa 8/M*). Z plochy na vrcholu pochází přibližně z místa pozdějšího hradiště únětické hliněné závaží (Chloumek u Ml. Boleslavi 2). Specifickou koncentraci představují také nálezy depotu a několika osamocených bronzových předmětů z plochy pozdějšího hradiště Předliška v Hrdlořezích (*Mapa 8/N*; Hrdlořezy u Ml. Boleslavi 2-4) a jednoho depotu nalezeného na úpatí tohoto hradiště (Hrdlořezy u Ml. Boleslavi 1).

Osídlení Mladoboleslavska tvoří ucelenou sídelní enklávu, která je od okolního osídlení oddělena prostorem bez doloženého stálého osídlení, za které je možné považovat nálezy sídlištních objektů a pohřebiště. Nápadný je zejména přibližně 15 km široký pás podél pravého břehu Labe, odkud jsou známy pouze sporadicky se vyskytující ojedinělé nálezy, často zařazené do únětické kultury pouze s otazníkem (*Mapa 11*). Na rozložení osídlení je vidět zřejmá vazba na tok řeky Jizery⁹¹, nápadná je také určitá koncentrace v okolí spodního toku říčky Klenice.

Rozložení stálého osídlení velmi dobře odpovídá pedologické situaci v oblasti (*Mapa 10*), je zde zřejmá vazba stálého osídlení na místní hnědozemě, které patří mezi půdy s velkou produkční schopností. Ty jsou navíc v některých místech kombinovány s velmi kvalitními černozeměmi a černicemi, které vynikají svojí zcela špičkovou produkční kvalitou (*Kap. 2.2.2; Obr. 5*). Právě z prostoru tohoto typu půd jsou známy nálezy ze staršího období únětické kultury (Chotětov 1, Mladá Boleslav 1, Řepov 1, Dobrovice 10). Mimo prostor černozemí a černic, však v nevelké vzdálenosti od nich, se nacházel pouze hrob z Řehnic (Řehnice 1; *Obr. 5/CE a CC*).

Jižně od Benátek nad Jizerou naopak začíná pás sahající až k Labi, ve kterém se vyskytují pararenziny a regozemě, v blízkosti Labe a dolního toku Jizery doplněné o fluvizemě. Jedná se o půdy s velmi podprůměrnou produkční schopností, které jsou i v dnešní době

⁹¹ Velmi podobně – byť o něco sporadičtěji - lemuje tok řeky také nálezy starší doby bronzové v povodí říčky Smutné (*Chvojka a kol. 2011, obr. 79*).

zemědělsky využívány zcela minimálně a jsou z velké části zalesněny. Podobným pásem regozemí, luvizemí a pararenzinů je osídlení odděleno i na východě a podzoly a regozemí i na severu (*Obr. 5*). Produkční potenciál těchto půd je rovněž velmi slabý (*Kap. 2.2.2*). Hranici těchto půd stálé osídlení velmi dobře reflektuje (*Mapa 10*). Není ale možné předpokládat, že by v tomto prostoru neprobíhaly žádné aktivity, naopak je pravděpodobné, že prostor nějakým způsobem využíván byl, jak pro to svědčí i náhodné nálezy. O charakteru těchto aktivit je možné spekulovat, oblast mohla být využívána např. k lovení zvěře⁹², těžbě dřeva nebo jako sezónní pastva.

Nejbližší souvislé osídlení pro jižní část Mladoboleslavska nacházející se na opačné straně neosídleného prostoru představují v rámci sledované oblasti nálezy z Brandýsa nad Labem a Staré Boleslavi a v okolí Neratovic a přilehlého pravobřežního osídlení Labe. Od obou těchto míst jsou okraje mladoboleslavské sídelní enklávy vzdáleny přibližně 15, resp. 20 km vzdušnou čarou, ovšem dá se předpokládat, že cesta nevedla přímo. Dnes nejkratší pěší trasa Brodce n. Jizerou – Brandýs n. Labem činí přibližně 24 km a Brodce n. Jizerou – Tišice 27 km⁹³. V prostupném terénu a bez nákladu je člověk schopen vzdálenost 25 km urazit přibližně za pět hodin⁹⁴. Pokud však cesta nebyla dobře schůdná nebo bylo třeba přepravovat náklad, byla nepochybně tato doba nesrovnatelně delší a velmi pravděpodobně trvala celý den, v extrémních podmínkách možná i déle. Neosídlená oblast mezi Mladoboleslavskem a osídlením v okolí Labe tak mohla představovat relevantní vzdálenostní překážku, která s největší pravděpodobností neumožňovala běžný každodenní kontakt jejích obyvatel⁹⁵.

Od okolního osídlení jsou poněkud izolované nálezy ze sousedících katastrů Skalska a Sudoměře. Koncem 19. století zde bylo odkryto pohřebiště (Skalsko 1: 11 hrobů), které bylo poměrně bohatě vybaveno (2 svitky zlatého drátu, jantarové korálky). Jedná se o jediné nálezy zlata na Mladoboleslavsku, které pochází z hrobového kontextu a které je tedy možné je spojit s místními obyvateli (na rozdíl od zlatých nálezů z depotu Nepřevázka 2). Sídelní nálezy únětické kultury je pravděpodobně možné spojit také s plochou pozdějšího hradiště (Sudoměř 1) nacházejícího se nedaleko zmiňovaného pohřebiště. S velkou dávkou opatrnosti tak zde můžeme uvažovat o možné souvislosti mezi osídlením strategické výšinné polohy a bohatě vybavenými hroby. Tato skupina nálezů byla od ostatních sídelních aktivit

⁹² Poměrně vysoký podíl lovné zvěře (včetně skeletů jelenů) byl zaznamenán v souboru zvířecích kostí z Brandýsa nad Labem (viz výše *Kap. 3.4.7*).

⁹³ Zdroj informace: mapy.cz, ke dni 30.1.2019.

⁹⁴ U odhadu času vycházím z běžné rychlosti svižné chůze přibližně 5 km/hod.

⁹⁵ K. Pauknerová (2010, 157) pro každodenní činnosti předpokládá maximálně dvouhodinovou dochozí vzdálenost.

poměrně vzdálena - nejbližší sídlištní a hrobové nálezy se nachází 8,5 km vzdušnou čarou v Čejeticích u Ml. Boleslavi.

Velmi podobný případ zcela izolovaného osídlení představují nálezy z katastru Sedlec u Mšena (Sedlec u Mšena 1-3), které byly odkryty v rámci výzkumu slovanského hradiště Hradec u Mšena, a v nedalekém Mšeně (Mšeno 1-3). Nejbližšími sídlištními nálezy je výše zmíněné Skalsko, které se nachází ve vzdálenosti 9 km od Mšena a 11 km od nálezů na Hradci u Mšena. Lokalita dnes administrativně sice spadá pod okr. Mělník, avšak z pohledu pravěkého osídlení se spolu s nálezy ze Mšena nacházela zcela izolovaně mezi oblastí Mladoboleslavska a Mělnicka. Na rozdíl od většiny výše zmíněných nálezů z výšinných poloh, které jsou často jen ojedinělé nebo nejisté, byly na Hradsku u Mšena v rámci výzkumu odkryty četné sídlištní jámy a dokonce „*chaty povrchové s kolovou konstrukcí stěn*“ (Šolle 1977, 339), četná keramika, zdobená veslovitá jehlice, bronzová sekera s lištami, bronzové kroužky a zřejmě depot dvou bronzových náramků (Sedlec u Mšena 2).

Třetím případem izolovaného únětického osídlení spojeného s později opevněnou výšinnou polohou je nález sídlištního objektu datovaného do únětické kultury z hradiště Mužský-Hrada (Dneboh 1), které se nachází přibližně 11 km severně od hranice mladoboleslavského osídlení. Místní nálezy dokresluje nález únětické sekerky (Žehrov 1) a keramiky z mladšího období únětické kultury z Vránovy jeskyně (Branžež 1).

Tři případy naprosto izolovaného osídlení spojeného se strategicky umístěnou výšinnou polohou nemohou být pouhou náhodou a můžeme tedy předpokládat, že v rámci soudobého osídlení hrály určitou specifickou roli. Nabízí se úvahy nad možnými záchytnými body na dálkových komunikacích, úzký vztah mezi výšinnými a zejména opevněnými sídlišti a komunikacemi je v pravěku obecně předpokládán (Kovárník – Podborský 2006, 15). Můžeme pouze spekulovat, že velmi podobná vzdálenost mezi jednotlivými výšinnými lokalitami (Sedlec u Mšena, Skalsko, Hrdlořezy u Ml. Boleslavi, Dneboh) je dílem náhody. Osídlení na výšinných polohách nacházející se mimo ostatní rovinná sídliště v několika případech zachytil také M. Neumann jak na jižní Moravě, tak v Dolním Rakousku a na Slovensku, a to jak pro únětickou kulturu (Neumann 2018, 190, mapa 80, 82), tak kulturní komplex Věteřov – Maďarovce – Böheimkirchen (Neumann 2018, mapa 86, 88, 90).

Pozorování učiněná na sledovaném území odpovídají známým poznatkům o podobě únětického osídlení, a sice že se „*osídlení ve starší době bronzové koncentrovalo do celé řady menších oddělených oblastí, které se od sebe liší hustotou dnes známých lokalit a*

některými prvky v materiální kultuře“ (Chvojka – Jiráň – Metlička a kol. 2017, 201). Původ takovýchto sídelních komor je možné obecně spatřovat v přírodních podmínkách (viz výše). Obecnějším jevem je i zřejmá vazba osídlení na větší vodní toky, které mohly sloužit jako komunikační spojnice mezi jednotlivými regiony (Hesse 2013, 217; Chvojka – Jiráň – Metlička a kol. 2017, 201).

Na základě zjištěných skutečností však nelze souhlasit s tvrzením V. Mouchy (1963, 48; 2005, 11), že se únětické osídlení koncentrovalo především na pravém břehu Jizery od Mladé Boleslavi až po její ústí do Labe. Naopak, osídlení se zde váže téměř výhradně na oblast Mladoboleslavské kotliny, tedy na prostor přibližně mezi Brodci nad Jizerou a Mladou Boleslaví, a dále kolem dolního toku říčky Klenice. Patrná je zde výrazná vazba na tok řeky Jizery (Mapa 11). Zároveň je možné vyvrátit předpoklad, že koncentrace nálezů v okolí Mladé Boleslavi je pouhým odrazem stavu výzkumu (Moucha 1963, 48). Nelze také souhlasit s tvrzeními, že ve starším období únětické kultury byl „*region kolem Mladé Boleslavi téměř úplně vynechán*“⁹⁶ (Bartelheim 1998, 158) a že „*z té doby dosud žádné nálezy neznáme*“ (Jiráň 2008 [ed.], 30). Naopak zjištěné nálezy ukazují, že zde již pro starší období musíme s osídlením počítat, byť zřejmě relativně řídkým. V mladší fázi únětické kultury zde pak došlo ke značnému nárůstu intenzity osídlení, které se svojí hustotou vyrovnalo ostatním oblastem a Mladoboleslavsko se tak stalo plnohodnotnou součástí únětické oikumeny. Výrazně větší koncentrace depotů (Moucha 1963, 49; 2005, 73; Chvojka – Jiráň – Metlička a kol. 2017, mapa 1) a jantaru (Ernée 2012, 118) v této oblasti dovoluje uvažovat nad existencí dálkové komunikace spojující středočeskou oblast únětické kultury s dnešním Polskem. Snad právě existence této komunikace mohla napomoci rychlému rozvoji Mladoboleslavska na počátku mladšího období únětické kultury. V této souvislosti je nutné poukázat na osídlení podél říčky Klenice, neboť právě tudy mohla probíhat případná spojnice mezi Mladoboleslavskem a Královéhradeckem. Cestu v tomto místě naznačuje také M. Erneé (2012, obr. 35) na základě nálezů jantaru a je zde uváděna i pro historické období (Květ 2003, obr. 10).

Na možné rozdíly ve velikosti mezi sídlišti ukazují nápadné koncentrace nálezů na některých katastrech, a to zejména v oblasti Mělnicka a Brandýska (Mapa 8). Rozdílnou velikost jednotlivých sídlišť na základě odlišné prostorové distribuce objektů u jednotlivých lokalit předpokládá také A. Navrátil (2017, 154). Při úvahách o rozloze jednotlivých sídlišť a jejich

⁹⁶ Přeloženo z originálu: „*Nahezu gänzlich ausgespart bleibt die Region um Mladá Boleslav*“ (Bartelheim 1998, 158).

struktura je zapotřebí reflektovat nutnost jejich ekonomického zázemí. Vzhledem k výraznému podílu chovu hovězího dobytka a zároveň ovcí a koz (Roblíčková 2003, 489), musela být kromě nutných ploch pro pěstování zemědělských plodin vysoká potřeba pastvin, jejichž vysoký podíl v krajině byl nepřímo doložen archeobotanickou analýzou (Kočár – Kočárová 2011, graf 12 a 13). E. Neustupný (1986, 231) uvádí, že „pravěká krajina (pokud byla vůbec osídlena), byla sídelními areály pokryta velmi hustě, jestliže ne nepřetržitě“ a očekává vzdálenost jednotlivých osad maximálně v řádu několika málo kilometrů a jako osy osídlení vidí vodní toky různého řádu. Na základě analýzy osídlení z doby halštatské v okolí Vinořského potoka D. Dreslerová (1995, 147) uvádí vzdálenost jednotlivých osad od sebe 2-3 km a velikost prostoru fungující jako bezprostřední zázemí sídliště (např. pole, louky, pastviny) předpokládá okruh o poloměru přibližně 1 km. Rozmístění poloh podél jednoho vodního toku ve vzdálenosti 2-3 km od sebe zdá se odpovídat i rozmístění nálezů starší doby bronzové v povodí říčky Smutné (Chvojka a kol. 2011, obr. 79). Zjištění učiněná na prezentovaném souboru dat těmto pozorováním v zásadě odpovídají.

4.4.3 ÚLOHA OPEVNĚNÉ LOKALITY V BRANDÝSE NAD LABEM-VRÁBÍ A JEJÍ VZTAH K OKOLNÍMU OSÍDLENÍ

Vzhledem k rozloze a intenzitě nálezů zachycených v Brandýse nad Labem-Vrábí, přítomnosti strategicky umístěného opevnění a také prokázaným importům, je zřejmé, že toto místo muselo hrát ve starší době bronzové (zejména v jejím mladším období) významnou roli a podle definice E. Gringmuth-Dallmera (1996) by se mělo jednat o „sídliště s více centrálními funkcemi“. Opevnění polohy v Brandýse nad Labem-Vrábí je možné předpokládat v relativně krátkém časovém úseku od ukončení pohřbívání na lokalitě po pravděpodobný zánik příkopu, který je možné datovat přibližně do intervalu mezi druhou polovinou 20. století a počátkem 19. stol. př. Kr. Zároveň je nutné dodat, že po zániku opevnění osídlení v Brandýse neskončilo, ale naopak pokračovalo dále, a to zcela jistě i mimo původně opevněnou plochu. Zdá se, že zřejmě opevnění v daném místě již ztratilo svůj význam (snad funkci okrajové oblasti začalo v tu dobu již plnit osídlení na Mladoboleslavsku?), avšak sídliště se dále rozvíjelo. Na základě nálezů z bezprostředního okolí mohlo osídlení dosahovat rozlohy i 20 ha, je však pravděpodobné, že kontinuálně pokračovalo východním směrem minimálně dalších 1,5 km, ale pravděpodobněji až k Labi (Mapa 1). Ojedinelé nálezy ukazují i na možné osídlení historického jádra Brandýsa nad Labem.

Nejpozději od 10 stol. po Kr. je podél Vinořského potoka rekonstruována důležitá komunikace spojující Prahu se Starou Boleslaví vedoucí v bezprostřední blízkosti lokality. V Brandýse nad Labem se trasa štěpila na cestu pokračující podél Labe na východ a na stezku, která mezi Brandýsem a Starou Boleslaví překračovala Labe a pokračovala podél Jizery do Mladé Boleslavi a dále k severovýchodu (*Květ 2003*, obr. 10). Argumenty ukazující na vhodné stabilní podmínky pro existenci místního brodu minimálně po celé období holocénu (*Kap. 2.1.3*) výrazně podporují myšlenku fungování této komunikace již v období zemědělského pravěku. Toto bylo demonstrováno naposledy v Poděbradech (*Kos – Langová 2018*) a právě Brandýs nad Labem je možné v tomto směru pokládat za v mnoha směrech analogickou lokalitu. Výrazný rozvoj osídlení v mladším období únětické kultury na Mladoboleslavsku, hojné nálezy depotů a jantaru tuto teorii jen podporují.

Zvážit je nutné i možnost existence komunikace jdoucí podél Labe, která by v tomto úseku, vzhledem k bažinatému terénu kolem ústí Jizery, musela bezesporu vést právě po levém břehu řeky přes dnešní Brandýs nad Labem. Kromě doložené existence výše zmíněné cesty, odbočující právě v Brandýse nad Labem proti proudu řeky Labe, a obecným předpokladům umístění pravěkých komunikací právě podél velkých řek, představuje podpůrný argument především vysoká intenzita osídlení podél levého břehu Labe (Lázně Toušeň, Kostelec nad Labem, Neratovice; *Mapa 8*), a to již od staršího období únětické kultury. Pokud jsou tyto předpoklady správné, bylo by možné očekávat existenci této stezky již ve starším období. Naopak cesta vedoucí z Brandýsa nad Labem do Mladé Boleslavi není ve starším období únětické kultury v nálezovém fondu nijak podložena a podpůrné argumenty pro její existenci nacházíme až pro období mladší.

Směrem do středu Čech cesta vedla zřejmě proti proudu Vinořského potoka, tak jak je evidována v pozdějších obdobích. Výskyt nálezů ze starší doby bronzové je patrný zejména na jeho pravém břehu, na kterém je, těsně za hranicemi sledované oblasti, doloženo opevněné sídliště starší doby bronzové v Praze-Vinoři (*Zápotocká-Steklá 1963*). To však, vzhledem k zachycenému hrotitému příkopu, bylo zřejmě mladší než opevnění v Brandýse nad Labem a s největší pravděpodobností je možné ho zařadit do závěrečného období starší doby bronzové. Cesta mohla do tehdejší centrální Pražsko-slánské oblasti směřovat i přímo a obejít Pražskou kotlinu severně (za upozornění děkuji M. Ernée), např. přes Klecany, kde

je rovněž doloženo intenzivní osídlení únětické kultury. Nejpozději od raného středověku je zde předpokládán i brod přes Vltavu⁹⁷ (*Profantová a kol. 2015, 209*).

Lokalitu v Brandýse nad Labem-Vrábí je tedy možné interpretovat jako významný bod nacházející se na křižovatce dálkových komunikací⁹⁸ spojujících Mladoboleslavsko s oblastí středních Čech a zároveň komunikace jdoucí podél Labe (spojení středních Čech s Moravou a Saskem?). Opevnění v Brandýse nad Labem-Vrábí je umístěno na hranici středočeského osídlení a nabízí se otázka jeho určité obranné funkce a potřeby kontroly neosídlené oblasti labského pravobřeží. Na možnost kontroly tohoto neosídleného prostoru ukazuje také výborná viditelnost z lokality právě tímto směrem (*Mapa 9*). Případný pozorovatel by z již nepříliš vysoké konstrukce (modelováno pro 5 a 7 m) měl velmi dobrý rozhled, a to právě zejména směrem severním a východním. Podle tohoto modelu by měl být viditelný např. Říp (35 km), Mělník (22,5 km), Mšeno (28,8 km) nebo výrazný kopec nad Nepřevázkou na Mladoboleslavsku (30 km). Západním směrem viditelnost naopak nijak nápadná není, v maximální vzdálenosti je vidět vrch Ládví (13,5 km), většina prostoru však zůstává pozorovateli v tomto směru skryta. Dobrý rozhled z lokality byl samozřejmě podmíněn podobou okolní vegetace a nelze tedy dohled na všechna výše uvedená místa a priori předpokládat. Dobrá viditelnost v bezprostředním okolí lokality se však vzhledem k doloženému velkému množství luk a pastvin zdá být jako pravděpodobná a minimálně pravý břeh Labe tak viditelný být mohl.

⁹⁷ Jeho možná existence již v pravěku nebyla na rozdíl od brodu v Brandýse nad Labem pro účel této práce ověřována.

⁹⁸ Častá vazba výšinných lokalit na komunikační trasy by mohla podtrhovat jejich hospodářskou a kontrolní funkci (*Neumann 2018, 190*).

5. ZÁVĚR

V Brandýse nad Labem-Vrábí „U Vodojemu“ bylo odkryto rozsáhlé sídliště starší doby bronzové, které je možné zařadit mezi jedno z lépe poznanych soudobých sídlišť v Čechách, a to i přes záchranný charakter terénního výzkumu. Do starší doby bronzové bylo možné na základě keramiky datovat 117 sídlištních objektů (zejména zásobních jam) a příkop s plochým dnem podkovovitého tvaru vymežující plochu přibližně 1,56 ha. Vzhledem k polykulturnímu charakteru osídlení a nesouvisle odkrývaným plochám nelze blíže určit podobu zástavby na lokalitě, neboť hojně dokumentované kúlové jámy většinou nebylo možné blíže chronologicky zařadit. Četné sídlištní jámy obsahující keramiku únětické kultury se nacházely uvnitř i vně opevnění, jejich přesnější datace je však s ohledem na velmi fragmentarizovaný materiál a mnohé nejasnosti v chronologii sídlištní keramiky únětické kultury velmi obtížná.

Přímo na lokalitě byla prokázána výroba štípané industrie (preparační úštěpy), broušené industrie (vývrtek), textilu (keramická závaží, přesleny) a blíže nespecifikovaných artefaktů upravovaných pomocí broušení, např. kostěné industrie (brusy a brousky). Místní výrobu keramiky můžeme předpokládat, potvrdit ji ale mohou až případné petrografické analýzy. Artefakt interpretovaný jako nákončí měchu (*Langová 2012*, 92, tab. XXXII) by mohl ukazovat na možné zpracování kovu, jiným způsobem však metalurgie na lokalitě doložena nebyla a nelze ji tedy pokládat za prokázanou.

Provedené archeozoologické analýzy ukazují na výraznou převahu hovězího dobytka nad ostatními druhy domácích zvířat (ovce/koza, prase a zejména kůň). Tato zjištění zcela odpovídají ostatním soudobým lokalitám (*Kap. 3.4.7*), stejně jako složení kostěné a parohové industrie (*Kap. 3.4.3*). Vysoký podíl chovu hovězího dobytka a zároveň ovcí a koz kladl nemalé nároky na množství pastvin (*Roblíčková 2003*, 489) a právě na vysoký podíl rostlin vyskytujících se na loukách a pastvinách ukázala archeobotanická analýza (*Kap. 3.4.8*). Je zapotřebí upozornit na nálezy celých skeletů jelena lesního, které mají analogie i na mnoha dalších soudobých sídlištích (*Kyselý – Pecinová 2018*), a jedná se tedy zřejmě o obecnější jev, při kterém byl jelen loven, avšak nekonzumován a celý (nebo jeho velká část) následně uložen do sídlištní jámy. Z celých skeletů zvířat se v sídlištních objektech ve větší míře vyskytovaly již jen kostry psa (*Kap. 3.4.7*).

Na možné kontakty lokality se vzdálenějšími oblastmi ukazují některé nálezy keramiky, a to zejména s oblastí Moravy (kulturní komplex Věteřov – Maďarovce – Böheimkirchen) a západních Čech (počáteční fáze kultury mohylové). Výzdoba nádoby 16/596+597/2 (*Tab. XXXI/1*) by mohla dokonce ukazovat na prostředí Karpatské kotliny a mísa s tuhováním vnitřním povrchem (*Tab. XXX/6*) na jižní Čechy či Bavorsko. Na bavorské Podunají, jižní nebo západní Čechy ukazuje také nález plastické pásky zdobené promačkávanými protilehlými otisky pŕlměsíčkovitých kolků nalezené na lokalitě při povrchových sběrech (*Kuna 1998*, 311). I přes četné cizí prvky (zejm. věteřovské) si však keramika zachovává svůj únětický ráz. Na současný výskyt keramiky únětické, věteřovské a časně mohylové bylo již poukázáno také na několika dalších únětických sídlištích v Čechách (např. *Pleinerová 1966*, 430; *Juřina – Smejtek – Stolz 2003*; *Kruta 1970*) a v případě sledované lokality v Brandýse nad Labem se tedy nejedná o výjimku (*Kap. 3.4.1.18*). Na kontakty s okolním prostředím ukazují také nálezy kamenné industrie, pro kterou byla surovina získávána ze vzdálenějších oblastí. Kromě křemence ze SZ Čech zde byly nalezeny i silicity glacienních sedimentů pocházející nejspíše z Frýdlantska⁹⁹ nebo Ostravska a srpový vklad ze silicity Krakowsko-čenstochovské jury, jehož zdroje jsou od lokality vzdáleny více než 300 km (*Kap. 3.4.4.1*).

Zpracování rozsáhlého keramického souboru sídlištní keramiky ukázalo některá specifika, která ho v určitých aspektech odlišují od keramiky hrobové. Patrné jsou rozdílné preference jednotlivých tvarů, zejména nízký počet únětických koflíků a miniaturních nádobek v sídlištních objektech. Tyto tvary naopak na soudobých pohřebištích výrazně dominují (*Kap. 3.4.1.18*). Naopak v sídlištních objektech se vyskytovaly tvary, které se na pohřebištích vůbec neobjevují – zejména výrazně převažující zásobnice, cedníky a velké mísy s drsným povrchem. Mimo to se v sídlištním materiálu vyskytla i keramika zdobená rytými liniemi a vpichy, která v hrobech mladšího období únětické kultury v Čechách není běžná. Při porovnání vzájemně tvarově podobných nádob ze sídliště v Brandýse nad Labem a pohřebiště v Mikulovicích navíc vyplynul jednoznačný rozdíl ve velikosti nádob (*Obr. 17-18*). Všechny nádoby ze sídlištních objektů v Brandýse nad Labem, pro které se na mikulovickém pohřebišti vyskytoval analogický tvar, byly výrazně větší, nežli ty hrobové (*Kap. 3.4.1.18*).

⁹⁹ Právě přes Frýdlantsko mohla pokračovat komunikace vedoucí z dnešního Brandýsa nad Labem do Mladé Boleslavi.

Keramiku ze sídlištních objektů je možné chronologicky zařadit do mladšího období únětické kultury, tedy do třetí fáze definované I. Pleinerovou (1967) a M. Bartelheimem (1998). V chronologii V. Mouchy (1963) ji lze spojit s jeho poklasickou fází únětické kultury. Keramika ze zpracovávaného sídliště se zdá být typologicky jednotná (s výjimkou jednoznačně starší keramiky ze staroúnětického pohřebiště) a na základě současných poznatků v ní není patrný žádný bližší chronologicko-typologický vývoj. Se závěrem starší doby bronzové (horizont A2/B1) lze spojit nálezy keramiky s analogiemi v počátcích kultury mohylové, do tohoto období je také datována plastická páska zdobená promačkávanými protilehlými otisky pŕlměsíčkovitých kolků (Čujanová-Jilková 1964, 10; Hlásek a kol. 2015, 233).

Jednou z nejzajímavějších otázek, které zpracování movitého materiálu z lokality přineslo, je kontrast radiokarbonové datace, která klade některé objekty již do počátků mladšího období únětické kultury, s datováním relativním. Keramiku z těchto objektů je totiž možné typologicky spojit až s poklasickou fází únětické kultury (podle Mouchy 1963; chronologické ukotvení jednotlivých fází únětické kultury viz *Tabulka 1*). Zde je nutno uvědomit si zatím málo zdůrazňovaný fakt, že klasická fáze únětické kultury byla V. Mouchou představena výhradně na materiálu hrobovém, zatímco fáze poklasická z větší části na materiálu sídlištním. V kontextu výše představených rozdílů mezi keramikou hrobovou a sídlištní se právě tento rozdíl jeví jako možné vysvětlení chronologického nesouladu absolutního a relativního datování. Tuto hypotézu podporují také nálezy hrobů z nedalekého okolí lokality, které naopak do klasické fáze únětické kultury spadají (*Kap. 4.4.1*). Učiněné pozorování však bude nutné ověřit na materiálu z dalších lokalit.

Pomocí 13 radiokarbonových dat získaných z šesti objektů je možné alespoň rámcově nastínit možný vývoj podoby lokality v průběhu mladšího období únětické kultury a pravděpodobnou následnost jednotlivých kontextů (podrobně *Kap. 3.6*). Další případná radiokarbonová data tento náhled nepochybně zpřesní:

1. **Staroúnětické pohřebiště.** Nejstarší komponentu na lokalitě představuje staroúnětické pohřebiště (podrobněji *Langová 2012, 109-114*), na kterém se pohřbívalo před rokem 2000 př. Kr., jeho trvání přes přelom tisíciletí není příliš pravděpodobné. Pohřebiště se nacházelo uvnitř opevněného areálu a můžeme proto soudit, že zde zřejmě fungovalo dříve, než byla plocha opevněna. Keramika nalezená

v zásypech hrobů ukazuje na pravděpodobné nedaleké sídelní aktivity (*Langová 2012, 83*).

2. **Mohyla 07/690.** O něco málo mladší se zdá být mohyla (obj. 07/690), jejíž vznik můžeme datovat přibližně do intervalu mezi desetiletími bezprostředně předcházejícími přelomu tisíciletí a zhruba polovinou 20. století př. Kr. Vzhledem k využití původně sídlištní jámy pro potřeby pozdější mohyly, je možné toto datování vztáhnout i na existenci zahloubených sídlištních objektů. Nabízí se dvě možné varianty vztahu objektu mohyly (resp. sídlištní jámy) k opevnění:
 - a. Mohyla byla vybudována před vznikem opevnění. To by znamenalo, že zde sídliště muselo existovat ještě před výstavbou opevnění, není ale zřejmé, jestli se po vybudování fortifikace stáhlo do opevněného prostoru nebo jestli se sídlištní objekty i nadále vyskytovaly mimo opevnění.
 - b. Mohyla vznikla až v době po vybudování opevnění (resp. v době jeho existence). V takovém případě můžeme usuzovat na existenci sídlištních jam i mimo prostor fungujícího opevnění, avšak není zřejmé, jestli se zde sídlištní objekty nacházely již před vybudováním opevnění.
3. **Existence opevnění.** Modelované datum získané z makrozbytku z požárové vrstvy příkopu, kterou je možné pokládat za zánikovou, ukazuje na interval 1977–1777 BC s pravd. 95,4 %, resp. 1977–1869 BC s pravd. 82,8 %. Příkop zřejmě mohl přestat plnit svoji funkci přibližně ve druhé polovině 20. nebo na počátku 19. stol. př. Kr. Lokalita tedy musela být opevněna před tímto datem. Dobu fungování opevnění lze pravděpodobně vymežit intervalem mezi ukončením pohřbívání na pohřebišti *post quem* a intervalem zjištěným radiokarbonovými daty pro zánik příkopu *ante quem*.
4. **Sídlištní objekty.** Nejstarším datovaným sídlištním objektem na lokalitě, který byl druhotně využit pro uložení pohřbů pod mohylou, je objekt 07/690 (viz výše). Další dvě radiokarbonová data získaná ze sídlištních objektů ležících mimo opevněnou plochu ukazují na fungování sídliště i po pravděpodobném zániku opevnění, a to zřejmě po dobu minimálně dalších 100 let, tedy nejméně do poloviny 18. století př. Kr. Absolutní data potvrzují existenci sídliště v rozmezí přibližně mezi lety 2000–1750 př. Kr., počátek ani konec osídlení však není absolutními daty nijak podchycen a to mohlo tedy trvat výrazně déle.
5. **Zánik sídliště.** Dobu zániku starobronzového osídlení na lokalitě není na základě radiokarbonových dat možné určit. Nálezy keramiky s analogiemi v časně mohylové kultuře však ukazují na existenci tohoto sídliště až do závěru starší doby bronzové,

resp. horizontu A2/B1. Jeho přetrvání do střední doby bronzové se na základě archeologických nálezů nezdá být příliš pravděpodobné.

Z událostí doložených na lokalitě je ještě zapotřebí zmínit četné stopy po požáru. V několika objektech byla zaznamenána kompaktní vrstva mazanice a velkého množství uhlíků, které budí dojem záměrné likvidace pozůstatků požáru. V případě větších kusů mazanice s otisky prutů je snad možné uvažovat o pozůstatcích požáru domu. Na požár dosahující extrémních teplot ukazují zejména četné nálezy pemzovitě přepálené zeminy (*Tab. LII*), které byly dokumentovány v mnoha objektech na lokalitě (*Kap. 3.4.6*). Uhlíkatá do červena propálená vrstvička byla zachycena také ve většině řezů příkopem. Na základě charakteru vrstev pod a nad touto úrovní je možné se domnívat, že po nějaké s ohněm spojené události mohl příkop přestat plnit svoji původní funkci a zřejmě začal být využíván k deponování odpadu (*Kap. 3.5.1.2*). Na lokalitě nebyly shledány stopy po násilném konfliktu a nelze tedy požárové vrstvy primárně interpretovat tímto způsobem.

Právě existencí příkopu se lokalita vymykala mezi ostatními soudobými sídlišti. Jeho přítomnost svědčí o tom, že lokalita byla, alespoň v nějaké fázi, opevněna. V jeho blízkosti sice nebyly zachyceny žádné stopy po další konstrukci fortifikačního charakteru (např. valu), avšak původní přítomnost hradby nebo jiné konstrukce nelze vzhledem ke značnému úbytku nadložních vrstev v některých částech lokality a dlouhodobé zemědělské činnosti vyloučit. Na základě analogií z dalších soudobých lokalit ji lze naopak spíše předpokládat (*Kap. 3.5.1.3*).

V rámci struktury soudobých sídlišť lze sledované lokalitě přisoudit určité funkce centrálního charakteru (např. opevnění, importy, strategická pozice na předpokládané křižovatce dálkových cest) a podle měřítek E. Gringmuth-Dallmera (1996) je možné ji zařadit minimálně k sídlištím třetího typu zastávající jednu nebo více centrálních funkcí (*Kap. 4.1*). Výjimečnost lokality v neposlední řadě podtrhuje rozsah zachyceného osídlení. V rámci archeologicky zkoumaných na sebe navazujících ploch o rozloze přes 4 ha nebyl zachycen okraj sídliště, naopak četné nálezy z bezprostředního okolí ukazují, že zdejší osídlení bylo výrazně většího rozsahu; zřejmě je možné počítat s rozlohou minimálně kolem 20 ha (*Mapa 1*). Na intenzivní sídelní aktivity ukazují i další nálezy z katastru a mohlo se tak jednat i o osídlení kontinuální. Intenzita a rozsah osídlení zachycený v Brandýse nad Labem ukazují na existenci rozsáhlé sídelní aglomerace, která podle našich současných znalostí nemá ve sledované oblasti obdobu (*Kap. 4.4.1*).

Pro možnosti posouzení významu této sídlení aglomerace a její úlohy v rámci starší doby bronzové byl vypracován podrobný katalog publikovaných nálezů tohoto období z oblasti Mladoboleslavska, severní části okresu Praha-východ a vltavského pravobřeží okresu Mělník. Katalog obsahuje celkem 410 položek (resp. poloh se zachycenými nálezy únětické kultury), z nichž všechny byly co nejpodrobněji lokalizovány (*Mapa 11*). Z výsledné mapy jsou zřejmé vysoké koncentrace osídlení na některých místech (*Mapa 8*), a to zejména v nedalekých Zápech a okolí (*Mapa 8/B*) a pak podél řek Labe (Lázně Toušeň, Kostelec nad Labem, Lobkovice, Neratovice; *Mapa 8/C, F, G*) a Vltavy (Klecany, Lobeček; *Mapa 8/D-E*). Všechna tato místa byla osídlena jak ve starším, tak v mladším období únětické kultury. Starší i mladší období únětické kultury bylo zároveň hojně zastoupeno na celém území sledovaných částí okresů Mělník i Praha-východ. Odlišný obraz je patrný u osídlení Mladoboleslavska, které ve starším období bylo osídleno spíše sporadicky, avšak v období mladším se hustota lokalit u všech tří sledovaných regionů vyrovnává (*Kap. 4.4.2*).

Zatímco osídlení na Brandýsku a Mělnicku je součástí širší středočeské sídelní oblasti, představuje region Mladoboleslavska sídelní enklávu oddělenou od okolního osídlení prostorem téměř bez nálezů. Tuto absenci stálého osídlení (sídliště, pohřebiště) lze spojit s nepříznivými pedologickými podmínkami v přibližně 15 km širokém pruhu podél pravého břehu Labe, ve kterém převládají regozemě s občasnými fluvizeměmi doplněné o polohy pararenzin. Jedná se o produkčně slabé půdy, které jsou i dnes využívány spíše k sadarství a z velké části jsou dokonce trvale zalesněny (*Kap. 2.2.2*). Nepříznivé podmínky pro stálé osídlení ale neznamenají, že prostor nebyl ve starší době bronzové nijak využíván, jak dokazuje i několik ojedinělých nálezů z tohoto prostoru (*Mapa 11*). Osídlení Mladoboleslavska začíná až za tímto pásem neúrodných půd a je u něj zcela zřetelná vazba na půdy s velkou produkční schopností, zejména hnědozemě, které byly v některých místech kombinovány s černozeměmi a černicemi. Právě v místě těchto černozemí a černic, které patří mezi nejhodnotnější půdní typy, bylo doloženo osídlení ze staršího období únětické kultury (*Mapa 10; Kap. 4.4.2*).

Přestože stopy aktivit nositelů únětické kultury nacházíme v celém badatelsky vymezeném prostoru a geomorfologické podmínky nedovolují uvažovat o fyzicko-geografickém „zneprístupnění“ některé jeho části, provedeným porovnáním mapy osídlení např. s pedologickou mapou vyplývá zřetelná preference nejvíce bonitních půdních okrsků k sídelním aktivitám (*Mapa 10*). Děje se tak na rozsáhlých plochách s plošně vynikajícím skóre úrodnosti, velmi často tuto záměrnou volbu sledujeme i u malých enkláv. Málo bonitní

půdy naopak této preferenci zcela unikají. Rozdílné pedologické a klimatické podmínky ve sledované oblasti jsou také velmi dobře patrné na rekonstruované původní vegetaci (*Kap. 2.2.4*). Tyto skutečnosti dokládají zřetelná a tehdejšími lidmi jednoznačně využívaná kritéria pro úspěšné osidlování nových ploch a lokaci nových sídlišť.

Oproti zbytku sledovaného regionu je na Mladoboleslavsku patrná výrazná koncentrace nálezů jantaru (*Kap. 4.3.5*) a zejména depotů (*Kap. 4.3.4*), které se na levém břehu Labe vyskytují s nápadně menší intenzitou (*Mapa 7*). U nálezů jantaru je na Mladoboleslavsku nutné zdůraznit nejen větší množství lokalit, na kterých byl jantar nalezen, ale zejména výrazně větší množství jantarových artefaktů nalezených na jednotlivých lokalitách. Zatímco ze sledovaného území Brandýska a Mělnicka bylo evidováno celkem 52 jantarových předmětů, z Mladoboleslavska, které prostorově zaujímá výrazně menší plochu, jich bylo minimálně 137 (*Tabulka 15, Graf 7*). Naopak na labském levobřeží je zřejmý vyšší výskyt artefaktů ze zlata (14 kusů), zatímco na Mladoboleslavsku byly zlata nalezeny pouze čtyři kusy (dva v depotu a dva na pohřebišti; *Mapa 7; Kap. 4.3.6*).

V rámci sledované oblasti představuje Brandýs nad Labem jedinou lokalitu starší doby bronzové s doloženým opevněním¹⁰⁰. Nálezy únětické kultury však byly zaznamenány na 13 dalších výšinných polohách (*Mapa 6*), na kterých starobronzové opevnění dosud doloženo nebylo. Tyto polohy však byly opevněny v pozdější době (nejčastěji v raném středověku), případné starobronzové opevnění tedy mohlo být teoreticky dalšími sídelními aktivitami zničeno nebo převrstveno. Je tedy nutné počítat s možností, že původní počet opevněných lokalit mohl být vyšší. V každém případě se však jednalo minimálně o výšinná sídliště nacházející se na strategicky výhodném místě, neboť opakování fortifikačních aktivit a koncentrací osídlení není v žádném případě náhodným jevem, ale odráží v první řadě právě geologické a hydrografické podmínky, které jsou v místě prosty větších změn. Je však také třeba zdůraznit, že poloha opevnění v Brandýse nad Labem je na základě své polohy v terénu v zásadě nepredikovatelná a takovýchto opevněných lokalit mohlo existovat v daném prostoru i více.

Opevnění v Brandýse nad Labem bylo součástí rozsáhlé sídelní aglomerace starší doby bronzové, která zde fungovala v mladším období únětické kultury. Jak ukazují četné nálezy baltského jantaru, depotů a v neposlední řadě i rozvoj a charakter osídlení na Mladoboleslavsku, je možné podél Vinořského potoka předpokládat průběh komunikace

¹⁰⁰ Známé opevnění v **Praze-Vinoři** se nachází těsně za hradicí studované plochy.

směřující ze středočeské oblasti na Mladoboleslavsko a dále SV směrem. V těchto úvahách je nutné vyzdvihnout skutečnost, že prostor mezi Brandýsem nad Labem a Starou Boleslaví nabízí vhodné a v průběhu celého holocénu poměrně stabilní podmínky pro překonání řeky (*Kap. 2.1.3*).

Velmi pravděpodobná je také existence komunikace sledující tok Labe, v tomto úseku nepochybně umístěné na jeho levém břehu. Průběhu obou cest nasvědčují vysoké koncentrace sídlištních a hrobových nálezů (*Mapa 8*). Všechny výše uvedené poznatky ukazují, že sídelní aglomerace v Brandýse nad Labem plnila roli křižovatky dvou dálkových komunikací. Zatímco existenci „polabské“ stezky je možné na základě četných hrobových nálezů očekávat již v průběhu starší fáze únětické kultury, tak k rozvoji „pojizerské“ stezky zřejmě došlo až v období mladším. V souvislosti s předpokládanou existencí dálkových komunikací je nutné připustit, že vysoký a relativně brzký výskyt keramiky s četnými analogiemi v kultuře věteřovské na lokalitě může být akcentován právě existencí „polabské“ stezky v bezprostřední blízkosti lokality. Šíření těchto vlivů po Labi a jejich větší výskyt na výšinných osadách předpokládala již I. Pleinerová (1965, 53).

Opevnění v Brandýse nad Labem se v době jeho vzniku (tedy zřejmě na počátku mladšího období únětické kultury) nacházelo na okraji kontinuálně osídlené středočeské oblasti v místě prvního kontaktu pro příchozího po „pojizerské“ stezce. Umístění opevnění dobře umožňovalo vizuální kontrolu právě pravého břehu Labe, zejména v místech předpokládaného brodu (*Mapa 9*). Opevnění však přibližně ve druhé polovině 20. nebo na počátku 19. století zřejmě přestalo plnit svoji funkci, přestože dále se rozvíjející osídlení ukazuje, že lokalita ani v nejmenším neztratila svůj význam. Je možné spekulovat, že se v průběhu mladšího období únětické kultury Mladoboleslavsko stalo plnohodnotnou součástí únětické oikumeny a existence opevnění v Brandýse nad Labem tak již mohla ztratit svůj smysl. Tato tvrzení však již limitně naráží na možnosti výpovědi archeologických dat a lze je tedy přijmout pouze v rovině hypotézy.

Prezentované sídliště v Brandýse nad Labem představuje jedno z lépe poznaných sídlišť tohoto období v Čechách. Soubor, který bylo možné vyhodnotit v rámci této práce, však představuje pouze malý zlomek ze všech nálezů, které byly v Brandýse nad Labem, tedy na území celé zdejší sídelní aglomerace, odkryty, a to zejména během četných plošných výzkumů realizovaných v posledních letech. Vyhodnocení všech těchto nálezů je zcela

mimo síly jedince, zasloužilo by si však pozornost většího realizačního týmu. Nastíněný obraz vývoje lokality bude také nutné podložit větším množstvím radiokarbonových dat.

6. POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

Seznam pramenů a literatury uvádím, vzhledem k velkému množství v něm obsažených položek, odděleně. V případě shody jména autora a roku vydání u více prací, byly tyto práce od sebe odlišeny přidaným písmenem. To jim bylo přiřazováno postupně podle vzniku jednotlivých kapitol, které ne vždy odpovídalo řazení kapitol v této práci. Kvůli velkému množství citací se shodným autorem a rokem vydání (zejm. v případě nálezových zpráv a hlášení) by přiřazení písmen k jednotlivým pracím podle abecedy v pořadí, tak jak se vyskytují v práci, představovalo příliš velké riziko vzniku chyb, které by již zpětně nebyly dohledatelné a tedy ani opravitelné. Ponechávám tedy u nich písmena tak, jak jim byla přiřazena v průběhu psaní práce.

6.1 POUŽITÉ PRAMENY

Bartošková, A. 1991: Obříství. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3164/1991.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

Bednařík, K. 1937: Mochov. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3045/1937.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

Boháčová, I. 1992: Stará Boleslav. [Investorská zpráva o záchranném archeologickém výzkumu v r. 1992 č. j. 3744/1992.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

Böhm, J. 1927: Stará Boleslav. [Hlášení o archeologické akci č. j. 875/1930.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

Böhm, J. 1929a: Brandýs n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 546/1929.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

Böhm, J. 1929b: Vestec. [Hlášení o archeologické akci č. j. 129/1929.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

Böhm, J. 1930: Dřevčice u Brandýsa n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1892/1930.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

Böhm, J. 1931a: Tišice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2765/1931.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

Böhm, J. 1931b: Tišice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 488/1931.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

Böhm, J. 1931c: Přemyšlení. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1041/1931.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

Böhm, J. 1931d: Brandýs nad Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1038/1931.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

- Böhm, J. 1949a:* Kostelní Hlavno. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1922/1949.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Böhm, J. 1949b:* Hostín u Vojkovic. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1411/1949.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Böhm, J. 1949c:* Chvatěruby. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2165/1949.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Böhm, J. 1949d:* Kostelec n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2446/1949.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Böhm, J. 1949e:* Brandýs n. Labem-Vrábí. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2412/1949.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Böhm, J. 1949f:* Brandýs n. Labem-Vrábí. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2413/1949.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Böhm, J. 1950a:* Brandýs n. Labem-Vrábí. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1477/1950.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Böhm, J. 1950b:* Brandýs n. Labem-Vrábí. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1954/1950.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Böhm, J. 1950c:* Brandýs n. Labem-Vrábí. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2355/1950.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Böhm, J. 1950d:* Brandýs n. Labem-Vrábí. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2496/1950.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Böhm, J. 1950e:* Brandýs n. Labem-Vrábí. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3056/1950.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Böhm, J. 1950f:* Velký Brázdím. [Hlášení o archeologické akci č. j. 851/1950.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Böhm, J. 1952:* Toušeň. [Hlášení o archeologické akci č. j. 4988/1952.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Borkovský, I. 1940:* Brandýs n. Labem-Vrábí. [Hlášení o archeologické akci č. j. 342/1940.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Čečelský, V. 1939:* Chotětov. [Hlášení o archeologické akci č. j. 666/1939.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Čermák, J. 1932:* Martinov. [Hlášení o archeologické akci č. j. 740/1932.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Čermák, J. 1949:* Martinov. [Hlášení o archeologické akci č. j. 5249/1949.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

- Čermák, J. 1951:* Kozly u Tišic. [Hlášení o archeologické akci č. j. 692/1951.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Čermák, J. 1952a:* Kozly u Tišic. [Hlášení o archeologické akci č. j. 644/1952.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Čermák, J. 1952b:* Kozly u Tišic. [Hlášení o archeologické akci č. j. 648/1952.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Čermák, J. 1952c:* Brandýs nad Labem-Vrábí. [Hlášení o archeologické akci č. j. 5856/1952.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Čermák, J. 1952d:* Brandýs nad Labem-Vrábí. [Hlášení o archeologické akci č. j. 643/1952.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Černochová, R. 2017:* Soubor bronzových předmětů Brandýs nad Labem 2014. [Konzervátorská a restaurátorská zpráva č. j. 204/2017.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Danielisová, A. 2011:* Nálezová zpráva o záchranném archeologickém výzkumu provedeném na lokalitě Brandýs nad Labem-Vrábí. Obytný soubor „U Vodojemu“. [Nálezová zpráva č. j. 2934/2011.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Danielisová, A. 2012:* Nálezová zpráva o záchranném archeologickém výzkumu provedeném na lokalitě Brandýs nad Labem-Vrábí. Obytný soubor „U Vodojemu“ II. Etapa – komunikace, poldr. [Nálezová zpráva č. j. 2590/2012.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Dreslerová, D. 1991:* Jenštejn. [Hlášení o archeologické akci č. j. 4332/1991.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Dřevo, V. 1949:* Mochov. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2207/1949.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Fencl, V. 1983:* Lobeček. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2000/1983.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Fiedler, Z. 1958a:* Čelákovice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2907/1958.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Fiedler, Z. 1958b:* Větrušice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2903/1958.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Franěk, J. 1938:* Dobrovice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 315/1938.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Fridrich, J. 1970a:* Mělník. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2811/1970.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Fridrich, J. 1970b:* Mělník. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3002/1970.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

- Hájek, L. 1942a:* Chrást u Tišic. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1796/1942.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Hájek, L. 1942b:* Nedomice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1795/1942.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Hájek, L. 1942c:* Nedomice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1789/1942.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Hájek, L. 1942d:* Čakovičky. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1788/1942.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Hájek, L. 1942e:* Dřevčice u Brandýsa n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1771/1942.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Hájek, L. 1942f:* Dřevčice u Brandýsa n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1791/1942.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Hájek, L. 1942g:* Dřevčice u Brandýsa n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1768/1942.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Hájek, L. 1942h:* Dřevčice u Brandýsa n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1787/1942.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Hájek, L. 1942ch:* Brandýs n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1792/1942.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Hájek, L. 1942i:* Brandýs n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1793/1942.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Hájek, L. 1942j:* Brandýs n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1779/1942.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Hellich, J. V. 1990:* Skalsko. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2099/1990.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Hnízdová, I. 1953a:* Tišice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 169/1953.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Hnízdová, I. 1953b:* Neratovice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1469/1953.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Hnízdová, I. 1953c:* Mlékojedy u Neratovic. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1362/1953.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Horáková-Jansová, L. 1930:* Neratovice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1804/1930.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Horáková-Jansová, L. 1931:* Libiš. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2430/1931.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

- Horáková-Jansová, L. 1932a:* Řepov. [Hlášení o archeologické akci č. j. 681/1932.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Horáková-Jansová, L. 1932b:* Řepov. [Hlášení o archeologické akci č. j. 994/1932.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Horáková-Jansová, L. 1932e:* Nedomice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2677/1932.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Horáková-Jansová, L. 1932f:* Chrást u Tišic. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2682/1932.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Horáková-Jansová, L. 1932g:* Všetaty. [Hlášení o archeologické akci č. j. 543/1932.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Horáková-Jansová, L. 1932h:* Kostelec n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 786/1932.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Horáková-Jansová, L. 1932ch:* Neratovice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2852/1932.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Horáková-Jansová, L. 1932i:* Řepov. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1862/1932.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Horáková-Jansová, L. 1932j:* Dřevčice u Brandýsa n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2683/1932.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Horáková-Jansová, L. 1932k:* Jenštejn. [Hlášení o archeologické akci č. j. 544/1932.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Horáková-Jansová, L. 1932l:* Jenštejn. [Hlášení o archeologické akci č. j. 790/1932.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Horáková-Jansová, L. 1932m:* Jenštejn. [Hlášení o archeologické akci č. j. 785/1932.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Horáková-Jansová, L. 1932n:* Kosmonosy. [Hlášení o archeologické akci č. j. 685/1932.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Horáková-Jansová, L. 1932o:* Brandýs nad Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2672/1932.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Horáková-Jansová, L. 1932p:* Brandýs nad Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 789/1932.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Horáková-Jansová, L. 1932q:* Brandýs nad Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1255/1932.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Horáková-Jansová, L. 1932r:* Jirny. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2681/1932.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

- Horáková-Jansová, L. 1932s: Stará Boleslav. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2675/1932.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.*
- Horáková-Jansová, L. 1933a: Řepov. [Hlášení o archeologické akci č. j. 932/1933.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.*
- Horáková-Jansová, L. 1933b: Všetaty. [Hlášení o archeologické akci č. j. 434/1933.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.*
- Horáková-Jansová, L. 1933d: Kozly u Tišic. [Hlášení o archeologické akci č. j. 252/1933.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.*
- Horáková-Jansová, L. 1933e: Řepov. [Hlášení o archeologické akci č. j. 934/1933.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.*
- Horáková-Jansová, L. 1933f: Řepov. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1188/1933.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.*
- Horáková-Jansová, L. 1933g: Jemníky. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1189/1933.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.*
- Horáková-Jansová, L. 1933h: Veleň. [Hlášení o archeologické akci č. j. 244/1933.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.*
- Horáková-Jansová, L. 1934: Všetaty. [Hlášení o archeologické akci č. j. 105/1934.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.*
- Horáková-Jansová, L. 1935a: Kostelec n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 223/1935.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.*
- Horáková-Jansová, L. 1935b: Kostelec n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 224/1935.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.*
- Horáková-Jansová, L. 1935c: Svěmyslice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1289/1935.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.*
- Horáková-Jansová, L. 1935d: Veleň. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1287/1935.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.*
- Horáková-Jansová, L. 1935e: Brandýs nad Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1307/1935.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.*
- Horáková-Jansová, L. 1935f: Brandýs nad Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1299/1935.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.*
- Horáková-Jansová, L. 1953: Kostelec n. Labem. [Nálezová zpráva č. j. 4431/1953.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.*
- Jansová, L. 1929: Brandýs nad Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 503/1929.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.*

- Jaklová, V. 1995:* Dušníky n. Vltavou. [Hlášení o archeologické akci č. j. 5271/1995.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Jíra, J. A. 1922:* Krnsko. [Hlášení o archeologické akci č. j. 167/1922.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Jíra, J. A. 1929:* Krnsko. [Nálezová zpráva č. j. 621/1929.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Jiráň, L. 1988:* Klecany. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1723/1988.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Kabát, J. 1942:* Mochov. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2746/1942.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Kabát, J. 1947:* Dobrovice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 4912/1947.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Kamper, Z. 1939a:* Chotětov. [Hlášení o archeologické akci č. j. 643/1939.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Kamper, Z. 1939b:* Chotětov. [Hlášení o archeologické akci č. j. 670/1939.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Kapustka, K. 2016:* Nálezová zpráva o záchranném archeologickém výzkumu provedeném na lokalitě Brandýs nad Labem-Vrábí. Obytný soubor „U Vodojemu“, domy G1, G, H. [Nálezová zpráva č. j. 3780/2016.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Knor, A. 1937a:* Ovčáry. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3185/1937.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Knor, A. 1937b:* Zálezlice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3194/1937.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Knor, A. 1937c:* Všetaty. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3193/1937.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Knor, A. 1938a:* Dobrovice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 943/1938.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Knor, A. 1938b:* Neratovice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 294/1938.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Knor, A. 1938c:* Vysoká Libeň. [Hlášení o archeologické akci č. j. 940/1938.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Knor, A. 1955b:* Brodce n. Jizerou. [Nálezová zpráva č. j. 674/1955.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Knor, A. 1965a:* Ostrov u Brandýsa n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2915/1965.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

- Knor, A. 1965b*: Stránka u Brandýsa n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2916/1965.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Knor, A. 1965c*: Brandýs n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2917/1965.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Knor, A. 1974*: Toušeň. [Hlášení o archeologické akci č. j. 519/1974.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Knor, F. 1940*: Dobrovice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2664/1940.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Knor, F. 1945*: Jenštejn. [Hlášení o archeologické akci č. j. 240/1945.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Kočár, P. – Kočárová, R. 2011*: Brandýs nad Labem „U Vodojemu“. Zpráva o archeobotanické makrozbytkové analýze. [Archeobotanická analýza č. 33/11.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Kolowrat, F. 1953*: Hrdlořezy. [Nálezová zpráva č. j. 5823/1953.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Kolowrat, F. 1954*: Hrdlořezy. [Nálezová zpráva č. j. 4502/1954.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Kolowrat, F. 1958*: Písková Lhota. [Hlášení o archeologické akci bez č. j.] Archeologické oddělení Muzea Mladoboleslava.
- Kudrnáč, J. 1959*: Mochov. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1030/1959.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Kuna, M. 1999*: Dřevčice u Brandýsa n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 5418/1999.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Kyselý, R. 2011*: Determinace osteozoologického materiálu z Brandýsa. Archeozoologický posudek bez č. j. Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Lepař, V. 1940*: Hostín u Vojkovic. [Hlášení o archeologické akci č. j. 4632/1940.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Likovský, J. 2009*: Lidské kosterní pozůstatky v sídlištních objektech únětické kultury ve Vliněvsi, okr. Mělník. Antropologický posudek č. 1118. Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Malý, V. 1972a*: Brandýs nad Labem-Vrábí. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3630/1972.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Malý, V. 1972b*: Brandýs nad Labem-Vrábí. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3632/1972.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Malý, V. 1974*: Brandýs nad Labem-Vrábí. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2965/1974.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

- Malý, V. 1975:* Brandýs nad Labem-Vrábí. [Hlášení o archeologické akci č. j. 4883/1975.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Masner P. F. 1940:* Hostín u Vojkovic. [Hlášení o archeologické akci č. j. 4633/1940.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Masner P. F. 1943:* Hostín u Vojkovic. [Hlášení o archeologické akci č. j. 190/1943.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Masner, P. F. – Lepař, V. – Schuster, J. 1940:* Hostín u Vojkovic. [Hlášení o archeologické akci č. j. 5314/1940.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Miller, A. 1933:* Bašť. [Hlášení o archeologické akci č. j. 262/1933.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Miller, A. 1950:* Hrušov n. Jizerou. [Hlášení o archeologické akci č. j. 7953/1950.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Moucha, V. 1995:* Tuřice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 681/1995.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Motyková, K. 1973:* Mlékojedy. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3849/1973.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Moucha, V. 1976:* Toušeň. [Hlášení o archeologické akci č. j. 5201/1976.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Němcová, A. 2008a:* Brandýs nad Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 12888/2008.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Němcová, A. 2008b:* Brandýs nad Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 12890/2008.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Němcová, A. 2008c:* Brandýs nad Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 12918/2008.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Němcová, A. 2009a:* Brandýs nad Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 13377/2009.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Němcová, A. 2009b:* Brandýs nad Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 13381/2009.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Pecinovská, M. 2013:* Nálezová zpráva o záchranném archeologickém výzkumu Brandýs nad Labem. Obytný soubor „U Vodojemu“ bytové domy II-I6. [Nálezová zpráva č. j. 2787/2013.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Pecháčková, D. 1947:* Skalsko. [Hlášení o archeologické akci č. j. 6494/1947.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Peksa, V. 2017:* Bílenec, okr. Louny. Záchranný archeologický výzkum v roce 2017, Hradiště na Vlčí hoře. [Nálezová zpráva č. j. 2548/2017.] Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech, v. v. i.

- Peterbok, J. 1932:* Brandýs nad Labem-Vrábí. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2296/1932.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Pleinerová, I. 1959a:* Horky n. Jizerou. [Nálezová zpráva č. j. 6406/1959.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Pleinerová, I. 1959b:* Lobeček. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1479/1959.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Pleinerová, I. 1959c:* Veltrusy. [Hlášení o archeologické akci č. j. 5686/1959.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Pleinerová, I. 1959d:* Veltrusy. [Hlášení o archeologické akci č. j. 6407/1959.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Plesl, E. 1952:* Klecany. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3463/1952.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Plesl, E. 1960a:* Čejetice u Mladé Boleslavi. [Nálezová zpráva č. j. 6153/1960.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Plesl, E. 1960b:* Čejetice u Mladé Boleslavi. [Nálezová zpráva č. j. 6154/1960.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Plesl, E. 1960c:* Řehnice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 6155/1960.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Plesl, E. 1960d:* Čejetice u Mladé Boleslavi. [Hlášení o archeologické akci č. j. 6152/1960.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Plesl, E. 1963c:* Čejetice u Mladé Boleslavi. [Hlášení o archeologické akci č. j. 4124/1963.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Plesl, E. 1963d:* Čejetice u Mladé Boleslavi. [Hlášení o archeologické akci č. j. 4211/1963.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Plesl, E. 1963e:* Čejetice u Mladé Boleslavi. [Hlášení o archeologické akci č. j. 5238/1963.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Pleslová, E. 1957:* Dneboh. [Nálezová zpráva č. j. 5699/1957.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Pleslová, E. 1959:* Hrušov. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1472/1959.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Rataj, J. 1956a:* Hrušov n. Jizerou. [Hlášení o archeologické akci č. j. 554/1956.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Rataj, J. 1956b:* Brodce n. Jizerou. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3290/1956.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

- Rataj, J. 1958a*: Hrušov n. Jizerou. [Nálezová zpráva č. j. 765/1958.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Resl, V. 1955*: Jizerní Vtelno. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3468/1955.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sakař, V. 1960*: Záluží u Čelákovic. [Hlášení o archeologické akci č. j. 6259/1960.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Salač, V. 1993*: Libiš. [Nálezová zpráva č. j. 4131/1993.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Schuster, J. 1945*: Lobeček. [Hlášení o archeologické akci č. j. 669/1945.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1925*: Veleň. [Hlášení o archeologické akci č. j. 97/1925.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1936*: Zálezlice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1118/1936.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1937*: Mělník. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1296/1937.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1939a*: Mlékojedy. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1102/1939.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1939b*: Mlékojedy. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3253/1939.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1939c*: Obříství. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2997/1939.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1939d*: Konětopy. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3610/1939.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1939e*: Chotětov. [Hlášení o archeologické akci č. j. 715/1934.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1939f*: Klecany. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3254/1939.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1939g*: Chotětov. [Hlášení o archeologické akci č. j. 565/1939.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1939h*: Chotětov. [Hlášení o archeologické akci č. j. 636/1939.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1940a*: Ovčáry. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3587/1940.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

- Sine autor 1940b*: Mělník. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3532/1940.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1940c*: Mělník. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3503/1940.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1940d*: Mělník. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3589/1940.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1940e*: Mělník. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3504/1940.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1940f*: Mělník. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3525/1940.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1940g*: Mělník. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3531/1940.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1940h*: Mělník. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3616/1940.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1940ch*: Mělník. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3536/1940.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1940i*: Obříství. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3529/1940.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1940j*: Řepín. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3588/1940.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1940k*: Újezdec. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3577/1940.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1940l*: Mělník. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3601/1940.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1940m*: Přemyšlení. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2491/1940.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1940n*: Dobrovice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 4945/1940.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1941a*: Lobkovice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3333/1941.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1941b*: Lobkovice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3907/1941.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1941c*: Měšice u Prahy. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3638/1941.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

- Sine autor 1941d*: Přemyšlení. [Hlášení o archeologické akci č. j. 5480/1941.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1941e*: Brandýs n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 5541/1941.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1941f*: Brandýs n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3266/1941.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1941g*: Brandýs n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3689/1941.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1946*: Řepov. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1379/1946.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1947a*: Lobkovice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1035/1947.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1947b*: Lobkovice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1036/1947.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1947c*: Lobkovice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 6844/1947.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1948a*: Luštěnice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3873/1948.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1948b*: Podlázky. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3873/1948.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1949a*: Lobeček. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2296/1949.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1949b*: Jiřice u Kostelce n. Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2148/1949.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1949c*: Chloumek u Mladé Boleslavi. [Hlášení o archeologické akci č. j. 5453/1949.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1950a*: Vojkovice u Kralup n. Vltavou. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1949/1950.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1950b*: Řepín. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1526/1950.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1950c*: Všetaty. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1955/1950.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1950d*: Neratovice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1493/1950.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

- Sine autor 1950e*: Vysoká Libeň. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1956/1950.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1950f*: Řepov. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1528/1950.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1950g*: Brázdim. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1528/1950.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1950h*: Přemyšlení. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1510/1950.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1950ch*: Svémyslice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1546/1950.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1950i*: Toušeň. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1926/1950.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1950j*: Nové Benátky. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1489/1950.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1953a*: Libiš. [Hlášení o archeologické akci č. j. 4300/1953.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1953b*: Přemyšlení. [Hlášení o archeologické akci č. j. 4285/1953.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1953c*: Brandýs nad Labem. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2865/1953.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1972*: Hrušov n. Jizerou. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1258/1972.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1983*: Luštěnice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3100/1983.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sine autor 1990*: Tupadly. [Hlášení o archeologické akci č. j. 904/1990.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sklenář, K. 1976*: Dušníky n. Vltavou. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1563/1976.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Snítily, P. 2005a*: Toušeň. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2985/2005.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Snítily, P. 2005b*: Toušeň. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2994/2005.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Snítily, P. 2005c*: Toušeň. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2990/2005.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

- Snítily, P. 2005d:* Toušeň. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2998/2005.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Snítily, P. 2005e:* Toušeň. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2996/2005.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Snítily, P. 2005f:* Toušeň. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3002/2005.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Snítily, P. 2005g:* Vyšehořovice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3009/2005.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Snítily, P. 2005h:* Zápý. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3022/2005.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Snítily, P. 2006a:* Toušeň. [Hlášení o archeologické akci č. j. 4460/2006.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Snítily, P. 2006b:* Zápý. [Hlášení o archeologické akci č. j. 4470/2006.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Snítily, P. 2008a:* Toušeň. [Hlášení o archeologické akci č. j. 5507/2008.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Snítily, P. 2008b:* Toušeň. [Hlášení o archeologické akci č. j. 5499.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Soukal, J. 1938:* Hrušov n. Jizerou. [Hlášení o archeologické akci č. j. 717/1938.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Stránská, P. 2011:* Brandýs nad Labem-Vrábí. Antropologický posudek č. 1124. Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Stránská, P. 2015:* Brandýs nad Labem-Vrábí. Antropologický posudek č. 1168. Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Stránská, P. 2016:* Brandýs nad Labem-Vrábí. Antropologický posudek č. 1176. Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Sůvová, Z. 2011:* Brandýs nad Labem, okr. Praha-východ, Exkavace 2007. Osteologické analýza. Archeozoologický posudek č. TP-2011-2966. Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Světlík, I. 2012:* Výsledky radiouhlíkového datování vzorku kostí. [Nepublikovaná zpráva.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Šanovec, R. 1938:* Konětopy. [Hlášení o archeologické akci č. j. 608/1938.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Šanovec, R. 1939a:* Mělník. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2477/1939.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

- Šanovec, R. 1939b*: Obříství. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2881/1939.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Šanovec, R. 1940*: Lobkovice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3801/1940.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Šanovec, R. 1941*: Libiš. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3565/1941.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Šanovec, R. 1942a*: Čakovičky. [Hlášení o archeologické akci č. j. 959/1942.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Šanovec, R. 1942b*: Čakovičky. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2218/1942.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Šanovec, R. 1943a*: Libiš. [Hlášení o archeologické akci č. j. 22/1943.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Šanovec, R. 1943b*: Libiš. [Hlášení o archeologické akci č. j. 23/1943.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Šanovec, R. 1952*: Neratovice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1007/1952.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Šimáček, F. 1920*: Sudoměř. [Hlášení o archeologické akci č. j. 177/1920.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Šolle, M. 1945*: Lobeček. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1391/1945.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Šolle, M. 1948*: Stará Boleslav. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2133/1948.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Špaček, J. 1975a*: Nehvizdy. [Hlášení o archeologické akci č. j. 4835/1975.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Štiková, E. 1954*: Horní Strakory. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1737/1954.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Turek, R. 1936*: Čejetice u Mladé Boleslavi. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1175/1936.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Vaněk, J. 1974*: Brandýs n. Labem-Vrábí. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3139/1974.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Vávra, M. 1981*: Kozomín. [Hlášení o archeologické akci č. j. 5297/1981.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Vávra, M. 1991*: Kozomín. [Nálezová zpráva č. j. 4409/1991.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

- Vencl, S. 1963:* Zlončice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 2036/1963.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Vencl, S. 1968:* Tišice. [Hlášení o archeologické akci č. j. 4633/1968.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Vildomec, V. 1967:* Šatov. [Nálezová zpráva č. j. 18/1967.] Archeologický ústav AV ČR v Brně.
- Vokolek, V. 1956:* Úhřetice, okr. Chrudim. [Hlášení o archeologické akci č. j. 3295/1956.] Archeologický ústav AV ČR, Praha.
- Vokolek, V. 1962:* Medlešice, okr. Chrudim. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1485/1962.] Archeologický ústav AV ČR, Praha.
- Vokolek, V. 1977b:* Úhřetice, okr. Chrudim. [Hlášení o archeologické akci č. j. 5580/1977]. Archeologický ústav AV ČR, Praha.
- Zápotocký, M. 1960a:* Kozly u Tišic. [Hlášení o archeologické akci č. j. 4279/1960.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Žebera, K. 1946a:* Hostín u Vojkovic. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1447/1946.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Žebera, K. 1946b:* Hostín u Vojkovic. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1863/1946.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.
- Žebera, K. 1946c:* Hostín u Vojkovic. [Hlášení o archeologické akci č. j. 1886/1946.] Archeologický ústav AV ČR v Praze.

6.2 LITERATURA

- Baloun, L. 2010a:* Bašť, okr. Praha-východ. In: Lutovský, M. a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v letech 2007-2008. *Archeologie ve středních Čechách* 14, 977.
- Baloun, L. 2010b:* Zdiby, okr. Praha-východ. In: Lutovský, M. a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v letech 2007-2008. *Archeologie ve středních Čechách* 14, 1021.
- Baloun, L. 2011:* Bašť, okr. Praha-východ. In: Lutovský, M. a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v letech 2009 a 2010. *Archeologie ve středních Čechách* 15, 1149.
- Baloun, L. 2012a:* Bašť, okr. Praha-východ. In: Lutovský, M. a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v roce 2011. *Archeologie ve středních Čechách* 16, 1023.
- Baloun, L. 2012b:* Veleň, okr. Praha-východ. In: Lutovský, M. a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v roce 2011. *Archeologie ve středních Čechách* 16, 1023.
- Baloun, L. 2013:* Veleň, okr. Praha-východ. In: Lutovský, M. a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v roce 2012. *Archeologie ve středních Čechách* 17, 810.
- Baloun, L. 2015a:* Brandýs nad Labem, okr. Praha-východ. In: Lutovský, M. a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v roce 2014. *Archeologie ve středních Čechách* 19, 852.
- Baloun, L. 2015b:* Brandýs nad Labem, okr. Praha-východ. In: Lutovský, M. a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v roce 2014. *Archeologie ve středních Čechách* 19, 853-854.
- Baloun, L. 2016:* Brandýs nad Labem, okr. Praha-východ. In: Lutovský, M. a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v roce 2015. *Archeologie ve středních Čechách* 20, 902.
- Baloun, L. 2017a:* Brandýs nad Labem, okr. Praha-východ. In: Lutovský, M. a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v roce 2016. *Archeologie ve středních Čechách* 21, 906-907.
- Baloun, L. 2017b:* Bašť, okr. Praha-východ. In: Lutovský, M. a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v roce 2016. *Archeologie ve středních Čechách* 21, 905.
- Baloun, L. 2017c:* Brandýs nad Labem, okr. Praha-východ. In: Lutovský, M. a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v roce 2016. *Archeologie ve středních Čechách* 21, 907.

- Baloun, L. 2018:* Brandýs nad Labem, okr. Praha-východ. In: Lutovský, M. a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v roce 2017. *Archeologie ve středních Čechách* 22, 747.
- Bareš, F. 1906:* Postup vzdělanosti, hlavně umělecké v Dolním Pojizeří. *Památky archeologické* 21, 203-220.
- Barta, P. – Štolc, S. 2007:* HBCO correction: its impact on archaeological absolute dating. *Radiocarbon* 49, 465-472.
- Bartelheim, M. 1998:* Studien zur böhmischen Aunjetitzer Kultur – Chronologische und chorologische Untersuchungen. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 46. Bonn.
- Bašta, J. – Baštová, D. 1988:* Pravěké osídlení Sedmihoří. *Archeologické rozhledy* 40, 378–400.
- Bátora, J. 2013:* The settlement structure problem and the end of fortified settlements from the final period of Early Bronze Age in Slovakia. In: Meller, H. – Bertemes, F. – Bork, H. R. – Risch, R. (Hrsg.), 1600 – Kultureller Umbruch im Schatten der Thera-Ausbruchs. *Tagungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Halle* 9, 373-386.
- Bátora, J. 2015:* Opevnené sídliská a fortifikácia. In: Furmánek, V. a kol., *Staré Slovensko* 4. Doba bronzová. Nitra, 102-111.
- Bátora, J. – Behrens, A. – Gresky, J. – Ivanova, M. – Rassmann, K. – Tóth, P. – Winkelmann, K. 2012:* The Rise and Decline of the Early Bronze Age Settlement Fidvár near Vráble, Slovakia. In: Kneisel, J. – Kirleis, W. – Corso, M. D. – Taylor, N. – Tiedtke, V. (ed.), *Collapse or Continuity? Environment and Development of Bronze Age Human Landscapes. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 205. Bonn, 111-129.
- Behnke, H. J. 2013:* Eine Siedlungsgrube der ausklingenden Aunjetitzer Kultur aus Karsdorf, Burgendlandkreis. In: Kneisel, J. – Behnke, H. J. – Schopper, F. (Hrsg.), *Frühbronzezeit - Mittelbronzezeit. Neue Erkenntnisse zur Besiedlung zwischen Elbe und Warthe und angrenzenden Regionen (2000 - 1400 v. Chr.). Symposium vom 24. - 25. September 2011 in Welzow/Brandenburg.* Bonn, 149 - 186.
- Beilke-Voigt, I. 2010:* Methodische Überlegungen zu bronze-/früheisenzeitlichen Zentralorten mit Bezug auf den Burgwall von Lossow bei Frankfurt (Oder). In: Theune, C. – Biermann, F. – Struwe, R. – Jeute, G. J. (Hrsg.), *Zwischen Fjorden und Steppe. Festschrift für Johan Callmer zum 65. Geburtstag.* *Internationale Archäologie* 31, 42-56.
- Beneš, A. 1972:* Nuzice, okr. České Budějovice. *BZO* 1969, 96-97.
- Beneš, A. 1978:* Poznámky k počátkům těžby a využívání tuhy a zlata podle archeologických nálezů v jižních Čechách. *Rozpravy Národního technického muzea v Praze* 70 – *Studie z dějin hornictví* 8, 53-83.

- Beneš, F. 1865:* Skalsko a Sudomeř v kraji Boleslavském. Památky archeologické 6, 168-179.
- Beneš, J. 1999:* Starobronzové pohřebiště s objekty zvláštního charakteru z Hrdlovky, severozápadní Čechy. In: Čech, P. (ed.), Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1993-1997. Most, 45-75.
- Beneš, Z. 2018a:* Předběžná zpráva o hradišti ze starší doby bronzové v Plaňanech, okr. Kolín. Archeologie ve středních Čechách 22, 889-898.
- Beneš, Z. 2018b:* Nové hradiště ze starší doby bronzové na k. ú. Plaňany a Vrbčany, okr. Kolín. Archeologické výzkumy v Čechách 2017, 18-19.
- Benkovsky-Pivovarová, Z. 2008:* Zur Verwandtschaft einiger Keramikformen der Mařarovce/Věteřov/Böheimkirchen-kulturkreises. Pravěk NŘ 18, 241-260.
- Besedová, V. 2008:* Cribra orbitalia. Nepublikovaná bakalářská práce. Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity v Brně.
- Billig, G. 1958:* Die Aunjetitzer Kultur in Sachsen. Katalog. Dresden.
- Bílová, Z. 2010:* Nadzemní kùlové stavby ze starší doby bronzové v Brně-Tuřanech. Nepublikovaná bakalářská práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně.
- Bláhová-Sklenářová, Z. 2012:* Obytné stavby doby bronzové – otázky stavebního a konstrukčního vývoje. Praehistorica 30. Praha.
- Böhm, J. 1926a:* Drobné prehistorické nálezy I. Památky archeologické 35, 46-63.
- Böhm, J. 1926b:* Nové nálezy únětické kultury v Čechách. Památky archeologické 35, 227-228.
- Bolina, P. – Klimek, T. – Cílek, V. 2018:* Staré cesty v krajině středních Čech. Praha.
- Břicháček, P. – Moucha, V. 1993:* Únětická kultura v Čechách a horním Podunají. Archeologické rozhledy 45, 460-466, 539-540.
- Burgert, P. – Kašpárek, F. – Novák, M. 2010:* Sídliště únětické kultury z katastru Starých Jesenčan. Východočeský sborník historický 17, 3-19.
- Ciniburk, M. 1960:* Nález z časně doby bronzové v Kralupech nad Vltavou. Archeologické rozhledy 12, 115-116.
- Conolly, J. – Lake, M. 2006:* Geographical Information Systems in Archaeology. Cambridge.
- Cvrková, M. 1984:* Archeologická sbírka Okresního vlastivědného muzea v Ústí nad Labem. Teplice.
- Čech, P. 2008:* Sídliště pozdní fáze únětické kultury ve Vysočanech, okr. Chomutov (Sídlní areál doby bronzové a analýza keramiky). In: Černá, E. – Kuljavceva Hlavová, J. (ed.), Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 2003 – 2007. Sborník k životnímu jubileu Zdeňka Smrže. Most, 65-87.

- Čech, S. – Holásek, O. – Havlíček, P. – Skácelová, Z. 2009: Kvartérní a křídové sedimenty na území listu 13-141 Nymburk. Zprávy o geologických výzkumech v roce 2008, roč. 42, 59-61.*
- Čermák, B. 1924: Prehistorické nálezy na Mělnicku. Památky archeologické 34, 208-210.*
- Černý, J. 1894: Nález v Dobrovicích. Český lid 3, 569-570.*
- Černý, J. 1895: Archeologický nález ve Vinařicích u Dobrovice. Český lid 4, 267-270.*
- Čiháčková, L. 2011: Mladá Boleslav, okr. Mladá Boleslav. In: Lutovský, M. a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v letech 2009 a 2010. Archeologie ve středních Čechách 15, 1172-1173.*
- Čižmář, M. 2005: Znojmo, Přehled výzkumů 46, 252-253.*
- Čižmář, Z. 2006: Znojmo, Přehled výzkumů 47, 150.*
- Čtrnáct, V. 1954: Mohylová chata a sídelní mohylové objekty v Plzeňsku. Památky archeologické 45, 335-355.*
- Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.*
- Čujanová-Jilková, E. 1964: Východní skupina českofalcké mohylové kultury. Památky archeologické 55, 1-81.*
- Čujanová-Jilková, E. 1967: Der donauländische Vorhügelgräberhorizont A2B1 und neue Funde aus Westböhmen. Památky archeologické 58, 381-412.*
- Čujanová-Jilková, E. 1971: Žárové hroby na sídlištích z rozhraní starší a střední doby bronzové v česko-bavorské oblasti. Archeologické rozhledy 23, 683-699.*
- Čujanová-Jilková, E. 1981: Kulturní vztahy západních Čech k sousedním oblastem na počátku střední doby bronzové. Památky archeologické 72, 300-339.*
- Čujanová-Jilková, E. 1998: Příspěvek ke vztahu rovinných a výšinných sídlišť v období vzniku mohylové kultury. Sborník západočeského muzea v Plzni, Historie 14, 52-54.*
- Čuláková, K. 2015: Záchraný archeologický výzkum polykulturní lokality v Brandýse nad Labem „U Vodojemu“ – sezóna 2014. Zprávy ČAS, Supplément 97, 6.*
- Čurda, T. 1984: Záchraný výzkum v Blatě. Zpravodaj Krajské muzeum východních Čech 11/1, 19-39.*
- Danielisová, A. 2008: Brandýs nad Labem – U Vodojemu: záchraný výzkum při stavbě bytových domů. Zprávy ČAS, Supplément 71, 18-19.*
- Danielisová, A. 2009: Druhá výzkumná sezóna v Brandýse nad Labem – U vodojemu. Zprávy ČAS, Supplément 75, 23.*

- Danielisová, A. – Langová, M. – Kočár, P. – Kyselý, R. – Stránská, P. – Šivová, Z. – Světlík, I. 2013:* Mohyla únětické kultury z Brandýsa nad Labem jako doklad ojedinělých pohřebních praktik starší doby bronzové. *Archeologické rozhledy* 65, 56-88.
- Demek, J. (ed.) a kol. 1987:* Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny. Praha.
- Donat, P. 2018:* Häuser der Bronze- und Eisenzeit im mittleren Europa. Die vergleichende Untersuchung. Langenweissbach.
- Dreslerová, D. 1995:* A settlement-economic model for a prehistoric microregion: Settlement activities in the Vinoř-stream basin during the Hallstatt period. In: Kuna, M. – Venclová, N. (eds.), *Whither archaeology? Papers in honour of Evžen Neustupný*. Praha, 145-160.
- Dreslerová, D. – Břízová, E. – Růžičková, E. – Zeman, A. 2004:* Holocene environmental processes and alluvial archaeology in the Middle Labe (Elbe) valley. In: Gojda, M. (ed.), *Ancient Landscape, Settlement Dynamics and Non-Destructive Archaeology*. Praha, 121-171.
- Dreslerová, D. – Kuna, M. 1989:* Přehled archeologických akcí brandýského pracoviště Okresního muzea Praha-východ v letech 1983-1987. Studie a zprávy 1987. Metodický a propagační materiál Okresního muzea Praha-východ, 183-193.
- Dvořák, F. 1927a:* Pohřebiště únětické kultury v Polepech u Kolína. *Památky archeologické* 35, 22-45.
- Dvořák, F. 1927b:* Nálezy únětické kultury na Kolínsku. *Památky archeologické* 35, 353-370.
- Ernée, M. 2012:* Jantar v české únětické kultuře – k počátkům jantarové stezky. *Památky archeologické* 103, 71-172.
- Ernée, M. 2015:* Prag-Miškovice. Archäologische und naturwissenschaftliche Untersuchungen zu Grabbau, Bestattungssitten und Inventaren einer frühbronzezeitlichen Nekropole. *Römisch-germanische Forschungen. Band 72*.
- Ernée, M. 2017:* Ostseeküste – Mykene – und was dazwischen? Eine vergessene Bernsteinstraße. In: Chvojka, O. – Husty, L. – Michálek, J. et al. (eds.), *Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich, 26. Treffen, 22. bis 25. Juni 2016 in Pilsen. Rahden/Westf.*, 111–131.
- Ernée, M. – Langová, M. 2018:* Die Frühbronzezeit zwischen Böhmen und Sachsen – die Welt in Bewegung/Počátek doby bronzové mezi Čechami a Saskem – svět v pohybu. In: Wolfram, S. – Fajt, J. – Mölders, D. – Winzeler, M. (Hrsg.), *Liebe, Leid und Luftschlößer. Sachsen – Böhmen 7000. Begleitband zur Sonderausstellung*. Dresden, 38-45.
- Ernée, M. – Müller, J. – Rassmann, K. 2009:* Ausgrabung des frühbronzezeitlichen Gräberfelds der Aunjetitzer Kultur von Prag-Miškovice. Vorläufige Auswertung und erste Ergebnisse der naturwissenschaftlichen Untersuchungen ¹⁴C-Daten und Metallanalysen. *Germania* 87/2, 355–410.

- Ernée, M. – Profantová, N. – Březinová, H. – Frána, J. – Majer, A. – Stránská, P. 2011:* Pohřebiště únětické kultury v Klecanech, okr. Praha-východ. *Archeologické rozhledy*, 307-330.
- Ettel, P. 2010:* Die frühbronzezeitlichen Höhensiedlungen in Mitteldeutschland und Mitteleuropa – Stand der Forschung. In: Meller, H. – Bertemes, F. (Hrsg.), *Der Griff nach den Sternen. Wie Europas Eliten zu Macht und Reichtum kamen. Tagungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Halle (Saale) 5/I*, 351-380.
- Ettel, P. 2013:* Zentrale Orte und Zentralräume des Frühmittelalters in Süddeutschland. Ein Überblickforschung. In: Ettel, P. – Werther, L. (Hrsg.), *Zentrale Orte und Zentralräume des Frühmittelalters in Süddeutschland. Römisch-Germanisches Zentralmuseum – Tagungen. Band 18. Mainz*, 1-46.
- Felcman, J. 1900:* Hroby se skrčenými kostrami v Klecanech. *Památky archeologické* 19, 163-164.
- Filip, J. 1933:* Únětické nálezy ve sbírkách archeologického ústavu Karlovy university. *Památky archeologické* 39, 64-66.
- Filip, J. 1947:* Dějinné počátky Českého ráje. Praha.
- Flasar, I. 1990:* Měkkýši z únětické jámy v Blučině. *Památky archeologické* 81, 305-306.
- Foster, P. – Kuna, M. 2011:* Tišice, okr. Mělník. *BZO* 2008, 348-349.
- Fridrichová, M. 1971:* Věteřovské a bylanské sídliště v Praze – Zahradním městě. *Archeologické rozhledy* 23, 91-97.
- Fridrichová, M. 1975:* Praha 8 – Trója. *BZO* 1971, 123-124.
- Fridrichová, M. 1981:* Nálezy z rozhraní starší a střední doby bronzové z Prahy – Hostivaře. *Archaeologica Pragensia* 2, 87-96.
- Fridrichová, M. – Fridrich, J. – Havel, J. – Kovářik, J. 1995:* Praha v pravěku. *Archaeologica Pragensia. Supplementum* 2.
- Furmánek, V. – Vladár, J. 1983:* Opevněné osady doby bronzové na Slovensku. *Archeologické rozhledy* 35, 3-13.
- Gardelková-Vrtelová, A. 2014:* Sociální struktura na pohřebištích v závěru eneolitu a starší doby bronzové v oblasti Moravy a jihozápadního Slovenska. *Študijné zvesti* 55, 5-68.
- Gediga, B. 1983:* Befestigte Siedlungen in Polen während der Bronzezeit. *Archeologické rozhledy* 35, 50-62.
- Gedl, M. 1982:* Frühbronzezeitliche Burgen in Polen. In: Chropovsky, B. – Herrmann, J. (Hrsg.), *Beiträge zum bronzezeitlichen Burgenbau in Mitteleuropa. Berlin – Nitra*, 189-207.
- Geislerová, K. – Vitula, P. 1985:* Únětické sídliště a pohřebiště u Tvarožné. *Archeologické rozhledy* 37, 489-497.

- Gringmuth-Dallmer, E. 1996: Kulturlandschaftsmuster und Siedlungssysteme. Siedlungsforschung. Archäologie-Geschichte-Geographie 14, 7-31.*
- Gringmuth-Dallmer, E. 1999: Methodische Überlegungen zur Erforschung zentraler Orte in ur- und frühgeschichtlicher Zeit. In: Moździoch, S. (ed.), Centrum i zaplecze we wczesnośredniowiecznej Europie Środkowej. Spotkania Bytomskie III. Wrocław, 9-20.*
- Gringmuth-Dallmer, E. 2011: Zentren unterschiedlichen Ranges im nordwestslawischen Gebiet. In: Macháček, J. – Ungermann, Š. (Hrsg.), Frühgeschichtliche Zentralorte in Mitteleuropa. Studien zur Archäologie Europas 14. Bonn, 431-440.*
- Grünberg, W. 1940: Frühbronzezeitliche Steinkistengräber von Burk bei Bautzen. Sachsens Vorzeit. Jahrbuch für heimatliche Vor- und Frühgeschichte 3, 21-51.*
- Hájek, L. 1933: Únětické pohřebiště v Toušeni. Památky archeologické 39, 56-57.*
- Hájek, L. 1953: Drobné příspěvky k poznání únětické kultury. Památky archeologické 44, 201-215.*
- Hájek, L. 1954: Jižní Čechy ve starší době bronzové. Památky archeologické 45, 115-192.*
- Hájek, L. 1968: Kultura zvoncovitých pohárů v Čechách. Archeologické studijní materiály 5. Praha.*
- Hájek, L. – Moucha, V. 1971: První nález náramku borotického typu v Čechách. Archeologické rozhledy 23, 204-208, 257-258.*
- Hásek, I. 1955: Českomoravské zlaté nálezy z doby bronzové. Archeologické rozhledy 7, 659-676.*
- Hásek, I. 1958: Úněticer Massengräber mit allmählich in die Erde gebetten Bestattungen aus Böhmen und Mähren. In: Epitymbion Roman Haken. Praha, 38-43.*
- Hásek, I. 1959: Staroúnětické pohřebiště v Dolních Počernicích. Fontes Archaeologici Pragenses 2. Praha.*
- Hásek, I. 1966: Pravěké kostěné a parohové nástroje s ozubenou pracovní plochou. Sborník Národního muzea v Praze 20, 225-267.*
- Hásek, I. 1974: Dva příspěvky k pohřebnímu ritu starší doby bronzové. Časopis Národního muzea, Řada historická 143, 105-109.*
- Hásek, I. 1975: Hrazené osady věteřovského horizontu v Čechách. Časopis Národního muzea, Řada historická 114, 105-118.*
- Hásek, I. 1984: Obydlí a sídliště v oblasti únětické kultury. Časopis Národního muzea, Řada historická 153, 1-27.*
- Havel, J. 1980: Pohřebiště a sídliště únětické kultury v Praze 8 – Čimicích. Archaeologica Pragensia 1, 123-153.*

- Havel, J. 1981: Nové nálezy únětické kultury v Praze 8 – Čimicích. Archaeologica Pragensia 2, 71-81.*
- Havlice, J. – Hrubý, P. 2002: Betrachtung über die Burgwälle und Höhensiedlungen am Ende der Frühbronzezeit in Südböhmen. In: Chytráček, M. - Michálek, J. - Schmotz, K. (Hrsg.), Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 11. Treffen 20. bis 23. Juni 2001 in Oberzell, Rahden/Westf., 42-61.*
- Hesse, K. 2013: Elbe, Moldau und mittlere Donau als Kommunikationswege in der frühen und älteren Bronzezeit. In: Kneisel, J. (Hrsg.), Frühbronzezeit – Mittelbronzezeit. Neue Erkenntnisse zur Besiedlung zwischen Elbe und Warthe und angrenzender Regionen (2000-1400 v. Ch.). Bonn, 217-232.*
- Hlas, J. – Stuchlík, S. – Šín, L. 2017: Únětické pohřebiště v Opavě-Vávrovicích. Památky archeologické 108, 39-88.*
- Hlásek, D. – Chvojka, O. – Šálková, T. – Fröhlich, J. – Houfková, P. – Kovačiková, L. – Majer, A. – Menšík, P. – Michálek, J. – Netolický, P. – Novák, J. – Pavelka, J. – Petřík, J. – Sosna, D. 2015: Vrcovice. Hradiště z počátku střední doby bronzové. Archeologické výzkumy v jižních Čechách, Supplementum 10. České Budějovice – Plzeň.*
- Hlava, M. 2016: Josef Antonín Jíra a únětická pohřebiště severozápadně od Prahy. Archeologie ve středních Čechách 20, 687-709.*
- Hnízdová, I. 1953d: Únětická kulturní jáma s lebkou starce v Praze-Kobylisích. Archeologické rozhledy 5, 737-740.*
- Hnízdová, I. 1953e: Osady a chaty únětického lidu v Čechách. Archeologické rozhledy 5, 375-376, 380-392.*
- Hnízdová, I. 1954: Otázka větrovských tvarů v české únětické kultuře. Památky archeologické 45, 193-218.*
- Hnízdová, I. 1955: Únětické sídliště a pohřebiště v Březně u Loun. Archeologické rozhledy 7, 294-308.*
- Hnízdová, K. 1952: Osady únětického lidu v Čechách. Nепublikovaná diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.*
- Hoppe, M. 1993: Eine frühbronzezeitliche Siedlung von Burgweinting. Das archäologische Jahr in Bayern 1993, 52-54.*
- Horáková-Jansová, L. 1932c: Prehistorické nálezy v roce 1930 a 1931. Památky archeologické 38, 92-98.*
- Horáková-Jansová, L. 1932d: Únětické nálezy v kralupském museu. Památky archeologické 38, 52-55.*
- Horáková-Jansová, L. 1933c: Prehistorické nálezy v roce 1932. Památky archeologické 39, 87-90.*

- Horník, P. – Novák, M. 2013:* Nové únětické sídliště v Mokrovousech (okr. Hradec Králové). *Archeologie východních Čech* 5, 240-250.
- Horváth, L. 1994:* Angraben zur Geschichte der Spätbronzezeit in SW-Transdanubien. *Zalai Múzeum* 5, 219-235.
- Hubensack, V. – Metzner-Nebesick, C. 2013:* Mitteldeutsche frühbronzezeitliche Sonderbestattungen in Siedlungsgruben. In: Müller-Scheeßel, N. (Hrsg.), „Irreguläre“ Bestattungen in der Urgeschichte: Norm, Ritual, Strafe ...? Akten der Internationalen Tagung in Frankfurt a. M. vom 3. bis 5. Februar 2012. *Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte*. Bonn, 279-288.
- Hundt, H. J. 1962:* Älterbronzezeitliche Keramik aus Malching, Ldkr. Grisbach. *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 27, 33-61.
- Hušták, P. 2012:* Dobrovice (okr. Mladá Boleslav) – stavba sedimentační nádrže K4. *Zprávy ČAS, Supplément* 85, 21-22.
- Hušták, P. 2014:* Výzkum polykulturní lokality v areálu Cukrovaru a lihovaru Dobrovice. *Zprávy ČAS, Supplément* 93, 20-21.
- Hušták, P. 2016:* Polykulturní archeologická lokalita, Brandýs nad Labem, ul. Zápšká. *Středočeský vlastivědný sborník. Muzeum a současnost, řada společenskovední*, 130-132.
- Hušták, P. 2018:* Záchrané archeologické výzkumy společnosti Pueblo, o. p. s. za rok 2017. *Zprávy ČAS, Supplément* 109, 9-10.
- Chochol, J. 1954:* Anthropologický posudek kosterných zbytků v hrobech 1-4. *Památky archeologické* 45, 319-324.
- Chochol, J. 1958:* Výsledky anthropologického zpracování kostrových pozůstatků z Hrušova. *Archeologické rozhledy* 10, 309-312.
- Chochol, J. 1960:* Antropologické zhodnocení staroúnětické lebky z Kralup-Lobečku. *Archeologické rozhledy* 12, 169-171.
- Chochol, J. 1971:* Antropologický posudek o tělesném pozůstatku ze Mcel. *Archeologické rozhledy* 23, 679-682.
- Christaller, W. 1968:* Die zentranen Orte in Süddeutschland. Eine ökonomisch-geographische Untersuchung über die Gesetzmäßigkeit der Verbreitung und Entwicklung der Siedlungen mit städtischen Funktionen. Darmstadt.¹⁰¹
- Chvojka, O. – Beneš, J. – Fröhlich, J. – John, J. – Michálek, J. – Šálková, T. – Bernardová, A. – Houfková, P. – Křivánek, R. – Majer, A. – Novák, J. – Nováková, K. – Talarovičová, E. 2011:* Osídlení z doby bronzové v povodí říčky Smutné v jižních Čechách. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách, Supplementum* 8.

¹⁰¹ Jedná se o znovu vydání původní práce z roku 1933.

- Chvojka, O. – Jiráň, L. – Metlička, M. a kol. 2017: Nové české depoty doby bronzové 1 a 2. České Budějovice – Praha – Plzeň.*
- Chvojka, O. – Michálek, J. 2003: Sídliště ze střední doby bronzové u Radčic-Vodňan, okres Strakonice – Výzkumy na stavbě silnice v letech 1994-1996. Památky archeologické 94, 83-160.*
- Chytráček, M. – Danielisová, A. – Pokorný, P. – Kočár, P. – Kyselý, R. – Kyncl, T. – Sádlo, J. – Šmejda, L. – Zavřel, J. 2012: Vzestupy a pády regionálního mocenského centra. Přehled současného stavu poznání pravěkého opevněného areálu na Vladaři v západních Čechách. Památky archeologické 103, 273-338.*
- Jaeger, M. 2016: Bronze Age Fortified Settlements in Central Europe. Poznaň.*
- Jaeger, M. 2018: Fortified Settlements of the Early Bronze Age in Poland. In: Hansen, S. – Kause, R. (Hrsg.), Bronzezeitliche Burgen zwischen Taunus und Karpaten. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 319. Bonn, 265-296.*
- Jiráň, L. 1987: Klecany, okr. Praha-východ. BZO 1984-1985, 248.*
- Jiráň, L. (ed.) 2008: Archeologie pravěkých Čech 5. Doba bronzová. Praha.*
- Jiráň, L. 2018: Unterschiedliche Funktionen der bronzezeitlichen Burgen in Böhmen? In: Hansen, S. – Krause, R. (Hrsg.), Bronzezeitliche Burgen zwischen Taunus und Karpaten. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 319. Bonn, 331-347.*
- Jelínek, P. – Vavák, J. 2013: Human Remains in Settlement Pits of the Maďarovce Culture in Slovakia (Early Bronze Age). In: Müller-Scheeßel, N. (Hrsg.), „Irreguläre“ Bestattungen in der Urgeschichte: Norm, Ritual, Strafe ...? Akten der Internationalen Tagung in Frankfurt a. M. vom 3. bis 5. Februar 2012. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte. Bonn, 265-278.*
- Jelínková, Z. – Sláma, J. 1959: Hromadné pohřby únětické kultury v Tursku u Prahy. Archeologické rozhledy 11, 323-334, 345-347.*
- Juřina, P. – Smejtek, L. – Stolz, D. 2003: Sídliště z časného eneolitu a doby bronzové v Praze na Smíchově. Archeologie ve středních Čechách 7, 111-141.*
- Just, T. – Matoušek, V. – Dušek, M. – Fischer, D. – Karlík, P. 2005: Vodohospodářské revitalizace a jejich uplatnění v ochraně před povodněmi. Praha.*
- Kabát, J. – Zápotocký, M. 1962: Pravěké osídlení na území chemického kombinátu Spolany v Neratovicích u Mělníka. Památky archeologické 53, 1-18.*
- Kaderková, P. – Kala, J. – Parma, D. 2010: Ohněm a kyjem. Další příklad násilných praktik starší doby bronzové. In: Tichý, R. (red.), Hroby, pohřby a lidské pozůstatky na pravěkých a středověkých sídlištích, Živá archeologie – (Re)konstrukce a experiment v archeologii, Supplementum 3. Hradec Králové, 223-233.*
- Kala, J. – Konášová, K. – Smrčka, V. 2008: Pohřby ze zásobních jam na okraji únětického pohřebiště v Brně-Tuřanech. Acta Archaeologica Opaviensia 3, 61-78.*

- Kalfusová, Z. 2008:* Výpověď vybraných pohřebních aktivit areálu starší doby bronzové ve Vliněvsi, okr. Mělník. Nepublikovaná diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- Kaňáková-Hladíková, L. 2013:* Postneolitická štípaná industrie na Moravě. *Dissertationes Archaeologicae Brunenses/Pragensesque* 15. Brno.
- Kaván, J. 1980:* Technologie zpracování parohové a kostěné suroviny. *Archeologické rozhledy* 32, 280-305.
- Kiss, V. 2012:* Middle Bronze Age Encrusted Pottery in Western Hungary. *Varia Archaeologica Hungarica* 27. Budapest.
- Koschik, H. 1975:* Älterbronzezeitliche Siedlungskeramik aus Senkofen, LdKr. Regensburg/Opf. *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 40, 34-67.
- Kos, L. – Langová, M. 2018:* Příspěvek k problematice archeologie říční nivy na základě nových nálezů doby římské z Poděbrad, okr. Nymburk. *Archeologie ve středních Čechách* 22, 943-958.
- Kostka, M. – Smejtek, L. 2016:* Sídliště z doby bronzové při Roosveltově ulici v Praze-Bubenči. *Archaeologica Pragensia* 23, 59-110.
- Kovárník, J. 2010:* Proč jsou hroby také na sídlištích z neolitu a eneolitu? In: Tichý, R. (red.), *Hroby, pohřby a lidské pozůstatky na pravěkých a středověkých sídlištích. Živá archeologie – (Re)konstrukce a experiment v archeologii, Supplementum 3.* Hradec Králové, 50-57.
- Kovárník, J. 2015:* Opevňovací příkop ze starší doby bronzové u Šatova, okr. Znojmo. Další případy obloukovitých příkopů zjištěných leteckým výzkumem. In: Batora, J. – Tóth, P. (eds.), *Keď bronz vystriedal meď. Zborník príspevkov z XXIII. medzinárodného sympózia „Staršia doba bronzová v Čechách, na Morave a na Slovensku“.* Levice 8. - 11. októbra 2013. Nitra – Bratislava, 105-122.
- Kovárník, J. – Podborský, V. 2006:* Úvahy o cestách v pravěku a rané době dějinné. In: Květ, R. – Podborský, V. (ed.), *Cesty a stezky do časů Velké Moravy.* Brno, 5-33.
- Kovářík, J. 1983:* Sídliště únětické kultury v Praze 9 - Čakovících. *Archaeologica Pragensia* 4, 137-168.
- Knor, A. 1955a:* Druhé únětické pohřebiště v Brodcích, okres Mladá Boleslav. *Archeologické rozhledy* 7, 582-588, 605-607.
- Král, V. 2008:* Přehled kamenných artefaktů únětické kultury. Nepublikovaná bakalářská práce. Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni.
- Krásný, F. 2011:* Mladá Boleslav, okr. Mladá Boleslav. In: Lutovský, M. a kol., *Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v letech 2009 a 2010.* *Archeologie ve středních Čechách* 15, 1173.

- Krásný, F. – Šteffl, J. 2014:* Depot zlatých předmětů únětické kultury z Nepřevázky, okr. Mladá Boleslav. *Archeologie ve středních Čechách* 18, 91-95.
- Krásný, F. – Šteffl, J. – Fikrle, M. 2013:* Depot bronzových zbraní z Nepřevázky, okr. Mladá Boleslav. *Archeologie ve středních Čechách* 17, 543-553.
- Krásný, F. – Šteffl, J. – Frána, J. – Fikrle, M. 2012:* Depot bronzové sekery a sekeromlatu křtěnovského typu z Dalovic, okr. Mladá Boleslav. *Archeologie ve středních Čechách* 16, 735-739.
- Krenn-Leeb, A. 2011:* Zwischen Buckliger Welt und Kleinen Karpaten. Die Lebenswelt der Wieselburger Kultur. *Archäologie Österreichs* 22/1, 11-26.
- Krutina, I. 2011a:* Brandýs nad Labem, okr. Praha-východ. BZO 2008, 18.
- Krutina, I. 2011b:* Bašť, okr. Praha-východ. BZO 2008, 5.
- Křivánek, R. – Kuna, M. 1993:* Geophysics within the ALRNB – Landscape & Settlement programme: A Neolithic circular enclosure at Vinoř. *Památky archeologické* 84, 133-137.
- Kubach, W. 1985:* Befestigte Höhensiedlungen der ausgehenden früh- und älteren Hügelgräberbronzezeit in Süddeutschland und der Nordschweiz. In: Gedl, M. (ed.), *Frühbronzezeitliche befestigte Siedlungen in Mitteleuropa, Materialien der Internationalen Arbeitstagung vom 20. bis 22. Sept. 1983 in Krakow (Archaeologia interregionalis)*. Warszawa-Krakow, 147-163.
- Kudrnáč, J. 1970:* Klučov. Staroslovanské hradiště ve středních Čechách. K počátkům nejstarších slovanských hradišť v Čechách. Praha.
- Kuchařík, M. 2000:* Současný stav poznání věteřovského osídlení východních Čech. In: Čech, P. – Dobeš, M. (ed.), *Sborník Miroslavu Buchvaldkovi*. Most, 133-136.
- Kuna, M. 1998:* Povrchové sběry v povodí Vinořského a Mratínského potoka. Katalog nálezů z let 1986-1990. *Výzkumy v Čechách* 1996-7, 298-338.
- Kuna, M. – Foster, P. 2009:* Pískovna Pikaso v Tišicích, okr. Mělník – výzkum v letech 2007-2008. *Zprávy ČAS, Supplément* 75, 13-14.
- Kuna, M. – Dreslerová, D. 2007:* Landscape archaeology and „community areas“ in the archaeology of Central Europe. In: Hicks, D. – McAtackney, L – Fairclough, G. (eds.), *Envisioning Landscape. Situations and Standpoints in Archaeology and Heritage*. Walnut Creek, 146-171.
- Kuna, M. – Němcová, A. a kol. 2012:* Výpověď sídlištního odpadu. Nálezy z pozdní doby bronzové v Roztokách a otázky depoziční analýzy archeologického kontextu. Praha.
- Krumland, J. 1998:* Die bronzezeitliche Siedlungskeramik zwischen Elsaß und Böhmen. Studien zur Formenkunde und Rekonstruktion der Besiedlungsgeschichte in Nord- und Südwürttemberg. *Internationale Archäologie*, Band 49.

- Kruta, V. 1970:* Depot bronzů z Lužice a sídliště z Tušimic (Okr. Chomutov). *Archeologické rozhledy* 22, 6-23.
- Květ, R. 2003:* Duše krajiny. Staré stezky v proměnách věků. Praha.
- Kyselý, R. – Pecinová, M. 2018:* Red deer (*Cervus elaphus*) skeleton from the Early Bronze Age pit at Brandýs (Czech Republic). *Archaeological and Anthropological Sciences* 10, 157-174.
- Langová, M. 2009:* Výpověď objektů s lidskými kosterními pozůstatky na sídlišti únětické kultury ve Vliněvsi, okr. Mělník. Nepublikovaná bakalářská práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- Langová, M. 2012:* Sídlní areál starší doby bronzové v Brandýse nad Labem – objekty s lidskými kosterními pozůstatky. Nepublikovaná magisterská práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- Langová, M. – Danielisová, A. 2013a:* Bestattungsritus der Aunjetitzer Kultur in Brandýs an der Elbe (Mittelböhmen): „Siedlungsbestattungen“ – ein ganz normaler Teil des Bestattungsritus? In: *Müller-Scheeßel, N. (Hrsg.), „Irreguläre“ Bestattungen in der Urgeschichte: Norm, Ritual, Strafe ...? Akten der Internationalen Tagung in Frankfurt a. M. vom 3. bis 5. Februar 2012. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte. Bonn, 239-250.*
- Langová, M. – Danielisová, A. 2013b:* Mohyla únětické kultury z Brandýsa nad Labem-Vrábí. *Archeologie západních Čech* 5, 36-44.
- Langová, M. – Danielisová, A. 2015:* Sídlištní areál starší doby bronzové v Brandýse nad Labem. Objekty s lidskými kosterními pozůstatky. In: *Bátora, J. – Tóth, P. (eds.), Keď bronz vystriedal meď. Zborník príspevkov z XXIII. medzinárodného sympózia „Staršia doba bronzová v Čechách, na Morave a na Slovensku“.* Levice 8. - 11. októbra 2013. Nitra – Bratislava, 201-216.
- Langová, M. – Švédová, J. 2017:* Staroúnětický hrob z Chotětova, okr. Mladá Boleslav. *Archeologie ve středních Čechách* 21, 235-243.
- Lauermann, E. 1991:* Frühbronzezeitliche Bestattungen im Bereich einer bronzezeitlichen Siedlung in Unterhautenthal, Gem. Sierndorf, Niederösterreich. *Archaeologica Austriaca* 75, 63-78.
- Lauermann, E. 1997:* Sonderbestattungen im Bereich einer frühbronzezeitlichen Siedlung in Unterhautenthal, NÖ. In: *Rittershofer, K. F. (Hrsg.), Sonderbestattungen in der Bronzezeit im östlichen Mitteleuropa: West- und Süddeutscher Verband für Altertumsforschung. Jahrestagung vom 5. – 20. Juni 1990 in Pottenstein (Fränkische Schweiz) – Kolloquium der Arbeitsgemeinschaft Bronzezeit. Espelkamp, 42-46.*
- Łęczycki, S. 2014:* Āneolithikum und Frühbronzezeit im Raum der Oberen Oder. Katowice.
- Levínský, O. 2011:* Brandýs nad Labem, okr. Praha-východ. In: *Lutovský, M. a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v letech 2009 a 2010. Archeologie ve středních Čechách* 15, 1153.

- Lička, M. 1969:* Mšeno. BZO 1968, 84.
- Lička, J. 1971:* Kostrový pohřeb v únětické sídlištní jámě ze Mcel (o. Nymburk). Příspěvek k poznání pohřebního ritu ve starší době bronzové. *Archeologické rozhledy* 23, 669-679.
- Limburský, P. – Kalfusová, Z. – Němcová, A. – Krutina, I. 2014:* Pohřebiště únětické kultury v Přemyšlení, okr. Praha-východ. *Archeologie ve středních Čechách* 18, 567-605.
- Limburský, P. a kol. 2018:* Pohřební areály únětické kultury ve Vliněvsi. Praha.
- Limburský, P. – Menšík, P. – Král, V. 2015:* Broušená kamenná industrie z hrobů starší doby bronzové z Vliněvsi. In: Bátora, J. – Tóth, P. (ed.), *Keď bronz vystriedal meď. Zborník príspevkov z XXIII. medzinárodného sympózia „Staršia doba bronzová v Čechách, na Morave a na Slovensku“*. Nitra – Bratislava, 309-314.
- Ložek, V. 1973:* Příroda ve čtvrtohorách. Praha.
- Málek, J. 2013:* Sídlištní objekty únětické kultury v Mikulovicích – parcela 241/6. Nepublikovaná bakalářská práce. Ústav historických věd FF Univerzita Pardubice.
- Malyková, D. 2017:* Záchraný archeologický výzkum polykulturní lokality v Brandýse nad Labem „U Vodojemu“ – sezóna 2016. *Zprávy ČAS, Supplément* 105, 6-7.
- Marková, K. 2001:* Befestigte Siedlungen der älteren Bronzezeit in Süden der Mittelslowakei. In: Lippert, A. – Schultz, M. – Shennan, S. – Teschler-Nicola, M. (Hrsg.), *Mensch und Umwelt während des Neolithikums und der Frühbronzezeit in Mitteleuropa. Internationale Archäologie Arbeitsgemeinschaft 2*. Rahden/Westf., 149-152.
- Mařík, J. 2009:* Libická sídelní aglomerace a její zázemí v raném středověku. *Dissertationes Archaeologicae* 7. Praha.
- Matiegka, J. 1913:* Nálezy u rousovického cukrovaru poblíž Mělníka. *Památky archeologické* 25, 105-113.
- Matoušek, V. 1982:* Pohřební ritus rané únětické kultury v Čechách. *Praehistorica* 10 – *Varia archaeologica* 3, 33-52.
- Mattiello, L. 2016:* Klecany, okr. Praha-východ. In: Lutovský, M. a kol., *Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v roce 2015*. *Archeologie ve středních Čechách* 20, 906.
- Melis, E. 2011:* Adatoka a Tokod-csoport nyugati elterjedéséhez. Some comments on the western diffusion of the Tokod Group. *Arrabona* 49/1, 179-200.
- Menke, M. 1982:* Eine Befestigung der älteren Bronzezeit Süddeutschlands (Stand der Forschung). In: Chropovsky, B. – Herrmann, J. (Hrsg.), *Beiträge zum bronzezeitlichen Burgenbau in Mitteleuropa*. Berlin – Nitra, 293-310.
- Metlička, M. 2008:* Pravěká a raně středověká hradiště v západních Čechách. Nepublikovaná magisterská práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.

- Meyer-Orlac, R. 1997:* Zur Problematik von „Sonderbestattungen“ in der Archäologie. In: Rittershofer, K, F. (Hrsg.), Sonderbestattungen in der Bronzezeit im östlichen Mitteleuropa: West- und Süddeutscher Verband für Altertumsforschung. Jahrestagung vom 5.-20. Juni 1990 in Pottenstein (Fränkische Schweiz) – Kolloquium der Arbeitsgemeinschaft Bronzezeit. Espelkamp, 1-11.
- Michálek, J. 1999:* Archeologické nálezy ze středních a severozápadních Čech ve sbírce Naturhistorisches Museum ve Vídni. Most.
- Mikešová, V. 2010:* Brandýs nad Labem-Vrábí, sídliště z pozdní doby halštatské a časné doby laténské. Nepublikovaná bakalářská práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- Mikešová, V. 2011:* Sídliště z pozdní doby halštatské a časné doby laténské v Brandýse nad Labem-Vrábí. Archeologie ve středních Čechách 15, 859-874.
- Mikulová, B. – Stuchlík, S. – Vitula, P. 1996:* Pohřby na únětických sídlištích v Podolí a Tvarožné. Pravěk NŘ 6, 139-156.
- Mischka, D. 2007:* Methodische Aspekte zur Rekonstruktion prähistorischer Siedlungsmuster. Landschaftsgenese vom Ende des Neolithikums bis zur Eisenzeit im Gebiet des südlichen Oberrheins. Freiburger archäologische Studien 5.
- Mischka, D. 2008:* Territorial Modelling and Archaeological Data. How Complete Must the Picture Be? In: Posluschny, A. – Lambers, K – Herzog, I (eds.), Layers of Perception. Proceedings of the 35th International conference on computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology. Berlin, 1-7.
- Mitáš, V. 2015:* Transport a komunikácie. In: Furmánek, V. (ed.), Staré Slovensko 4. Doba bronzová. Nitra, 285-288.
- Motyková, K. 2005:* Příspěvek k osídlení ve střední a mladší době bronzové na katastru Nymburka. Archeologie ve středních Čechách 9, 227-242.
- Moucha, V. 1954:* Rozbor únětického pohřebiště v Polepech u Kolína. Archeologické rozhledy 6, 502 - 503, 523 - 236, 566 - 567, 573 - 574.
- Moucha, V. 1963:* Die Periodisierung der Úněticer Kultur in Böhmen. Sborník československé společnosti archeologické 3, 9-60.
- Moucha, V. 2005:* Hortfunde der frühen Bronzezeit in Böhmen. Praha.
- Moucha, V. – Pleinerová, I. 1966:* Únětické pohřebiště v Liběšovicích u Podbořan. Archeologické rozhledy 18, 515-540.
- Moucha, V. – Špaček, J. 2011:* Starounětické pohřebiště v Lázních Toušeni, okr. Praha-východ. Archeologie ve středních Čechách 15, 197-211.
- Moucha, V. – Waldhauser, J. 2010:* Únětická veslovitá jehlice z Hradska na Mělnicku. Archeologie ve středních Čechách 14, 71-77.

- Müller, J. – Czebreszuk, J. 2003:* Bruszczewo – eine frühbronzezeitliche befestigte Siedlung mit Feuchtbodenerhaltung in Großpolen (2000 bis 1700 v. Chr.). Mitteilungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. Band 24, 91-102.
- Müller, J. – Czebreszuk, J. 2010:* Bruszczewo und Łęki Małe – Ein frühbronzezeitliches Machtzentrum in Großpolen. In: Meller, H. – Bertemes, F. (Hrsg.), Der Griff nach den Sternen. Wie Europas Eliten zu Macht und Reichtum kamen. Tagungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Halle (Saale) 5/I, 381-396.
- Nájemníková, L. 2011:* Bašť, okr. Praha-východ. BZO 2007, 5-6.
- Nakoinz, O. – Knitter, D. 2016:* Modelling Human Behaviour in Landscapes. Basic Concepts and Modelling Elements. Heidelberg.
- Navrátil, A. 2017:* Osídlení pod Pavlovskými vrchy v závěru starší doby bronzové. Nepublikovaná dizertační práce. Filozofická fakulta. Masarykova univerzita.
- Němcová, A. 2004:* Náhodný nález kostrového pohřbu únětické kultury z Přezletic (okres Praha-východ). Studie a zprávy Okresního muzea Praha-východ v Brandýse nad Labem a Staré Boleslavi 15, 34-38.
- Němcová, A. 2007:* Pohřebiště starší doby bronzové z lokality Brandýs nad Labem, Průmyslová ulice. Studie a zprávy Okresního muzea Praha-východ v Brandýse nad Labem a Staré Boleslavi 16, 41-60.
- Němcová, A. 2010a:* Brandýs nad Labem, okr. Praha-východ. BZO 2007, 16-17.
- Němcová, A. 2010b:* Brandýs nad Labem, okr. Praha-východ. BZO 2007, 18.
- Němcová, A. 2010c:* Brandýs nad Labem, okr. Praha-východ. BZO 2007, 18-19.
- Němcová, A. 2010d:* Brandýs nad Labem, okr. Praha-východ. BZO 2007, 19.
- Němcová, A. 2012:* Brandýs nad Labem, okr. Praha-východ. BZO 2009, 12-13.
- Němec, J. (ed.) 2000:* Příroda Mladoboleslavska. Praha.
- Neugebauer, J. W. 1979:* Die Stellung der Věteřovkultur, bzw. ihrer Böheimkirchner Gruppe am Übergang von frühen zur mittleren Bronzezeit Niederösterreichs. Archäologisches Korrespondenzblatt 9, 35-52.
- Neugebauer, J. W. 1994:* Die frühe und beginnende mittlere Bronzezeit in Ostösterreich südlich der Donau. Zalai Múzeum 5, 87-111.
- Neuhäuslová, Z. a kol. 2001:* Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky. Praha.
- Neumann, M. 2018:* Otvorené sídliská doby bronzovej v oblasti stredného Dunaja. Nepublikovaná dizertační práce. Filozofická fakulta. Univerzita Komenského v Bratislave.
- Neustupný, J. 1933:* Únětické pohřby v nádobách. Památky archeologické 39, 14-20.

- Neustupný J. 1939: Únětická závaží a sekeromlaty se žlábkem. Památky archeologické 41, 122-125.*
- Neustupný, E. 1981: Zachování kostí z pravěkých sídlišť. Archeologické rozhledy 33, 154-165.*
- Neustupný, E. 1986: Sídlní areály pravěkých zemědělců. Památky archeologické 77, 226-234.*
- Neustupný, E. 1998: The transformation of community areas into settlement areas. In: Neustupný, E. (ed.), Space in prehistoric Bohemia. Praha, 45-61.*
- Novák, M. – Hejhal, P. 2015: Výzkum sídelní aglomerace únětické kultury a pohřebiště lužické kultury v trase D11 v roce 2014 (k. ú. Plačice a Stěžery, okr. Hradec Králové). Zprávy ČAS, Supplément 97, 30.*
- Novotná, M. 1983: Metalurgie opevněných osád. Archeologické rozhledy 35, 63-71.*
- Nowacki, S. 2008: Typology of Early Bronze Defensive Settlements of Central Europe. In: Czebreszuk, J. – Kadrow, S. – Müller, J. (Eds.), Defensive Structures from Central Europe to the Aegean in the 3rd and 2nd millennia BC. Poznań – Bonn, 109-121.*
- Ondráček, J. 1967: Moravská protoúnětická kultura. Slovenská archeológia 15, 389-446.*
- Ondráček, J. – Podborský, V. 1954: Výzkum na Cezavách u Blučiny v r. 1953. Archeologické rozhledy 6, 630-633.*
- Ondráček, J. – Stuchlíková, J. 1982: Věteřovské sídliště z Budkovic. Fontes Archaeologiae Moravicae 16. Brno.*
- Ondráček, J. – Stuchlíková, J. 1988: Sídliště v Budkovicích a jeho postavení v rámci věteřovské skupiny. Památky archeologické 79, 5- 37.*
- Oravkinová, D. – Hromadová, B. – Vlačíky, M. 2017: Kostená a parohová industria z výšinného opevněného sídliska v Spišskom Štvrtku. Slovenské archeológia 65, 23-80.*
- Pauknerová, K. 2010: Tělo – chůze – krajina: Pravěké zemědělské kultury v rovinatých terénech Čech. Nепublikovaná dizertační práce. Fakulta humanitních studií. Univerzita Karlova v Praze.*
- Pecenka, A. 1889: Předhistorické památky v Boleslavsku. Památky archeologické 14, 581-586.*
- Pecinovská, M. 2011: Archeologické výzkumy Oddělení záchranných archeologických výzkumů ARÚ AVČR Praha v Horních Počaplech, Brandýse nad Labem a Bašti v roce 2010. Zprávy ČAS, Supplément 81, 7-8.*
- Peška, J. 2001: Das Besiedlungsbild des Spätneolithikums und der Frühbronzezeit in Südmähren. In. Lippert, A. - Schulz, M. – Shennan, S. - Teschler-Nicola, M. (Hrsg.), Mensch und Umwelt während des Neolithikums und der Frühbronzezeit in Mitteleuropa.*

- Ergebnisse interdisziplinärer Zusammenarbeit zwischen Archäologie, Klimatologie, Biologie und Medizin. Leidorf, 139-148.
- Peška, J. 2006:* Frühbronzezeitliche Höhensiedlungen in Mähren – Topographie, Typologie, Chronologie und Bedeutung. In: Krenn-Leeb, A. (Hrsg.), Wirtschaft, Macht und Strategie – Höhensiedlungen und ihre Funktion in der Ur- und Frühgeschichte. Archäologie Österreichs Spezial 1. Wien, 85-106.
- Peška, J. 2012:* Beispiele der Absoluten Chronologie der Frühbronzezeit in Mähren und ihrer Verknüpfungen mit der Ägäis. In: Kujovský, R. – Mitáš, V. (ed.), Václav Furmánek a doba bronzová. Zborník k sedemdesiatym narodeninám. Nitra, 297-314.
- Peška, J. 2013:* Das Besiedlungsbild in der Blütezeit der Frühbronzezeit im Gebiet des mittleren Donauraumes. In: Meller, H. – Bertemes, F. – Bork, H. R. – Risch, R. (Hrsg.), 1600 – Kultureller Umbruch im Schatten der Thera-Ausbruchs. Tagungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Halle 9, 387-409.
- Peška, J. – Tajer, A. – Pankowská, A. 2011:* Pozoruhodný pohřeb v sídlištním objektu ze starší doby bronzové v Pravčicích 2. Archeologické centrum Olomouc. Ročenka 2010, 47-71.
- Petrišćáková, K. 2011:* Pohrebiská v Jinoniciach, Butoviciach a Stodůlkach a regionálne špecifiká únětickéj kultury. Nepublikovaná magisterská práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- Petřík, J. – Daňhel, M. – Gregerová, M. – Všianský, D. – Chmela, T. 2015:* Hrnčířská produkce na nížinném sídlišti ze starší doby bronzové: Hulín-Pravčice, střední Morava. Archeologické rozhledy 67, 171-192.
- Píč, J. L. 1891a:* Archeologický výzkum ve středních Čechách. Památky archeologické 15, 353-412.
- Píč, J. L. 1891b:* Bojové, Markomani a Češi dle svědectví historického a archeologického. Památky archeologické 15, 257-276.
- Píč, J. L. 1899:* Starožitnosti země české I. Čechy předhistorické. Praha.
- Pleiner, R. – Rybová, A. a kol. 1978:* Pravěké dějiny Čech. Praha.
- Pleinerová, I. 1959e:* O vztahu hrobové a sídlištní keramiky v únětické kultuře. Sborník prací k počtě 60. narozenin akademika Jana Filipa. Philosophica historica 3, 97-104.
- Pleinerová, I. 1960a:* Únětické hroby v Kralupech II-Lobečku. Archeologické rozhledy 12, 167-171, 190.
- Pleinerová, I. 1960b:* Únětické pohřebiště a osada v Blšanech u Loun. Památky archeologické 51, 488-526.
- Pleinerová, I. 1965:* Vztahy Moravy a Čech v mladém období únětické kultury. Archeologické studijní materiály 2, 54-55.

- Pleinerová, I. 1966: Únětická kultura v oblasti Krušných hor a jejím sousedství I. Památky archeologické 57, 339-458.*
- Pleinerová, I. 1967: Únětická kultura v oblasti Krušných hor a jejím sousedství II. Památky archeologické 58, 1-36.*
- Pleinerová, I. 1981: Zu einigen Sonderformen der Mehrbestattungen in der Aunjetitzer Kultur. In: Lorenz, H. (Hrsg.), Studien zur Bronzezeit. Festschrift W. A. von Brunn. Mainz, 349-362.*
- Pleinerová, I. 1992: Les habitats et les maisons du bronze ancien en Bohême du nord-ouest. In: L'habitat et l'occupation du sol à l'âge du bronze en Europe. Paris-Lons le Saunier, 383-390.*
- Pleinerová, I. 2002: Dlouhé domy únětické kultury v severozápadních Čechách. In: Čech, P. – Smrž, Z. (ed.), Sborník Drahomíru Kouteckému. Příspěvky k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech 9. Most, 163-165.*
- Pleinerová, I. 2009: Hostivice-Palouky (okr. Praha-západ) v době únětické kultury. Archeologie ve středních Čechách 13, 19-212.*
- Plesl, E. 1959: Nálezy únětické kultury na mohylníku v Mladé Boleslavi – Čejetičkách. Památky archeologické 50, 34-53.*
- Plesl, E. 1962: Únětický kostrový hrob v Řehnicích, okr. Mladá Boleslav. Archeologické rozhledy 14, 265-266.*
- Plesl, E. 1963a: Mohylová pohřebiště z doby bronzové v katastru Mladé Boleslavi. Archeologické rozhledy 15, 143-146, 183-184.*
- Plesl, E. 1963b: Únětická mohyla na pohřebišti v Mladé Boleslavi – Čejetičkách v poloze „Choboty III“. Archeologické rozhledy 15, 415-423, 453-455.*
- Plesl, E. 1975: Čejetičky. BZO 1973, 22.*
- Plesl, E. – Beck, C. W. 1993: Die Funde der Únětice-Kultur der älteren Bronzezeit mit Bernsteinperlen auf den Gräberfeldern Čejetičky „Choboty I. und III.“ bei Mladá Boleslav (Böhmen). In: Beck, C. W. – Bouzek, J. (eds.), Amber in Archaeology. Proceedings of the second international conference on amber in archaeology. Liblice 1990, 153-163.*
- Pokorný, M. 2009: Bašť, okr. Praha-východ. BZO 2006, 11.*
- Poláček, J. 1966: Dívčí Kámen. Hradiště z doby bronzové. České Budějovice.*
- Profantová, N. 2009a: Klecany, okr. Praha-východ. BZO 2006, 76-77.*
- Profantová, N. 2009b: Klecany (okr. Praha-východ), ul. Na Hradišti – polykulturní pravěké sídliště. Zprávy ČAS, Supplément 75, 21.*
- Profantová, N. a kol. 2015: Klecany. Raně středověká pohřebiště. 1. svazek. Praha.*

- Procházka, R. 2009: Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku. Brno.*
- Přichystal, A. – Šebela, L. – Kopacz, J. 2007: Starší doba bronzová na Moravě ve světle surovin štěpané industrie. Ve službách archeologie 5. Sborník k sedmdesátinám RNDr. Emanuela Opravila, CSc. Brno, 125-132.*
- Rataj, J. 1954a: Únětické vyzděné hrobky v Brodcích nad Jizerou. Památky archeologické 45, 305-319.*
- Rataj, J. 1954b: Konstrukce únětických hrobek v Brodcích nad Jizerou. Archeologické rozhledy 6, 154-158.*
- Rataj, J. 1958b: Únětické pohřebiště na Hrušově. Archeologické rozhledy 10, 305-309, 350-352.*
- Rejšek, K. – Turek, J. – Vranová, V. – Hadacz, R. – Lisá, L. 2017: Is it possible to determine formation proces of organic deposits through polysaccharides? Pilot study from the prehistoric site in Brandýs nad Labem, Czech Republic. The Holocene, 1-8.*
- Renfrew, C. – Bahn, P. 2001: Archaeology: Theories Methods and Practice. London.*
- Richlý, J. 1894: Bronzezeit in Böhmen. Wien.*
- Roblíčková, M. 2003: Domesticated animal husbandry in the Bronze Age on the basis of osteological remains. Archeologické rozhledy 55, 458-499.*
- Rožnovský, D. 2012: Nejnovější soupis lidských ostatků na věteřovském sídlišti v Hodonicích (okr. Znojmo). Pravěk NŘ 20, 61-85.*
- Rožnovský, D. 2015: Několik poznámek k chronologii moravské věteřovské skupiny na základě rozboru vybraných keramických tvarů. In: Batora, J. – Tóth, P. (ed.), Keď bronz vystriedal meď. Zborník príspevkov z XXIII. medzinárodného sympózia „Staršia doba bronzová v Čechách, na Morave a na Slovensku“. Nitra – Bratislava, 51-66.*
- Rožnovský, D. 2016: Věteřovské sídliště v Hodonicích a jeho postavení v rámci starší doby bronzové na Znojemsku. Nepublikovaná dizertační práce. Filozoficko - přírodovědecká fakulta. Slezská univerzita v Opavě.*
- Růžičková, E. – Zeman, A. 1994: Paleogeographic development of the Labe River Flood Plain during the Holocene. In: Růžičková, E. – Zeman, A. (eds.), Holocene Flood Plain of the Labe River. Contemporary state of research in the Czech Republic. Praha, 104-112.*
- Růžičková, E. – Zeman, A. 1999: Niva Labe v okolí Staré Boleslavi. Zprávy o geologických výzkumech v roce 1998, roč. X, 68-70.*
- Rybová, A. – Vokolek, V. 1964: Výzkum v Plotištích n. L. v letech 1961-1962. Archeologické rozhledy 16, 43-63.*

- Rybová, A. – Vokolek, V. 1972:* Terénní výsledky komplexního výzkumu v Plotištích n. L. Archeologické rozhledy 24, 328-336.
- Rychtaříková, T. 2013:* Štípaná kamenná industrie v kontextu starší doby bronzové. Nepublikovaná magisterská práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- Rychtaříková, T. 2015:* Štípaná industrie starší doby bronzové z Vliněvsi, okr. Mělník. In: Bátora, J. – Tóth, P. (ed.), Keď bronz vystriedal meď. Zborník príspevkov z XXIII. medzinárodného sympózia „Staršia doba bronzová v Čechách, na Morave a na Slovensku“. Nitra – Bratislava, 305-308.
- Salaš, M. 1990:* Únětická sídlištní jáma s lidskými kosterními pozůstatky na Cezavách u Blučiny. Památky archeologické 81, 275-307.
- Salaš, M. 1997:* Blučina (okr. Brno-venkov). Přehled výzkumů 1993-1994 (38), 141-143.
- Schefzik, M. 2010:* Siedlungen der Frühbronzezeit in Mitteleuropa – Eine Gegenüberstellung der Hausformen Süddeutschlans und des Aunjetitzer Bereiches. In: Meller, H. – Bertemes, F. (Hrsg.), Der Griff nach den Sternen. Wie Europas Eliten zu Macht und Reichtum kamen. Tagungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Halle (Saale) 5/I, 333-349.
- Schneider, F. 2013:* Böheimkirchen und die früh- bis mittelbronzezeitlichen Höhensiedlungen Niederösterreichs. In: Kneisel, J. – Behnke, H. J. – Schopper, F. (Hrsg.), Frühbronzezeit-Mittelbronzezeit. Neue Erkenntnisse zur Besiedlung zwischen Elbe und Warthe und angrenzender Regionen (2000-1400 v. Chr.), 197-215.
- Schneider, F. 2017:* Höhen, Siedlungen und Befestigungen. Höhensiedlungen der frühen Bronzezeit im Kontext der frühbronzezeitlichen Siedlungsgeographie Niederösterreichs. In: Brandherm, D. – Nessel, B. (Hrsg.), Phasenübergänge und Umbrüche im bronzezeitlichen Europa. Beiträge zur Sitzung der Arbeitsgemeinschaft Bronzezeit auf der 80. Jahrestagung des Nordwestdeutschen Verbandes für Altertumsforschung. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 297. Bonn, 223-252.
- Schránil, J. 1921:* Studie o vzniku kultury bronzové v Čechách. Praha.
- Siedek, F. 1900:* Skříňkový hrob u Měšic. Památky archeologické 18, 639.
- Simon, K. 1990:* Höhensiedlungen der älteren Bronzezeit im Elbsaalegebiet. Jahresschrift für Mitteldeutsche Vorgeschichte 73, 287-330.
- Sine autor 1865:* Příspěvky ku sbírce starožitností a k archivu. Památky archeologické 6, 236-237.
- Sine autor 1906:* Musejní sbírku archeologie prehistorické... Památky archeologické 21, 323-325.
- Sedláčková, J. 2013:* Mladá Boleslav, okr. Mladá Boleslav. In: Lutovský, M. a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v roce 2012. Archeologie ve středních Čechách 17, 803-804.

- Sedláčková, J. 2014: Záchranný archeologický výzkum lokality Mladá Boleslav – Jičínská ulice. Zprávy ČAS, Supplément 93, 21.*
- Sedláčková, H. – Slabina, M. 1984: Nálezy únětické kultury ze Starého Vestce, okres Nymburk. Časopis Národního muzea, Řada historická 153, 149-165.*
- Sellner, K. 1923: Prehistorický nález u Hrušova. Památky archeologické 33, 333.*
- Sklenář, K. 1966: Vlastivědné muzeum v Mělníku. Katalog pravěké sbírky. Zprávy československé společnosti archeologické. Supplementum 2. Praha.*
- Sklenář, K. 1969: Kralupy n. Vltavou. BZO 1968, 63.*
- Sklenář, K. 1972: Ovčáry. BZO 1969, 103.*
- Sklenář, K. 1973: Vlastivědné muzeum v Mělníku. Katalog pravěké sbírky II. Zprávy československé společnosti archeologické, Supplementum 10. Praha.*
- Sklenář, K. 1975a: Chvatěruby. BZO 1971, 54.*
- Sklenář, K. 1975b: Kralupy n. Vltavou. BZO 1971, 64.*
- Sklenář, K. 1975c: Všestudy u Veltrus. BZO 1971, 154-155.*
- Sklenář, K. 1975d: Zlončice. BZO 1971, 159.*
- Sklenář, K. 1982: Pravěké nálezy na Mělnicku a Kralupsku. Archeologický místopis okresu Mělník v pravěku a rané době dějinné. Mělník.*
- Sklenář, K. 1992: Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870. Praha.*
- Sklenář, K. 1994: Pravěké nálezy na Mělnicku a Kralupsku. Archeologický místopis okresu Mělník v pravěku a rané době dějinné. 1. řada oprav a doplňků. Mělník.*
- Sklenář, K. 1998a: Pravěk na soutoku: nejstarší osudy mělnické kotliny a jejího sousedství. Mělník.*
- Sklenář, K. 1998b: Archeologický slovník 3. Keramika a sklo. Praha.*
- Sklenář, K. 2011a: Pravěké a raně středověké nálezy v Čechách do roku 1870. Pramenná základna romantického období české archeologie. Fontes archaeologici Pragenses 36.*
- Sklenář, K. 2011b: Únětické sídlištní objekty z Kralup nad Vltavou-Mikovic. Archeologie ve středních Čechách 15, 227-232.*
- Sklenář, K. – Hartl, J. 1989: Archeologický slovník 1. Kamenné artefakty. Praha.*
- Sklenář, K. – Sklenářová, Z. – Slabina, M. 2002: Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.*
- Skorna, H. – Kalmbach, J. – Batora, J. 2018: Herausbildung und Niedergang des frühbronzezeitlichen Siedlungszentrums – Untersuchungen zu Wirtschaft, Sozialstruktur und politischer Organisation eines Sozialverbandes und seines Umfeldes. Forschungsberichte des DAI 2018, 101-108.*

- Smejtek, L. 2001: Únětické pohřebiště a sídliště v Kněževsi u Prahy. Archeologie ve středních Čechách 5, 209-278.*
- Smejtek, L. – Baloun, L. 2018: Únětický depot z Přemyšlení, okr. Praha-východ. Archeologie ve středních Čechách 22, 595-618.*
- Smolík, J. 1880: Archeologický sbor Musea král. Českého. Památky archeologické 11, 367-371.*
- Smolík, J. 1883: Archeologický sbor Musea král. Českého. Památky archeologické 12, 323-330.*
- Smolík, J. 1884: Hromadné nálezy v Čechách. Památky archeologické 12, 433-446.*
- Smolík, J. 1891: Hroby se skrčenými kostrami ve Zvoleněvsi. Památky archeologické 15, 411-432.*
- Smrž, Z. 1987: Vývoj a struktura v mikroregionu Lužického potoka na Kadaňsku. Archeologické rozhledy 39, 601-621.*
- Snítily, P. 2007: Stránka, okr. Praha-východ. BZO 2004, 227.*
- Snítily, P. 2008: Čelákovice, okr. Praha-východ. BZO 2005, 29-30.*
- Snítily, P. 2009a: Svémyslice, okr. Praha-východ. BZO 2007, 203.*
- Snítily, P. 2009b: Svémyslice, okr. Praha-východ. BZO 2007, 203.*
- Snítily, P. 2010a: Toušeň, okr. Praha-východ. BZO 2007, 312.*
- Snítily, P. 2010b: Toušeň, okr. Praha-východ. BZO 2007, 311.*
- Snítily, P. 2010c: Stránka, okr. Praha-východ. BZO 2007, 295.*
- Snítily, P. 2011: Svémyslice, okr. Praha-východ. BZO 2007, 332.*
- Spehr, R. 1967: Neue Aunjetitzer Gräber vom „Burker Berg“ bei Bautzen. Ausgrabungen und Funde. Nachrichtenblatt für Vor- und Frühgeschichte. Band 12, 60-73.*
- Spurný, V. 1954: Pohled do osídlení Hradiska u Kroměříže ve střední době bronzové. Památky archeologické 45, 357-377.*
- Spurný, V. 1972: Sídliště starší a střední doby bronzové v Berměrově u Kroměříže. Památky archeologické 63, 180-248.*
- Stocký, A. 1908: Zpráva o praehistorickém výzkumu dobrovického okolí v letech 1905-1906. Památky archeologické 22, 594-595.*
- Stocký, A. 1921: Výkopy v Panenských Břežanech. Památky archeologické 32, 237.*
- Stocký, A. 1923: Zpráva o výkopech prehistorického oddělení Národního muzea v r. 1921. Památky archeologické 33, 132-133.*
- Stocký, A. 1927: Únětická keramika v Čechách II. Památky archeologické 35, 305-315.*

- Stuchlík, S. 1972:* Moravská únětická sídliště. Nепublikovaná dizertační práce. Archeologický ústav Akademie věd Brno.
- Stuchlík, S. 1984:* K datování konce věteřovského osídlení na jižní Moravě. Archeologické rozhledy 36, 173-186.
- Stuchlík, S. 1985:* Výšinná sídliště únětické kultury na Moravě. In: Gedl, M. (ed.), Frühbronzezeitliche befestigte Siedlungen in Mitteleuropa, Materialien der Internationalen Arbeitstagung vom 20. bis 22. Sept. 1983 in Krakow (Archaeologia interregionalis). Warszawa-Krakow, 129-142.
- Stuchlík, S. 1987:* Záchraná akce ve Velkých Pavlovicích (okr. Břeclav). Přehled výzkumů 1985, 68-69.
- Stuchlík, S. 2000:* Nadzemní kùlové stavby ze starší doby bronzové na Moravě. Pravěk NŘ 10, 219-250.
- Stuchlíková, J. 1982:* Zur Problematik der Burgwälle der älteren Bronzezeit in Mähren. In: Chropovsky, B. – Herrmann, J. (Hrsg.), Beiträge zum bronzezeitlichen Burgenbau in Mitteleuropa. Berlin – Nitra, 389-403.
- Stuchlíková, J. 1984:* Problematika vzniku a vývoje věteřovské skupiny na Moravě. Nепublikovaná dizertační práce. Archeologický ústav Akademie věd Brno.
- Stuchlíková, J. 1987:* Nové výzkumy sídlišť věteřovské skupiny na jižní Moravě. Archeologické rozhledy 39, 10-17, 107-108.
- Stuchlíková, J. 1988:* Starobronzové nálezy z Hodonic ve sbírkách Moravského muzea v Brně. Časopis moravského muzea 73, 29-43.
- Stuchlíková, J. 1990:* Výzkum fortifikace na sídlišti v Budkovicích. Archeologické rozhledy 42, 121-146.
- Streit, C. 1934:* Ein Aunjetitzer Gräberfeld aus Lischwitz. Sudeta 11, 65-70.
- Svobodová-Koldrová, D. 2012:* Sídliště únětické kultury v Mikulovicích. Nепublikovaná bakalářská práce. Filozofická fakulta Univerzity Pardubice.
- Szczesiak, R. 2013:* Eine frühbronzezeitliche Siedlung bei Neukirchen, Landkreis Mecklenburgische Seenplatte. Die Gefäßkeramik – Ein Vorbericht. In: Kneisel, J. – Behnke, H. J. – Schopper, F. (Hrsg.), Frühbronzezeit-Mittelbronzezeit. Neue Erkenntnisse zur Besiedlung zwischen Elbe und Warthe und angrenzender Regionen (2000-1400 v. Chr.), 121-134.
- Šaldová, V. 1960:* Příspěvek k otázce osídlení jihozápadních Čech v časně době bronzové. Památky archeologické 51, 527-538.
- Šmahelová, L. 2011:* Sušno, okr. Mladá Boleslav. BZO 2008, 330-331.
- Šmejda, L. 2018:* New evidence for the Bronze Age fortification at Pilsen-Hradiště, West Bohemia: A multidisciplinary approach. In: Hansen, S. – Krause, R. (Hrsg.),

- Bronzezeitliche Burgen zwischen Taunus und Karpaten. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 319. Bonn, 297-313.
- Šolle, M. 1977:* Hradsko u Mšena I. Od pravěku do doby slovanské a otázka Canburgu franckých letopisů. Památky archeologické 68, 323-393.
- Špaček, J. 1975b:* Nehvizdy, okr. Praha-východ. BZO 1971, 95-96.
- Špaček, J. 1982:* Toušeň, okr. Praha-východ. BZO 1978-1979, 135-136.
- Špaček, J. 1987:* Brandýs n. L. – Stará Boleslav. BZO 1984-1985, 19.
- Špaček J. 2002:* Archeologické výzkumy městského muzea v Čelákovících v roce 2001. Středočeský vlastivědný sborník 20, 115-120.
- Štauber, B. – Štauberová, J. 1992:* Březno, okr. Louny. BZO 1988-1989, 21.
- Štauberová, J. – Štauber, B. 1989:* Březno, okr. Louny. BZO 1986-1987, 24-25.
- Štauberová, J. – Štauber, B. – Smrž, Z. 1991:* Březno. Rescue excavations of Bronze-Age enclosed settlement. In: Archaeology in Bohemia 1986-1990. Praha, 198-201.
- Šteffl, J. – Krásný, F. 2016:* Depot bronzových artefaktů z Chloumku u Mladé Boleslavi. Archeologie ve středních Čechách 20, 257-262.
- Šteffl, J. – Krásný, F. – Fikrle, M. – Děd, J. 2017:* Únětický depot bronzových předmětů se stříbrnou povrchovou úpravou ze Sýčiny, okr. Mladá Boleslav. Archeologie ve středních Čechách 21, 745-773.
- Švédová, J. 2014:* Chotětov, okr. Mladá Boleslav. In: Lutovský, M. a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v roce 2013. Archeologie ve středních Čechách 18, 944-945.
- Švédová, J. 2015:* Chotětov, okr. Mladá Boleslav. In: Lutovský, M. a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v roce 2014. Archeologie ve středních Čechách 19, 858.
- Švédová, J. 2016:* Chotětov, okr. Mladá Boleslav. In: Lutovský, M. a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v roce 2015. Archeologie ve středních Čechách 20, 905.
- Tihelka, K. 1953:* Moravská únětická pohřebiště. Památky archeologické 44, 229-328.
- Tihelka, K. 1960:* Moravský věteřovský typ. Památky archeologické 51, 27-135.
- Tihelka, K. 1962:* Moravský věteřovský typ II. Študijné zvesti 8.
- Točík, A. 1959:* Parohová a kostená industria maďarovskej kultúry na juhozápadnom Slovensku. Študijné zvesti 3, 23-46.
- Točík, A. 1964:* Opevnená osada z doby bronzovej vo Veselom. Bratislava.

- Točík, A. 1982:* Beitrag zur Problematik befestigter Siedlungen in der Südwestslowakei während der älteren und zu Beginn der mittleren Bronzezeit. In: Chropovsky, B. – Herrmann, J. (Hrsg.), Beiträge zum bronzezeitlichen Burgenbau in Mitteleuropa. Berlin – Nitra, 405-416.
- Tolasz, R. a kol. 2007:* Atlas podnebí Česka. Praha – Olomouc.
- Tomášek, M. 2007:* Půdy České republiky. Praha.
- Trebsche, P. 2008:* Die Höhengiedlung „Burgwiese“ in Ansfelden (Oberösterreich). Linzer Archäologische Forschungen 38. Linz.
- Trnka, G. 1994:* Frühbronzezeitliche Wehranlage in Ostösterreich. Zalai Múzeum 5, 137-145.
- Turek, J. 2008:* Kultura zvoncovitých pohárů. In: Neustupný, E. (ed.), Archeologie pravěkých Čech 4. Eneolit. Praha, 147-169.
- Turek, J. 2009:* Neolitický obytný areál a pohřební nálezy únětické kultury v Brandýse nad Labem. Zprávy ČAS, Supplément 75, 21-22.
- Turek, J. 2010:* Pravěké osídlení na trase obchvatu Líbeznice v roce 2009. Zprávy ČAS, Supplément 78, 8.
- Turek, J. 2011:* Líbeznice, okr. Praha-východ. In: Lutovský, M. a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v roce 2009 a 2010. Archeologie ve středních Čechách 15, 1169.
- Turek, J. – Kuchařík, M. 2006:* Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů, časně eneolitická a únětická sídlištní komponenta v Praze-Kobyliších. Zprávy ČAS, Supplément 64, 5.
- Turek, J. – Turková, M. 2012a:* Pohřebiště z období zvoncovitých pohárů v erodovaném terénu v Brandýse nad Labem-Vrábí. Archeologie ve středních Čechách 16, 667-672.
- Turek, J. – Turková, M. 2012b:* Polykulturní pravěká a novověká lokalita v Brandýse nad Labem-Vrábí. Zprávy ČAS, Supplément 85, 13.
- Turek, J. – Turková, M. 2013:* Water erosion and the Bell Beaker cemetery at Brandýs nad Labem. Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich, 22. Treffen. Fines Transire 22, 99-110.
- Turek, J. – Turková, M. – Hadacz, R. 2013:* Sídlíštní nálezy štítarské a bylanské kultury z Brandýsa nad Labem-Vrábí. Zprávy ČAS, Supplément 89, 24.
- Turek, R. 1932a:* Několik únětických nálezů na Mladoboleslavsku. Památky archeologické 38, 56-57.
- Turek, R. 1932b:* Únětické pohřebiště u Řepova. Památky archeologické 38, 55-56.
- Turek, R. 1939:* Druhý únětický hromadný nález z Jizerního Vtelná. Památky archeologické 41, 125.

- Turková, D. 1987:* Jenštejn, okr. Praha-východ. BZO 1984-1985, 71-72.
- Turková-Dreslerová, D. – Špaček, J. 1987:* Brandýs n. Labem – Stará Boleslav. BZO 1984-1985, 20.
- Turková, D. – Krutina, I. 1985:* Klecany, okr. Praha-východ. BZO 1982-1983, 58-59.
- Tyráček, J. 2010:* Geologie fluviálních sedimentů na soutoku Labe s Jizerou. Zprávy o geologických výzkumech v roce 2009, roč. 43, 133-137.
- Vaněk, V. 1892:* Hroby se skrčenými kostrami u Řehnic. Památky archeologické 15, 686-687.
- Vaněk, J. 1972:* Veleň, okr. Praha-východ. BZO 1969, 166.
- Vávra, M. 1984:* Kozomín, okr. Mělník. BZO 1980-1981, 54.
- Vávra, M. 2005:* Klučov a Vinoř, pravěká výšinná opevněná sídliště. Poznámky k hradištím ve středních Čechách. Archeologie ve středních Čechách 9, 187-195.
- Vávra, M. – Šťastný, D. 2012:* Zpráva o druhém hradišti na k. ú. Radim a Vrbčany na Kolínsku. Archeologie ve středních Čechách 16, 207-212.
- Veit, U. 1996:* Studien zum Problem der Siedlungsbestattung im europäischen Neolithikum. Tübinger Schriften zur Ur- und Frühgeschichtlichen Archäologie. Band 1. Münster – New York.
- Vladár, J. 1982:* Die frühbronzezeitliche Entwicklung der Slowakei und das Aufkommen der Befestigten Siedlungen. In: Chropovsky, B. – Herrmann, J. (Hrsg.), Beiträge zum bronzezeitlichen Burgenbau in Mitteleuropa. Berlin – Nitra, 437-453.
- Vodák, J. 2016:* Únětické sídliště v Plačicích (okr. Hradec Králové). Nепublikovaná bakalářská práce. Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové.
- Vokolek, V. 1977a:* Záchranný výzkum v Úhřeticích v roce 1976. Zpravodaj Krajské muzeum východních Čech 4/2, 15-19.
- Vokolek, V. 2004:* Katalog staré sbírky oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea. Fontes archaeologici Pragenses 30.
- Vokolek, V. 2007:* Katalog sbírky oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea III. Nálezy do roku 1913. Fontes archaeologici Pragenses 33.
- Vokolek, V. 2009:* Katalog sbírky oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea IV. Drobné přírůstky z let 1919-1939. Fontes archaeologici Pragenses 34.
- Volfová, P. 2015:* Sídlíště únětické kultury v Mikulovicích (okres Pardubice). Nепublikovaná bakalářská práce. Ústav historických věd FF Univerzita Pardubice.
- Waldhauser, J. 2001:* Archeologické nemovité památky Mladoboleslavska. Mladá Boleslav.
- Waldhauser, J. 2005:* Neolitické, eneolitické a únětické sídlištní aktivity u Horního Bousova na Mladoboleslavsku. Archeologie ve středních Čechách 9, 165-169.

- Waldhauser, J. 2009: Archeologická tajemství Mladé Boleslavi. Liberec.*
- Waldhauser, J. – Kosík, J. 1976: Dva depoty doby bronzové z Pojizeří. Archeologické rozhledy 28, 86-89.*
- Zápotocká-Steklá, M. 1963: Ohražená osada s věteřovskou keramikou ve Vinoři u Prahy. Památky archeologické 54, 315-335.*
- Zápotocký, M. 1960b: Sídliště kultury zvoncovitých pohárů u Kozel na Neratovicku. Památky archeologické 51, 5-26.*
- Zápotocký, M. 1977: Zprávy o archeologických nálezech z Roudnicka a v časopisech Podřipan, Říp a Podřipský kraj z let 1870-1929. BZO 1974, Supplementum, 43-85.*
- Zápotocký, M. 1982: Lovosice a oblast České brány – starobronzová sídelní koncentrace s doklady kovolitectví. Archeologické rozhledy 34, 361-405.*
- Zápotocký, M. 1988: Pravěká výšinná sídliště a hradiště na Litoměřicku. Archeologické rozhledy 40, 121-154.*
- Zápotocký, M. – Zápotocká, M. 2008: Kutná Hora – Denemark. Hradiště řivnáčské kultury (3000-2800 př. Kr.). Památky archeologické, Supplementum 18.*
- Zavřel, J. 2003: Potenciální zdroje kamenných a keramických surovin. In: Boháčová, I. (ed.), Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku. Praha, 381-392.*
- Zich, B. 1996: Studien zur regionalen und chronologischen Gliederung der nördlichen Aunjetitzer Kultur. Vorgeschichtliche Forschungen, Band 20.*
- Zikmundová, E. 1958: Použití zvířecích kostí při výrobě nástrojů a ozdobných předmětů. Památky archeologické 49, 583-588.*
- Žemlička, J. 2016: Návraty do krajiny českého středověku. Výbor z díla. Praha.*

7. SEZNAM PŘÍLOH OBSAŽENÝCH VE SVAZKU II

Všechny přílohy jsou ve svazku II uvedeny v pořadí:

1 Katalog lokalit

Katalog lokalit

Tabulka 12: Odhad minimálního počtu hrobů a skeletů na lokalitách.

2 Obrázky

Obr. 1-29

3 Tabulky

Tab. I-XXXIII	Keramika
Tab. XXXIV-XXXIX	Kostěná industrie
Tab. XL-LI	Kamenná industrie
Tab. LI	Bronzová industrie
Tab. LII	Příklady přepálené zeminy
Tab. LIII	Příklady malakofauny
Tab. LIV-LIX	Celkové plány lokality
Tab. LX-CXCIV	Plány a fotografie objektů

4 Mapy

Mapy 1-10

Mapa 11 (vložená samostatně na konci svazku)